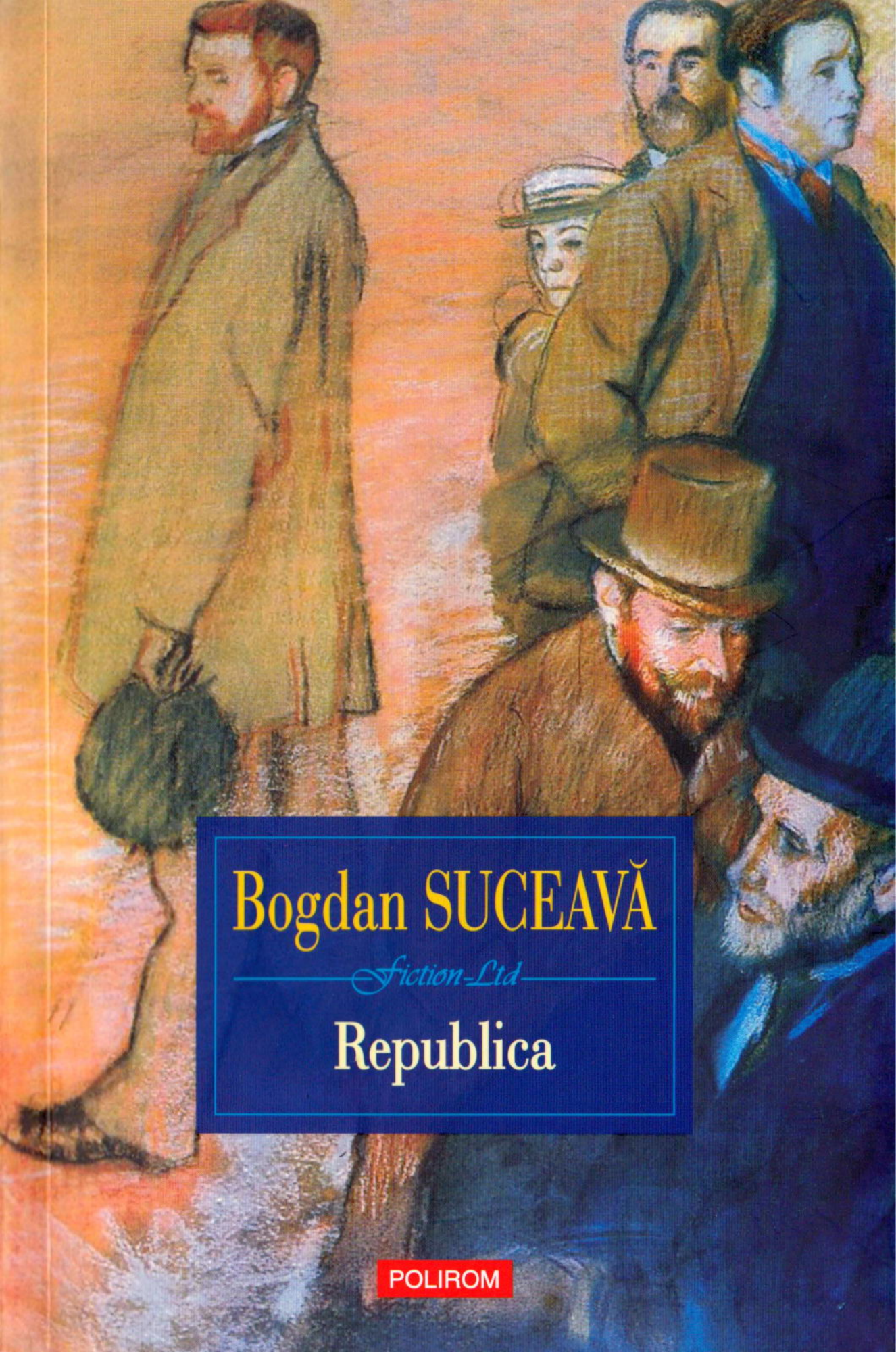

Bogdan SUCEAVĂ

Fiction-Ltd

Republica

POLIROM

BOGDAN SUCEAVĂ (n. 1969, Curtea de Argeş), profesor în Departamentul de Matematică de la California State University, Fullerton. Autor, între alte volume, al romanului *Miruna, o poveste* (Curtea Veche, Bucureşti, 2007, 2008; tradus în engleză, italiană şi slovenă). La Editura Polirom a mai publicat: *Venea din timpul diez* (2004, 2010, 2014; roman tradus în maghiară, bulgară, engleză, franceză şi cehă), *Noaptea când cineva a murit pentru tine* (2010) şi *Memorii din biblioteca ideală* (2013).

Fiction Ltd

© 2016 by Editura POLIROM

Pe copertă: Edgar Degas (1834-1917), *Șase prieteni ai artistului* (1885)

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1,
et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
SUCEAVĂ, BOGDAN
Republica / Bogdan Suceavă. – Iași: Polirom, 2016

ISBN print: 978-973-46-6369-9
ISBN ePub: 978-973-46-6450-4
ISBN PDF: 978-973-46-6451-1

821.135.1-31

Printed in ROMANIA

Bogdan SUCEAVĂ

Fiction-Ltd

Republica

roman

POLIROM
2016

BOGDAN SUCEAVĂ (n. 1969, Curtea de Argeş). Studii în matematică la Universitatea Bucureşti şi la Universitatea Statului Michigan. Profesor în Departamentul de Matematică de la California State University, Fullerton, SUA. Membru al PEN Club West USA. Prima distincţie literară: Premiul I Nemira, în 1993, pentru nuvela *Imperiul generalilor târzii*. Autor al volumelor de proză *Teama de amurg*, Topaz, Bucureşti, 1990; *Sub semnul Orionului*, roman, Artprint, Bucureşti, 1992; *Imperiul generalilor târzii şi alte istorii*, nuvele (Premiul CopyRo pentru proză), Dacia, Cluj-Napoca, 2002, ed. a II-a, LiterNet, 2003; *Bunicul s-a întors la franceză*, istorii, T (Fundaţia Timpul), Iaşi, 2003, ed. a II-a, LiterNet, 2008; *Venea din timpul diez*, roman, Polirom, Iaşi, 2004, 2010, 2014, ediţie maghiară, Noran, 2009, ediţie bulgară, Paradox, 2009, ediţie engleză, Northwestern University Press, 2011, ediţie franceză, Ginkgo ed., 2012, ediţie cehă, Paseka, 2014 (cartea lunii la iLiteratura.cz în mai 2014; traducătorul cărţii, Jiři Našinec, a primit premiul Joseph Jungmann pentru cea mai bună traducere în limba cehă din anul 2014); *Miruna, o poveste*, Curtea Veche, Bucureşti, 2007, ed. a II-a, 2008 (Premiul pentru Proză al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti), ediţie engleză, Twisted Spoon Press, 2014, ediţie italiană, Atmosphere Libri, 2014, ediţie slovenă, Modrijan Press, 2016; *Distanţe, demoni, aventuri*, Tritonic, Bucureşti, 2007; *Vincent nemuritorul*, roman, Curtea Veche, Bucureşti, 2008; *Noaptea când cineva a murit pentru tine*, Polirom, Iaşi, 2010 (Premiul I al Reţelei literare); *Memorii din biblioteca ideală*, Polirom, Iaşi, 2013; *Să auzi forma unei tobe*, nuvele, Millenium Press, Satu Mare, 2013; *Scrisori de la Polul Est*, Agol, Bucureşti, 2015. Eseul său *A Medieval Mystery: Nicole Oresme's Concept of* Curvitas, scris împreună cu Isabel Marie Serrano şi publicat iniţial în *Notices of the American Mathematical Society* (2015), a fost inclus în volumul *Best Writings on Mathematics 2016*, Princeton University Press.

„Când avem un sentiment fără speranţă, o mare speranţă ne mai rămâne: că niciodată nu-l vom pierde."

I.L. Caragiale, la 28 de ani,
în *Convorbiri literare*

„Quand on mesure l'homme et qu'on le trouve si petit, et qu'ensuite on mesure le succès et qu'on le trouve si énorme, il est impossible que l'esprit n'éprouve pas quelque surprise. On se demande: comment a-t-il fait?"

Victor Hugo,
Napoléon Le Petit, 1852

Personajele principale (în ordine alfabetică)

Guță Andronescu, zis *Grădinaru*: republican ploieștean

Zaharia Antinescu: învățător ploieștean, în etate de 65 de ani, profund devotat principelui Carol și ordinii de drept

Petre Apostolescu: republican ploieștean

Mița Baston: o ploieșteancă reacționară, pasionată de Alecu

Titu Bălăceanu: republican ploieștean

Cezar Bolliac: editor-șef la *Trompeta Carpaților*

Ghiță Calup: băcan și cârciumar ploieștean

Alexandru Candiano-Popescu: fost căpitan în armată, actualmente jurist în Ploiești, în etate de 29 de ani; prietenii îi spun Alecu

Eugen Carada: un liberal adevărat

Iancu Caragiale: copist la tribunalul din Ploiești, în etate de 18 ani și jumătate la data rebeliunii

Lenci Caragiale: sora lui Iancu, 13 ani

Catinca Caraboas Caragiale: mama lui Iancu

Luca Caragiale: tatăl lui Iancu; se va stinge pe 10 septembrie 1870

Mitică Călinescu: republican ploieștean

Ion Câmpineanu: avocat al apărării în procesul de la Târgoviște

Leonică Ciupicescu: revoluționar, vorbitor erudit, profund devotat cauzei liberale

Locotenent Sandu Comiano: tânăr ofiţer suspendat din funcţie, dedicat cauzei poporului

Comisarul Ilarion Dimitriu: aflat la conducerea poliţiei din Ploieşti în zorii rebeliunii

Părintele Ştefan Dinescu: un liberal deosebit

Jupân Dumitrache Titîrcă: membru al gărzii naţionale din Ploieşti

Nicolae Dumitrescu: tânăr judecător de instrucţie la Ploieşti

Radu Dumitrescu şi *Sandu Dumitrescu*: fraţi gemeni, din Târgovişte

Nicolae Fleva: avocat al apărării în procesul de la Târgovişte

Maiorul August Goian: conduce regimentul de gardă

Sergentul Grigore: poliţai de noapte în Ploieşti

Costică Grigorescu: republican ploieştean, viitor primar al Ploieştilor (el încă nu ştie ce va fi)

Părintele Nicolae Ioachimescu, zis popa Nae: preot în Ploieşti, republican ploieştean

Căpitanul Ionescu: fost coleg de şcoală militară cu Alexandru Candiano-Popescu

Tase Iorgulescu: telegrafist în Ploieşti, 30 de ani, specialist în transmisiuni moderne

Jacob Lahovary: reacţiunea întrupată, magistrat ce va reprezenta Domnia în procesul de la Târgovişte

Maiorul Lazăr: ofiţer de călăraşi la Ploieşti; dacă e ordin, va fi cu poporul

Didina Lazu: republicană devotată

Ulysse de Marsillac: editor-şef, *Le Journal de Bucarest*

Napoleon al III-lea: împărat a cărui umbră se întinde peste toate

Sergentul Năstase: călăraş din Ploieşti, devotat Domniei

Matache Nicolau: primarul Ploieştilor; deşi mare proprietar, liberal prin convingere, ca toată suflarea Ploieştilor

Al. Papiu-Ilarian: avocat al apărării în procesul de la Târgoviște

Căpitanul Martin Popescu: ofițer al regimentului de gardă, ia parte la reprimarea rebeliunii

Stan Popescu: fost luptător în trupele celor o mie de nemuritori ai lui Garibaldi, fost voluntar în slujba cauzei poloneze

Sergentul Popescu: nepot de soră al lui Stan Popescu, polițai prahovean

Simion Popnleanu: judecător de instrucție, a documentat acuzarea în procesul de la Târgoviște

Bănică Rădulescu: preot ploieștean, aflat în primele rânduri ale revoluției

Mitică Rădulescu: un progresist mai nevricos

Matei Smideanu: ploieștean prin adopție, originar din Munții Apuseni

Radu Stanian: în casa lui se pune la cale conspirația republicană

Tudor Stoica: gazda avocaților apărării la Târgoviște

Anastase Stolojan: avocat al apărării în procesul de la Târgoviște

Notă asupra prezentei ediţii

Dacă alte documente povestesc altfel întâmplările acestea, nu au dreptate. A fost cum se arată aici.

Prolog

O seară caldă de vară. În urbea Ploieștilor domnește pacea. O constelație de licurici aprinde grădina publică, se ridică peste teii din parc, se încurcă cu stelele. Dinspre mahala se aude lătrat de câine. În limba căților care se neliniștesc în întuneric, fiecare întrebare își află răspuns imediat. Oamenii cuminți la ora asta dorm. Dar în Ploiești nu toți oamenii sunt cuminți și de aceea în multe case se vede lumină-n fereastră. E precum liniștea dinaintea furtunii, ca și cum timpul ar naște un copil, iar noaptea în care oamenii se zvârcolesc în așternut de căldurile verii lipicioase ar fi chinurile facerii. Ceasurile au trecut de miezul nopții, târziul nu se măsoară cu liniște, nici cu lumini. Și, cu toate acestea, un călător picat tocmai atunci ar putea crede că în urbe domnește pacea. Cum să citești semnele liniștii?

Departe, pe cer, stelele căzătoare presimt amestecarea destinelor omenești. Multe încalecă nepoliticos orbita planetei Uranus, dar de la Ploiești acest îndepărtat corp ceresc nu este vizibil.

Pe pământ, oamenii trudesc, fiecare în legea lui, fiecare în felul lui, pentru o lume mai bună. Pe strada Buna Vestire e o rafinărie de petrol. De acolo vine gazul care arde în lămpi, iar mirosul se simte în vecinătate și noaptea, când orașul doarme, când muncitorii nu lucrează. Din pântecele pământului negru al Prahovei iese foc adevărat, iar oamenii au învățat unde să-l afle. Bani buni ies din luciul negru care dă foc.

Sub taina nopții se aud, în schimb, greierii. E o simfonie pentru greieri și noapte de vară, cotropind monumentul

întunericului cu un basorelief de încântătoare declamații. Aerul arzător ajută cântecelor febrile, iar ele nu dezamăgesc: sunt ca niște telegrame trimise în noapte. Sufletul romantic nu se poate să nu se întrebe: oare oamenii simt la fel? Există suflete care se mișcă la unison, ca o orchestră minunată de greieri? Există speranțe care se îngemănează ca un mănunchi de tulpini ce se împletesc și se înalță împreună spre zenit? Oare este așa ceva posibil?

Turla de la Sfânta Vineri domină orașul dintr-un pâlc de plopi, care se înalță în jurul locului numit Piața sârbească, în onoarea bulgarilor de la Berească, ce au fugit din Sliven de urgia turcească și s-au așezat în primitoarea cetate de la poalele dealurilor. Pentru locuitorii Ploieștilor, Sfânta Vineri e ca un centru al lumii lor, nu doar o biserică de mahala. Clopotul ei, cu limbă de argint, se aude până departe. Oricărui privitor, de pe pământ sau din ceruri, panorama îi înfățișează o poezie de urbe.

Nu departe de Sfânta Vineri se află băcănia lui Ghiță Calup, care are atât de multe bunătățuri înlăuntru, încât în jurul clădirii sale lumina curge altfel. Aerul unduiește împrejurul bucăților de slănină și al cârnaților afumați, împrejurul cașcavalurilor de Rucăr miraculos aromate, în jurul bucăților de brânză puse în saramură cu rozmarin. De la Ghiță Calup se pot cumpăra cea mai bună bragă, cea mai rece și mai curată bere, cel mai adevărat vin roșu, cu parfumuri mânăstirești și numai bun de păștițe la orice oră a zilei sau a nopții. De nu te-ai aștepta, de la Ghiță Calup se pot cumpăra și pălării pentru domni, dar și mătăsuri pentru doamne, puse deoparte, la vitrină, să nu prindă miros de la bunătățurile de mai încolo. Dar cele mai frumoase lucruri din prăvălie tot bucatele făcute din porc sunt. Are Ghiță Calup șoric proaspăt, fleici ținute la rece, numai bune să fie zvârlite pe grătar, jamboane bine marinate și gata să fie fripte după cum poruncește clientul. Trebuie să fie astfel de lucruri în rai, altfel nu se poate.

Prolog

Scena întâi

În urbea Ploieștilor domnește noaptea. Doi sergenți fac rondul. Sunt pe strada Greceanu, nu departe de centru. Privesc spre lună. Felinarele s-au stins.

SERGENTUL POPESCU: Grea misie, misia de polițai. Și nu e vorba de noapte. Ci de onoare.

SERGENTUL GRIGORE: Absolut.

SERGENTUL POPESCU: Te gândești așa: de ce veghez eu? Pentru urbe? Pentru Domnie? Întâi și întâi veghez pentru onoare. Adică, mă înțelegi, onoarea mea îmi poruncește să veghez.

SERGENTUL GRIGORE (*cu degetul spre cer*): Onoarea!

SERGENTUL POPESCU: Pe vremuri, barbarii care se aruncau asupra Romei dădeau nume săbiei lor. (*Își scoate sabia din teacă. Sabia lucește în lumina lunii.*) Sabia era simbolul onoarei lor.

SERGENTUL GRIGORE: Păi, da!

SERGENTUL POPESCU: Dacă cineva m-ar dezarma și mi-ar lua sabia, nu ar fi aceasta cea mai mare rușine pentru un polițai?

SERGENTUL GRIGORE: Ar fi!

SERGENTUL POPESCU: Unde s-au dus zilele de altădată, când onoarea era la mare cinste?

SERGENTUL GRIGORE: Unde?!

SERGENTUL POPESCU: Unde s-au dus vremurile când onoarea unui legământ era sfântă și când tot supusul Domniei înțelegea să servească coroana și legea?

SERGENTUL GRIGORE: Nimic fără acestea!

SERGENTUL POPESCU: Azi s-a umplut lumea de zevzeci, de zarzavagii și de zănateci.

SERGENTUL GRIGORE (*tresărind*): Dar cine e acolo în noapte?

SERGENTUL POPESCU: Unde să fie?

SERGENTUL GRIGORE: Acolo.

SERGENTUL POPESCU: Dar nu-l cunoşti? Cu barba aceea albă, de zici că-i Dumnezeu Tatăl? E magistratul, Caragiali, ăla care a demisionat în primăvară.

SERGENTUL GRIGORE: Dar uite cum merge. Trage picioarele greu. Parcă are pietre de moară legate de glezne. Bolnav!

SERGENTUL POPESCU: Da, am auzit că are nu'ş'ce boală. I s-au umflat picioarele.

SERGENTUL GRIGORE: Şi ce face aici, la ora asta din noapte?

SERGENTUL POPESCU: Merge spre casă. Habar n-am de unde vine. Vai de mama lui, chiar că arată rău. Să ai şi o boală, să n-ai nici leafă, să ai şi-un zezvec de fiu, vai de ei!

SERGENTUL GRIGORE: Uită-te la el. Parcă s-a uscat. Gata, s-a dus pe strada lui.

SERGENTUL POPESCU: Dar despre ce ziceam?

SERGENTUL GRIGORE: A, despre onoare!

SERGENTUL POPESCU: Da! Despre faptul că noi datoria ne-o facem din onoare! În timp ce restul urbei şi-a pierdut minţile. Toţi vorbesc despre Franţa, despre revoluţie, despre războiul cu Prusia, despre nenorociri şi alte alea. Dar ce ştiu ei de onoare? Nu au jurat cu toţii credinţă după unşpe fevruarie? Nu au zis ei că Vodă Cuza a dizolvat Adunarea, că asta a fost foarte rău şi că acum trebuie că e mai bine? Poftim, musiu, poftim.

SERGENTUL GRIGORE: Nişte funduri sucite, asta sunt! Cică progresişti! (*Pufneşte cu dezgust.*) A, dacă e chestie de politică, omul uită. Şi apoi, dacă eşti cuminte, stai, domnule, acasă, nu umbla creanga.

SERGENTUL POPESCU: Uite, aici mă despart de dumneata. Că nu voi, mă înţelegi, nu voi să îngădui cuiva să uite ce a zis ieri.

SERGENTUL GRIGORE (*râde*): Ehe, da' nu-i fiecare după capul lui? Şi românul e ca frunza-n vânt, azi pe-o parte, mâine pe alta. Azi pupă poala lui Vodă, mâine Vodă nu mai e bun!

SERGENTUL POPESCU: Da, da, asta e chestiunea! De când cu războiul ăsta, a ajuns fiecare după capul lui! De parcă războiul cu Prusia ar fi în faţa Primăriei din Ploieşti şi de parcă liniştea urbei noastre de asta ar ţine. Ba nu este, domn'e! Războiul ăla e acolo, la ei... La noi sunt alte trebi!

Prolog
Scena a doua

Povestea aceasta se cere rostită de un actor, un chip luminat în centrul scenei. Cuvintele acestea sunt pline de viaţă. Au fost scrise de un om deznădăjduit, care a crezut că judecata istoriei ar putea să nu fie dreaptă cu el. E un apel. O explicaţie, nu o scuză. Înainte să fie sute de glasuri, răsunând în stradă, în pieţe, în faţă cazărmilor, nu a fost decât o singură voce. Această voce. Un ton nuanţat, de tenor plin de forţă, rostind cuvintele cu un accent din sud. Accentul nu s-a schimbat prea mult în decursul vremii, aşa îl auzim şi azi, e un glas din Ploieşti. Dar scena pe care actorul acesta urcă se află undeva prin Bucureşti, nu departe de Palat, o scenă prestigioasă. Nici unul dintre tablourile care vor urma nu a ieşit aşa cum a fost proiectat de el. Nimic nu a putut fi prevăzut. Toate au ieşit altfel. El a înţeles altfel. Viaţa a luat-o înaintea oricărui plan, viaţa a potopit scena într-un univers impredictibil. Nici o partitură nu ar putea ajuta. În această primă apariţie,

Candiano e singur, îmbrăcat într-o cămaşă albă pe care şi-o vor aminti cu toţii, cu mâneci largi, bufante, eroice. Pantalonii lui sunt de ofiţer, dar cizmele, de călărie, nu sunt de uniformă. O costumaţie ambiguă, jumătate civil, jumătate militar. Deşi dă bine pentru scenă, pentru cunoscătorii modelor militare ceva nu se potriveşte. Cu privirea aţintită spre viitor, rosteşte ca şi cum şi-ar lua o piatră de pe inimă, ca şi cum spovedania lui ar fi către acest public, ca şi cum ar avea nevoie de toată înţelegerea posterităţii spre a fi înţeles. Socoteala lui e cu noi, vrea să ne convingă. Nouă ne explică. Pentru noi dezvoltă toată această retorică şi judecăţii noastre doreşte el să i se înfăţişeze. Ochii lui cenuşii sunt plini de o solitară tristeţe. Ar vrea să vorbească despre dragostea care face o asemenea tristeţe suportabilă. Îşi drege glasul, apoi citeşte din caietul lui cu colţurile îndoite şi rulate:

CANDIANO: *O! Patriotism, mari şi grozave sunt jertfele ce le ceri tu inimei oamenilor.*
Bucureştii, Craiova, Brăila, Ploieştii, Buzăul, Tecuciul, Focşanii, în total treisprezece capitale de judeţe, cum şi o parte din trupele din tabăra de la Furceni trebuiau să participe la mişcare.
Războiul dintre Franţa şi Prusia grăbi deznodământul. Noi credeam că Franţa va fi biruitoare şi nu voiam ca încheierea păcii să ne găsească cu un Hohenzollern pe tron. A doua zi după o însemnată bătălie, ce ar fi câştigat-o Franţa, fixasem izbucnirea revoluţiei.
Având în vedere apropiata răscoală, populaţia Ploieştilor o ţineam într-o fierbere necontenită. Prin întruniri şi prin presă îngrijeam ca focul să fie mereu aprins.
Ziarul Perseverenţa *îl schimbasem în* Democraţia *ca să mă lipesc şi mai mult de popor. Îmi pregăteam din vreme tărâmul ca să pot să păşesc cu siguranţă.*
Temelia izbutirei sunt pregătirea, hotărârea şi prevederea.

Ion Brătianu locuia atunci, când venea în Bucureşti, la fostul primar şi senator Nae Manolescu, pe strada Dionisie. Acolo l-am întâlnit într-o seară şi m-a iniţiat în mişcare.

Am vorbit puţin, căci amândoi cunoşteam şi situaţia ţării, şi cangrena ce o rodea.

Rosetti a fost contra revoluţiei de la 8 august.

— Nu e buba coaptă. N-aveţi să reuşiţi. Eu plec la Paris, ca să nu văd în ochi acest fiasco, plin de primejdii, ne zicea experimentatul luptător politic.

Brătianu, deşi mai îndrăzneţ şi mai simpatic decât Rosetti, n-avea destul simţ practic, când era vorba de închegarea unei opoziţii serioase. Rosetti trecea drept maestru în această artă. El a dovedit că nu numai la urziri de opoziţii, ci şi la urziri de revoluţii se pricepea mai bine decât Brătianu. La 8 august, Brătianu n-a reuşit, ceea ce autoriza pe Bişa Rosetti, fiica lui Rosetti, să impute mai târziu lui Brătianu:

— Nu ţi-am spus, Beppo, – aşa numea familia Rosetti pe Brătianu – să nu te bagi în afaceri de revoluţii, că nu te pricepi? Când este aşa ceva de făcut, lasă pe tata.

Rosetti s-a ţinut de cuvânt, a plecat la Paris şi de acolo ne-a telegrafiat că bătălia de la Gravelotte, dată la 16 august stil nou, este o victorie franceză. Greşită apreciere. Bătălia de la Gravelotte era o victorie prusiană.

În urma acestei telegrame a lui Rosetti, ne-am sculat[1].

1. Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viaţa-mi*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1998, pp. 65-66.

Actul I
Zorii Republicii

Scena întâi

Acasă la Radu Stanian. În încăperea de zi. Pe o latură a încăperii, cel mai frumos şemineu din Ploieşti. Pe perete odihnesc două iatagane mioninate, cu şnururi de mătase roşie legate de mânere. Lamele lor sunt din oţel de Damasc şi lucesc ca o rază a istoriei trecute. Cu faţa la şemineu, un divan turcesc, acoperit cu o cuvertură mătăsoasă, adusă de la Budapesta. Pernele mari, generoase sunt strivite, ca şi cum stăpânul casei tocmai s-ar fi ridicat dintre ele. Radu Stanian tocmai l-a primit pe Mitică Călinescu, care intră cu ochelarii în mână.

MITICĂ CĂLINESCU (*îşi şterge fruntea de sudoare, vorbeşte pe un ton aluziv*): De ce ai răspuns dumneata la uşă?

RADU STANIAN: Am trimis servitorul la culcare.

MITICĂ CĂLINESCU (*abia a intrat, îşi pune pălăria în cuier*): Ai dreptate, cu cât mai secret, cu atât mai bine.

RADU STANIAN: Da, vezi dumneata, e casa mea. Dacă se află de conspiraţie, eu ajung să sap la sare. S-au mai văzut cazuri.

MITICĂ CĂLINESCU: Domnule! Gândeşte-te aşa: toţi sunt oameni de onoare.

RADU STANIAN: Onoare, onoare, dar cam aprinşi.

MITICĂ CĂLINESCU: Şi asta nu-i de bine?

RADU STANIAN: Să te pui împotriva Domniei cu oameni aprinşi? Nu, eu zic că nu e de bine. Trebuie oameni de familie, aşezaţi la casa lor, cu mintea întreagă, care să tacă şi să facă. Ăştia ai noştri vorbesc cam mult.

MITICĂ CĂLINESCU (*oarecum uimit*): Dar, dacă-s oameni aşezaţi, mai vin la revoluţie?

RADU STANIAN: Lasă-i că vin! Nu mai ştii cum a fost la unşpe fevruarie? Hai, că-ţi aduci aminte, ai fost şi dumneata. Nu pierde românul ocazia să ia parte la o sculare pe cinste!

MITICĂ CĂLINESCU: La unşpe fevruarie n-am avut de ales. O luase razna Vodă Cuza, nu se mai putea cu el. Şi-a primit ce-a căutat.

RADU STANIAN: Aşa o fi. Dar uite... Ştii ceva? Mie nu-mi prea place Candiano ăsta al dumitale.

MITICĂ CĂLINESCU: Al meu?

RADU STANIAN: Da, da, al dumitale.

MITICĂ CĂLINESCU: De ce al meu?

RADU STANIAN: N-ai botezat dumneata copilul lui unchiu-său?

MITICĂ CĂLINESCU: Asta e treabă de familie, n-are a face cu conspiraţia.

RADU STANIAN: La noi, conspiraţiile în familie se fac. Acuma, familia dumitale aduce conspiraţia în casa mea. Asta e partea care mă cam nelinişteşte. Cum ziceam, nu-mi prea place când se aprinde Candiano ăsta al nostru. Sare cam repede.

MITICĂ CĂLINESCU: Aşa e el, seamănă cu maică-sa. Aprigă femeie, grecoaica. D-aia se şi zice că i-au ars călcâiele lui conu' Brătianu după ea în tinereţe... Ce să-i faci, seminţia lordului Byron, grecoaicele astea, rebele, rebele! Bine că nu fac şi femeile politică. Nici nu vreau să mă gândesc ce-ar fi făcut mă-sa dacă i-ar fi încăput o armă pe mână. Dar poftim. Şi s-a altoit sângele lu' mă-sa cu

sânge de italian. Cum să nu dea din asta cel mai aprins român? Şi liberal peste poate.

RADU STANIAN (*privind spre fereastră, apoi spre şemineu*): Să pună grecoaica mâna pe armă zici? De neînchipuit.

MITICĂ CĂLINESCU: Vorba vine... Politica e ca o armă. Dar ştiai povestea asta, că lui nenea Brătianu i-ar fi plăcut de maică-sa la tinereţe?

RADU STANIAN: Parcă am auzit ceva. Dar nu ştiu, zvonuri. Vorbeşte lumea.

MITICĂ CĂLINESCU: C-ar fi cerut-o de nevastă şi ea nu l-ar fi vrut. A avut fandacsie mare cu italianul.

RADU STANIAN: Dar nu asta e grija mea, domn'e. Ci mă uit aşa, la toată situaţiunea. Uite cum a fost la unşpe fevruarie. Îmbrăcat în locotenent, cu sabia scoasă, cine era în rândul întâi, agitând poporul în contra lui Cuza? Candiano! Cum se face apoi treaba, Candiano îşi dă demisia din armată, pleacă la Paris şi se întoarce de acolo avocat. Şi pricopseşte urbea noastră venind aici. Vorba dumitale, nu s-a dus la mă-sa la Buzău, a venit aici.

MITICĂ CĂLINESCU (*parcă alungând grijile cu mâna*): Las' că e mai bine aici. Stau Ploieştii cu ochii pe el. Nici o lampă cu gaz să nu fie lăsată singură!

RADU STANIAN (*oarecum intrigat*): Ha! Care ochi pe el, frate? Uite că ne e recomandat de la Bucureşti, de la conducerea partidului, carevasăzică de la nenea Brătianu, să facem conspiraţie în contra principelui tot cu el. Adică, vezi, de la Brătianu! Tocmai cu el, care acum patru ani a scos sabia pentru conspiraţiunea care l-a adus pe Vodă Carol. Acuma, ca să vezi, e pe dos. Peste astea, omul-cheie e prea aprins. Nu ţi se pare că e pericol aici? Numai faptul că s-a schimbat partidul şi e pericol mare, darămite cu oamenii ăştia, încrengaţi între ei de nu se poate...

MITICĂ CĂLINESCU: Ei, acum şi dumneata... Se mai schimbă omul în politică. Toţi suntem oameni, azi avem o părere,

mâine alta. Doar nu vrei să stea omul țeapăn ca reteveiul la liturghie.

RADU STANIAN: Ba mie asta mi se pare că aici e pericol. Când pleci pe-o cale, ține-te, frățioare, tot de ea. Mori pentru cauză, dacă te-ai dat ei.

MITICĂ CĂLINESCU: Cu asta ai tras la țintă. Așa e, domnule, lumea pe la noi se cam schimbă. Ai dreptate! Dar eu întreb așa. Dacă țara a apucat-o într-o direcție greșită? Ce să facă partidul? Știi cum se spune, că în politică geniul e să știi cum să schimbi oiștea.

RADU STANIAN: O fi, dar să te schimbi așa, una-două? Să sari într-o cauză după cum îți vine bâzdâcul?

MITICĂ CĂLINESCU: Dar cine face asta?

RADU STANIAN: Candiano al dumitale.

MITICĂ CĂLINESCU: Domnule, îți mai spun o dată, nu e al meu. E de capul lui. Și apoi nu e dintr-odată! Ne-au furat la alegeri, l-au închis pe Candiano, și-au bătut joc de alegeri la toate colegiile, adică nu s-a ajuns la treaba asta dintr-odată. Gândește-te numai câtă lume bătută pe chestii politice avem în Ploiești. E normal să se răstoarne situația și să fie altfel decât acum patru ani. Păi, patru ani sunt o veșnicie când e vorba de politică.

RADU STANIAN: Mă întrebi ce facem dacă țara o ia pe o direcție greșită? Hai, plecăm cu toții la țară, la moșie, și ne apucăm de grădinărit.

MITICĂ CĂLINESCU: Uite, răspunsul ăsta nu-mi place.

RADU STANIAN: De ce să nu-ți placă?

MITICĂ CĂLINESCU: Nu e un răspuns serios. Îți arde de brașoave. Nu te văd eu pe dumneata trecut pe ciorbă de lobodă.

RADU STANIAN: Ei, aș! La nevoie trece românul pe ce se găsește. Numai la ocnă să n-ajungi, în rest totul e de bine.

MITICĂ CĂLINESCU: Are temei să conspire. Are toate motivele. Nu uita cât a suferit Candiano de la acest guvern de slugi nenorocite. A fost arestat în două rânduri,

pentru tulburări la alegeri. Deşi e ales deputat de poporul Ploieştilor, a fost băgat la preventiv, cu pungaşii şi parlagiii. Domnule, Candiano acesta al nostru a dat dovadă de tărie de caracter.

RADU STANIAN: Da, aşa e, dar sunt atâtea chestii! Acuma, poftim, s-a adunat cu Stan Popescu. Ce zici de ei?

MITICĂ CĂLINESCU: Asta da, combinaţie rară. Dar şi Stan Popescu a fost bătut de zbirii guvernului, şi el a ajuns la preventiv. E drept că, adunaţi împreună, sunt ca paiele cu focul.

RADU STANIAN: Ştiam eu că-mi dai dreptate.

MITICĂ CĂLINESCU: Cum să nu-ţi dau, dacă aşa e? Nici nu vreau să mă gândesc ce pot face împreună.

RADU STANIAN (*cu distanţă faţă de subiect*): S-au pricopsit Ploieştii cu un războinic adevărat. Stan Popescu!

MITICĂ CĂLINESCU: Mda. Ce să zic! Războinic!

RADU STANIAN: Zice c-a fost volintir în legiunea lui Garibaldi! Că a luptat alături de Garibaldi! A mers la pas prin toată Italia, apoi s-a făcut voluntar în rebeliunea poloneză. Mor jurnalele liberale după el.

MITICĂ CĂLINESCU: Dar dumneata crezi că e adevărat? Adică toate bătăliile de care povesteşte... Şi campania din Italia, şi bătălia cu cazacii ruşi în Polonia. Că, dacă ar fi adevărate, măiculiţă Doamne, Stan al nostru ar fi mai tare ca Ahil Peleianul.

RADU STANIAN: C-o fi, că n-o fi, asta a fost altădată. Ce-a mai rămas din el acuma? Uită-te la el. A dat în patima băuturii. Şi încă rău de tot. Când merge, suflă greu, îl auzi de la o poştă. Dacă urcă trei trepte, gata, a rămas fără suflu. D'aia nu-ţi prea vine să crezi că a fost în bătăliile de care zice, pentru că acuma îi şade mai bine pe scaun.

MITICĂ CĂLINESCU: Ce le mai zvântă când se-apucă! La kilometru! Îl găseşti prin oraş după şirul de sticle goale lăsate-n urmă.

RADU STANIAN: Poftim, cu ăştia facem noi revoluţie progresistă. Şi unde o facem? La mine în casă. S-au stricat la cap prin Europa şi acum îmi cad mie cloşcă-n bătătură.

MITICĂ CĂLINESCU: Domnule, sunt recomandaţi de la Bucureşti! Asta are partida noastră de încredere în Ploieşti.

RADU STANIAN: Deh! Au garanţii!

MITICĂ CĂLINESCU (*deodată, cutremurat de o impresie*): Dar ce-ar fi să izbutească revoluţia? Adică de-adevăratelea?

RADU STANIAN (*după un moment de reflecţie*): Nici nu m-am gândit la asta. Mă gândesc tot mai mult la primejdie şi mă întreb cât de răzbunător o fi neamţul de Vodă.

MITICĂ CĂLINESCU: Cum să te rişti dacă nu te-ai gândit?

RADU STANIAN: Ce nu face omul pentru ţară!

MITICĂ CĂLINESCU: Bine zis. Dar ce e mai aproape: pielea sau ţara? (*Nu aşteaptă răspuns.*) Şi mai e ceva. Brătianu e cu revoluţia progresistă. Iar Brătianu a fost mereu cu partida care iese. Nu se ştie caz în care el să fi pierdut. Pe mine tare mă bucură gândul ăsta.

RADU STANIAN: Da, dar pentru noi Brătianu e departe, Candiano lângă noi. Iar eu pun casa la bătaie pentru întâlniri. Pielea, nene, asta mă doare pe mine, că pielea e mai aproape!

Scena a doua

Acasă la Radu Stanian. Aceeaşi încăpere. Se aude bătând în uşă.

RADU STANIAN: Da! Cine e acolo?

O VOCE: Eu, Radule, deschide.

RADU STANIAN: A, stimabile, bine ai venit. Tocmai vorbeam de dumneata.

ALEXANDRU CANDIANO-POPESCU (*intră ca o furtună*): Poate că de data asta vorbeaţi de bine.

RADU STANIAN: Totdeauna de bine, frate căuzaş!

MITICĂ CĂLINESCU: Numai de bine! Tocmai ziceam că dumneata eşti speranţa mişcării progresiste! Că ai exact înainte vederea politică de care e nevoie azi! Că ce s-ar face partida liberală fără dumneata. Noi te vedem ministru, nu prefect.

CANDIANO (*privind în încăpere, văzând că sunt singuri*): Suntem gata?

RADU STANIAN: Cu inima, oricând.

MITICĂ CĂLINESCU: Ce faci domn'e, de unde vii, de ce sufli aşa?

CANDIANO: De la Grigorescu. Am dat şi pe la el.

RADU STANIAN: Lume multă acolo?

CANDIANO: Câţiva prieteni. Popa Dinescu a fost şi el, ca să binecuvânteze vinul.

MITICĂ CĂLINESCU: Bravos!

CANDIANO (*îl bate peste umeri şi zâmbeşte*): Ai vorbit cu Ghiţă Calup?

MITICĂ CĂLINESCU (*se bate peste stomac*): Vorbit! Avem cu ce hrăni revoluţia până-n Joia de Apoi!

CANDIANO: Într-o mişcare ca a noastră, băcanul e la fel de important ca o citadelă.

Atunci Candiano se întoarse spre oglindă şi se privi pentru o clipă. Îşi aranjă gulerul, apoi cravata. Îşi îndreptă reverul hainei.

Se întoarse, privi spre şemineu. Nu mai arsese de mult focul acolo, nopţile de august fuseseră fierbinţi. Bine curăţat, îl inspiră să se aşeze pe marginea lui. Se aşeză şi privi spre Stanian şi Călinescu. Avea o privire aprinsă, cu subînţelesuri. Nu totdeauna privea aşa, ci numai atunci când i se aprindea pasiunea. Zise:

— Avem câteva minute bune până vin ceilalţi. E numai bine, pentru că tare doream să vorbim ceva. Voi ce credeţi despre prefect?

— De cine? De prefect? zise Radu Stanian, prefăcându-se a fi uitat că Prahova are prefect. — Dar prefectul e mult timp la moşie. Mai un vinişor, mai o umbră. Ce ştie el?

— Dar ce ne poate face un agent al reacţiunii, răspunse Stanian, atunci când un întreg comitet revoluţionar ne proteguieşte şi se scoală în toată ţara? La unşpe fevruarie cum a fost? N-aveam cum da greş atunci, nu dăm nici acum.

Candiano dădu din cap, ca şi cum ar fi spus că lucrurile sunt complicate. Zise, arătând cu privirea spre masa din centrul încăperii:

— Comitetul revoluţionar e la Bucureşti, cu parte a comenzii la Piteşti, că de acolo va trimite Brătianu telegrame, iar prefectul de Prahova e aici. Uite ce m-am gândit. Să nu-l apuce acţiunea tocmai în ziua în care nu trebuie. Să zicem aşa... Poate da telegrame şi poate dezminţi că ceea ce înfăptuim noi chiar are loc.

— Poate face asta?

— Cu telegrame minţite poate să strice multe, zise Candiano.

— Dar, dacă noi ocupăm telegraful în zori, de unde mai dă? întrebă Călinescu.

Candiano punctă cu degetul în aer.

— Dacă scapă la Predeal sau la Braşov, poate da telegrame de acolo. Un prefect de Prahova în exil poate să ne aducă armata austriacă pe cap. E serios ce spun aici. Trebuie să luăm în calcul şi asta. Dacă ai noştri arestează guvernul la Bucureşti, noi avem de oprit reprezentantul guvernului din Prahova. Trebuie neapărat să-l arestăm şi pe el.

Radu Stanian nu fu de acord cu judecata aceasta şi zise:

— E prea tare. Nu ţine. Dar s-ar amesteca austriecii în treburile noastre? Nu e mai bine să-l lăsăm în plata Domnului la moşie?

— Austriecii? Sigur că s-ar amesteca! zise Candiano cu determinare. — Atunci când e vorba de influenţa teutonă asupra gintei latine, sunt toţi de o suflare. Uită că şi-au scos ochii între ei mai an, că pân' la urmă tot de-o rasă sunt. Tot de-o simţire, şi neamţul, şi austriacul. Aşa trebuie să privim treaba asta, să gândim locul Ploieştilor în lume cu harta Europei în mână. E bătălia dintre ginta germanică şi ginta latină, tot vechea bătălie şi acum. Ştiu, bine ar fi ca nemţii să se bată între ei cât e ziulica de lungă, dar uite că au terminat cu treaba asta. Acum au trecut la tronul Spaniei, dintre toate câte-s pe lume.

Făcu un gest cu mâna prin aer, ca şi cum ar fi urmărit curcubeul, apoi zise:

— Trebuie să-l arestăm pe prefect şi mă gândeam unde să-l aducem.

— Unde? făcu Radu Stanian.

— Unde? zise şi Mitică.

— Ei, unde? Ce casă onorabilă ne poate da nouă garanţii? spuse Candiano arătând în jur.

— Onorabilă, onorabilă, zise Radu Stanian, dar nu se petrec cam multe într-o singură casă onorabilă? Nu-s cam multe într-un singur loc?

— E un loc sigur! spuse Candiano, coborând vocea cu o octavă.

Radu Stanian plecă privirea spre pământ, căzând pe gânduri. Parcă i se aşezase o piatră de moară pe piept.

Apoi se întoarse brusc spre Mitică Călinescu şi îi spuse:

— Mitică, trebuie să te rog ceva în numele revoluţiei.

— Te ascult, frate, răspunse Mitică pătruns.

— Tu eşti demisionar din armată, la fel ca şi mine. Avem o treabă special pentru un ofiţer instruit. Nu e treabă de joacă şi ai să vezi de ce. E o chestie mare aici.

A tras la Hotel Moldova maiorul de cavalerie Polizu, de la Statul-Major.

— Îl ştiu, zise Mitică, ăla de-i zic soldaţii Puţă Bleagă. Că aşa e vorba lui, bla-bla. Când să dea câte un ordin mai bărbătos, cu vocea aia a lui, parcă cheamă raţele la mal.

— Da, ăla, confirmă Candiano. — A venit ieri ca recrutor pentru judeţul Prahova. Aici e o chestiune de ierarhie. Dacă nenorocitul are ideea să comită vreun eroism, cu gradul lui militar şi fiind de la Statul-Major, poate ia comanda pe undeva. Nu ne trebuie asta.

Mitică îşi puse ochelarii. Radu Stanian îşi împreună degetele:

— Înţeleg ce zici! Bun gând să avem grijă de el! Brava! Cineva trebuie să-l aţină pe Puţă Bleagă.

Candiano reluă către Mitică:

— El va fi la hotel, unde ne vedem şi noi ca să plecăm spre treburile revoluţiei. Ei bine, tu urci la al doilea cat, a treia cameră pe dreapta, şi îl pui sub arest. Nu trebuie să scape mangafaua în oraş.

— Să-l leg în cameră?

Candiano vorbi ca şi cum s-ar fi gândit dinainte la asta.

— Nu, n-ar fi bine. Acolo e hotel, trece multă lume, poate să strige după ajutor şi să scape nenorocitul. Eu zic altfel. Intri peste el în cameră, îi pui jungherul la gât şi-l aduci aici. În izmene sau îmbrăcat, cum ţi se pare.

— Tot la mine acasă? zise Radu Stanian. Ca şi pe prefect? De ce nu la arestul poliţiei?

— Pentru că, la ora când îl vrem ridicat, nu vom avea noi arestul, zise Candiano cu răbdare. — Îl prindem pe Puţă Bleagă întâi, apoi îl ducem la preventiv. Îl ţinem legat aici, iar a doua zi, când se mai limpezesc treburile prin oraş, îl mutăm pe nenorocit la arest. La fel şi cu prefectul. Să nu zică apoi că i-am maltratat. Îi aducem aici, în casă bună, le dăm apă rece, îi lăsăm să converseze în salon.

Politeţe, nu cum ne-au făcut ei nouă astă-primăvară, la alegeri, când au rupt parul pe-ai noştri.

— Şi cum îl aduc de la hotel la Radu acasă? se miră Mitică. — Cum ai zis? Cu jungherul la gât?

— Da, cred că da, spuse Candiano. — Cu revolverul la spate, cum îţi vine mai bine.

— Dacă sare cineva asupra mea? clătină din cap Mitică Călinescu, ca şi cum ar fi fost vorba de o operaţiune extrem de dificilă. — Stai puţintel, revolver sau jungher, că nu-i totuna.

— Nu sare nimeni la dumneata. Va fi noapte. Pe dumneata te ştie toată urbea, pe Polizu nu-l ştie nimeni. Un oarecare venit de la Bucureşti, un sclav al reacţiunii turbate, un câine al prusianului? Cu vorba asta poţi să-l duci pe maior până unde-a dus mutu' iapa.

— Taman acuma a venit el în Ploieşti, fir-ar mama lui de cocoşat, zise Radu Stanian, cu obidă.

— Da, spuse Candiano, e sezon la recrutări.

Radu Stanian îi puse mâna pe umăr şi zise:

— Frate, ştii ceva? Oare nu ne grăbim?

Candiano sări în picioare ca împins de un resort. Clipi de două ori şi răspunse dintr-o răsuflare:

— Războiul franco-prusian a împins lucrurile spre un punct fără de întoarcere. Dacă ar fi fost după prusieni, România noastră nici n-ar fi trebuit să existe. Să nu uităm asta niciodată! Dacă ar fi fost după ei, noi tot în genunchi am fi fost, sub cizma cui ar fi dat pe-aici primul! Turci sau ruşi, nu le-ar fi păsat! Chiar şi austrieci! Ne-ar fi dat şi duşmanilor lor! Ne-ar fi dat oricui. Ţine minte asta!

Deschise larg braţele, ca şi cum ar fi îmbrăţişat eterul, privi spre tavan şi declamă:

— Doar Franţa, nobila Franţă, ne-a înţeles şi ne-a ajutat să fim recunoscuţi. Deşi, vedeţi voi, sunt momente când şi Franţa ne-ar cam da. Dar nu din pricina noastră, ci a

acestui Vodă cu care ne-am pricopsit. Avem acest păcat de ispășit!

Îi privi în ochi, se bătu cu degetul peste frunte, gesticulă larg, controlat, ca un actor de operă atunci când muzica orchestrei s-a oprit:

— Trebuie să judecăm cu creierul! Înțelegeți? E ca și cum suflarea Marei Revoluții Franceze a ajuns și până la noi și ne-a închegat ca națiune! Și noi asta trebuie să folosim! Energia! Pasiunea! Suflarea aceasta de aur! Acum suntem în timpul unui război care va sfârși toate războaiele, un război fără de egal, unul care va cutremura toată Europa. Războiul de acum, dintre nenorocita de Prusie și progresista Franță, va schimba sufletul fiecărui colț de Europă. Cum ar fi ca noi să fim prinși având pe tron un militar prusian, din familia care a stârnit acest întreg război? Rea alegere s-a făcut acum patru ani, atunci când l-am adus, și acum plătim pentru ea. Vai... Nu trebuia să ne luăm domn prusian și mai cu seamă nu pe acesta. Nu ne trebuia o asemenea încurcătură, străină de neam și lege. Voi nu simțiți că ideea aceasta a ajuns la capăt?

Se așternu o clipă liniștea. Radu Stanian se întoarse cu spatele. Închise pentru o clipă ochii, ca și cum cu ei închiși ar fi putut privi până foarte departe. Șopti:

— Cuvintele tale mă însuflețesc, văd că ai atâta dreptate! Văd din ce întuneric venim. Dar tot mă tem. Parcă aș vrea să ne știu mai puternici. Adică e o bucurie să intri într-o conspirațiune ce reușește...

Făcu doi pași spre fereastră și privi afară, ca și cum ar fi căutat într-acolo adevărul. Apoi tresări, ca și cum deodată fusese cuprins de-o hotărâre desăvârșită.

— De acord, zise Radu Stanian. — Adu-i aici. Singurul lucru pe care-l zic eu e dacă n-ar fi bine să mai așteptăm puțintel. Să vedem cum se așază lucrurile. Și pe câmpul de bătălie dintre Prusia și Franța, și la noi.

— Doar puţintel, zise şi Mitică Călinescu. — Da, oare n-ar fi mai bine să mai stăm? Vreo două zile.

Se auzi palma lovind în catifeaua grea a mesei.

— De război ziceţi? pufni Candiano. — Să vedem! Să aşezăm lucrurile înaintea noastră. Aţi citit şi voi gazetele. Armata franceză a biruit la Saarbrücken şi iat-o oprită la Weissenburg, încă de acum două zile. Mac Mahon e cel mai bun comandant de armate din Europa de azi. Vă zic eu, ca fost slujitor al armelor. Vă rog vedeţi harta, ca să nu credeţi că vorbesc cu inima. Harta e-n fiecare gazetă. Aşadar, nepotul marelui Napoleon e în fruntea naţiei, adus acolo prin voinţa poporului francez, cu Mac Mahon în fruntea oştirii. Numai pentru atât şi ar trebui să nu avem teamă. Când s-a predat vreodată Franţa? Vedeţi? Ştiţi când trebuie declanşată revoluţia? Exact în ziua când Franţa dă barbarilor prima bătaie decisivă.

— Noi, în Ploieşti, suntem cu toţii un fel de parizieni, zise Mitică Călinescu, concesiv.

Candiano continuă aprins, vorbind din picioare:

— E toată armata franceză în marş spre Prusia, cu Legiunea ei străină, cu trupele lor coloniale şi cavaleria lor de elită, cu cei mai buni ofiţeri de artilerie din lume, mergând în urma duşmanilor, vânându-i ca pe căprioare la izvor, urmărindu-i ca pe puii de dropie prin mirişte. Pe dealurile acelea, Mac Mahon va desena linia de front a victoriei. După biruinţă, Franţa va privi în jur şi se va întreba cine i-au fost prietenii şi cine duşmanii în aceste zile de cumpănă. Acesta e marele moment pe care-l trăim. Ce va spune împăratul Napoleon când va primi vestea că naţiunea română l-a scuturat pe tiranul prusian de pe tron? Numai la asta mă gândesc zi şi noapte! Parisul! Parisul! Ce va zice Parisul?

— O, dar ştie el că noi suntem de partea lui, fără îndoială, zise Radu Stanian cam cu jumătate de gură.

— Numai să meargă așa războiul, zise Călinescu, cu un ton mai coborât, și el cam îndoit.

Candiano îl privi și nu zise nimic. Simțise sâmburele de îndoială din vocile lor. Întrebă cu glas domol:

— Dar cum altfel ar putea să fie? V-am spus cine comandă.

Chiar nu-și putea imagina altfel. Mitică spuse:

— Nemții ăștia sunt cam ai dracului, mai cu seamă după ce câștigă bătălii. Cu asta trebuie să fii de acord. Vezi dumneata, mai câștigă și ei. Uite acuma... Au palate, se încuie înlăuntru și apoi lumea toată e a lor.

Candiano dădu apăsat din cap, nu și iarăși nu.

— Dar n-o să câștige, zise Candiano. — N-au cum. Mac Mahon!

— Frate, zise Mitică Călinescu, zilele astea toată lumea face politică. Eu fac cu bună-credință, ca și dumneata. Dar știi ce mi-e teamă mie? Că situațiunea nu e tocmai clară. Când zic că niște zile ar fi numai bune, la asta mă gândesc. Nu e vorba că aș șovăi, pentru că nu e vorba de șovăială acolo unde ne duce tăvălugul progresului, dar aici e altceva. E calcul politicesc!

Radu Stanian înclină fruntea în chip de apreciere, apoi arătă:

— Cum ziceam, asta e la ei, acolo. Noi suntem departe! Calcul!

Candiano se apropie de el și-l privi în ochi zâmbind. Îi răspunse:

— Noi, departe? Bine, să zicem că eu greșesc. Se prea poate. Dar poate conu' Brătianu să greșească? Poate Nicolae Golescu să greșească? Hai, că-n ei ai încredere. În ei da! Să ne aducem aminte cine a fost sufletul revoluției noastre! Cine a fost inima Locotenenței domnești? Cum pot oamenii aceștia să greșească?

Se așternu liniștea, ca și cum toți cei de față s-ar fi străduit să rememoreze momente importante din trecut.

— Asta cam aşa-i, zise Radu Stanian. — Dar, dacă lucrurile nu se termină cum vrem noi, cine ar plăti oalele sparte?

Întinse mâinile înainte, ca şi cum ar fi arătat că ar primi cătuşele reacţiunii vândute Prusiei.

— De aceea trebuie să ne îngrijim să nu uităm ceva, zise Candiano cu convingere. — Mai cu seamă în Ploieşti, care e centrul mişcării progresiste. Depinde de noi să pregătim totul foarte bine.

— Corect! spuse gazda. — Dar nu la noi e bătălia. Nu ne batem noi cu prusienii.

— Avem şi noi prusienii noştri, chiar dacă au chip de miel şi apucături de pisică, spuse Candiano. — Trebuie să se ştie cine merge la telegraf, cine merge la prefectură, cine la primărie, cine la unităţile militare. M-am gândit să-l punem pe Guţă şef la telegraf.

— Da, e bine, zise Radu Stanian, Guţă la telegraf. Mitică îl ia pe maior. Prefectul va fi la moşie, dacă apare, îl săltăm. Dacă nu apare, îl săltăm pe seară. Zic bine? Dumneata la cele două cazărmi, cu poporul. La preventivă mergem cu poporul de credincioşi ai lui popa Nae. Avem plan tare. E chiar tare de tot.

Mitică Călinescu se aplecă spre Candiano şi îl privi cu subînţeles:

— Frate, dă-mi voie să te întreb ceva mai tare.

— Te rog, zi fără oprelişti.

— Este oare cineva din grupul nostru, al celor care au plănuit totul, în care dumneata nu ai încredere?

Candiano se gândi pentru câteva clipe. Apoi vocea lui de tenor talentat spuse:

— Absolut, nu. Se pot face greşeli, se poate improviza, pot fi inexactităţi. Dar forţa masselor care vor curge din toate cotloanele urbei spre piaţa centrală, parcă le văd aievea... Cine poate opri acest tăvălug, odată stârnit? Cine poate opri poporul? Dacă Ploieştii fierb, aceasta va fi scânteia care va aprinde toată ţara şi-l va trimite pe Carol

de unde a venit. Înapoi, pocitanie! va zice poporul. Aceasta e vocea.

Ceilalţi doi tăcură. Apoi Radu Stanian mai zise:

— Massele, da, sigur. Suntem siguri de masse. Dar primarul? E sigur primarul?

— Fratele Manolache? Liberal din tată-n fiu! Va fi cu noi, ţi-o jur.

— Stau să mă întreb, zise Radu Stanian cu aluzie, dacă el n-ar ieşi mai în câştig dacă ne-ar trăda. Vezi tu, e mare apropitar. De când cu rafinăria de gaz care-i a lui, are paralele fişicuri-fişicuri. La ce-i mai trebuie lui nişte liberali pârliţi să-i facă revoluţie?

Candiano alungă acest gând cu un gest definitiv:

— Ce să facă mai departe? Să treacă la conservatori? La ticăloşii cu care se urăşte de moarte, care l-au concurat în afaceri şi l-au încurcat pe unde l-au prins? Peste poate. N-are cum. Îi urăşte. Trebuie să ai încredere în inima românului, când are motiv de supărare.

— Ehei, s-au mai văzut situaţii, zise Radu Stanian. — Mai o vorbă, mai un cadril.

— Nu acum, e caz de viaţă şi moarte, respinse Candiano ipoteza. — Şi apoi ce să-i facem? Să-l arestăm şi pe el, după ce ne-am bătut să-l alegem? Ar fi o prostie fără seamăn. În loc de asta, dacă el e cu noi, asta va da greutate revoluţiei.

Mitică Călinescu îşi desfăcu un nasture la cămaşă, cel de sub cravata care se deznodase, îşi şterse sudoarea cu batista făcută ghem şi zise:

— Dar dacă ar fi un nemaipomenit caz de trădare? Ceva contra firii, contra urii lui, contra a tot ce ne spune raţiunea.

— Dar la unşpe fevruarie cum s-a întâmplat? argumentă Candiano. — Nu l-am dat jos atunci pe Vodă Cuza? Ne-am pricopsit cu tiranul ăsta, e adevărat. Dar, de dat, l-am dat jos pe Vodă tot împreună şi atunci a trădat cineva? Dacă

a mers o dată, de ce n-ar merge iar? Domnul meu, nu uita că avem exerciţiu în răsturnări.

— Unşpe fevruarie a fost ca fulgerul, n-au avut timp să se sucească, zise Radu Stanian.

— Mie primarul mi se pare cam aşa şi-aşa, zise Mitică.

— Nu a fost chiar aşa de repede răsturnarea lui Vodă Cuza, zise Candiano amintindu-şi. — S-a lucrat doi ani la treaba care s-a făcut. Uite, dacă avem vreo situaţie în cazul revoluţiei noastre, îl legăm pe stimabilul şi-l ţinem poprit. Oricine ar fi el.

— Numai să ştim! zise Mitică Călinescu. — Că trădările nu se fac la vedere. Pot fi trădări şi trădări. Unele pot pune toată acţiunea în cumpănă. Tu te pregăteşti, te duci acolo, la bătălia ta, şi, în loc să-l legi tu pe stimabilul, te trezeşti că tocmai a venit puzderie de poteră de la Bucureşti care te leagă pe tine. Mda, la asta mă gândesc eu. Să nu cheme vreunul Bucureştii înainte să ne facem noi treaba.

Candiano şedea cu braţele sprijinite de şemineu. Se întoarse pe jumătate într-o poziţie marţială.

— De asta ţi-e? Păi, atunci ar trebui să facem aşa. Ar trebui să avem străjile noastre pe drumurile care vin dinspre Bucureşti, dinspre Târgovişte, dinspre Buzău. Şi să nu uităm drumul dinspre Sinaia, că acolo e ditamai garnizoana de grăniceri. Dar avem garanţii că ofiţerii din aceste garnizoane vor trece de partea Locotenenţei domneşti. Atunci n-ar mai avea pe unde veni potera.

Radu Stanian spuse şi el şoptit:

— Eu nu cred că la Ploieşti se va hotărî izbânda, ci la Bucureşti. Or fi Ploieştii sufletul mişcării progresiste, dar tot o margine suntem. E răspântia cea mare a ţării, dar nu aici se hotărăşte treaba. Şi mai e ceva: ce se face la Iaşi? Că acolo e mare chestie. Iaşii sunt o urbe tare conservatoare. Dacă Vodă Carol fuge la Iaşi şi dacă Iaşii îl vor domn, se rupe Unirea mai repede decât s-a făcut.

Aici Candiano tresări:

— Să se rupă Unirea? Ce să se facă la Iaşi?

Radu Stanian clătină din cap ca şi cum ar fi spus „Nu, nu aşa" şi zise:

— Adică ce o să zică moldovenii? Pe mine asta mă îngrijeşte. Că moldovenii, ştii şi dumneata...

Deodată Candiano făcu un gest cu mâna ca şi cum ar fi alungat o musculiţă de oţet:

— Moldovenii sunt cu noi. N-au fost şi la unşpe fevruarie? Şi atunci alungam din domnie un moldovean, iar acuma trimitem acasă un neamţ. Diferenţa e mare. Dacă au şezut atunci, ce să facă ei acum?

Radu Stanian reveni la chestiune:

— Ba mie mi s-a părut că la unşpe fevruarie ei au aşteptat să vadă cum se aştern lucrurile. Şi da, aşa e, atunci Bucureştii dădeau afară un moldovean din domnie. Ţineau moldovenii socoteala, că se ocupă numai cu asta, care-i muntean, care-i de-al lor. Pe deasupra, moldovenii au geniul răspunsurilor *au ralenti*. Să ai grijă atunci când vezi Moldova aşteptând. Dar nu-ţi dai seama ce pericol apare dacă-l răsturnăm pe Carol?

Se auzi bătând pendula din perete, preţ de câteva clipe.

— Ştiu că asta e teama multora, zise Candiano întinzând palma înainte. — Am mai auzit chestia asta. Că se rupe Moldova de noi. Ce gând! Nu se rupe, n-avea grijă! Conspiraţiunea are şi destui moldoveni într-însa ca să se facă toată treaba bine pe ambele părţi.

— Da, domnule, zise Radu Stanian. — Sau poate fi şi mai rău decât să se rupă. Se poate să nu se rupă şi să dea adăpost tiranului. Poţi scăpa de tiran la Bucureşti şi, după schimbarea de regim, acesta poate rămâne domn în Moldova. Iar Moldova să-l vrea cu binecuvântarea puterilor garante.

— Mda, zise Candiano. — Dar eu mă bazez pe altceva. Pe Moldova progresistă. Oricum, gândul acesta nu e de nivelul nostru, ci e treaba lui nenea Brătianu. Nu crezi?

— Este şi o Moldovă progresistă? întrebă Mitică. — N-am mai auzit.

— Sigur că este, toţi amploaiaţii statului din Moldova sunt foarte progresişti.

— Se pot petrece o mulţime de chestii care pot să ducă dracului cât ai zice peşte toată acţiunea, spuse Radu Stanian, dându-se aproape de Candiano.

— Domnii mei, zise Candiano cu reînnoit entuziasm, noi trebuie să ne facem treaba bine, să sculăm Ploieştii ca la carte, şi nu se poate ca naţiunea să nu ne urmeze. O scânteie să pui şi tirania se duce învârtindu-se de unde a venit. Iar noi rămânem cu libertatea de a ne aduce un principe din seminţia lui Bonaparte, aşa cum zic unii că s-ar putea, sau de a face republica, aşa cum inima noastră o cere. Gândiţi-vă ce vis minunat al omenirii se află aici, înaintea noastră: Republica! Oare nu despre ea a scris Platon cu atâta aplecare? Oare nu pe ea au visat-o strămoşii noştri de veacuri? Un regim unde poporul să aibă primul şi ultimul cuvânt. Orice hotărâre adevărată să se ia cu voia şi numai prin gândirea adâncă a poporului, aşa cum e ea exprimată, în piaţa publică. Visez la acea vreme. Tânjesc după un asemenea destin!

— Domnule, nu sunt astea visuri? spuse Radu Stanian. — Căci vorbim de ai noştri, ştii şi dumneata cum sunt ei...

Candiano, cu entuziasm, revenind la argumentul-cheie:

— Da, dar mai ţii minte cum s-a aprins toată suflarea la unşpe fevruarie?! Mai ţii minte pasiunea de atunci?

Scena a treia

Încăperea de zi a casei unde locuieşte Iancu Caragiale. De faţă sunt părinţii săi, Catinca şi Luca, precum şi Lenci, sora lui. În timp ce mama ei coase o haină bărbătească de culoare albastră, Lenci stă pe covor, făcută ghem. Nu-i place deloc ceea ce aude.

LUCA (*şezând pe scaun, trecându-şi mâna prin barbă*): Cum adică să nu-ţi dai silinţa? Mi-a spus că nu ţi-ai dat silinţa, că o parte dintre acte au trebuit date la refăcut.

IANCU (*în picioare, gesticulând*): Am făcut mai bine de şaptezeci de acte în ziua aceea. Am muncit de mi-a trecut lemnul prin coate!

LUCA: N-ai voie să nu-ţi faci treaba. Dacă eşti copist, faci şi o sută şaptezeci de acte într-o zi. Ce ţi se dă, aia faci.

IANCU: Dar ştii ce greu e? Uneori simţi că zidurile încăperii te sufocă.

LUCA: Te-or fi sufocând, dar din slujbuşoara asta trăieşti. Asta-i munca la judecătorie!

IANCU: Vai şi-amar! Se poate trăi şi altfel.

CATINCA: Se poate pe dracu'. Nu ai văzut tu ce înseamnă amar.

LUCA: Dacă te gândeşti la actorie, las-o mai uşurel. Avem destui artişti în familion, nu ne mai trebuie înc-un maţe-fripte.

IANCU: Mamă, ai putea să-mi ţii partea.

CATINCA: Când îţi pleacă mintea cu sorcova, nici gând. Dacă ai învăţat ceva giumbuşlucuri de actor de la unchi-tău, asta nu înseamnă că o să trăieşti cu ele. Tot de la judecătorie o să ai ce mânca.

LUCA (*mişcându-se greu, pentru că picioarele îl dor, face câţiva paşi de la un scaun la altul, se aşază iar*): E o muncă uşoară, nu te speteşti cu cârca, precum căruţaşii. Nu stai aplecat de spate, precum secerătorii. Nu te bate soarele în cap toată ziua, aşa cum trăiesc cosaşii. Ce faci? Scârţa-scârţa pe hârtie. Ce poate fi greu în asta?

IANCU: Să copiezi acelaşi act de douăzeci de ori? Doamne păzeşte! Munca asta omoară sufletul.

LUCA: Cum aşa? Dacă te plăteşte, nu omoară nimic.

IANCU: Mintea mea are nevoie de lucruri vii, are nevoie de simţire.

LUCA: Stomacul tău are nevoie de mâncare. Ai nevoie de plată pentru slujbuşoară. Ştii bine că a trebuit să-mi pui obrazul pentru tine. Nu uita asta. Eu mă duc mâine-poimâine, tu ai nevoie de slujbă. Nu-ţi bate joc de ea.

IANCU: Dar nu mi-am bătut! Către seară mi-a obosit mâna, iar lor li s-a părut că nu se mai înţelege scrisul!

LUCA: Ba ţi-ai bătut joc şi de aceea m-a chemat ştii tu cine ca să-mi zică să-ţi zic. Nu merge aşa. Nu mai face aşa. Şaptezeci de acte? Nici la şapte sute să nu-ţi tremure mâna. Nici la o mie!

IANCU: Dar la simţirea mea nu te gândeşti?

LUCA (*pe ton de dojană caldă*): Eşti un zănatec.

CATINCA (*ca şi cum i-ar reproşa ceva lui Luca*): Bate în neam.

LUCA: Niciodată nu ne-am certat pentru asta.

CATINCA: În ce familie de arnăuţi s-au mai văzut atâţia artişti laolaltă? Uite ce greu îl dăm pe ăsta pe brazdă, şi-i al nostru.

LUCA: Artişti pe dracu'. Muritori de foame, mai degrabă. (*Se bate peste picioare cu palmele.*) Şi acum ne-a mai lovit şi pocinogul ăsta, care m-a prins pe mine de astă-primăvară. Dacă aş putea umbla, mai uşor mi-ar fi să alerg după altă numire de magistrat. Că numirile nu vin singure. Acuş-acuş ar trebui să umblu. Avem nevoie de asta.

CATINCA (*nu foarte convinsă*): Lasă, că trece.

LUCA: Ce să treacă? Dropica? Când se umplu picioarele de apă şi se urcă şi la plămâni? Da, sigur că trece, în Sfânta Evanghelie trece, că asta citeşte părintele în biserică, cum a vindecat Iisus pe unul bolnav de dropică. Acolo trece, da' numai acolo. (*Arată spre Lenci.*) Măcar dacă mai prind trei-patru ani de muncă, să o văd şi pe asta mică măritată, la casa ei. (*Oarecum diminutiv.*) Aşa, uită-te la ea.

CATINCA: Ho, că nu te-ai dus încă.

LUCA: Mă bagă fiu-tău în groapă cu simţirile lui de artist. Auzi! Simţiri! Nu asta e chestia, musiu, ci paralele!

IANCU: Dar ce am făcut rău? Mi-au dat dublu în ziua aceea şi mi-am terminat treaba, chit că am plecat la nouă ceasuri ale serii acasă. Ştii dumneata ce aiureală e în Judecătorie la noi?

LUCA (*dă din mână a lehamite*): O, da! Asta ştiu!

IANCU: O să fiu mai atent data viitoare. O să scriu mai mari literele, ca să fie mai clar pentru cine citeşte.

LUCA: Da, scrie mai mare, ca să se vadă că te-ai grăbit. Şi asta nu e tot.

(*Urmează un moment de linişte. Toţi patru se uită la Luca, care-şi trece mâinile peste genunchii ce îl dor.*)

LUCA: Judele te-a văzut stând la taifas cu Leonică Ciupicescu. Ştii ce mi-a zis? Că discutaţi politică republicană.

IANCU (*făcându-se a râde*): Eu? Politică?

LUCA: Da, da, fiul meu discută politică republicană.

CATINCA: Oasele ţi le fărâm! Acolo te-ai găsit să cleveteşti, în Judecătorie?

IANCU: Aceea nu era politică! I-am spus o glumă lui Leonică, iar acela a râs cam tare. Ştii că are râs tare, se aude cam departe.

LUCA: Glumă? Pe terasă, în timp ce se bea o ţigare? Păi, unde eraţi acolo, la bal sau la muncă? (*Se ridică şi merge greu, cu genunchii rigizi.*) Măi, copilule, nu mai discuta politică la muncă. Atât. Fă cum spun eu. Şi fă aşa şi când n-oi mai fi eu. Dă-o dracu' de politică.

(*Lenci se ridică şi se aşază sub umărul lui, ca să-l sprijine; pe lângă ea, Caragiale cel bătrân arată ca un uriaş cu barbă albă.*)

IANCU: Asta chiar e sufocare. I-am zis o glumă. Cum să ţii glumele bune numai pentru tine?

LUCA: Stai să-ţi explic eu ceva. Tu nu ştii pe ce lume eşti. Dar e datoria mea de părinte să te trezesc din

fumurile în care trăieşti. Noi avem Vodă neamţ, aşa-i? (*Nu aşteaptă răspuns, ci îşi urmează gândurile.*) Diferenţa dintre neamţ şi român e că, dacă românul poate funcţiona de unul singur şi-n pustie şi poate face chiar foarte bine ce treabă are pe acolo, neamţul are nevoie de alţii ca el. Dacă sunt o grămadă de nemţi pentru fiecare dintre ei e numai bine, se ajută unii cu alţii, ăştia sunt. Dacă însă avem de-a face cu un neamţ singur, venit de unul singur la cap de lume, unde neam de neamul lui n-a mai călcat, unde nu ştie rosturile, atunci ce va face el? Ia zi, ce va face? Nu te întreb dacă se simte singur, pentru că nu ne interesează simţirea lui! Ne interesează ce va face el. Ei bine, va încerca să-i facă pe ceilalţi să se dea după el, adică să-i facă pe alţii să fie ca el. Dacă nu nemţi de-a binelea, că asta nu se poate, atunci măcar să funcţioneze ei ca nişte nemţi, acolo, când o avea el nevoie de ei, ca să-i mute de colo colo aşa cum se mută nemţii prin Prusia, la trebi. Şi acum spune-mi dumneata mie, domnule copist de la Judecătorie, ce pocinog mai mare decât acesta pentru oameni care nu se pot schimba?

IANCU: Românaşii noştri? Dar de ce să se schimbe?

LUCA (*de data asta zâmbind*): Bine, să nu se schimbe, că, aşa cum sunt acuma, tare sunt buni.

IANCU: Nu înţeleg unde baţi.

LUCA: Ba o să o înţelegi peste ceva vreme, când o să te pocnească viaţa peste bot. Tu glume republicane spui în ţara lui Vodă Carol?

IANCU: Păi, toţi aici sunt republicani.

LUCA: Eu nu sunt.

IANCU: Nu am făcut nimica rău!

LUCA: Depinde cine zice asta. Depinde cine te aude.

CATINCA: Taică-tău vorbeşte prea frumos cu tine. Ascultă-mă aici, copil zevzec ce eşti! Ascultă la ce ţi se spune. Te duci la muncă, îţi faci munca, nu stai la hăhăială

cu pleava mahalalei. Sau cine crezi că e Ciupicescu? Crezi că e vreunul pentru care să se merite?

(*Iancu pleacă ochii în pământ; nu mai răspunde.*)

LUCA: Politica e curvă mare, dragule. Nu mai ţii minte cum a fost după unşpe fevruarie, la plebicist?

IANCU: Când am votat la suveică?

LUCA: Da, da, când ai votat şi tu la suveică. Când toată urbea a votat la suveică.

LENCI: Cum adică „la suveică"? Dar suveica nu-i la războiul de ţesut?

LUCA (*răspunzând copilei, arătând spre Iancu*): Nici 14 ani n-avea frate-tău şi a votat în plebicistul naţional. Şi nu doar o dată, a votat de şapte ori. De şapte ori, drăgăliţă Doamne! Asta ca să vezi ce politician avem în casă. La 14 ani! A validat el plebicistul? L-a validat. Şi acum spune glume republicane sub fereastra judelui!

IANCU: Da, aşa-i, da' peste tot în Ploieşti s-a votat la suveică. Cred că peste tot prin ţară s-a votat aşa, că nu cred eu că la Tecuci sau la Craiova o fi fost altfel.

LUCA: Nu zic ba, dar ar fi mai bine să nu te mai arunci ca berbecul în piatră în politica asta. Poftim: glume pe terasă, sub fereastra lu' ăla. Auzi ce s-a petrecut acum, să-mi zică mie judecătorul, cu care, vorba ceea, mă ştiu de-o viaţă, că aude el pe fereastră ce măscări spui tu. Unde s-a mai văzut una ca asta, o ţară în care copistul de la Judecătorie spune glume pe socoteala lui Vodă şi îi maimuţăreşte, cu glas piţigăiat, vorbirea de neamţ?

CATINCA (*apucă mătura şi se apropie de Iancu*): Ţi-ai subţiat glasul?

IANCU (*se trage înapoi, impresionat de perspectiva coerciţiei corporale*): Mama, da, dar stai să vezi... Pentru un actor, asta e inevitabil...

CATINCA (*se dă aproape cu mătura*): Inevitabil?

LUCA: Lasă-l, că acum a înţeles.

CATINCA: Uită-te la ochii lui, şi acuma parcă râde. Anafura lui de copil! Tu crezi că e de glumă aici? Ăştia fac vărsare de sânge pentru aşa ceva. N-ai văzut ce bătăi se dau în Grădina Şapte Nuci la alegeri? Câţi n-au rămas laţi în praf pentru mai puţin de-atât? Se face moarte de om în Ploieşti pentru asta, năucule! E o lume care omoară pentru trebi ca asta.

IANCU: Mama, sunt doar nişte glume...

CATINCA: Astea se fac la teatru, nu pe stradă şi se fac cu voie, nu fără de voie! Să nu te prind în politică, că, dacă te prind, până să te omoare dorobanţii năimiţi, te omor eu!

Scena a patra

În aceeaşi încăpere, acasă la Radu Stanian. De faţă este întregul Comitet Revoluţionar Progresist din Ploieşti, şi anume: Guţă Andronescu, Petre Apostolescu, Titu Bălăceanu, Alexandru Candiano-Popescu, Leonică Ciupicescu, Mitică Călinescu, Costică Grigorescu, părintele Nicolae Ioachimescu (zis popa Nae), Stan Popescu, Matei Smideanu, Radu Stanian.

CANDIANO (*în picioare, în capul mesei*): Fraţi căuzaşi! Bravos nouă că ne aflăm împreună, la acest ceas de noapte, ca să facem un pas hotărât în istoria ţării noastre.

TITU BĂLĂCEANU: Dar unde în altă parte să fim?

LEONICĂ CIUPICESCU: La datorie!

CANDIANO: Iată aşadar planul nostru. În toată această acţiune avem un scop. Vrem să cucerim puterea în Ploieşti, exact ca acum patru ani, la unşpe fevruarie, şi să trimitem veşti prin telegraf despre aceasta, pentru ca Europa întreagă şi lumea întreagă să ştie că domnia lui Vodă Carol s-a încheiat. Pentru aceasta avem de

luat două cazărmi ale armatei, prefectura și telegraful. Primăria e deja cu noi, acolo nu avem a ne teme.

PETRE APOSTOLESCU: Nu văd cine e în contra noastră în Ploiești. E treabă simplă.

RADU STANIAN: Nu mai întrerupe, stimabile.

CANDIANO (*fără probleme că a fost întrerupt*): Toată revoluția noastră are în Ploiești o cheie secretă. Ce ne-am face noi fără preoții noștri progresiști? (*Se întoarce spre părintele Ioachimescu.*) În România, de când e lumea lume, nu s-a văzut revoluție fără preoți. Este ceva revoluționar în misia duhovnicească a ortodoxiei! Și oare nu știm noi asta? Este în noi tot sufletul Bizanțului credincios, cel care suflă duh sfânt peste republicanele noastre strădanii. Așa că, pentru a ne reaminti ce făptuim aici, să spunem că cele două forțe ale revoluției noastre sunt credința și omenia!

DOUĂ VOCI (*aprobând*): Așa e, așa e...

CANDIANO (*numărând pe degete: unu, apoi doi*): Credința și omenia! Pentru că (unu) părintele Nae Ioachimescu va aduce cu multă credință enoriașii înspre centrul urbei, iar acolo (doi) prietenul nostru Ghiță Calup, cu care s-a vorbit de-o chermeză populară, este pregătit să-i omenească pe tot cuprinsul zilei. În timp ce poporul este acolo, în centru, noi avem timp să trimitem telegrame. Dacă trimitem telegrame fără ca poporul să fie în stradă, nu am făcut nimic, pentru că nu se înțelege că poporul e cu noi. Dacă scoatem poporul în stradă și nu trimitem telegramele, iarăși nu am făcut nimic, pentru că nu se află. Nu se poate una fără alta. Acesta este planul, asta e partea noastră în Ploiești.

RADU STANIAN: Mie mi se pare foarte deșteaptă ideea aceasta, adică să se scoată poporul.

PETRE APOSTOLESCU: Dar dumneata de ce întrerupi?

RADU STANIAN: Nu am întrerupt, e discuție.

CANDIANO: Noi suntem vocea poporului, iar poporul e pavăza noastră.

RADU STANIAN: Da, da, pavăză. Nu poţi aresta sute şi mii de oameni. Nu poţi aresta poporul.

MATEI SMIDEANU (*cu plăcut accent ardelenesc, din Ţara Moţilor*): Dragilor, v-am ascultat şi am chibzuit la ce s-a spus aici. Bună e treaba asta, dar un singur lucru nu pricep eu. Oare nu ne mişcăm prea repede? Oare nu stricăm dacă sărim astfel la fapte? E cam prea din scurt.

RADU STANIAN: Asta poate să explice Alecu. E o situaţie internaţională. Pe mine m-a convins ieri-seară, că aşa ziceam şi eu înainte să mă lămurească el.

CANDIANO: Prieteni! Nu suntem singuri în această luptă! (*Cu glas tăiat de emoţie.*) Bătălia cea mare nu se dă la Ploieşti, ci pe pământul întins al întregii Europe. Este o bătălie între Europa progresistă, cea condusă de Franţa, acea Franţă graţie căreia România noastră de azi există, şi Prusia retrogradă, care ar vrea să ne vadă din nou în cea mai neagră servitute. Acea Prusie care ne-a trimis un tiran! Ceea ce noi ştim azi e că Franţa, cu o armată superioară din toate punctele de vedere, se află într-o încleştare pe viaţă şi pe moarte cu Prusia. Iată care e marea noutate, căci tocmai am primit o telegramă de la Paris, de la un prieten. Armata franceză a administrat o primă înfrângere zdrobitoare prusienilor. Aceasta e marea veste pentru care am convocat în seara asta Comitetul!

RADU STANIAN: Bravo, bravo! Acesta era semnul aşteptat!

MATEI SMIDEANU: Cum? Unde? S-a terminat deja războiul?

CANDIANO: Dar să nu ne lăsăm duşi de entuziasm. Să ne amintim! De la ce a izbucnit războiul de azi dintre Franţa şi Prusia?

POPA NAE (*îşi face o cruce mare, în timp ce revoluţionarii întorc capul către el, de parcă ar aştepta de la dânsul să alunge pomenirea Antihristului*): De parcă putem

uita... De la poftele păcătoase pentru putere, de la lăcomie, de la mândrie...

CANDIANO: Războiul acesta uriaș dintre Franța și Prusia a pornit de la fratele lui Vodă Carol, prințul Leopold. Așa este, domnii mei. Fratele tiranului nostru a stârnit acest război! Casa de Hohenzollern a pus la cale o uneltire fără de seamăn. A vrut să înconjoare Franța cu inamici. Să cuprindă Franța noastră într-o menghină de coroane prusiene.

MATEI SMIDEANU: Deh, bătu-i-ar, așa e.

CANDIANO: Or, acestea sunt zile de război. Cum să răbdăm noi, seminție cu sânge roman, ca pe tronul tinerei noastre nații să se afle fratele unui dușman vădit al Franței? Privind harta Europei cu simțăminte legate de cuprinderea noastră în ginta latină, nu e oare Vodă Carol un soldat al întunericului? Și acest oștean prusian, care a luptat pentru Prusia pe câmpul de bătălie, strânge cu fiecare zi mai mult lațul în jurul drepturilor noastre, în jurul speranței progresiste, câtă a mai rămas pe amărâtul nostru meleag. Și atunci, frați ai mei, care să ne fie calea de urmat? Suntem chemați să trecem la făptuire. Acum e momentul. Trebuie. Acum ori niciodată. Nu putem să stăm deoparte, pentru că Franța lui Napoleon al III-lea a avut grijă de noi și după Crimeea, și în anii din urmă. Trebuie să scăpăm România de această otravă europeană, cu care ne-am pricopsit dintr-o mare greșeală.

RADU STANIAN: Stai puțin, Alecule, trebuie să te întreb ceva.

CANDIANO: Întreabă-mă.

RADU STANIAN: Ce zice Brătianu despre asta?

CANDIANO: Ce ar putea să zică? Crezi tu că el vede situația europeană diferit?

RADU STANIAN: Nu de asta zic. Ne e limpede că așa stă treaba cu prusacii ăștia, dar întrebarea e alta. Ai cuvânt de la el când trecem la acțiune?

CANDIANO: Comitetele progresiste vor porni spontan revolta, toate în acelaşi moment. Dacă mă întrebi ceva de Brătianu, am să răspund: nu ştiu! Iau asupra mea şi numai asupra mea toate faptele şi tot ceea ce am spus. Aşa, ţie, ca prieten, să zicem că-ţi spun că trebuie să primesc semn şi de la el. Dar, din pricina bătăliei câştigate de armata franceză, ceva mă face să cred că va fi curând.

RADU STANIAN: Ce semn?

CANDIANO: Te iubesc, dar nu pot să spun. Un mesaj.

MATEI SMIDEANU (*către Radu Stanian*): Dar nu e frumos să întrebi aşa, deschis. Ce-i aicea, conspiraţie sau spovedanie? Astea-s treburi care nu se spun. În Ploieşti prea se spun multe.

RADU STANIAN: Dar eu nu întreb cum întreabă potera, ci ca unul care e parte a cauzei. Dacă sunt pregătit să mă jertfesc pentru cauză, n-ar trebui să ştiu?

MATEI SMIDEANU: Curioşi mai sunteţi voi, ploieştenii.

CANDIANO: Să răspund mai precis. Nu ştiu precis ziua care va fi să fie, dar mă aştept să fie curând. Ceea ce noi discutăm acum este aşa, ca o pregătire a acelei zile. E doar un plan. Ca să ştim ce vom face atunci când semnul va veni.

RADU STANIAN: Bine, fie. Suntem oameni de onoare, asta e tot ce ne trebuie să ştim.

MATEI SMIDEANU: Aşe, vezi!?

STAN POPESCU: Oameni de onoare!

(*Privirile se întorc către el. După cum a vorbit, celor de faţă le trece prin minte că ar fi băut ceva.*)

CANDIANO: Aşadar, să vă spun ce ar trebui făcut în ziua aceea. Va trebui să pornim devreme, în zori, poate chiar imediat după miezul nopţii, ca să avem timp pentru toate. De la ceasurile patru ale dimineţii, dacă nu cumva de mai devreme, şi să ne însoţească o mare mulţime, ca, atunci când cerem garnizoanei să treacă

de partea poporului, să nu poată fi alt răspuns decât cel dorit. Ce zici, părinte?

POPA NAE: Se face! Aducem credincioşii de la utrenie.

CANDIANO: Avem nevoie de timp, ca să ajungem cu tot grupul şi la cazarmă, şi la telegraf, şi la prefectură.

MITICĂ CĂLINESCU: Oho! Avem ceva de mers în noaptea aceea.

CANDIANO (*îl priveşte cu oarecare îngăduinţă pentru slăbiciunile lumeşti ale aproapelui său*): Cine oboseşte se poate odihni în parc, e cam la jumătatea drumului. Eu voi avea calul, mi-l vor aduce în faţă la Hotel Moldova, şi o parte din drum voi fi călare. La cazarmă, e mai bine să avem ceva prestanţă. După aceste drumuri, ne vom găsi cu toţii în parc. Iar acolo avem nevoie de vorbitori. Trebuie oameni care să ia cuvântul, să agite poporul. Sper ca fiecare dintre domniile voastre să fie gata să vorbească!

RADU STANIAN (*realizând deodată ce zi lungă va urma*): Cât trebuie să stea lumea în parc?

CANDIANO: Până către seară. Avem nevoie să se audă până la Bucureşti că Ploieştii lucrează. Oricât de repede circulă depeşele, spre confirmare va fi nevoie de fapte de durată.

POPA NAE: N-o să poată sta până atunci credincioşii veniţi de cu seară.

CANDIANO: În zori vor veni credincioşii părintelui Dinescu, din altă parohie. Vom ţine piaţa cu parohii diferite, cu rândul.

POPA NAE: Bine te-ai gândit!

RADU STANIAN: Dar care e cel mai bun moment pentru o revoluţie? Când pleacă Vodă Carol la vânătoare? Când merge la vreo moşie? Când vizitează vreo cazarmă unde să poată fi reţinut direct de militari?

(*Matei Smideanu se uită la el cu reproş.*)

RADU STANIAN: Bine, nu mai întreb! Nu întreb nimic!

CANDIANO (*se uită la Radu ca la un copil mic*): După aceasta, mai sunt telegramele către ziarele din Budapesta şi de la Paris. Asta e foarte important. De partea asta mă voi ocupa eu. E mai bine ca la Iaşi ştirea să ajungă fie prin depeşă de la Locotenenţa domnească, de la Bucureşti, fie ca ştire de la Budapesta, aşa cum s-a mai întâmplat acum patru ani.

MITICĂ CĂLINESCU: Asta e tare cotită.

CANDIANO: Când vom lua puterea în Ploieşti, naţia noastră a făcut deja un mare pas în direcţia progresistă. În Franţa se va auzi! Cu toate că ştirile cele importante sunt despre războiul francezilor cu prusienii, se va auzi şi de ceea ce se lucrează la noi!

STAN POPESCU (*de data asta cu voce limpede, cu privire expresivă*): Dragă Mitică, află de la mine că sunt zile în viaţă când Europa e cu ochii pe dumneata.

RADU STANIAN: Dumneata, prietene, dintre toţi din jurul acestei cinstite mese, ai văzut cele mai multe câmpuri de bătălie.

STAN POPESCU (*zâmbind*): Oho...

RADU STANIAN: Ia spune-mi, ce ne facem dacă vine ditamai regimentul de la Bucureşti ca să ne lege?

STAN POPESCU (*vorbeşte cu un aer expert*): Sunt trei lucruri aici. Prima: e important ca toată urbea să fie în parc, pentru că poporul de acolo ne apără pe noi. Singuri, nu suntem mare lucru. Cu poporul în parc, suntem o forţă politică. Doi: trebuie să înarmăm garda republicană, pentru că, dacă avem propria noastră gardă, propria poliţie, nu vor ataca. Cel puţin nu în primele zile. Şi trei, poate partea cea mai importantă: vor mai fi şi garnizoanele din oraş care vor trece de partea noastră. Dacă toate acestea se vor întâmpla, eu cred că nu mai vine nici un regiment de la Bucureşti. Nu cred că dumneata vei fi legat, ci cred că vei primi o medalie pentru cât de multe ai făcut pentru ţară. Ce

spune Alecu acum spune foarte bine. Ascultați-l și faceți ca el, pentru că așa câștigăm.

MITICĂ CĂLINESCU: Maică Precistă! Dar, dacă vine un regiment de la București, se prea poate să se tragă unii-ntr-alții.

(*Se face un moment liniște. Toți rămân nemișcați, atinși de grozăvia mizei.*)

CANDIANO: Dar când ai luat bătaie la alegeri de la dorobanți în civil a fost mai bine? Când dorobanții l-au bătut pe amărâtul ăla de la colegiul doi de l-au omorât cum a fost? Poftim regimul conservator, an după an agățat de putere, lipit de cizma lui Vodă Carol, călcând în picioare demnitatea ta și a mea și a tuturor. Vă aduceți aminte ce nenorociri au făcut. Ei ne îndeamnă să nu ne fie frică.

RADU STANIAN (*cu degetele în barbă, căzut pe gânduri*): Cred că poporul va sta în parc. Cred că este entuziasm ploieștean pentru o gardă republicană. Dar dacă garnizoanele de aici nu zic la fel ca restul sufletelor?

STAN POPESCU: N-am zis că va fi ușor. Se pot întâmpla chestii de la o clipă la alta. Pentru multe zile vei simți că totul stă în cumpănă ca pe muchie de cuțit. Se poate să fie așa vreme de o săptămână, dacă nu și mai bine. Poate să dureze. Eu cred că va dura trei-patru zile.

MITICĂ CĂLINESCU: Și apoi ce?...

STAN POPESCU (*deodată zâmbește și desface brațele larg, de parcă ar dori să ilustreze poziția Mântuitorului pe cruce*): Apoi libertatea, monșer.

CANDIANO (*care se foiește, nu poate sta locului*): Apoi va veni vestea că Mac Mahon a învins, că Franța libertăților a triumfat. Carol va abdica și va părăsi Bucureștii, cel mai probabil va vrea înapoi în Germania. Poate va veni cu trenul până la Ploiești, ca să ajungă mai repede la Brașov. Poate că garda noastră republicană îl va duce la graniță. Asta ne dorim.

MATEI SMIDEANU (*pe același ton conciliant ca mai înainte*): Și totuși, dacă am împleti curajul cu înțelepciunea, nu ar fi mai bine să vină întâi această minunată veste despre biruința lui Mac Mahon?

CANDIANO: Frate, nu poate Mac Mahon să-l bată pe Carol pentru noi. Sunt chestii pe care trebuie să ni le facem singuri. Și mai e ceva. Asta e chiar serios. Aduceți-vă aminte că *la 1866 împăratul Napoleon a vrut să ne dea Austriei în schimbul Veneției și Austria nu ne-a primit*[2].

MATEI SMIDEANU: Dar nu ziceai dumneata că Franța ne iubește?

STAN POPESCU: Politica e curvă mare, domnul meu. Poftim! De zvonul ăsta a auzit toată Europa.

RADU STANIAN: Bine, lucrurile se încheagă. Asta nu-i o chestie la care să vii cu lăutarii. E treabă serioasă.

POPA NAE: Doamne ajută! Știam eu că ne vom înțelege.

MATEI SMIDEANU: Eu n-am înțeles nimic.

RADU STANIAN: Da, părinte, ne înțelegem. Dar trebuie să știm în ce ne băgăm. (*Se întoarce spre Candiano.*) De altceva mă tem eu, Alecule.

CANDIANO (*pârând a zâmbi*): Spune! Asta e noaptea când trebuie să ne deschidem sufletele. Trebuie să vorbim. Are greutate ceea ce chibzuim împreună.

RADU STANIAN: Uită-te cum se sfârșesc la noi revoluțiile. Ridicarea lui Tudor s-a sfârșit în mișelie și crimă. Zavera lui Heliade și-a lui Bălcescu s-a terminat și mai nefericit. Nu am văzut și eu o ridicare la noi care să se termine cu bine. La noi toate răsturnările se termină cam prost. Și pe deasupra mai vin și unii, mai vin și alții. Ți se face și frică.

CANDIANO: Dar unșpe fevruarie cum a fost? Nu ne-am ridicat atunci toți, ca o suflare, în contra lui Cuza? Iată

2. Idee prezentă în Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viața-mi*, p. 55. A fost un argument care a atârnat greu.

o revoluție moldo-valahă cu sfârșit fericit. Și parcă ieri a fost. Se poate, sigur că se poate, e în mersul istoriei! Acum e rândul nostru!

RADU STANIAN: Parcă totuși unșpe fevruarie nu a fost precum celelalte. Nu a fost chiar ca zavera lui Tudor, a fost mai așa, mai de alcov.

CANDIANO: Ba e la fel, între seculi, doar că a fost mai bine pregătită. Coaliția a lucrat înțelept. A fost singura cu adevărat bine pregătită.

RADU STANIAN: Și asta de acum? E ea bine pregătită?

CANDIANO: Dacă Brătianu e cu noi? Brătianu s-a îngrijit de multe. O să facem tot ce am făcut la căderea lui Cuza, că și atunci, la București, tot la ceasurile patru din zori s-a făcut grosul trebii. E adevărat că massele au ieșit ceva mai încolo, când treaba era gata făcută. Dar ce s-a făcut atunci a fost ca o repetare pentru acum. Acesta e adevăratul moment când aducem puterea de la despoți către popor. Domnii mei, mai bine ziceți-mi: dintre cei de aici, cui îi e frică?

(*Liniște și uluială în încăpere. Câteva gesturi nedumerite. Cum adică frică? Ce vorbă a fost aceasta? Nu poate fi vorba de frică între militanții progresiști.*)

CANDIANO: Căci, dacă vă e frică, facem și un comitet de doamne române și lucrăm și cu ele în pregătirea acestei mișcări. Doamnele noastre au mai mult curaj!

RADU STANIAN: Hai, mă, Alecule, ce pirostriile mele o iei așa?

CANDIANO: Dar tu nu auzi ce aud și eu?

RADU STANIAN: Adică? Ce să aud?

CANDIANO: Întrebări, cârâieli, mormăieli, că așa, că pe dincolo... Adu-ți aminte că la pa'ș'opt Ana Ipătescu a avut curajul cel mai mare dintre toți bucureștenii. Adu-ți aminte că ea a fost cheia revoluției! Ia să facem noi un comitet de Ane ploieștence adevărate, că-ți răstoarnă tiranul prusian cât ai bate din palme!

RADU STANIAN: Asta e culmea! Nu ne clătinăm din hotărârea noastră, doar discutăm şi noi. Întoarcem situaţiunea pe toate părţile.

CANDIANO: Şi crezi că înainte de Termopile aşa or fi discutat cei trei sute de spartani? Cât crezi că au discutat ei, faţă de cât discutăm noi?

(*Linişte adâncă. Toţi îşi amintesc că spartanii vorbeau puţin.*)

CANDIANO: Vedeţi? Câte vorbe or fi schimbat ei în noaptea dinainte? Nici unul nu a făcut vreun pas înapoi în ziua ce a urmat. La noi se vorbeşte aşa de mult!

Scena a cincea

Pe stradă. Sergentul Popescu, de acum singur, întorcându-se de la poliţie către casă. Se vede o siluetă în întuneric. Sergentul nu vede bine. Rosteşte cu vocea funcţiunii.

SERGENTUL POPESCU: Stai! Cine e acolo?

STAN POPESCU: Eu, viteazule!

SERGENTUL POPESCU (*îi recunoaşte vocea numaidecât*): De unde vii, vere?

STAN POPESCU: De la Radu Stanian.

SERGENTUL POPESCU: La ora asta?

STAN POPESCU: A fost vinul bun.

SERGENTUL POPESCU (*râde*): Dar când nu-i vinul bun?

STAN POPESCU: Uite, la asta nu m-am gândit niciodată. Nu gândim aşa! Să nu gândeşti aşa, că ţi se apleacă! Deşi cunoaştem cazuri de oţetire!

SERGENTUL POPESCU (*râde*): Curios, da' nu prea miroşi a vin.

STAN POPESCU: Dacă bei ca eroii din străbuni, nimic nu se cunoaşte. Bei şi parfumul, tot-tot tragi în tine!

SERGENTUL POPESCU: Tot cum te știu ai rămas!
STAN POPESCU: Vii la nuntă sâmbătă seară?
SERGENTUL POPESCU: Ne vedem acolo, cum să nu.
STAN POPESCU: Îți doresc o săptămână plină de cumetrii.
SERGENTUL POPESCU (*râde*): N-am mai auzit urare ca asta!
STAN POPESCU: Se vede că n-ai oblojit urătorii cu ce trebuie, nici de Crăciun, nici de Sfântu' Ion...
SERGENTUL POPESCU (*cu admirație în glas*): Totdeauna m-am minunat de tine.
STAN POPESCU: De ce?
SERGENTUL POPESCU: Că îți place viața și că în același timp ai umblat peste tot prin Europa, că ai fost acolo și când l-au răsturnat pe Cuza...
STAN POPESCU: Păi, toate sunt la fel! Viața-i viață!
SERGENTUL POPESCU: Hai, că n-or fi toate o petrecere!
STAN POPESCU: Ba da, bătrâne! Ia gândește-te ce frumoasă e viața dacă mergi la bătălie ca la cumetrie. Sau la revoluție ca la chermeză. Dacă pui mâna pe sabie cu aceeași aprindere cu care apuci damigeana de amândouă toartele. Să nu-ți fie frică de moarte mai mult decât de mahmureală.
SERGENTUL POPESCU (*se închină*): Doamne păzește! Cum așa?
STAN POPESCU: Și ține minte de la mine: dacă mesteci busuioc după ce bei, nu mai miroși a vin.
SERGENTUL POPESCU: E adevărat?
STAN POPESCU: Poftim! Sunt dovada vie! Hai, noapte bună!

Actul al II-lea
Noaptea Republicii

Scena întâi

Ne aflăm în sala de oaspeți de la Hotel Moldova. Este trecut de miezul nopții. De față sunt Guță Andronescu, Petre Apostolescu, Titu Bălăceanu, Leonică Ciupicescu, Stan Popescu, Nicu Trăsnea. E o masă lungă, cu douăsprezece scaune, și ei stau împrăștiați, cu un aer plictisit, de înțeles pentru ora târzie.

STAN POPESCU: Băiete, încă una! Am ajuns la a patra sticluță!

GUȚĂ ANDRONESCU: E a treia!

STAN POPESCU: Numără bine, te rog. Uite-le colea, pe jos. Patru!

GUȚĂ ANDRONESCU (*se apleacă și mijește ochii*): Da, pardon!

NICU TRĂSNEA: Parcă mi-e nu știu cum să bem în seara asta.

STAN POPESCU: O seară ca toate serile, ce-are?

NICU TRĂSNEA: Dar nu ni s-a spus că trebuie să fim gata la datorie?

TITU BĂLĂCEANU (*turnând*): N-o să-mi stric eu vara pentru asta.

LEONICĂ CIUPICESCU: Noi suntem oricând gata la datorie!

STAN POPESCU: Auzi-l! Așa e! Dar știi ceva? Nu cred că e azi.

NICU TRĂSNEA: Dar când o fi să fie? Mă trezesc până atunci.

TITU BĂLĂCEANU: E numai bine, abia s-au dezgheţat limbile!

Pe podea sunt şase şiruri de sticluţe de vin. Nicu Trăsnea încă se luptă cu a doua, toţi ceilalţi sunt în stadii mai avansate ale concursului. Cine rămâne cel din urmă plăteşte consumaţia tuturor, aşa cum sunt regulile când se bea la kilometru. Reguli clare, înţelepte, din bătrâni. Şeful de sală îi şopteşte garsonului să numere bine. Arată sticlele rostogolite pe jos. Ceva nu iese la socoteală, garsonul s-a încurcat la numărat.

Atunci Petre Apostolescu întreabă, cu un cuvânt către toţi cei de faţă:

— Dar noi acum ce aşteptăm?

— Să-ţi spun ce aştept eu, zise Leonică Ciupicescu. — Eu aştept un semn. Dar nu am înţeles ce semn. Poate fi Pronia, cine ştie? Aşteptăm, asta facem.

Face cu ochii rotocol prin încăpere, de parcă ar invoca spiritele. Arată apoi către tavan, pe urmă către fereastra care dă spre stradă. Stan Popescu repetă gânditor:

— Un semn!...

— Şi mai aşteptăm şi veştile din războiul franco-prusian, zise Nicu Trăsnea. — Nu-mi place mie să stau la fundul altora! Mie-mi place să se facă chestia când aleg eu. Ce e aia să aştepţi după războiul altora? Tot n-am înţeles de ce.

I se dezlegase limba mai mult decât de obicei şi parcă avea chef să-şi deschidă sufletul.

Se aude vin susurând în pahar. În încăpere domneşte un parfum plăcut, dar parcă n-ar fi un parfum în care ai vrea să-ţi creşti copiii.

— Uite, spuse Titu Bălăceanu, am auzit deunăzi că armata franceză ar fi superioară numeric celei prusiene. Nu mai ştiu cine a zis. Dar azi am citit în gazetă că armata

nu avea timp acum de sentimentalisme. Radu Stanian purta o redingotă de recepţii, cea mai bună haină pe care o avea. Cu toată căldura nopţii, primarul era şi el cu cravată, îmbrăcat festiv. Candiano venea de acasă, unde îmbrăcase o cămaşă albă, curată şi primise binecuvântarea mamei sale. Primarul îl aşteptase cu mare nerăbdare la Radu Stanian. Avea şi el o sumedenie de griji pe suflet.

— Iată că a sosit clipa cea mare, zise domnul primar, apoi întrebă: — Dar de ce este bine să pornim astăzi în acţiunea noastră?

Candiano zâmbi şi, pentru prima dată în zilele din urmă, dezvălui:

— Am primit veste de la Rosetti că bătălia de la Gravelotte a fost un fulminant succes francez. Acesta este semnalul pe care îl aşteptam. M-am întâlnit ieri cu trimisul lui Brătianu, care a venit cu şareta de la Bucureşti, am discutat cu el. Aceasta este ziua. Sunt încredinţat că marele tăvălug se va porni în toate oraşele importante ale ţării în noaptea aceasta. Clipa a venit. Mă aştept ca până mâine să avem abdicarea lui Vodă Carol şi să-l vedem dus la graniţă. Mă voi îngriji să-l escortez personal.

Ochii primarului luciră bucuroşi când îşi împreună palmele ca la sfântă rugăciune:

— Ceea ce-mi spui este o minune, zise el. — O să fie bine şi pentru partid, şi pentru afaceri!

— Se întâmplă minuni, sigur că se întâmplă, spuse popa Nae, încuviinţând.

— Şi acum? întrebă Radu Stanian.

— Facem aşa, zise Candiano. — Domnul Nicolau ne aşteaptă la primărie. Noi, cum am vorbit, ridicăm Ploieştii. Mergem la Hotel Moldova, unde ne aşteaptă oamenii noştri. Primul pas va fi telegraful. Apoi fiecare ştie ce are de făcut.

— Telegraful înaintea primăriei? se miră Matache Nicolau.

— Da, spuse Candiano, pentru că telegraful e o armă, iar de primărie suntem siguri. Telegraful e mai important decât cazărmile militare, e mai important decât tunurile sau decât unităţile de grăniceri care stau mereu cu glonţ pe ţeavă. Telegraful e marea armă a vremilor noastre. Telegraful face şi desface, iar acum va lega punctele de acţiune ale mişcării progresiste şi va paraliza mişcările reacţiunii. Bătălia noastră la telegraf se va da.

Popa Nae se scărpină în cap. „Aşa o fi", păreau a zice ridurile de pe fruntea lui.

— Ei, să nu exagerăm, spuse primarul. — Pentru nişte depeşe...

— Ba nu, spuse Candiano, luându-l de braţ. — E un element important de strategie. Cine controlează telegraful controlează lumea. E ca şi cum în jocul de şah pătratele albe şi negre ar avea şi ele mutări de făcut. E un altfel de joc, un fel de vorbire care schimbă ce se ştia dinainte.

— Ce se ştia dinainte? se miră primarul. — Înainte nu erau depeşe. Mai puţină bătaie de cap.

— Înainte erau zvonuri, spuse Candiano. — Telegraful a schimbat asta. De acum, faptele se întâmplă numai dacă sunt depeşe despre ele.

— Ca să vezi, spuse primarul. — Acum văd limpede. Ai dreptate. Telegraful înaintea primăriei. Dar ce faci, trimiţi depeşe noaptea?

— Da! O să luăm telegraful, apoi aducem telegrafistul de acasă şi-l punem să trimită primele mesaje. De cum am făcut asta, lucrurile vor începe să se mişte. Pentru că depeşe vor sosi la Bucureşti din toate colţurile ţării. Şi se va vedea că nu e doar Muntenia, că e şi Moldova, că sunt laolaltă şi progresiştii, şi cei care ziceau că sunt cuzişti până acum ceva vreme. Aici e o mişcare serioasă. Nu ne lasă Brătianu pe mirişte.

Primarul privi spre şemineu şi zise, parcă privind în viitor:

— Păi, dacă e așa, reacțiunea nu va avea de făcut decât să lase armele jos.

— Cred că așa va fi, spuse Candiano. — Din pricina telegrafului nu se va trage nici un foc de armă.

— Și astfel, zise popa Nae cu un chip luminat, se vede cum Cuvântul salvează vieți.

— Doamne ajută, spuse primarul.

— Haidem, spuse Candiano, înflăcărat, abia așteptând.

Scena a treia

Cam obosiseră sufletele în sala de la Hotel Moldova. Obosise și garsonul să tot facă drumul între pivniță și sală. Deodată se auzi o bătaie în geam. Leonică Ciupicescu tresări. I se păru că vede un chip cunoscut la fereastră. Strânse din sprâncene, dar nu se dumiri din pricina întunericului de afară.

Ușa se dădu de perete și locotenentul Sandu Comiano intră în încăpere. Era îmbrăcat în uniforma de paradă, iar la o asemenea apariție nimeni nu se aștepta. Văzură uniforma înainte să-i vadă chipul și nu știau că și un locotenent e parte a conspirațiunii. Acesta făcu trei pași și, cu un gest marțial, scoase sabia către meseni.

— Ce faceți aici, domnilor?

Unul dintre ei sări în picioare, cuprins de cele mai negre gânduri. Se lipi de perete, cu mâna la inimă. Vor fi arestați? Pentru ce au spus adineaorea la beție? Gură păcătoasă, ce se petrece aici?

După locotenent, intră și Candiano-Popescu, urmat de părintele Nae Ioachimescu, care purta odăjdiile purpurii, cele pe care le punea la mare sărbătoare.

— V-am speriat? râse de sperietura lor locotenentul. — Că doară sunteți la cumetrie aici, nu-i așa? Nu sunteți la altceva.

Nici unul dintre meseni nu scoase vreun sunet. Încă erau sub impresie. Numai Trăsnea continua să doarmă liniştit. Candiano puse mâna pe umărul locotenentului şi spuse celor din jurul mesei:

— Fraţi căuzaşi, puteţi avea încredere în locotenent aşa cum aveţi în mine. E cu noi.

— Cu noi? se miră Stan Popescu. — Atunci să şadă aici şi să bea nişte vin cald. Garsonul ăsta se mişcă aşa de încet, de se încălzeşte vinul din pivniţă până la noi.

— Mai gata cu băutul, spuse atunci Candiano, pentru că ziua cea mare a sosit.

Chipurile tuturor deveniră serioase. Îl priviră pe locotenentul îmbrăcat în haine de paradă, se uitară la haina periată şi aranjată a lui Candiano, la bodăjdiile părintelui. Mesagerul a venit. Aceasta era noaptea. Noaptea aleasă, mult aşteptata noapte. Momentul când se vor răzbuna pentru toate bătăile încasate la alegerile dinainte din partea haitelor de mardeiaşi, momentul când se vor răzbuna pentru zilele când voturile au fost numărate greşit. Acum e noaptea când se vor răzbuna pentru toţi cei care nu au fost lăsaţi să voteze, deşi ar fi trebuit. Acum e noaptea când îşi vor întoarce soarta, când umilinţa se va preschimba în triumf. Candiano spuse:

— Locotenentul ne va aştepta la cazarmă. Ne vom despărţi acum, ne vedem în câteva ceasuri. Noi mai avem câte ceva de făcut noaptea asta. Ştiţi voi.

Stan Popescu se ridică în picioare cu un aer preocupat. Îşi trecu mâna peste ochi.

— Chiar acum? întrebă unul dintre revoluţionari. — Nu era vorba de patru dimineaţa?

— Până la patru vom fi gata cu multe, răspunse Candiano.

Pe uşă îşi făcu apariţia vârful unui steag, apoi o voce feminină spuse:

— Nu mă ajută nimeni?

— Ba da, sigur, dragă, sări Candiano şi deschise uşa.

Atunci domnii o văzură pe Didina Lazu intrând în încăpere cu drapelul roşu. De-a curmezişul spatelui, legată cu o curea, Didina aducea şi o trompetă militară. Îmbrăcată astfel, arăta ca un băiat de trupă, unul neobişnuit de chipeş. Parcă venise la joacă, nu la revoluţie. O lumină de smarald îi juca în ochi, comunicând pasiune şi angajare, acel duh fierbinte care pluteşte prin aerul oraşelor noastre munteneşti şi care dă strălucire domniţelor.

— Ce drapel e acesta? întrebă părintele.

— Drapelul republican, îi lămuri Candiano. — Nu are acvila pe el. Doar roşu şi pe el scrie auriu *Honor et patria*. Nu tricolor, ci roşu. Fără coroană pe el, fără nimic altceva.

Se uitară cu toţii la drapelul pe care Didina îl desfăşură, ca la o icoană cu Sfânta Fecioară.

— Aşa să fie? se minună părintele Ioachimescu. — Măcar o cruce să punem pe el.

Nimeni nu răspunse. Oricum, n-ar mai fi fost vreme. Purtat de Didina, drapelul arăta ca un mesaj purtat de îngeri.

— E noapte, zise Stan Popescu. — Nimeni n-ar vedea crucea.

— Sărut mâna, distinsă domniţă, spuse locotenentul, galant.

— Bună seara, domnule locotenent!

— Doar nu aţi cusut dumineca trecută, zise părintele. Ar fi păcat, ar fi semn rău.

— Nu am cusut, ci a fost mai mult de descusut, zise Didina zâmbind. — Şi a fost joia, abia de l-am avut gata noaptea trecută.

— Să fie într-un ceas bun, zise preotul, închinându-se.

Candiano bătu din palme, ca şi cum ar fi aplaudat o singură dată. Trase aer în piept, de parcă o viaţă întreagă s-ar fi pregătit pentru clipa aceasta, apoi spuse, ca şi cum ar fi cântat:

— Ziua de glorie-a venit. Ne ridicăm împotriva tiraniei.

Aşteptă câteva clipe, pentru ca vorbele sale să îşi facă efectul, apoi continuă:

— Vodă Carol şi-a căutat ziua de azi din prima minută de când a pus piciorul în ţărişoara noastră. Va primi ce a căutat. Împreună cu dânsul a adus în nefericita Românie mizerie, nestatornicie în guvernări, ură neîmpăcată între partide. Dar de-acuş s-a isprăvit!

— Stai, că mai e puţintel până acolo, zise Radu Stanian. — Lucrarea noastră abia începe.

— O zi care va trece ca o clipă, lămuri Candiano. — Simt că va alerga orologiul.

Leonică Ciupicescu se apropie de el şi de la un pas distanţă îl întrebă şoptit, privindu-l în ochi:

— În câte oraşe se face, Alecule?

— În treisprezece! spuse Candiano serios, ridicând pumnul spre tavan. Ceea ce facem noi acum se face în această clipă şi la Craiova, şi la Piteşti, şi la Focşani, şi la Tecuci.

— Şi la Focşani? Şi la Tecuci? zise Radu Stanian, ca şi cum acum auzea prima oară, deşi Candiano îşi amintea că el ştia foarte bine. — Avem şi moldoveni cu noi? Bine, e bine.

— E lucrarea lui conu' Brătianu, spuse Candiano, lămurind pentru toată lumea. — Nu se putea să lase ţara neîntreagă. Oraşele mari se vor ridica. Oştirea va ajuta mişcarea. Este un lucru pornit din popor, făcut de popor. Dar să ne ţinem de ce avem noi de făcut, aicea, în Ploieştii noştri. Suntem gata să dăm semnalul până departe?

— Clopotarul meu aşteaptă la Sfânta Vineri, zise părintele. — Cum aude, cum bate clopotul în dungă.

— Daţi-mi voie, spuse locotenentul şi întinse mâna spre Didina.

— Pardon? făcu ea.

— Trompeta...

— A, da! zise ea şi trecu cureaua trompetei peste cap. I-o dădu locotenentului.

Locotenentul se duse spre fereastră şi o deschise larg. Trase aer în piept şi dădu semnalul deşteptării. Era semnalul obişnuit cu care se scoală soldaţii în zori şi morţii din morminte, precum trâmbiţa la deşteptarea cea de pe urmă.

— Vai şi-amar, la ora asta! spuse garsonul. — Ştiţi, avem oaspeţi în hotel.

— Ştim, dar dă-i dracu', mormăi Stan Popescu.

Locotenentul strigă tare, în noapte, prin fereastra deschisă:

— Trăiască republica! Trăiască!

Didina aplaudă cochet.

Afară, întunericul nopţii nu era turburat de nimic. Îşi imaginară copiii dormind liniştiţi în aşternuturile lor albe, în dogoarea apăsată a nopţii de august. Pe masa din sala hotelului, Trăsnea dormea mai departe. Nu auzise nimic.

— Vieţile naţiunilor măsoară ceasurile altfel, spuse Candiano, înclinat numai o clipă spre această reflecţie.

De la Sfânta Vineri se auzi clopotul bătând în noapte, tare şi hotărât, de parcă ar fi luat foc undeva. În întuneric, limba clopotului parcă crescuse şi, de aceea, bătaia lui atingea orizontul mai repede. Aerul vibra în răcoarea nopţii de vară. Clipele se simţiră mari, adevărate, cuprinzătoare. După câteva momente se auzi şi clopotul de la Sfântul Nicolae. Era ca în noaptea de Înviere. Sacru începutul. Stan Popescu duse mâna la piept.

— Pe curând, spuse locotenentul, întinzând mâna spre Candiano.

— La cazarmă, spuse acesta zâmbind cu încredere şi strângându-i braţul.

De cum plecă locotenentul, Candiano îşi frecă palmele şi spuse:

— Vom sta împreună, ca un grup. Nu ne despărţim orice ar fi. Acum mergem împreună la biserică, iar de

acolo vom merge la telegraf. După telegraf, mergem la temniţa de la drumul Rudului.

— Dar temniţa nu era în plan, spuse Radu Stanian.

— Uite ce e, spuse Candiano. — Ieri la prânz unul dintre comisari l-a arestat pe Matei.

— Pe Matei Smideanu al nostru?

— Da.

— Ai dracului! Pen' ce?

— Nu ştiu. Dar am aflat că din ordinul lui Liunaru.

Un moment de linişte şi uluială.

— Ce canalie reacţionară, Alexandru Liunaru ăsta! făcu Radu Stanian. — Trebuia să-i crăp eu capul cât am fost colegi în şcoală. S-a făcut sluga ticăloasă a tiranului. Jigodie a fost, jigodie a rămas.

— Da, frate, spuse Candiano.

Radu Stanian tresări:

— Dar dacă Matei a vorbit? Dar dacă se ştie deja?

Candiano făcut un gest hotărât cu mâna şi zise:

— Moţul nostru să vorbească? Din prima zi? Peste poate. Numai dacă l-ar tortura ca inchiziţia şi tot le-ar lua nişte zile bune să scoată trei vorbe de la el. Or, azi a fost vineri. L-au arestat, l-au dus la temniţă şi l-ar mai întreba de sănătate abia luni. Dar până luni ţara va fi alta. Orişicum, îl scoatem noi.

— Da, desigur, spuse Radu Stanian.

Se îndreptară către stradă, acolo unde două lămpi cu gaz produceau o luminaţie feerică deasupra uşii.

Deodată, în întâmpinarea lor, venind de afară, apăru Mitică Călinescu, purtând în mâna dreaptă o sabie scurtă, cu tăişul pe două părţi lucind sălbatic. Ochii îi erau măriţi de parcă tocmai ar fi văzut un duh înturnat din morţi. Se îndreptă spre Candiano şi spuse:

— Alecule, s-a petrecut o nenorocire.

— Ce e, frate? spuse Candiano pe un ton egal.

— A fugit Puţă Bleagă.

— Cine?

— Maiorul Polizu.

— De unde?

— Din camera lui de hotel.

— Păi, nu l-ai reţinut? întrebă Candiano.

— Asta spun, că nu.

— Aha. Pe unde a fugit? făcu atunci Candiano.

Mitică clătină din cap, devastat, arătând strada:

— Când am intrat în camera lui, cu sabia scoasă, nenorocitul dormea. I-am zis că-l arestez şi, cât ai zice peşte, a sărit direct în pantaloni. S-a mişcat repede, ca pe aţe. „Haide, haide, mai repede!", am zis şi i-am pus tăişul în coaste. Deodată am auzit un sunet de trompetă şi strigăte din stradă, „Trăiască republica, trăiască!". Şi am scos capul pe geam să văd ce şi cum. Atunci, Polizu a ieşit pe uşă şi m-a încuiat pe dinlăuntru. Am ieşit pe schelă. De pe schelă, am coborât în stradă valvârtej. Dar nu l-am mai văzut, dus a fost. Cred că a ieşit prin spate.

— Pe la pivniţă? făcu Stan Popescu.

Mitică încă arăta spre geam, acolo unde se vedea o schelă, de unde cobora spre stradă o scară. Aşadar, pe strada aceea maiorul Polizu fugise în noapte. Sau poate pe strada din spate. Cine ştie?

— Deci a scăpat, spuse Candiano.

— Da, nenorocitul, făcu Mitică.

— Să ne oprim? făcu Radu Stanian.

— Cum? făcu atunci Candiano. — Cum să ne oprim? Asta e chestiune serioasă, se întâmplă în mai multe oraşe din ţară. Nu suntem singuri. Şi nu ne temem de un maior de stat-major! Nu are trupă cu el, nu are nimica. E singur, doar cu hainele pe el. Ce spui acolo?

— Să mergem, spuse părintele Ioachimescu. — Doamne ajută! Nu aş vrea să ne aştepte enoriaşii. Ştiţi că pe mine mă iubeşte lumea şi, dacă i-am chemat la biserică, ei vin. Dar şi noi trebuie să fim acolo. Ploieştilor li s-a promis o

sculare, apoi asta trebuie să aibă. Şi să cântăm împreună. O să cântăm *Cu noi este Dumnezeu.*

— Aşa să fie, părinte! spuse Candiano.

Apoi se întoarse spre ei şi zise:

— Sper că nu vă supăraţi dacă eu voi încăleca pe armăsarul meu alb. Revoluţia are nevoie de prestanţă!

Cu aceste cuvinte, ieşi în stradă şi prinse căpăstrul din mâna feciorului. Armăsarul juca nervos, ca şi cum şi el abia ar fi aşteptat scuturarea jugului tiraniei.

Scena a patra

Acasă la familia Caragiale. Deşi e trecut de miezul nopţii, Lenci îl vede pe Iancu îmbrăcându-se.

LENCI (*e culcată în pat, se ridică pe jumătate*): Ce faci? Pleci undeva?

IANCU (*îşi bagă cămaşa în pantaloni, îşi încheie nasturii la cămaşă, în şoaptă*): Ai auzit clopotul de la Sfântul Nicolae? A început.

LENCI: Ce să înceapă?

IANCU: Tu vezi-ţi de somn.

LENCI: Dacă pleci noaptea, o să se supere tata rău de tot.

IANCU: Nu mai mi-e de el acuma.

LENCI: Vai!... Dar cum de vorbeşti aşa? Dar de cine ţi-e? De mama?

IANCU: Nici de mama.

LENCI: Cum aşa?

IANCU (*se apleacă spre ea şi-i şopteşte în timp ce o mângâie*): Se poate ca numai o dată în viaţă să vezi ţara aprinzându-se de o mare pasiune. N-aş vrea să pierd ziua aceasta. O ţară întreagă se ridică, pentru a scăpa de domn străin şi pentru a se ţine pe picioarele ei. Clopotele astea ne aduc o aşa veste.

LENCI: Dar mâine nu va trebui să te duci la Judecătorie? Mâine e sâmbătă. Iar o să fii obosit.

IANCU (*de acum îmbrăcat*): Nu cred că se vor copia acte mâine la Judecătorie.

LENCI: De ce?

IANCU: Pentru că va fi revoluţie.

LENCI (*cu o reţinere intrigată*): Revoluţie? O să-ţi pui viaţa în primejdie?

IANCU: Nu văd de ce. La noi, în Ploieşti, toată lumea e de aceeaşi parte. Nu cred că se vor sparge capete pe străzi. Asta se face la alegeri. La revoluţie e altfel, toţi de aceeaşi parte.

LENCI: Dar ce-o să zică tata?

IANCU: Tata o să înţeleagă până la urmă. Adică nu ştiu dacă înţelege el prea bine pasiunea unora pentru ideile republicane, dar poate să ierte când un om tânăr se aprinde. Am să vin negreşit înapoi cât de repede se poate.

LENCI (*lucidă*): Iancule, mie mi-e frică.

IANCU: De ce, măi? Nu erai tu cea voinicoasă? Nu ziceai tu că nu te temi de întuneric?

LENCI: Parcă aşa simt eu, că lucrurile astea sunt cam turburi.

(*Din depărtare se aude zvon de cântare bisericească. Glasurile sunt frumoase, în armonie. Se cântă* Cu noi este Dumnezeu.)

IANCU: Auzi! Se strânge lumea! Oamenii merg spre centru! Toată urbea e laolaltă, toţi simţind ca o inimă!

LENCI: Parcă am auzit şi o trompetă mai devreme.

IANCU: Da, a fost.

LENCI: E şi armată?

IANCU: N-am idee. Dar chiar vreau să văd. Adică, dacă e o ridicare civilă, ce treabă să fie cu armata? Nu ştiu. Dar, vezi tu, când poporul se aprinde, vreau să văd.

Vreau să văd cine poate să îndrume sufletul poporului când se aprinde, când scânteia dă în vâlvătaie. Abia aştept!!!

LENCI: Parcă nu sună a bine. Iancule, ce e cu tine?

IANCU: Tu dormi! Când vor veni zorile, soarele va răsări peste o lume mai bună şi mai dreaptă.

LENCI: Nu-mi place când vorbeşti aşa. Parcă nu eşti tu.

IANCU: Ba eu sunt, ce vorbă-i asta?

(*Şi iese, fără alt cuvânt.*)

Scena a cincea

În căldura apăsătoare a nopţii de august, de la biserică au plecat aproape o sută de oameni. Cea mai mare parte dintre ei purtau torţe. Câţiva aduseseră lămpi cu gaz. În Ploieşti erau multe. Superstiţioşi, se închinau. Alţii avură grijă să plece cu dreptul înainte. Când popa Nae le-a apărut în faţă venind dinspre Hotel Moldova, s-au închinat iar şi au răspuns cu „Doamne ajută!". Cineva zise „Hristos a înviat!". Nu au vorbit prea multe, părintele nu a ţinut vreo cuvântare. Între timp, Candiano coborâse de pe cal, pentru că nu a vrut să apară înaintea enoriaşilor astfel. Nu pe ei dorea să-i impresioneze. O apucară spre telegraf. Erau ca un singur trup, mergeau împreună, cuprinşi de o hotărâre fremătătoare. Nu se putea să nu te gândeşti că în noaptea aceea Ploieştii pun la cale o lucrare de inimă. Numărul a crescut pe măsură ce mulţimea, cântând, a ajuns la telegraf pe la orele trei din noapte. Uşa a fost deschisă cu ranga şi n-a fost greu. Deşi n-ai fi zis că ar putea să încapă toţi acolo, au intrat mai bine de patruzeci de persoane în încăpere. Patru sau cinci lămpi cu gaz făcură o lumină ca ziua. Revoluţionarii de la Hotel Moldova nu se mai găsesc unii cu alţii printr-atâta lume. Chipuri noi, oameni care simt că revoluţia e a lor. Ei sunt cei care

au intrat primii. Dreptatea e cu ei. Trebuie să existe pe lume dreptate.

— Acum să tăiem firele, spuse o voce din popor.

— Nu tăiem nici un fel de fire! spuse Candiano cu voce devenită autoritară. — Staţi cuminţi cu foarfecele acolo.

— Ba să le tăiem, ca reacţiunea să nu cheme ajutor.

— Nu, nu, vă rog, spuse Candiano, care nu vedea până la fire, în celălalt colţ al încăperii. — În interesul revoluţiei, vă rog nu stricaţi nimic la telegraf.

Ridică braţele ca şi cum ar fi vrut să oprească trecerea timpului cu trupul lui.

— Ne trebuie telegrafistul, ca să dăm drumul la treabă, zise Radu Stanian din uşă.

— Vine acuşica, zise Candiano. — Am trimis după el. Totul e cum am stabilit.

— De acum eu sunt directorul telegrafului, spuse Guţă Grădinaru, care se mai trezise puţintel după seara petrecută la Hotel Moldova.

— Da, confirmă Candiano. — Domnul Andronescu este noul director al telegrafului din Ploieşti.

— Vă rog, spuse Mitică, cine doreşte să rămână aici să ridice mâna.

Oamenii aşteptau multe de la ziua care urma. Li se părea că telegraful va fi la marginea întâmplărilor. Nu se ridică nici o mână.

— La o parte, vă rog, spuse Candiano. — Trebuie să ajung în spate.

— Dar dumneata cine eşti? întrebă o voce. — Cine te-a pus, domn'e, şef la telegraf?

— Cum, nu mă ştii? Sunt Guţă Grădinaru. Şi nu sunt şef aşa, ca la poştalioane, ci sunt în slujba poporului.

— Eu nu te cunosc şi sunt ploieşteancă, născută şi crescută aici.

— Îmi pare rău că nu ne-am cunoscut până acum, zise Guţă cu multă politeţe.

— Aduceţi lampa aici, spuse Candiano. — Nu pot să văd.

— Dar ce faci acolo? întrebă Radu Stanian.

— E un lucru important. Casa de bani a telegrafului, răspunse Candiano.

— Şi ce faci cu ea? întrebă altă voce din popor.

— Suma aparţine poporului, spuse Candiano. — Decât să o ia alţii, e mult mai bine să o luăm noi. O vom da părintelui să o ţină în grijă. Nu o lăsăm aici, pentru că telegraful va deveni stat-major al mişcării.

— Da, da, să ia banii popa Nae, că e om de onoare, spuse altă voce din întuneric.

— Cu ranga. Să băgăm ranga pe aici, pe la cap.

— Ba mai bine prin spate. Da, cu ranga.

Se auziră două lovituri hotărâte, iar uşa casei de bani sări deoparte. Candiano băgă mâna înăuntru şi scoase banii. Îi întinse părintelui teancul de hârtii, apoi două fişicuri şi spuse:

— Aceştia sunt primii bani pe care cauza noastră îi ia de la reacţiune.

— Bravos! spuse Mitică. — Bine c-am început la telegraf.

— Dracu' să-i ia, zise cineva, dar nu se înţelese prea bine la ce se referise.

— Aşa să ne ajute Dumnezeu, spuse părintele, ca şi cum ar fi primit o danie pentru săracii din cuprinsul parohiei.

— Unde e Iorgulescu, telegrafistul? făcu Radu Stanian.

— Vine acuş, spuse Guţă. Cum vine, cum îl pun la dat depeşe. Planul e plan.

Serviciul de telecomunicaţii avea telegrafişti instruiţi, care ştiau alfabetul Morse şi puteau repara instalaţia atunci când era nevoie. Întrucât toate aceste mijloace moderne se găseau şi ele abia la începuturi, nu erau la noi mulţi cunoscători ai acestor arte. Tase Iorgulescu era tânăr, necăsătorit şi locuia în camerele de serviciu pe care ministerul le punea la dispoziţia amploaiaţilor la etajul superior al

casei anume ridicate pentru a găzdui această importantă funcţiune publică.

În momentele acelea, de aşteptare, în noapte, nimeni nu ar fi crezut că mulţimea va avea parte de nişte clipe de nemişcare.

— Ştii cum mi se pare mie? spuse atunci părintele Dinescu spre popa Nae, cum şedeau ei doi acolo, între oamenii din telegraf. — Că toate aceste lucruri noi, telegraful, calea ferată, sunt făcute pentru a îngenunchea libertatea omului, pentru a-l face şi mai înrobit.

Unii dintre cei de faţă realizară abia atunci că în mulţime se afla şi un al doilea preot.

— Cum aşa? se miră popa Nae. — Sunt lucruri noi, oamenii se pot folosi de ele. Uite, eu mi-am făcut abonament la ziare şi am dat şi telegrame anul ăsta. Nu cred că e un lucru rău.

— Ei, când te uiţi la lucruri, parcă nu e, spuse părintele Dinescu, dar sunt prea multe unelte importante în mâna stăpânirii. Tot mai bine era înainte, tot ce vroiai să faci, făceai cu mâna ta. Acuma s-a băgat stăpânirea. Nu e cum trebuie. Mie firele astea mi se par semnul stăpânirii.

— Aha, uite pe domnul Iorgulescu! strigă Guţă. — Bine ai venit, maestre!

— Vai, dar ce s-a întâmplat aici?! strigă Tase Iorgulescu. — Sper că nu aţi tăiat legăturile.

Atunci Candiano făcu un pas înainte şi spuse:

— Prietene, prin puterile cu care am fost învestit de Locotenenţa domnească, dă-mi voie să ţi-l prezint pe domnul Andronescu, noul director al telegrafului din Ploieşti. Domnia sa ne reprezintă aici.

Iorgulescu vru să spună că el e directorul, dar se uită în jur şi văzu sumedenie de oameni, chipuri cunoscute alături de chipuri necunoscute, oameni care nu mai călcaseră vreodată în clădirea telegrafului, aşa că nu mai spuse nimic. Văzu cu coada ochiului casa de bani spartă. Pentru

o clipă se temu, apoi își blestemă ideea de a-l fi urmat în noapte pe cel care îl adusese la telegraf. Nu era de bine deloc. Așa ceva nu se face. Așa ceva e nenorocire curată. Situația era confuză, nu vedea limpede deloc. Nu știa ce va urma. Se uită spre Candiano și întrebă, clipind foarte des, ca și cum n-ar fi priceput:

— Locotenență domnească? Ce trebuie să fac?

Scena a șasea

De la telegraf, mulțimea de mai bine de două sute de persoane plecă spre ieșirea din oraș care duce către Târgoviște. Acolo se află temnița, care de obicei era păzită de patru gardieni. Multe cămăși albe străluceau în noapte la lumina torțelor și a lămpilor. Câțiva purtau făclii dintre acelea care se aprind de obicei în noaptea de Paști. Cum în fruntea gloatei mergea părintele Nae Ioachimescu, fiecare dintre cei de acolo se simțea ca-n noaptea de Înviere, parte a unui ceremonial sfânt, parte a unui trup mare și hotărât, care aducea libertate și dreptate în lume. Așa probabil că simțeau și haiducii din vechime atunci când apucau calea codrului.

Unul dintre gardieni se așeză în calea mulțimii. Avea cu el o pușcă, a cărei țeavă luci în întuneric. Văzu mulțimea de lumini venind spre el. Singur în calea lor, nu se putea să nu simtă teamă. Cu toate acestea, zise:

— Cine e acolo? Stai! Am glonț pe țeavă!

— O noapte bună să ai, fiule, spuse părintele Ioachimescu, din rândul întâi al mulțimii. — Ai toată binecuvântarea mea. Nu vrea nimeni să-ți facă vreun rău, pentru că-n noaptea asta suntem cu toții frați și surori întru Hristos. Binecuvântat să fiți tu și lucrarea ta și sufletul tău să primească în ceruri după faptele tale bune pe pământ!

Şi făcu semnul crucii asupra lui. Cum părintele era îmbrăcat în cele mai frumoase odăjdii din Ploieşti, prezenţa lui în noapte amintea de Sfinţii Împăraţi din cele mai strălucitoare icoane.

Urmă un moment de linişte, în care se văzu cum soldatul ţine ţeava armei spre ceruri mai degrabă decât spre pământ. Răspunsul părintelui îl transformase în stană de piatră. Apoi părintele spuse cu glasul şoptit pe care-l folosea după spovedanie:

— Vrem să-i liberezi pe ceilalţi arestaţi ieri, adică pe Matei Smideanu, Ghiţă Ştefănescu, Ilie Trăsnea şi Nicu Radovici.

Gardianul duse arma la picior, apoi spuse, ca şi cum ar fi dat raportul unui superior:

— Ieri au adus patru arestaţi, toţi cu ordin de la judecătorul de instrucţie. Sunt în preventivă, fiecare izolat.

Şi rămase neclintit, ca şi cum tot ce ar fi putut face ar fi fost să confirme un zvon. Dar gardianul ştia foarte bine că în Ploieşti toată lumea ştie cine a fost arestat şi, mai cu seamă, de ce. Au fost informaţii că ar exista o conspiraţie şi se făcuseră primele arestări.

— Scoate-i de acolo, spuse Candiano cu un glas aproape şoptit, dar care se auzi până departe.

Gardianul spuse, întorcându-se spre Candiano:

— Domnule căpitan, veniţi cu mine înăuntru?

Se vede că-l ştia dinainte, dinainte de demisia lui din armată, dinainte de călătoria lui la Paris.

— Da, am să vin, răspunse Candiano. — Poporul mă va aştepta aici, iar dacă eu nu mă întorc, oamenii vor veni după mine.

— Venim! spuse o voce de femeie din mulţime, cel mai probabil Didina.

Gardianul privi spre Candiano şi nu simţi vreo urmă de ameninţare în glasul lui. Ceea ce se petrecea acum ieşea cu mult din cadrul situaţiilor prevăzute de regulament. Aşa

ceva nu se găseşte în cărţile militare. Cum să eliberezi arestaţii fără mandat de la judecătorul de instrucţie? Dar mai e ceva, acum a venit aici poporul, în număr foarte mare. Asta nu se face la instructaj. Ce să faci când te afli singur cu o sută de oameni în miez de noapte?

— Bine, spuse gardianul. Aşa facem.

Părintele se întoarse către mulţime şi spuse:

— Fiilor! Să ne rugăm! Să spunem împreună *Tatăl nostru*. Îl vom spune de trei ori. Aşa ne trece timpul mai uşor.

Gardianul mai privi o dată spre mulţime în timp ce intră în clădire. Uşa se deschise şi se închise în urma celor doi. De afară, vocile mulţimii se împreunară în rugăciune. Deodată, de la una dintre celelalte biserici se auzi clopotul. Era ca şi cum rugăciunea ar fi fost întărită de gândurile celorlalţi credincioşi, ca şi cum o susţinere cerească ar fi fost trimisă de departe, ca şi cum aerul zorilor de vară ar fi adus o întărire, ca şi cum Tatăl Ceresc însuşi ar fi subscris agendei mişcării progresiste.

Scena a şaptea

Nu mai erau decât Guţă Grădinaru şi telegrafistul Iorgulescu în sediul telegrafului cucerit de forţele revoluţionare în întunericul ce preceda zorile. Guţă se aşezase pe fotoliul de lângă perete, al cărui rost chiar acesta era, să ajute amploaiatul de serviciu să treacă peste momentele grele ale serviciilor nocturne.

— Şi acum ce facem? Aşteptăm? întrebă Iorgulescu.

Cu o voce slăbită după osteneala prerevoluţionară, Guţă zise:

— Aşteptăm, da... aşteptăm...

Fusese cât pe ce să iasă campion în competiţia la kilometru de la Hotel Moldova. Pentru el, momentul nu

picase bine. Nu crezuse că revoluția va izbucni azi, nu crezuse avertismentele precedente și nu era deloc odihnit. Acum îl trăgea somnul, ceea ce este un lucru cât se poate de firesc. Nu ar trebui să ne fie rușine să discutăm despre lucrurile firești care ni se întâmplă, iar somnul este unul dintre ele.

— Da, zise Iorgulescu, eu aș face mai bine să verific instalația. Sper că n-au stricat ceva, pentru că i-am văzut trăgând de fire. Bine ar fi să meargă, că a fost prea multă lume aici. Știi dumneata că nu e voie ca publicul să pună mâna pe mașină? Dar ca la noi la nimenea. Poftim.

Se uită la conectorul transmisiei. Acolo era punctul slab. Mașina telegrafului era produsă în Austria, nu mai era nici ea nouă, avea vreo cinci ani, fusese adusă când se dăduse legea telegrafului, în ultimul an al domniei lui Vodă Cuza. Cât intrase poporul la telegraf, mulți nu rezistaseră tentației și-și trecuseră degetele peste butoane, lucru care nu se întâmplă atunci când funcționarii instituției sunt acolo și-și păzesc mașina ca pe ochii din cap. Telegraful e o mașină fină, nu e făcută pentru a rezista unor astfel de manevre. Iar oamenii noștri n-au mai văzut butoane, apasă pe ele ca pe sapă.

Și uite-așa, Guță picotea într-un colț, iar Tase examina butoanele. La un moment dat deschise telegraful și făcu apel către București. Tase își ținu privirea ațintită asupra lui Guță, care dormea, în timp ce el bătea literele în cod Morse. Tase mormăi: „Probă, probă". Guță Grădinaru nu a băgat de seamă nimic, în timp ce Iorgulescu a apelat Cancelaria Guvernului. O mașină de telegraf se afla în apropierea biroului primului-ministru. Mesajul pe care Iorgulescu l-a transmis spre excelența sa domnul prim-ministru Manolache Epureanu relata în puține cuvinte ceea ce funcționarul la datorie văzuse, adică mulțimea ieșită pe străzi în plină noapte, preluarea telegrafului de o ceată condusă de un ofițer pe cal alb, uniformele care se amestecau în mulțime.

Cablul va ajunge la Bucureşti şi va aştepta cuminte să fie ridicat atunci când se deschide Cancelaria. La orele 8 fix, va fi depusă pe masa prim-ministrului.

La un moment dat, Guţă tresări şi deschise ochii.

— Merge foarte bine maşina, spuse Tase. — Am făcut proba legăturii.

— Bine, bine, zise Guţă. — Aşteptăm să se întoarcă Alecu. Ţine-o deschisă. Să fie totul gata. Asta e important.

Şi apoi căzu iar într-o toropeală dulce, ca un miros de pâine caldă ridicat spre lumina zorilor de un mare meşter pitar.

Scena a opta

Revenit în mijlocul alor săi după eliberarea din arest, Matei Smideanu discută cu Candiano. De acum sunt în mijlocul mulţimii, mergând prin noapte înapoi spre Sfânta Vineri. Candiano duce calul de căpăstru.

MATEI SMIDEANU (*îndreptându-şi haina, foarte boţită după noaptea la închisoare*): Slavă Domnului că aţi venit să mă luaţi din ghearele zbirilor!

CANDIANO (*cu aluzie*): Nu ziceai dumneata să mai stăm câteva zile?

MATEI SMIDEANU (*parcă amintindu-şi greu*): Adevărat, am zis asta. Dar ce ştiam eu atunci că se vor apuca să mă ia tocmai pe mine? Nenorocita reacţiune! Au spioni pe lângă noi, cineva o fi spus ceva!

CANDIANO: Ce facem acum e aur curat pentru cauză. Şi ştii de ce? Pentru că poporul e cu noi. Poporul vede, poporul îşi va aminti. (*Se întoarce şi întreabă pe cineva care e lângă el.*) Ia zi, nu-i aşa? Îşi va aminti poporul?

IANCU (*cu entuziasm*): Nu voi uita niciodată ce am văzut noaptea asta.

CANDIANO: Vezi?

MATEI SMIDEANU (*ca şi cum ar fi continuat discuţia de ieri sau de alaltăieri, netulburat*): Dar, dacă tot discutăm politică, unde rămăsesem? A, da... Mai bine spune-mi: de ce nu aşteptăm victoria împăratului asupra criminalilor prusieni? Ce ni se întâmplă nouă, arestările astea sunt chestii obişnuite la noi. Zbirii noştri fac ce ştiu. Dar treaba astalaltă, cu Vodă, mi se pare mai mare şi mai sus decât aceste trebi.

CANDIANO: Cum adică să stăm până ce se face pacea? Într-o situaţie tulbure, pacea e mai periculoasă ca războiul.

MATEI SMIDEANU: Cum aşa?

CANDIANO: Ne temem ca, îmbătat de victorie, împăratul să nu ne jertfească unor imorale combinaţii politice. Adică, nu ştiu cum să spun, să nu ne dea altcuiva.

MATEI SMIDEANU: Adică să pună un alt prinţ cum i-o conveni lui? (*Se opreşte ca trăznit de idee.*) Sau ştii ceva? Împăratul poate să facă pace cu prusienii şi să vrea el să ni-l lase pe Vodă Carol, ca un gest de clemenţă faţă de Prusia.

CANDIANO (*şi el se opreşte*): Aşa! Şi asta se poate. La asta nu mă gândisem. Că, dacă Prusia pierde tronul Spaniei, poate o vrea să le arunce un os de ros. Şi acesta să fim noi.

MATEI SMIDEANU: Da, da, înţeleg cum se gândeşte. Atunci are dreptate Locotenenţa domnească să îndemne la revoluţie acum. Nu trebuie lăsaţi împăraţii să judece pe deasupra voinţei poporului.

CANDIANO (*arătând cu braţele deschise spre mulţimea care e cu ei*): Unde e împăratul Napoleon să vadă poporul mare, românesc, acuma?

DIDINA (*de lângă Alecu*): Unde?

Scena a noua

Mulțimea revoluționară ajunge la cazarma batalionului de călărași. Candiano, Matei Smideanu, popa Nae și ceilalți revoluționari se află în primul rând al mulțimii. Ciupicescu duce steagul cel roșu, pe care-l flutură în lumina feștilelor. În rândul al doilea putem vedea pe Didina Lazu, purtând pe spate trompeta, și pe Iancu Caragiale, pășind cu mult entuziasm.

LOCOTENENTUL COMIANO (*cu glas istoric*): Stai! Cine e acolo?

POPA NAE (*baritonal*): Poporul!

LOCOTENENTUL COMIANO: Soldați, ridicați bariera! Poporul este bine-venit!

(*Urale, aplauze.*)

O VOCE: Călărașii sunt cu noi!

LOCOTENENTUL COMIANO: Pe aici! Poftim! Mergem în birou la domnul comandant!

CANDIANO (*aparte, către Matei Smideanu*): Vezi ce înseamnă o rebeliune bine pregătită? Merge ca unsă... (*E călare, merge cu prestanță.*): Bună dimineața, domnule locotenent!

DIDINA: Bravos!

O VOCE: Trăiască toți călărașii, apărătorii poporului!

CIUPICESCU: Trăiască republica!

LOCOTENENTUL COMIANO: O delegație a poporului să meargă la comandant!

IANCU: Și noi, poporul, ce facem?

POPA NAE (*aparte*): Ești tânăr, fiule, și arzi de nerăbdare. Vino aici. Vino să-ți spun ceva. Revoluțiile se fac cu răbdare, nu se sare cu una, cu două. M-ai înțeles?

IANCU (*tot aparte*): Răbdare? Eu am aflat prima oară că va fi revoluţie abia ieri. Am auzit pe stradă. E atâta pasiune aici!

POPA NAE: Eşti un copil, răbdare. Poate ar trebui să te rogi mai mult. Ia spune, de câte ori te-ai rugat azi?

IANCU: M-am trezit la bătaia clopotelor, nu am avut vreme de rugăciune.

POPA NAE: A, nu aşa! Trebuie să te rogi cum bate inima. Când bate inima, să rosteşti în gând: „Doamne, Iisuse Hristoase, mântuieşte-mă pe mine păcătosul!". Aşa să faci. Şi tăria ta de aici va veni. Răbdarea tot de acolo.

CANDIANO (*către locotenent*): Suntem pregătiţi să mergem la comandant.

LOCOTENENTUL COMIANO: Pe aici! Vă rog!

Scena a zecea

Deodată, la douăzeci de metri în spatele locotenentului Comiano apăru o trupă de şaizeci de militari, înşiraţi pe două rânduri, comandaţi de un sergent. Candiano îndreptă calul spre ei şi struni cu grijă, ca nici o mişcare să nu fie prea bruscă. Îşi imagină că toţi aveau glonţ pe ţeavă. Nu se aşteptase la întorsătura aceasta. Mulţimea se oprise. Situaţia era cât se poate de încordată şi de confuză. Dar ce a făcut locotenentul? Nu a vorbit cu ei? Cum aşa? Cel mai surprins era locotenentul Comiano, care nu avea nici o idee ce se face în spatele lui, cu soldaţii din aceeaşi cazarmă unde el îşi pregătise combinaţiile cu militarii din gardă. Revoluţionarii erau acum în bătaia armelor, ţinte în câmp deschis. O mulţime de oameni aflaţi în bătaia armelor. Unul călare pe cal alb, înaintea lor.

— Ce mama dracului se petrece aici? făcu Sandu Comiano, derutat. — Ăsta nu poate fi aici fără ştiinţa comandantului.

Să știi că maiorul ne trădează. Mama lui a dracului de curvă de om!

Acum situația se complicase. De o parte un șir de puști îndreptate spre mulțime, de partea cealaltă mulțimea, purtând lumânări, ca la priveghi. Văzând scena, nu se putea să nu ai un presentiment.

— Se umplu Ploieștii de sânge, spuse preotul Bănică Rădulescu, de lângă Iancu, iar Iancu se trase în spatele cinstitei fețe bisericești, pe care abia acum îl văzuse alăturându-se mulțimii revoluționare.

Candiano, de pe cal, cu o voce calmă:

— Stați așa. Avem de discutat.

Sergentul Năstase, din mijlocul militarilor săi, cu voce ca de tunet, dădu comanda:

— Unitate, comanda la mine! În poziție de tragere, arm'!

Toți militarii ridicară arma la ochi. Se puteau vedea în alinierea aceea și alți sergenți, alături de soldați, toți așezați ca un uriaș pluton de execuție, în cătarea căruia se aflau de acum și soldații din gardă, locotenentul Comiano și toți ceilalți oameni, fără deosebire. Nu li se vedeau chipurile, dar toți executară comanda.

Atunci Candiano se ridică în scări și, cu glas poruncitor, spuse:

— Frați militari! În numele poporului, comanda la mine!

Momentul era neașteptat. Hotărârea lui era furtunoasă. Candiano nu era ofițerul acelor soldați. De ce ar fi ascultat ei de un civil pe cal alb?

— Ba comanda la mine! strigă sergentul Năstase, iar vocea i se rupse, cam pițigăiată.

— Comanda la mine! strigă Candiano și șarjă spre ei, oprindu-și armăsarul alb la trei pași în fața lor, stârnind tot praful curții.

Un moment de liniște se așternu peste toată scena cu chipuri înmărmurite. Apoi Candiano strigă:

— La umăr arm'!

O parte dintre militari duseră arma la umăr. Alţii rămaseră cu ea la ochi. De aceea, Candiano îndemnă calul spre partea stângă a curţii şi strigă:

— Poate nu s-a auzit! În numele poporului! La umăr arm'!

De data aceasta toţi militarii puseră arma la umăr. Iar Candiano, cu voce şi mai puternică:

— La picior arm'!

Văzând că ordinul se execută, poporul începu să aplaude. Iancu începu să sară de bucurie. Părintele Rădulescu se îmbrăţişă cu popa Nae şi amândoi începură să binecuvânteze poporul, făcând asupra lui semnul crucii. Îl auziră pe Candiano comandând mai departe:

— La dreap-ta!

Sergentul Năstase o rupse la fugă spre fundul curţii, în timp ce militarii ascultară ordinul lui Candiano. Acesta le comandă să se încoloneze şi să se dea deoparte. Poporul entuziast veni în zor mare spre militari şi-i îmbrăţişă. A fost o îmbrăţişare generală, ca şi cum Ploieştii s-ar fi regăsit în răcoarea frumoasă a zorilor de august. În îmbrăţişarea aceea de familie, mâinile poporului trecură peste cătări, trăgaciuri, ţevi şi cartuşiere aşa cum ceva mai devreme trecuseră peste butoanele de la telegraf.

Scena a unsprezecea

În biroul comandantului de la cazarma batalionului de călăraşi: maiorul Lazăr primeşte delegaţia poporului, compusă din Candiano, Matei Smideanu, popa Nae şi Didina Lazu, care stă în spatele lui Candiano. Locotenentul Comiano îi conduce.

MAIORUL: Am onoarea, domnule căpitan!

CANDIANO: Onoarea e de partea mea, domnule maior!

MAIORUL: Dar ce avem noi aici? O revoluţie?

CANDIANO: Va intra direct în cărţile de istorie! O ridicare a întregii suflări a poporului în contra abuzurilor tiranului prusian!

MAIORUL (*zâmbind iezuit*): Mă rog, nu e chiar tot poporul aici... Mai lipsesc doi sau trei, cei care-l aplaudă pe Vodă, nu crezi?

CANDIANO: Când se va face ziuă şi vestea va veni, vom afla că tot poporul gândeşte ca suflarea urbei noastre.

MAIORUL (*ridicând braţele*): Dacă asta este voia poporului, ce poate spune un bătrân soldat ca mine?...

CANDIANO: Putem aşadar conta pe protecţia regimentului vostru?

MAIORUL: Protecţie? Împotriva cui? Ce duşmani ne atacă ţara?

CANDIANO (*cu chip foarte serios*): Cum împotriva cui?! A reacţiunii! Sunt slujbaşi ai reacţiunii care abia aşteaptă să ne vadă fără protecţie pentru a ne lovi.

MAIORUL: Dragul meu, duşmani din afară sau dinlăuntru?

CANDIANO: Atunci când e vorba de o mişcare a poporului, din afară sau dinlăuntru e totuna!

MAIORUL: Nu tocmai, domnule căpitan, nu tocmai. Că nu e totuna dacă primim un ordin de la minister ori dacă ne trezim cu trupele austriece venind dinspre Sinaia. Despre ce vorbim aici?

CANDIANO: Dar la unşpe fevruarie cum a fost?

MAIORUL: A, păi, spune aşa!... Parcă mi-a zis ceva locotenentul, dar nu am înţeles prea bine, a vorbit prea repede. E iar schimbare de domn? Aşa să fie? Dintr-odată?

CANDIANO: Sub privirile întregii Europe, care este cu ochii pe noi.

MAIORUL (*ridicând din umeri*): Asta nu e treabă de soldat.

CANDIANO: Dar ce a făcut sergentul Năstase, domnule maior? De ce ne-a aşteptat cu toată unitatea în linie de tragere?

MAIORUL: Cine? Năstase? (*Arătând completă ignoranță.*) De unde să știu eu? Un dobitoc, te asigur. O să fie pedepsit, nu avea grijă. Să văd eu ce a fost.

CANDIANO: A fost o clipă de mare pericol.

MAIORUL: Din pricina lui Năstase? Fii, domnule, serios. Ăsta nu e-n stare să facă rău nici unei muște. De-abia de-i bun la numărat izmene.

DIDINA: Da, da! Năstase al dumitale! Ar fi tras în noi!

MAIORUL (*cu glas machiavelic*): Nici vorbă!... Uneori militarii mei mă surprind!

DIDINA: A fost un moment de mare teamă!

MAIORUL: Regret, distinsă domniță! Îmi pare sincer rău că trupa v-a produs griji. Totuși, de vreme ce ați ajuns la mine în birou, asta înseamnă că nu vi s-a întâmplat nimic, nu-i așa? Dar eu stau și mă întreb ce se va întâmpla când se va lumina de ziuă. Ce ordin voi primi eu de la București?

CANDIANO: Un ordin semnat de Brătianu, ca membru al Locotenenței domnești.

MAIORUL: Cu toată prețuirea pentru excelența sa, dar anul acesta domnul Brătianu nu este membru al guvernului.

CANDIANO: Aceste lucruri sunt schimbătoare, domnule maior, după cum noi știm prea bine! Dar să vedem... cine e prim-ministru?

MAIORUL: Cum cine? Știm cu toții foarte bine. Este Manolache Epureanu, iar la Apărare e colonelul Manu. Ordinele lor sunt ascultate aici.

CANDIANO (*părând a râde*): Da, da, cunoaștem și noi cine a fost șeful guvernului până ieri-seară, domnul Epureanu. Dar excelența sa domnul Epureanu și excelența sa domnul Brătianu nu au fost de aceeași parte la unșpe fevruarie? Oare nu putem spune că ei împreună l-au adus pe Vodă Carol în locul lui Vodă Cuza? E?...

MAIORUL (*ca și cum și-ar aminti cu greu*): Ah, da. Dar asta a fost altădată. Au trecut ani de atunci. Domnule

căpitan, așa cum, desigur, îți amintești, în armată avem regulamente foarte clare. Avem o datorie și o ierarhie bine stabilită.

CANDIANO: Da, dar poporul vorbește și acum poporul e aici. Azi, domnule maior. Nu altă dată, ci azi. (*Arată spre curte.*) Poporul!

MAIORUL (*zâmbind și înclinându-se*): Dacă poporul e aici, atunci sigur noi avem o înțelegere: eu protejez poporul. Câtă vreme poporul este cu dumneata, și eu sunt cu dumneata. Ce altceva ar putea să spună un oștean?

CANDIANO (*și el zâmbind, întinzând mâna*): Iată, iată! Asta doream să aud! Știam eu că ești un om de înțeles!

DIDINA: Ce regulamente ciudate!

POPA NAE: Cu noi este Dumnezeu, fiilor! Să binecuvântăm clipa aceasta și fie să se facă prin noi voia Celui de Sus!

MAIORUL (*tot zâmbind*): Dar așteptăm clarificări de la București, nu-i așa?

CANDIANO (*întinzându-i mâna*): Negreșit vor veni!

Scena a douăsprezecea

Mulțimea s-a dublat de acum. O mare de oameni ajunge la cazarma de pompieri. În primul rând se află locotenentul Comiano, cu sabia scoasă, ca și cum ar merge la bătălie. Strigă ceva, dar vacarmul îi acoperă cuvintele. E foarte agitat, entuziast, nevrotic. Cei șase pompieri așteaptă mulțimea de revoluționari cu poarta deschisă. Îmbrățișări, urale. O voce puternică strigă „Jos tirania!". Candiano îmbrățișează pe șeful serviciului de gardă și-i șoptește ceva la ureche. Acesta dă din cap, ca și cum ar spune că da, negreșit.

POMPIERUL (*se urcă pe marginea de zid și face semn că vrea să spună ceva; gestul lui face liniște*): Noi suntem cu poporul!

MATEI SMIDEANU: Trăiască pompierii!

O VOCE: Trăiască Dealul Spirii!

ALTĂ VOCE: Trăiască republica!

(*Urmează urale, un vacarm din care mare lucru nu se mai distinge.*)

Un pompier sugerează ca armele pompierilor să fie distribuite poporului. Candiano face semn că nu, încă nu. Independent de ceea ce vorbesc ei, mai bine de douăzeci de săbii sunt împărțite bărbaților care s-au nimerit să fie mai aproape. Sunt săbii adevărate, bine ascuțite. În mulțime se văd și câteva puști de vânătoare, toate aduse de acasă. Unii dintre revoluționari ridică deasupra capetelor pistoale, alții reteveie. Unele dintre pistoale sunt de-a dreptul vechi, trebuie că au văzut revoluția lui Tudor. Acesta e un popor înarmat.

Toată urbea e ca o inimă. Mulțimea s-a aprins de bucurie. În lumina cenușie a zorilor, spiritele se lasă cuprinse de speranță. E ca un vis din zori, născut mai întâi în promisiune, apoi topindu-se în realitate. Ca și cum timpul s-ar măsura de la începuturi, cele de pe când nimic nu era ființă și totul era doar repaos. Tot așa și mintea omenească: în zorii oricărei revoluții, oamenii tind să uite ce au făcut până mai ieri.

Scena a treisprezecea

În parcul orașului. Candiano se urcă pe un scaun cu spătar, care pentru moment servește drept tribună. Este ora 5:30 dimineața.

CANDIANO (*cu glas sonor, pentru a se face auzit de marea de oameni care îl urmează cu fidelitate prin oraș*):

Oameni buni! Mişcarea noastră populară are nevoie de un braţ ocrotitor. De aceea, primul lucru pe care-l vom face noi în Ploieşti este organizarea poliţiei republicane! (*Urale, aplauze. Se aud strigăte – „Libertate!", „Trăiască naţia!"*.) Fraţilor! Îl cunoaşteţi cu toţii pe domnul Stan Popescu, cetăţean onorabil al urbei noastre! (*Aplauze.*)

UN CETĂŢEAN TURMENTAT (*zice tare*): Singurul care mă bea!

CANDIANO: Cunoaşteţi cu toţii faptele lui de arme şi lupta lui alături de cauza nobilă a popoarelor înrobite! A lui Garibaldi! (*Urale. Aclamaţiuni.*) Se ştie că a luptat pentru libertatea asupritului popor polonez, care zace sub greaua cizmă rusească. Nu e nici un bărbat în Ploieşti care să ştie mai multe despre apărarea poporului decât domnul Stan Popescu! Nu-i aşa? (*Urale de aprobare.*) În numele Comitetului Revoluţionar, fac înştiinţare că domnul Stan Popescu este numit de către poporul aici reunit drept căpitan al forţelor de poliţie republicane. El îşi va alege comisarii! De acum, domnul Popescu acţionează în numele revoluţiei pentru proteguirea cuceririlor noastre, pentru păstrarea ordinii şi liniştii publice! (*Strigăte din mulţime, se aude „Bravo!"*.) Deviza forţelor de apărare a republicii trebuie să fie: curtoazie şi vigilenţă! Curtoazie pentru cetăţenii care sprijină revoluţia, vigilenţă pentru reacţionari, sabia noastră pentru şerpii care ne înconjoară!

DIDINA: Ce frumos spus!

CANDIANO: Suntem gata de acum? A venit vremea să mergem la poliţie, să înlocuim comisarii lui Vodă Carol cu oamenii cei noi!

IANCU (*îl ajută pe Candiano să se dea jos*): Atenţie, n-are treaptă!

De cum coborî de pe scaun, Candiano dădu cu ochii de Miţa, pe care nu o mai văzuse de câteva zile bune.

Miţa purta o rochie cu volane roz, iar în mâna stângă ţinea o umbreluţă de soare, mai potrivită pentru după-amiază. I se agăţă de braţ şi îl privi în ochi. Nu zâmbi, ci îl privi ca şi cum ar fi avut chef de ceartă, deşi apropierea de el spunea altceva.

— Alecule, cui mă laşi tu, dacă acuma te-ai apucat de rebeliune? Ce faci, ai înnebunit?

Candiano o privi cu ochi reci şi se trase deoparte:

— Ho, că n-am murit. Dacă nu-ţi place ce se face aici, de ce nu mergi acasă? De când ai ajuns aici?

Miţa se agăţă de el.

— Acum câteva clipe. Am auzit ce ai spus mulţimii. Termină cu prostiile!

Candiano, aparte, numai către ea:

— Nu ştii ce spui.

Ea îi răspunse imediat:

— Ba tu nu ştii ce faci! Parcă ţi-ai pierdut minţile! Te pui în calea primejdiei!

— Dar inima ta nu bate de partea reacţiunii? spuse Candiano, cu trimitere la vreo discuţie a lor mai veche.

Ea clătină din cap, ca şi cum asta ar fi fost ceva irelevant între ei.

— Alecule, nu vorbi cu mine aşa! Nu ai dreptul!

Didina se apropie şi-l prinse pe Candiano de celălalt braţ. Îl trase spre ea. Întrebă, arătând cu bărbia spre Miţa:

— Dar de când tu asculţi de dumneaei? Cu ce vrea să te otrăvească acum? Viperină conservatoare!

Candiano se trase un pas înapoi, ca şi cum nu s-ar fi simţit deloc bine aşa, prins între ele. Spuse, ca şi cum i-ar fi fost greu să ia parte la acea discuţie:

— Lăsaţi-mă în pace acum, am treburi importante! Mă faceţi să uit ce trebuie!

Miţa nu-i dădu drumul de braţ. Se apropie de obrazul lui şi-i spuse apăsând fiecare cuvânt:

— Republică îţi trebuie ţie? Nu ţi-a ajuns ce aveai?

Candiano privi parcă spre orizont atunci când îi răspunse:

— Femeie, de nimica nu mă pot bucura câtă vreme tiranul ne ţine înjugaţi.

Se desprinse de ele cu un salt de spadasin şi trecu prin mulţime ca un om care-şi urmează steaua. Didina se opri în faţa Miţei, ca şi cum i-ar fi tăiat calea. Flăcări în privirile ei. Spuse:

— Ce cauţi aici?

Cealaltă răspunse:

— Da' ce, e zavera ta?

— Să-l laşi în pace pe Alecu!

Cu glas şoptit, Miţa rosti cu un chip care părea să zâmbească politicos:

— Nenorocito! Tu l-ai împins în vâltoarea asta?

Didina răspunse:

— Nici nu ştii ce spui!

Miţa, cu o grimasă arătând a zâmbet:

— O să-ţi dau cu vitriol!

Scena a patrusprezecea

Iancu se întoarce ca să-l urmeze pe Candiano şi dă cu ochii peste un personaj în vârstă care l-a privit cu mare atenţie în clipele din urmă. Prima lui reacţie e entuziastă. Dar ceva nu e în regulă. Ochii bătrânului sunt plini de dezamăgire, de reproş, de o furie cu greu temperată.

IANCU (*îl recunoaşte pe fostul său învăţător, Zaharia Antinescu*): Domnule învăţător! Ce bucurie să vă văd aici, în ziua asta mare!

ZAHARIA ANTINESCU (*cu un glas mai degrabă oficial, distant*): Tinere domn! Am auzit că de acum eşti copist la Judecătorie! Bravos!

IANCU: Da, am început să lucrez.

ZAHARIA ANTINESCU: E bine când tineretul dă dovadă de aplicaţiune şi străduinţă!

IANCU: Mulţumesc pentru gândul bun!

ZAHARIA ANTINESCU: Dar ce faci aici, aşa devreme de dimineaţă?

IANCU: Am auzit astă-noapte clopotele de la Sfântul Nicolae şi am ieşit să ajut revoluţia.

ZAHARIA ANTINESCU (*aproape scrâşnind*): Dumneata, republican? Să-ţi fie ruşine. (*În şoaptă.*) Ar trebui să te bat cu rigla la palmă.

IANCU (*deodată dezamăgit*): Domnule învăţător! Nu m-am aşteptat să aud asta de la dumneavoastră!

ZAHARIA ANTINESCU: Dumneata, tinere domn Caragiali, ar trebui să-ţi vezi de carieră! Nu să te aduni cu toţi aceşti coate-goale! Cu aceşti maţe-fripte!

IANCU (*privind în jur, oarecum surprins de libertatea cu care vorbeşte învăţătorul*): Dar aici e tot Ploieştiul!

ZAHARIA ANTINESCU (*fără teamă că ar putea să fie auzit*): Nişte ameţiţi! Nişte neica-nimeni!

IANCU (*cu excesivă politeţe*): Domnule învăţător, regret că vedem lumea diferit! Acum trebuie să plec!

ZAHARIA ANTINESCU: Stai puţintel ca să-ţi spun aşa: să-ţi fie ruşine, stimabile! Ruşine, pentru că trăim sub domnia lui Vodă Carol şi putem să facem ceva cu ţara asta! Auzi? Cine altcineva are viziunea de a scoate din noroiul lui milenar acest pământ bătut de soartă?

IANCU (*ca şi cum ar explica o aserţiune deja limpede*): Poporul s-a ridicat de acum. Şi e ridicat contra tiraniei lui Vodă Carol.

ZAHARIA ANTINESCU: La scara istoriei, ridicările popoarelor nu înseamnă nimic! Cine admiră picturile făcute de orbi?

IANCU (*căzut pe gânduri*): Ba eu cred că tocmai ridicările popoarelor înseamnă istoria! Prin ele ne vorbeşte

istoria! Când ne tresare inima de emoţie, atunci ne simţim veacul!

ZAHARIA ANTINESCU (*face semn cu mâna, desconsiderând argumentul*): Ai înţeles greşit, tinere! Tot aşa şi stomacul nostru ne vorbeşte prin vânturi!

(*Iancu se îndepărtează de el.*)

Scena a cincisprezecea

Ora 5:45 dimineaţa. O mulţime de peste trei sute de cetăţeni se află în faţa clădirii poliţiei, care nu se găseşte prea departe de Piaţa Unirii. Mulţimea poartă încă torţe, deşi lumina zorilor a început să ajute. E o dimineaţă frumoasă. De departe, din înalturi, se aude trilul ciocârliei, ca peste tot în câmpia Munteniei.

Clădirea poliţiei ar putea trece lesne drept un conac boieresc cu două caturi. O scară exterioară, pe zidul de la miazănoapte, duce la nivelul superior. Peretele de miazăzi e îmbrăcat într-o iederă care dă clădirii un iz primitor, cu ferestrele ei frumos adumbrite. Clădirea a fost o casă de familie cândva şi a fost cumpărată de Ministerul de Interne pe vremea reorganizării de sub domnia lui Vodă Cuza, acum opt ani. Atunci s-au făcut mai multe lucrări. Între altele, ferestrele de la parter au fost protejate cu zăbrele de metal, nişte gratii rezistente, imposibil de smuls. Zidurile groase, de cărămidă ajută vechea casă de familie în misia ei de citadelă a legii. Înăuntru îşi aveau birourile cei trei comisari necesari unei urbe atât de importante ca Ploieştii. Alături de ei lucrau acolo şi şase subcomisari, precum şi o mulţime de agenţi. Sergenţii de stradă intrau în rond printr-un raport care se dădea dimineaţa în curtea din spate. Viaţa urbei avea o regularitate care se vedea cel mai bine la poliţie, ca peste tot în lumea civilizată.

În faţa acestei clădiri aştepta comisarul Dimitriu, comandantul poliţiei din Ploieşti, cu sabia scoasă, ca un ofiţer de artilerie gata să dea ordinul de deschidere a focului. Dar în spatele său nu se aflau tunuri pe care el să le comande, ci numai patru sergenţi oarecum îngrijoraţi de apropierea mulţimii, şi anume acei sergenţi obosiţi care tocmai îşi încheiaseră rondul de noapte. Cu toate arestările care aveau loc în urbe în mod regulat pe baza informaţiilor culese de poliţie, cu toate interogatoriile pe care comisarul însuşi le condusese, iată că tocmai el fusese luat prin surprindere. Nu primise nici un ordin de la Bucureşti. Nu ştiuse că în noaptea aceasta cercul liberal din Ploieşti va trece la acţiune. Nu pricepea de ce nu aflase nimic. Pe scurt, comisarul Dimitriu, care se socotea un poliţai foarte bun, nu avusese habar ce furtună dospeşte urbea sa.

Mai degrabă într-un gest reflex, atunci când văzu mulţimea apropiindu-se, îşi scoase sabia, ca un viking din vechime care şi-ar fi dorit să moară cu arma în mână. Comisarul Dimitriu îl văzu pe Alexandru Candiano-Popescu, pe care-l ştia ca pe un cal breaz, păşind ţanţoş înaintea sutelor de oameni ce veneau spre clădirea poliţiei ca spre o serbare câmpenească. Alături de el păşea Stan Popescu, celălalt revoluţionar periculos pe care-l urmărea prin tot felul de interpuşi. Dar cine nu era periculos în urbea Ploieştilor? Toţi înjurau guvernul cum aveau ocazia, toţi spuneau că era mai bine înainte, toţi se arătau nemulţumiţi şi ştiau de unde li se trage nefericirea: de la stăpânire. Şi toţi, fără osebire, înjurau poliţia. Comisarul ştia foarte bine că tot românul crede sincer că ar fi fost mult mai fericit dacă stăpânirea ar fi fost alta. Lucrul de care nu-şi dădea seama comisarul era dacă românii ar fi dispuşi la efort ca să schimbe stăpânirea. Or, mulţimea aceasta venea spre el ca o surpriză: atât de mulţi oameni, atât de hotărâţi...

În timp ce se apropiau, comisarul începu să-i recunoască. Îi ştia el foarte bine. Radu Stanian, un vorbă-lungă incapabil

să pornească ceva de unul singur, care până mai ieri i se părea cam fricos. Petre Apostolescu, un papă-lapte incapabil să termine ceea ce începe. Titu Bălăceanu, unul care n-o să moară în patul lui. Leonică Ciupicescu, unul care vorbește mai mult decât știe. Didina Lazu, țiitoarea lui Candiano, o nenorocită care și-a băgat în pământ înainte de vreme soțul. Mitică Călinescu, un caraghioz care ar trebui arătat la circ, acolo unde joacă ursul. Dar ia te uită, Ilie Trăsnea, ăsta nu trebuia să fie la arest? Să știi că nenorociții au dat năvală la preventivă înainte să ajungă la poliție! Costică Grigorescu, unul care nu mai are mult până să ajungă falit, pentru că nu știe să-și îngrijească trebile și aruncă necugetat cu banii, după cum se vorbește. Popa Nae, un apostat, un nevrednic în sutană, un anarhist cu odăjdii, unul care ar trebui ținut departe de cei tineri, ca să nu-i învețe să se nenorocească. În fine, Matei Smideanu, pe care stăpânirea nu trebuia să-l împământenească, măcar că-i român, fiindcă e nesupus și obraznic, aprig la mânie și născut ofensat. Iar liantul acestei adunături nefericite e nenorocitul de Candiano, care le-a dat curaj și le-a suflat simțire în cugete, căci, fără el, nici unul n-ar fi mișcat nimica. El i-a împins pe toți! Aceasta este adunătura revoluționară. Aceștia sunt cei care turbură pacea! Ia să-i aducă el pe toți la ordine! Așa se gândi comisarul și strânse degetele pe mânerul sabiei.

Făcu un pas spre ei și le spuse cu hotărâre de cerber:

— Stați!

Spre surpriza generală, mulțimea se opri, pentru că oamenii erau obișnuiți să execute comenzile comisarului Dimitriu, iar vocea lui însemna ceva în Ploiești. Se priviră unii pe alții, ca și cum ar fi ajuns la o răscruce și s-ar fi întrebat de acum în ce parte s-o ia. Auziră iar vocea comisarului:

— Mă cunoașteți și vă cunosc! Știm cu toții cine suntem. Suntem aici oameni de onoare.

— Domnule comisar, răspunse Candiano, aici nu este vorba de onoarea dumneavoastră. Aceasta nu este în chestiune.

Şi, zicând, acesta se înclină, ca şi cum ar fi bătut calea până la poliţie ca să-şi prezinte omagiile.

— Aţi mers prea departe în noaptea asta! spuse comisarul. — Până aici a fost.

— Domnule comisar, în numele poporului, vă cer să predaţi sediul poliţiei, zise Candiano, întors pe jumătate spre comisar, jumătate spre poporul care urmărea cu mare emoţie scena.

Comisarul pufni în râs. Ce absurditate! Sabia îi tresăltă în mână, precum acul din coada unui scorpion.

— Conform regulamentului poliţiei, am dreptul să ordon deschiderea focului dacă eu consider că sediul poliţiei este ameninţat! Dumneata, domnule căpitan Candiano-Popescu, ştii asta, pentru că ai instrucţie de ofiţer. Te asigur pe onoarea mea de comisar că nu voi ezita să aplic regulamentele în vigoare pentru a aduce respectarea legii în cinstita noastră urbe.

— Fiule, spuse popa Nae, stai puţintel, aici nu e cazul să se facă moarte de om. Ne cunoaştem unii cu alţii foarte bine. Pentru că poporul o cere, dumneata pleci acasă, ca un bun creştin, sergenţii de stradă la fel, toată lumea e mulţumită. Ce poţi să faci, dacă te-a asaltat poporul urbei? Nu cu dumneata avem noi treabă, ci cu Vodă Carol, care nu-i de-aceeaşi lege şi seminţie cu noi. Asta e tot.

Către popor:

— Nu-i aşa?

— Da, da, se auziră câteva vorbe de aprobare din mulţime.

— Parcă la unşpe fevruarie s-a făcut moarte de om? spuse iar popa Nae. — Hai că nu. Deci lasă lucrurile să meargă de la sine şi poartă-te ca un bun creştin.

— Supuși ai urbei! strigă comisarul. — Acum voi da ordin trupei să intrăm în sediu și vom zăvorî poarta. Ne vom apăra sediul cu tot armamentul la dispoziție. Orice vărsare de sânge care va urma este păcatul celor care v-au condus aici!

Făcu o jumătate de pas înapoi, fixându-i cu o privire de oțel.

Se făcu o liniște cum n-a mai fost în Ploiești decât la facerea lumii. Nimeni nu mai mișca, în parfumul dulceag al zorilor. Toți priveau înainte, spre comisarul Dimitriu, și încercau să citească pe chipul lui dacă ar fi în stare să facă ce-a zis că face.

Deodată, în lumina aurie a dimineții, se văzu o umbră țâșnind dinspre partea stângă a gloatei, alergând către comisar. Subțire, în cămașă albă, iute ca un fulger, decisă ca o săgeată scăpată din arc, umbra se aruncă asupra comisarului cu brațele larg deschise, ca buchea T azvârlită prin aer. Comisarul nu mișcă, pentru că în prima clipă nu-l văzuse pe atacator. Când l-a văzut era deja prea târziu. Brațele îndrăznețului îl cuprinseseră pe după gât. Din goana cu care venise, brațele acum l-au tras pe comisar deoparte, purtat de greutatea celui care se repezise asupra sa. Comisarul s-a prăvălit sugrumat, cu sabia prin aer, fără să se poată apăra. Nici unul dintre sergenți nu a făcut nimica spre apărarea bravului comisar, totul a fost prea repede. Candiano sări primul și prinse sabia din mâna comisarului, iar după el toată mulțimea năvăli spre cei cinci polițai ca massa de goți asupra Romei. Comisarul strigă, de undeva de dedesubt:

— În numele legii!

Dar deja erau zece oameni deasupra lui și cuvintele îi ieșiră sufocate, neîntregi, fără de aer. I-au luat pălăria, i-au luat sabia, centura, însemnele de polițai. În doar câteva clipe ședea lângă zid ca un pui jumulit de pene, ca un miel cu lâna tunsă, ca un câine cu blana căzută de scabie.

— Să-l închidem în temniță!

— Să-l ducem la prevenție, în mahalaua Rudului!

— Să-l ucidem! strigă o voce de domniță.

Atunci Candiano ridică mâinile deasupra capului și strigă:

— Liniște! Oameni buni! Nu! Nu! Comisarul Dimitriu poate merge acasă. El este un simplu cetățean al republicii. El nu ne este dușman, nu avem nimic cu el. Până azi și-a ținut familia fiind slujbaș al poliției. Acum nu mai este. Acum poate pleca acasă. Poliția aparține poporului! Să fie pace! Pace!

Acestea fiind zise, Candiano se întoarse spre comisar și-i făcu un semn:

— Du-te!

Comisarul se întoarse plin de ură către cel care-l doborâse. Abia atunci toată lumea văzu că umbra albă care sărise asupra lui Dimitriu fusese nimeni altul decât junele Iancu Caragiali. Comisarul vorbi către june:

— Nu-ți voi ierta niciodată acest afront!

Iancu nu spuse nimica. Ținea în mână sabia, iar pe cap pălăria de polițai. Comisarul se întoarse și plecă, ținându-și cu o mână pantalonii, care de acum nu mai aveau curea.

Candiano se întoarse spre Iancu și-i spuse, cu un aer solemn:

— Tinere domn, poporul îți mulțumește pentru inspirația ta! Ai găsit o soluție pacifică într-o situație încurcată! În calitate de Președinte al Comitetului Revoluționar, te numesc subcomisar al poliției republicane. Asculți ordine de la comandantul poliției, aici de față, onorabilul comisar republican Stan Popescu!

— Ura! strigă cineva.

— Bine, la treabă, spuse Stan Popescu, sprijinindu-se cu mâna de zid, ca și cum și-ar fi revenit după o adâncă emoție.

— Ştii ce ai de făcut acum? zise Candiano.

— Preluăm sediul, zise Stan ca şi cum ar fi spus o poezie, luăm cheile, facem inventar la armament, vedem ce dosare au pe masă, căutăm peste tot după lucrarea reacţiunii, n-am uitat ce am vorbit. Planu-i plan. Hârtiile, cum ziceam.

— Bun aşa. Noi mergem mai departe pe calea revoluţiei noastre, zise Candiano.

— Domnul cu voi, zise Stan serios, dar clătinându-se puţintel.

— Ai nevoie să mai las pe cineva aici cu voi? zise Candiano.

— N-ar fi rău să mai fie cineva, zise Stan, privind în jur, să nu se întoarcă ăştia. Dracu' ştie.

— Haide, spuse popa Nae, cine mai vrea să rămână la poliţie? Comandantul vă face poliţai pe loc.

— Da, foarte bine, spuse Candiano.

— Da, foarte bine, zise şi Didina, scoţând pieptul eroic în faţă.

IANCU (*aparte, către Candiano, cu un glas aproape şoptit*): Domnule prezident!

CANDIANO: Aici!

IANCU: Un cuvânt despre domnul căpitan al poliţiei noastre...

CANDIANO (*ascultă cu toată atenţia*): Ce-i cu el?

IANCU: El e un stâlp important al mişcării.

CANDIANO: Aşa-i!

IANCU: Dar îmi pare tare obosit...

CANDIANO (*simţind încotro bate tânărul, îl ia pe după umeri*): Dragul meu, Stan al nostru a trecut prin focul a zeci de bătălii, a văzut ce înseamnă să faci moarte de om. Trebuie să înţelegi şi dumneata că emoţia revoluţiei îl apasă. E doar emoţie, nimic altceva.

IANCU (*oarecum nesigur*): Dar acum nu e război, e mișcare republicană. Ne trebuie mintea ascuțită și limpede.

CANDIANO (*tot ținându-l după umeri*): Orice mișcare politică poate da numaidecât în război. Apăsarea pe care o simte războinicul e tot aceea, mai cu seamă când e nedormit de atâtea zile. Asta e cu Stan. Dar noi nu vrem asta, noi vrem o lucrare făcută în pace.

IANCU: Nedormit?

CANDIANO: Da, pentru că a conspirat fără răgaz!

IANCU (*mângâind mânerul sabiei de comisar*): Dar dacă vom avea vreo bătălie?

CANDIANO: Noi nu vrem bătălie. Dar da, se poate. Orice se poate. Reacțiunea nu va sta cu coada între picioare, ci se va azvârli asupra noastră!

IANCU (*arătând cu capul spre mulțime*): Când văd atâta lume cu noi, mi se pare că mergem la sigur.

CANDIANO: Da, da. Dar ce ne învață istoria? Că se găsesc mereu două-trei mulhaiele care se pun contra voinței poporului.

IANCU: Și poate domnul comisar, așa obosit, să apere republica?

CANDIANO: Uite câți suntem aici! O cetate întreagă! Fiecare dintre noi o să-și facă datoria, și eu, și dumneata, și Stan, eroul nostru. De azi s-a trezit spiritul Ploieștilor și de acum nimeni, niciodată, nu va mai putea stinge setea republicană din inima românilor! Căci cine a cunoscut o dată republica nu se mai poate întoarce vreodată în jug! Deci să n-ai grijă! Suntem împreună o urbe întreagă! (*Îl bate pe umeri pe Iancu, apoi pleacă în mare grabă înapoi spre Piața Unirii.*)

(*Iancu, încântat de noua lui armă, scoate sabia din teacă, face o piruetă și fandează.*)

CETĂȚEANUL TURMENTAT (*apărut de nicăieri, și el cu o pălărie de comisar pe cap*): Stai cu asta, c-amețesc!

Scena a șaisprezecea

Poporul ajunge în fața cazărmii trupelor de linie. În primul rând se află Candiano, călare pe armăsarul alb, urmat de Radu Stanian, Mitică Călinescu și cei trei preoți.

În fața clădirii se afla maiorul Polizu, îmbrăcat ca de paradă, cu sabie și monoclu pus la ochiul stâng. În spatele lui erau aliniați șapte dorobanți cu puștile la picior.

— Uite unde era maiorul Puță Bleagă, spuse Radu Stanian încetișor, cât să audă numai cei de lângă el. — Ne miram unde-a dispărut în noapte.

— Nici n-ai fi zis ce poate să facă, spuse Mitică Călinescu cu o voce ca și cum s-ar fi scuzat pentru această întâlnire. — Fir-ar al dracului!

Cu un glas de tenor, maiorul strigă spre mulțimea care se apropia:

— Suntem pregătiți să apărăm cazarma cu viețile noastre! Trăiască Domnia! Trăiască Vodă Carol!

Urmă un moment de liniște, cam ciudat, pentru că în spatele maiorului Polizu se aflau doar câțiva militari, cu arma la picior. Grupul acesta era mult mai mic decât ceea ce văzuse mulțimea la cealaltă cazarmă. Și înainte cel care avusese comanda trupei fusese un amărât de sergent. Aici era ditamai maiorul cu o mână de soldați șovăielnici.

Candiano, de pe cal, privind de sus întreaga situațiune și ferm convins că are sub control întregul oraș, spuse:

— Cu ce să aperi cazarma, domnule maior? Cu trei cizmari și patru croitori? Știu foarte bine ce militari ai în cazarmă.

Făcu semn cu capul spre soldații aliniați acolo, a căror alură nu era deloc marțială.

Se auziră râsete convinse, pentru că lumea știa. Candiano spunea adevărul. În Ploiești nu era loc de secrete

militare, cel puțin nu în ceea ce privește croitorii încartiruiți.

Maiorul se făcu de zece ori mai țanțoș decât era.

— Pentru Domnie, spuse iar Polizu, suntem gata să apărăm cazarma aceasta! Legea va birui! Noi jurăm pe legea domnească!

Candiano, tot de pe calul său alb, spuse către maiorul Polizu, aplecându-se:

— Domnule maior, de ce ai geniul distrugerii?

Polizu, cam țeapăn, replică imediat, pufnind nervos:

— Eu? Eu am geniul distrugerii?

Candiano arătă cu mâinile spre mulțimea ce-l însoțea. Ca și cum ar fi vrut să spună: „Poftim ceea ce înseamnă geniu al distrugerii".

— Da, răspunse Candiano, geniu al distrugerii pentru că a distruge revoluția e deopotrivă o crimă și un păcat! Geniu al distrugerii pentru că distrugi și viețile oamenilor a căror comandă ai preluat-o aiurea! Oamenii ăștia sunt croitorii garnizoanei! Ei n-au treabă să fie în rând cu dumneata! Nu ești comandantul lor!

Maiorul făcu un pas înainte spre pieptul armăsarului alb:

— Ba acum sunt! Am preluat comanda!

— Ba nu ești! Ei sunt ploieșteni! Dumneata ești venit de la București cu o altă treabă.

— Sunt reprezentant al Statului-Major în Ploiești! Eu comand aici!

Cu oarecare superioritate, aducând calul și mai aproape de maior, Candiano spuse:

— Domnule maior, nu știi ce vorbești!

— Pot să-ți spun din ce articol al regulamentului vorbesc! Eu comand!

— Vei primi în curând ordin de la București să termini cu prostiile! spuse Candiano.

La aceste cuvinte se auziră aplauze, ca şi cum ar fi fost vorba de o scenă de teatru la care era de aşteptat ca publicul să reacţioneze.

— Arată-mi ordinul semnat de ministrul de Război în funcţiune şi mă supun! Dar nu va exista acest ordin! Nu va exista! Ceea ce faceţi voi aici este ilegal! Ilegal!

Candiano râse:

— Oraşul Ploieşti e în stradă, alături de revoluţie. Pompierii şi călăraşii au trecut de partea revoluţiei. Ce altceva mai vrei?

La aceste cuvinte, locotenentul Sandu Comiano bătu pas de defilare şi se arătă în faţa maiorului. Scoase sabia şi efectuă un salut perfect, după o coregrafie impecabilă. Uniforma lui era impresionantă, roşie în lumina zorilor. Apoi spuse, în faţa maiorului Polizu:

— Trăiască revoluţia!

— Asta e o ticăloşie şi o minciună. Nu ştiu cu ce i-ai minţit pe oamenii aceştia şi ce vrei de la ei! Nu-ţi dai seama în ce i-ai băgat?

— Eu i-am minţit? făcu Candiano, întorcând calul spre popor. — Eu v-am minţit fraţilor? Eu am făcut de fier mâna de fier a lui Vodă Carol? Eu l-am făcut atât de nepotrivit nouă şi nevoilor noastre? Eu l-am aşezat în contra veacului progresului? Casa de Hohenzollern se prăbuşeşte în noroi în toată Europa şi eu am făcut asta? Eu am ordonat zbirilor în civil să bată alegătorii la alegerile din primăvară? Eu am călcat în picioare demnitatea acestui oraş? Eu am potrivit lucrurile aşa?

Se ridică în scări şi zise:

— Ha!

Maiorul se înălţă pe vârfuri, ca şi cum s-ar fi străduit să ajungă cu privirea până la Bucureşti ca să vadă cum merg treburile. Spuse, cu un aer ofensat:

— Te cunosc de ani de zile. Îmi aduc aminte când erai copil şi veneai duminica să mănânci la noi. Îmi aduc aminte de tine. Uite ce ai ajuns să faci.

Candiano nu dori să lase nici o umbră personală să se amestece în această discuţie. Se prefăcu a nu fi auzit. Îi răspunse pe un alt registru:

— Îţi voi trimite telegrama, domnule maior. Rămâi în aşteptare. Şi nu da nici un ordin cizmarilor şi croitorilor. Pe ei lasă-i în pace. Ai găsit încartiruiţi nişte oameni de ispravă, nişte fii ai Ploieştilor. Lasă-i în pace.

— Da, lasă-i în pace! strigă la el Didina. — Să-ţi fie ruşine, laşule! Ai fugit în noapte! Eşti un laş!

Popa Nae spuse şi el, cu vocea pe care i-o ştiau toţi ploieştenii:

— Ţine minte că cine ridică zavistia de zavistie are parte! Noi am fost aici şi mărturisim ce am văzut! Eşti omul zavistiei!

Candiano întoarse calul şi plecă printre cei din spate înapoi spre piaţa din centrul oraşului, lăsându-l pe maior în plata Domnului.

Scena a şaptesprezecea

Câteva minute după ora 6:00 dimineaţa.

— Aici, trageţi masa aici! spuse Ghiţă Calup. — Aţi curăţat-o cât de bine aţi putut?

Cei doi băieţi de prăvălie nu mai pridideau cu treburile. Când înţeleptul cârciumar le-a cerut să aducă masa cea înaltă pentru a servi drept tribună, au alergat în băcănie şi au venit cu ea numaidecât. Amândoi purtau şorţurile lor albe cu dungi albastre. Ghiţă era într-un halat alb, curat, cum n-aveau nici doctorii. Se pregăteau toate cele trebuincioase pentru o serbare câmpenească de durată. Totul era acontat, iar prăvălia avea de lucru pentru toată ziua aceea de sâmbătă. Grea misie, misia de cârciumar în astfel de zile.

— E foarte bine aici, prietene, spuse Candiano, descălecând lângă el.

Ochii îi jucau de bucurie, pentru că mulțimea crescuse peste așteptări. De acum orice ar fi spus chiar se auzea în tot orașul. Așa își dorise să fie. Simțea că ceea ce va face acum va rămâne pururea în memoria celor de față. Că ceea ce se întâmplă acum va trece în legendă, ca un act de frondă la adresa domnitorului, ceva comparabil cu eroismul lui Bălcescu la 1848 sau cu momentul când Stan Popescu a luat parte la arestarea lui Vodă Cuza. Respira repede, ca și cum o emoție mare l-ar fi luat în stăpânire. „Acum ori niciodată", gândi. „Acum ori niciodată."

Atunci auzi vocea Miței, spunându-i în taină, de aproape:

— Mi-e tare frică pentru tine, dragule. Mi-e teamă că ai făcut prea multe în noaptea asta. Mi-e teamă de răzbunarea celor care nu prețuiesc libertatea.

Se întoarse spre ea și îi spuse cu un aer serios pe care ea nu i-l cunoștea:

— Și de-abia am început. Ceea ce voi face eu va surprinde pe toată lumea.

Apoi, cu un salt de tigru, urcă dintr-odată pe masa de bătănie. De acolo, domina toată piața. Ca să-l audă toți cei de față, trebuia să strige. Trase aer în piept, când tocmai atunci Chiriac, trompetistul gărzii naționale, suflă tare în trâmbiță. Toată suflarea făcu liniște, toți ochii se întoarseră spre vorbitor.

— Iubiți concetățeni! În decursul acestei nopți poporul Ploieștilor a luat sub protecție telegraful, primăria, prefectura, iar călărașii, pompierii și garda națională s-au alăturat poporului!

Făcu o scurtă pauză, apoi reluă, cu ochi aprinși și obraji îmbujorați:

— Voi da citire acum unei telegrame din partea excelenței sale, domnul Ion Brătianu.

Scoase o foaie albă de hârtie din buzunarul de la piept și declamă:

— *Vă fac cunoscut că principele Carol I a fost detronat astă-noapte. A fost numită o Regență în frunte cu generalul Nicolae Golescu și s-a constituit un nou guvern, având la Ministerul de Război pe Ion C. Brătianu. Noul prefect al Prahovei este domnul Alexandru Candiano-Popescu*[3].

Se auziră aplauze și râsete.

— Ia te uită, e ca unșpe fevruarie, numai că e vara, spuse o voce de om bătrân.

Un câine de pripas lătră la margine. Cineva îi dădu cu piciorul. Se auzi un schelălăit.

Candiano continuă:

— E o onoare să vă vorbesc vouă, cetățenilor onorabilei noastre urbe, în calitate de prefect! Vă salut și vă mulțumesc pentru sprijinul pe care îl dați revoluției noastre! De asemenea, vă vorbesc și în calitate de Președinte! Vreme de luni de zile am fost Președinte al Comitetului Revoluționar, care a activat în Ploiești și care are legături în toată țara. Nu suntem singuri! La ora aceasta și alte orașe fac ceea ce facem noi! Cu toate acestea, Ploieștilor le revine cel mai important rol strategic. În cursul zilei de mâine vom face toate pregătirile necesare pentru a ne deplasa în cel mai mare număr posibil către București! Noi suntem cheia revoluției. Populația Ploieștilor, animată de sentimente revoluționare, poate fi chemată să contribuie în mod esențial la succesul revoluției noastre. Nu ne dorim un alt tiran! Vrem să vedem vocea poporului ascultată! Iar dacă e pe așa, atunci poporul nostru trebuie să meargă la București, pentru ca răsturnarea lui Vodă Carol să fie însoțită de acordarea de drepturi poporului român! Trăiască revoluția! Trăiască libertatea!

---

3. Este un document istoric, amintit în mai multe surse.

Aplauzele produseră în mulţime o adevărată furtună. Candiano zâmbi. I se citea pe chip că e mulţumit, că a spus ce avea pe suflet. Ochii lui păreau ochii unui om care s-a spovedit după un păcat greu.

— Acum, dragii mei, vă invit să petrecem! Să sărbătorim victoria revoluţiei! Şi, în timp ce chermeza noastră ne va ţine laolaltă, vă invit să ascultăm ce au de spus confraţii mei, alături de care am pregătit acest important moment! Vor urca aici şi vor vorbi membrii Comitetului Revoluţionar din Ploieşti! Vă rog să-i primiţi cu căldură!

Spunând acestea, Candiano sări de pe tribună, în urale şi aplauze. Cineva strigă:

— Chermeză!!!

Didina se apropie de el şi-i cuprinse braţul drept. Îi spuse:

— Ce mândră sunt de tine!

De la un pas distanţă, Miţa privea cu ochii în flăcări. Îi zise ca şi cum ar fi sâsâit un şarpe:

— Îl împingi spre crimă, nenorocito! Nu vezi în ce pericol se bagă! De aici o să i se tragă moartea!

— Nu mă tem! spuse Didina. — Eu ştiu să citesc cine e un învingător şi cine nu. Nu e aşa, dragule?

Tocmai atunci răsări lângă ei Iancu, care-l prinse de braţ pe Candiano ca şi cum ar fi avut ceva urgent cu el. Candiano tresări de parcă ar fi ieşit dintr-o transă. Iancu îi înmână un bilet împăturit din partea lui Stan Popescu. Candiano îl citi repede, apoi îi spuse lui Iancu, astfel încât să audă numai ei doi:

— Te rog, spune-i lui Stan că-l rog eu frumos să caute mai mult. Să caute şi-n dulapuri, nu doar printre dosare. Poate au scos foile din dosar.

— Am înţeles, domnule prefect, spuse Iancu.

În loc să se întoarcă şi să plece, tânărul întrebă:

— Domnule prefect! Pot să întreb ceva? E adevărat că ai fost la Paris şi că ai multe legături cu politica pariziană?

Aşa am auzit prin târg. Aşa se spune. Că poţi prevedea multe în politică?

Candiano se uită la tânăr şi îi răspunse, tot aparte:

— Să ştii că nu-i greu deloc să înveţi politică revoluţionară. Unele chestii se învaţă numaidecât, doar dacă citeşti gazetele, dar trebuie să-ţi alegi care!... Am fost la Paris în anul Expoziţiei Universale, nu demult, acum doi ani. Adesea, prânzeam cu Ion Brătianu. Am fost în multe locuri împreună şi dânsul m-a prezentat mai multor *ziarişti francezi, cum şi lui Saint-Marc Girardin, pe care îl auzii odată zicând într-o convorbire: „Acest guvern de cocote, de operetă, de jucători la bursă şi de scandal va cădea în curând, iar pe mormântul său se va lipi acest epitaf: «Am căzut şi noi, şi Franţa, dar cel puţin am petrecut de minune în timp de optsprezece ani.»"*[4]. Vezi dumneata, dacă e vorba de petrecut de minune, parcă şi noi mai ştim câte ceva despre asta! Aşa că da, dragă domnule subcomisar, am fost la Paris şi am cunoscut lumea bună de acolo.

Se întoarse şi plecă în mare grabă spre clădirea prefecturii, lăsându-l pe Iancu împreună cu personajele feminine de care acum se dorea scăpat.

Deodată, din partea de miazăzi a pieţei apăru taraful.

— Aici, treceţi aici, spuse Ghiţă Calup. — Haide, că aşa am vorbit. Da, acolo, ţambalul să stea acolo, se aude mai bine. Daţi-i înainte. Hai, că avem treabă. E mai multă treabă ca la o nuntă, că aici e tot poporul.

— De unde sunt ăştia? se auzi o voce.

— A, îi cunosc, sunt buni! zise altă voce.

— Două viori? întrebă cineva. — Asta da, asta da!

Şi taraful o rupse într-un cântec de voie bună pe care rareori îl cânta în zori.

---

4. Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viaţa-mi*, p. 58.

Scena a optsprezecea

După primele două cântece, răstimp în care multă lume s-a strâns în jurul tribunei improvizate, care cu un cârnat în mână, care cu un pahar, un vorbitor se urcă și face semn tarafului să se oprească. Face semn lumii cu mâna, se înclină, salută onorata audiență ca un vorbitor în Forumul Romei din vechime.

PETRE APOSTOLESCU (*stând pe tribuna improvizată*): Iubiți concetățeni! Frați întru cauză! Marii republicani ai istoriei, de la Marc Aureliu la Napoleon cel din zilele noastre, au știut că republicile apar pe cale naturală, adică de la popor! (*Urale. Taraful încheagă un acord de* Hora Unirii.) Când un popor e gata să se ocârmuiască singur, atunci el e pregătit să se guverneze ca republică. Aceasta se întâmplă numai la sorocul potrivit, niciodată mai devreme! Cea mai bună dovadă că România este gata pentru un regim republican este tocmai faptul că noi toți ne gândim la asta! (*Aplauze.*) Dar să vă întreb! Să vă întreb! Pe fiecare dintre voi, în parte: în câte feluri poate apărea o republică?

O VOCE DIN MULȚIME: Da, da, în câte feluri?

PETRE APOSTOLESCU: Pe cale naturală este primul fel! Dar mai este un fel, cel de-al doilea, când republica izvorăște dintr-un palat!

CETĂȚEANUL TURMENTAT: Cum să izvorască republica dintr-un palat?

PETRE APOSTOLESCU: Ei, cum! Cine știe cum!

DIDINA: Domnule, dumneata vorbești în dodii!... Sau zici de minuni!

(*Se aud râsete.*)

PETRE APOSTOLESCU: Da! De minuni este vorba! Atunci când există apăsarea tiraniei, vin şi minunile izbăvitoare! Ceea ce trăim noi aici, în Ploieşti, este o republică născută pe cale naturală! Şi de aceea ea va dăinui la fel de mult cât va ţine şi trezia cetăţenească a naţiunii! Iar o naţie deşteptată la simţ cetăţenesc aşa rămâne pururea, până la capătul vremilor!

(*Taraful începe să cânte* Deşteaptă-te, române. *După câteva acorduri se opreşte, în* falsetto.)

PETRE APOSTOLESCU: Dacă ar fi să merg pe acelaşi drum în lupta pentru republica noastră, cea născută în aceste minunate zori, la fel aş face tot ce-am făcut până acum! Şi ştiţi de ce? Pentru că acesta este răspunsul pe care îl dăm noi tiraniei! Poftim! De aia! (*După ce rosteşte aceste cuvinte, sare de pe tribuna improvizată, în uralele generale, oarecum neaşteptat.*)

(*Mulţimea se strânge roată în jurul tribunei. Aşteaptă acum cu mare curiozitate pe viitorul vorbitor.*)

POPA NAE (*se suie cu oarecare greutate pe tribuna improvizată*): Iubiţi credincioşi! Ne găsim împreună în aceste zori minunate ca şi cum am fi petrecut împreună după o noapte la slujbă. Şi, într-un fel deosebit, slujbă a fost! Ne găsim împreună, ca şi cum am fi o mare familie. Dragostea care se simte azi, aici, ne-a adus pe toţi împreună, pentru o lucrare de inimă, o lucrare de credinţă.

(*S-a făcut o linişte mormântală în Piaţa Unirii. Pe fundal, ţambalagiul tarafului ciupeşte coardele, ca şi cum ar căuta să sune cum trebuie. Acesta-i singurul sunet care tulbură cuvântarea.*)

POPA NAE: Cum vă simţiţi voi, iubiţi credincioşi, când vă gândiţi că ţara e ocârmuită de un papistaş?

(*Parcă s-ar fi dezlegat băierile sacului cu huiduieli, fluierături şi sudălmi.*)

POPA NAE: Despre asta e vorba, iubiților! Vodă Carol a fost întrebat în mai multe rânduri dacă n-ar vrea să se împământenească și el, să fie una cu acest popor. Dar nu, credința lui e de papistaș. Nu avem nimic cu el, poate să fie papistaș acolo, în Prusia, în castelul de unde a venit! (*Urale de aprobare.*) Ducă-se! (*Aplauze.*) Multe întrebări ne trec prin minte acum. Ne gândim cu toții cum o fi mai bine pentru țărișoara noastră, pentru România. Unii cred că e mai bine să fie republică și puterea să fie a poporului drept-credincios. Alții cred că e mai bine să avem domn, iar dacă e pe așa, dragilor, noi spunem doar atât: să fie un domn aproape de popor! (*Urale.*) Un domn care să înțeleagă poporul! (*Urale.*) Să facă și el crucea cum o face poporul! (*Urale.*)

O VOCE: Ăla-i dracu' gol! Nici nu-și face cruce!

POPA NAE: Dar măcar un domn de gintă latină să fie! Dacă nu pravoslavnic, măcar de-un sânge cu noi! (*Urale care se aud până departe.*)

CANDIANO (*care tocmai a revenit lângă tribună și abia-și trage sufletul, pentru că a alergat de la clădirea Prefecturii până la tribună*): Bravo, părinte! Dumneata vorbești cel mai bine!

POPA NAE: Ce-o fi mai bine pentru țărișoara noastră? Republică sau monarhie? La pasiunile pe care le-adăpostim noi în sân, iubiți credincioși, grea e despărțirea aceasta între două căi așa de diferite! Tot timpul sufletul nostru va fi sfâșiat de această împărțeală. Dar o treabă știm: așa nu se mai poate! (*Apoi, cu grele cazne, începe lucrarea dării jos de pe tribună.*)

DIDINA: Nu se mai poate!

O VOCE: Jos tiranul!

CANDIANO (*dând tonul scandărilor*): Li-ber-ta-te! Li-ber-ta-te! Li-ber-ta-te!

MITICĂ CĂLINESCU (*urcând în locul părintelui pe tribună*): Ați auzit ce a spus părintele?! Așa e?

(*Se scandează mai departe „Li-ber-ta-te!"*.)

Aplauzele şi uralele nu mai contenesc. Aerul minunat al dimineţii începe să se amestece cu un fum cu miros plăcut, pentru că mai multe grătare au fost instalate de cârciumar pe iarbă. Lumea se uită şi vede ce se pregăteşte. Inimile, aprinse de entuziasm, culeg o bucurie în plus, pentru că există şi bucurii ale simţurilor, nu doar duhovniceşti bucurii republicane.

Mitică Călinescu are de acum cuvântul. Haina îi atârnă într-o parte, cravata e pe jumătate desfăcută şi unul dintre nasturii de la cămaşă s-a dus, ca şi cum ar fi venit de la alegeri. Dar un zâmbet fericit îi luminează obrazul. Zice cu glas îngeresc, hotărât, de militar trecut în lumea civilă:

— *Sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obedele şi cătuşele tiraniei şi, aruncându-le departe tare de dreptul său, fără ură, uitând trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfânta Libertate!*[5] Vă invităm să sărbătoriţi cu noi, dragi concetăţeni, proclamarea republicii!

Aplauze entuziaste şi hohote fericite cutremurară mulţimea, care sporea cu fiecare minut. În curând, abia de mai puteai cuprinde cu privirea câtă lume e în piaţă. Mitică Călinescu vorbi mai departe:

— Aşa va fi viaţa în republică, pentru că acela care stă în mijlocul societăţii nu mai e domnitorul, ci cetăţeanul! În republică, cetăţeanul e domn! Şi nu e vorba de gurmandlâcuri, ci de suflet. Se pune suflet în toate şi ajungi să simţeşti asta în fiecare fel. Chiar şi cu buzunarul! În republică, există leafa de cetăţean al republicii, asta peste pensie, şi mai este şi scutirea de impozite!

La un asemenea gând, uralele şi aplauzele nu se mai opriră minute bune. Candiano îşi trecu mâna prin păr, râzând. Didina îl îmbrăţişă şi-l sărută pe obraz. Popa Nae îşi făcu o cruce mare şi binecuvântă mulţimea cu gesturi

5. Fraza apare în scrierile lui Candiano.

mari, episcopale. Când zgomotul se mai istovi, Mitică își reluă cuvântarea, întrebând astfel:

— Dar să vedem, ar putea oare poporul mare, românesc, în toată plenitudinea simțirilor sale, să voteze un neamț ca președinte al republicii?

Mulțimea strigă apăsat:

— Nuuuuu!

— Dar pe cine ar vota poporul? întrebă Mitică.

O voce întrecu vacarmul și răspunse:

— Pe cineva din popor!

Mitică, din nou:

— Așadar, cine conduce republica?

— Cineva din popor!

— Aceasta este, frații lor, arătă Mitică cu degetul spre cei din piață, aceasta este marea bucurie de a fi cetățean al republicii. E o bucurie dată în primul rând de încrederea mi-nu-na-tă pe care cetățeanul o are în alesul său. Căci nu l-a ales ca să-l fure, nici ca să preacurvească pe moșiile țării, cum s-a mai văzut, ci ca să slujească nevoilor poporului!

Soarele începuse să strălucească și să se simtă. Era o zi de august care se simțea călduroasă peste aerul fierbinte și prăfuit al câmpiei. Vânzătorii de bragă aveau să se bucure, după atâta strigat oamenilor li se face sete.

— Să slujească poporului! strigă o voce de damă.

Un uliu cenușiu se rotea pe deasupra pieței, gonind porumbeii înapoi sub acoperișul primăriei. Dar nici o privire nu se ațintea asupra lui. Atenția tuturor era îndreptată asupra pieței, unde li se părea că viața însăși a luat cuvântul.

— Da, da, stimați concetățeni! Poporul are instincte și cu acestea alege, când sunt alegeri în regimul republican! Domnia, ca orice monarhie din lume, n-are legătura asta cu glia pământească și de aceea vă zic vouă: vai și-amar de națiile care acceptă înjugarea! Și cele mai nenorocite sunt cele care gem sub domn străin!

La aceste cuvinte, suflarea Pieței Unirii se cuprinse de un freamăt, de un zbucium. Toți izbucniră în urale, care se ridicară spre înalturi așa cum un vulcan aruncă flăcări spre tării. Vorbitorul făcu semn cu brațele că mai are de zis ceva.

— Da, stimați concetățeni! Acestea sunt avantagiile Republicii! Noi știm că voia Domnului celui tare și fără de moarte se exprimă pe pământ. Știm asta! Și se exprimă atunci când noi ne strângem împreună și, la fel ca-n dimineața asta fericită, spunem ceea ce simțim! Și ce spunem noi? Noi spunem republică! Iar republica noastră nu ar putea nici-o-da-tă, dar nici-o-da-tă să pună în fruntea trebilor ei un neamț!

Urale nemăsurate. Vorbitorul le tăie cu un gest și continuă:

— Și știți de ce? Știți ce meteahnă are neamțul?

— Ce?! strigă o voce feminină.

— Nu pricepe defel simțirile noastre! Poftele lui sunt reci, simțirile lui nesimțitoare! Ochii lui nu se mișcă-n cap, fața lui nu dă căldură, zâmbetul lui parcă-i furat de pe altă față! Te uiți la el și zici că e statuie! Ca o statuie este neamțul, acest călău al simțirilor noastre pământești!

Mulțimea huidui ca la un semn, cu un „uuuu" prelung, ieșit din mii de piepturi republicane. Mitică se aprinsese. Zise mai departe:

— Dar călăul simțurilor nu este oare călăul lui Dumnezeu? Nu are el parte cu ereticii, cu cei care au nesocotit voia Domnului Dumnezeu în vechime? Un Vodă ca acesta nesocotește ceea ce poftim noi, nesocotește dragostea, țelurile noastre, patriotismul nostru cel mai înalt, tânjeala adâncă, aceea care înseamnă totul pentru noi! Eu sunt pentru popor, nu pentru Vodă! De aceea sunt republican!

Aplauzele nu mai conteneau. În piață, oameni care nu se mai văzuseră niciodată se îmbrățișau. Căruțașii cu târgoveții, cei veniți din mahala cu cei din casele boierești, toți se amestecau și erau una. Gonit de sunete, uliul dispăruse.

Glasurile Ploieştilor se înălţau spre ceruri ca o columnă înflăcărată de sentimente meridionale, plină de speranţe. Se simţea ca ziua întâi a Facerii Lumii, ca o naştere, ca un sfânt ou pogorât din cuibul unei păsări celeste, ca un cuptor în care se coace o plăcintă plină de viaţă şi duh.

Scena a nouăsprezecea

Din piaţă, Iancu se întoarse în fugă la sediul poliţiei. Acum se afla din nou împreună cu proaspăt instalatul poliţai-şef într-unul dintre birouri. Vacarmul pieţei se auzea în depărtare. Luaseră loc pe două dintre scaunele aflate în jurul mesei de stejar. Iancu nu mai intrase în biroul acela până atunci. Stan, în schimb, se simţea ca acasă. După ce scotocise prin toate încăperile, nici un cotlon nu părea să-i fie necunoscut. Când Iancu se întorsese, îl găsise pe Stan frunzărind un dosar. I se părea nesatisfăcător, nu era ceea ce căuta. Iancu îl urmări tăcut câteva clipe. Stan se ridică şi se frecă la ochi, ca şi cum s-ar fi spălat pe faţă, doar că nu era nici un fel de apă.

STAN POPESCU (*se uită la proaspătul subcomisar de poliţie republicană, la chipul lui tânăr*): Ia stai aşa! Dar eu te cunosc de undeva pe dumneata?

IANCU (*ca şi cum nu asta s-ar fi aşteptat să audă*): Poate de la Judecătorie?

(*Stan Popescu îl priveşte lung. Se apleacă spre el. Îl apucă de bărbie, îl întoarce ca să-l privească din profil.*)

STAN POPESCU: Semeni cu cineva.

IANCU: Lumea zice că semăn cu tata. Dar tata arată acum foarte bătrân şi nu se mai poate spune.

STAN POPESCU: Da? Şi cine e tac-tu?

IANCU: Luca Caragiale.

STAN POPESCU (*râde cu plăcere*): Bată-te să te bată! Tu eşti băiatul lui Luca? Oho-ho!

IANCU: Dumneata îl ştii pe tata?

STAN POPESCU: Cum nu? Şi-apoi, în Ploieşti, toată lumea ştie pe toată lumea. Dar eu îl ştiu pe Luca foarte bine. Îl ştiu foarte bine şi din vremea când se încurcase cu artista aia... Cum îi zicea? Ia stai aşa, n-oi fi tu băiatul artistei?

IANCU (*oarecum stânjenit*): Nu, mama nu e artistă.

STAN POPESCU: Nu? (*Parcă nu trebuia să vorbească despre asta.*) Dar mai bine zi-mi ce mai face Luca. Nu l-am mai văzut de ceva vreme.

IANCU: Nu prea bine. E cam bolnav.

STAN POPESCU: Bolnav? Dar ce are?

IANCU: Dropică.

STAN POPESCU (*cu mirare*): Dropică? Ce e aia?

IANCU: Picioarele se umflă, se fac ca nişte saci cu apă. Şi, dacă stă cu picioarele în sus, apa se mută în pulpe, dar apoi urcă la stomac sau la plămâni. Dar nu asta e partea grea. Doctorul zice că la fel de multă apă ar fi deja şi la plămâni. Şi la asta doctorii nu prea au leac.

(*Moment de linişte.*)

STAN POPESCU: Îmi pare rău. Deci de asta nu l-am mai văzut eu.

IANCU: Iese puţin pentru că merge greu. De la picioare.

STAN POPESCU (*oarecum mai stinsă vocea*): Dar el n-are nevoie de tine acasă? Dacă el e bolnav, tu ce cauţi la zaveră?

IANCU: Acasă e mama. Mai e şi soru-mea. Şi apoi, dacă o să fie un moment înălţător pentru naţie, n-aş vrea să-l pierd.

STAN POPESCU (*cu nedumerire*): Ce să nu pierzi?

IANCU: Momentul înălţător.

STAN POPESCU (*râde uşor*): Dar cine ţi-a spus ţie că revoluţiile sunt momente înălţătoare? Adică să fie ele ceva ce n-ar merita pierdut? Nu-i ca şi cum ai pierde o cumetrie la care se pune pe masă vin bun. Aia da, ţi-ar părea rău de ea. Crede-mă, nu-i nimic de pierdut. Şi-ţi zic eu asta, care n-am pierdut nici o revoluţie în toată Europa.

IANCU (*cu oarecare emoţie şi multă curiozitate*): Dar de cei ai plecat dumneata în Italia?

STAN POPESCU (*şi el surprins*): Pentru că-mi fierbea sângele. Şi pentru că, pentru mine, italieni sau munteni sunt totuna, tot un neam. Vezi tu, eu nu gândesc în neamuri, ci în ginte. Aceleaşi apucături, aceeaşi repezeală în bătălie, aceleaşi socoteli încâlcite, aceeaşi păruială, oameni călăriţi de un Vodă care nu se gândeşte la ei, oameni care se bat pentru libertate, şi-n bătălia lor îţi potoleşti fierbinţeala. La naţiile astea latine iese cam la fel: pentru o vreme lucrurile merg spre bine, apoi Vodă dă în tiranie. Rebeliunile sunt inevitabile.

IANCU (*urmăreşte fascinat*): Chiar aşa?

STAN POPESCU: Păi, uită-te la ăsta, al nostru. A stat o vreme ascuns în palat, ca un ceasornicar aplecat peste trusa lui cu scule. Neamţ tipicar şi cârcotaş. Şi acum iată-l! Abuz peste abuz. Cine ştie în ce alianţe ascunse o fi târât România, noi habar nu avem de ele. Ne trezim că mâine-poimâine ne trimite să luptăm în război pentru Prusia lu' mă-sa. De aceea trebuie trimis înapoi de unde a venit.

IANCU: Asta o să-i facă poporul?

STAN POPESCU: E ca şi trimis, în câteva zile îl văd plecat. Păi, dacă s-a sculat toată ţara în contra lui?

IANCU: Aha... E clar! Dar mai zi-mi de Italia! Ce de lucruri trebuie că ai văzut!

STAN POPESCU: Ce să-ţi zic? (*Amintindu-şi cu plăcere.*) Ţara cea mai frumoasă din lume, cu multe plantaţii de

măslini, cu multe vinării şi oameni pricepuţi la vin, cu brânză la fel de bună ca a noastră. Ţara tuturor libertăţilor. Ţara femeilor frumoase...

(*Se ridică şi deschide uşa dulapului care se afla în spatele lui. Acolo pesemne nu mai scotocise.*)

IANCU: Dacă ţi-a plăcut aşa de mult acolo, de ce n-ai rămas?

(*Deodată, Stan Popescu scoate din dulap o sticlă de vin roşu şi un pahar. Face un chip uimit în faţa descoperirii, ca şi cum ar fi o mare surpriză că aşa ceva se află în încăperile poliţiei. Se uită la pahar, îl găseşte suficient de curat, apoi îşi toarnă.*)

STAN POPESCU: Nu vezi? (*Arată cu paharul către piaţă.*) Era nevoie de mine aici. Cine ducea azi bătălia cu Vodă Carol dacă eu rămâneam cu Garibaldi? Şi apoi, cât de mare vizionar e el, şi Garibaldi se simte mai bine în tumultul revoluţiei decât în vremurile de pace.

IANCU: L-ai cunoscut?

STAN POPESCU (*degustând vinul, dând din cap că aşa şi-aşa*): Pe cine?

IANCU: Pe Garibaldi.

STAN POPESCU: A!... Sigur că da! Cum te văd şi cum mă vezi.

IANCU: Aşa de bine? Şi ai vorbit cu el?

STAN POPESCU: Sigur că da. Am băut cu omul la aceeaşi masă.

(*Iancu duce mâna la piept, semn de mare emoţie.*)

STAN POPESCU: Am stat alături de el în bătălie. Am dat cu sabia alături de el. Am îmbrâncit în bătălie aceleaşi trupuri potrivnice. Am fost pe jos, cu sabia într-o mână şi pumnalul într-alta, alături de el, când asupra noastră s-a abătut o şarjă de cavalerie a lăncierilor. Sau crezi că Italia s-a făcut singură? (*Se aşază la masă şi priveşte*

pe fereastră, cu paharul în mână.) Lumea nu știe treaba asta, dar știi cum era Garibaldi înainte de revoluția lui? Ascultă aici. S-a însurat la bătrânețe, așa, ca tot revoluționarul, cu o fetișcană focoasă, de vreo două'j' de ani. A făcut nuntă, cu popă d-al lor, cu tot dichisul. Și când colo, ce să vezi? Și-a dat seama în câteva zile, fata era grea. De la altul, nu de la el, că altul o ținuse înainte. Și fetișcana avea pe dracu-n ea, a vrut să-i ascundă marelui Garibaldi toată tărășenia. Mai un voal, mai un suflat în lumânare, ca să vezi cum l-a dus. Dar cu Garibaldi te pui? A lăsat-o pe loc și dus a fost în lume. Ce furie o fi fost pe el! Ce furie, domnule, o mare-mare furie! Ce s-ar fi făcut cu furia aia dacă nu i-ar fi venit ideea să facă Italia? Uite, asta e frumos la ginta latină, că la marile spirite dintr-o adâncă umilință se naște energie. Gintele din nord sunt mai altfel, ele stau de veacuri într-o răceală nepreschimbată, într-o liniște parohială. Dar alta e treaba cu noi. Crede-mă, ce mi-e italianul, ce mi-e munteanul, suntem totuna.

Scena a douăzecea

Didina intră grăbită în sediul poliției, acum golit de lume. Se uită în stânga, în dreapta, nu văzu pe nimeni. În biroul de la mijloc, de la parter, dădu de Iancu, care răsfoia catalogul cu ordinele de zi ale poliției orășenești. Era încins cu sabia luată de la comisar și purta pe cap pălăria.

— Ce faci aici singur, viteazule? întrebă Didina.

— Învăț misia de polițist.

— Ești eroul meu, spuse ea, cu voce de catifea.

— Eu? Dar pentru ce? spuse Iancu modest, plecând privirea, dar nu spre catastif.

— Pentru că te-ai bătut cu forță leonină în apărarea revoluției noastre.

— Ei, aș, oricine ar fi făcut la fel!

Didina se apropie de el și îi zâmbi, privindu-l în ochi:

— Era plină strada de bărbați în floarea vârstei, iar unii dintre ei au văzut focul bătăliei. Dar tu ai fost singurul care s-a aruncat asupra polițaiului! Ai inimă de războinic.

Iancu, fâstâcit tot, clătină din cap și răspunse:

— Inimă de războinic? Ei, aș.

— Sigur, sigur! zise Didina. — Ai stofă de erou.

Iancu făcu un pas înapoi și zise cu modestie:

— Ba tot poporul Ploieștilor e o mare de eroism.

— Cine ar fi crezut că din târgul lui moș Ploaie o să se nască urbea unde se vor da cele mai importante bătălii ale vremii noastre? întrebă Didina, cu un aer gânditor și romantic.

— Păi, urbea asta a mai dat în clocot în trecut. Așa e lumea pe-aici.

— Să știi că e, zise Didina. — Dar știi de ce am venit aici? Unde e Stan?

— E în clădire, scotocește, dar nu știu unde, zise Iancu.

— Am un mesaj pentru el de la Alecu.

Iancu se înclină, apoi se întoarse spre ușă și strigă tare:

— Domnule șef!

Un moment de liniște, urmat de niște pași grei și hotărâți. Comandantul Stan Popescu își făcu apariția în cadrul ușii ducând în brațe o damigeană. O puse pe biroul de lângă ușă, apoi arătă spre ea:

— Cine ar fi putut crede că de la poliția Ploieștilor ar fi putut să lipsească dotarea? În damigeana aceasta, iubiți revoluționari, se găsește un vin roșu de cea mai bună calitate, o puterea ursului cum n-am mai văzut de mult. Ar muri italienii să aibă așa ceva în țara lor.

— De unde e asta? făcu Didina. — De la Ghiță Calup?

— Nu, draga mea. Era în sediul poliției înainte să venim noi aici. Asta se numește legătură a destinului. Nu știu al

cui e, dar acum e al poporului, care îl va degusta prin reprezentanții săi.

Didina zâmbi și-i spuse:

— Uite de ce am venit. Alecu m-a trimis să-ți spun că la opt și jumătate te așteaptă la telegraf. A zis că vrea neapărat să vii acolo.

— Știu de treabă, spuse Stan. — Ce crede el, c-am uitat?

— Și eu ce fac? întrebă Iancu.

— Faci ce poftești, monșer, zise Stan Popescu.

— Să stau la sediu? Să merg în piață? Să vin la telegraf?

Stan Popescu se gândi puțin, apoi zise:

— Dragă, în curând se vor clarifica multe și, când o să am o idee ce să fac cu tine, am să-ți spun. Oricum, poliția republicană va avea nevoie de mai bine de douăzeci de noi agenți și comisari. Cu doi nu facem noi multă treabă. Asta e în partea a doua a acțiunii.

Iancu se miră:

— Douăzeci? Și de unde o să-i luăm?

Stan îi făcu semn să stea liniștit, apoi îi spuse:

— Parte de la pompieri, parte de la garda națională, iar vreo doi-trei de încredere din Comitetul Revoluționar. Primul pe care-l iau e Leonică Ciupicescu, pe care am să-l pun la poliția taxelor. Îmi trebuie un om care să se priceapă la catastife, unul care să nu se enerveze când îl bagi cu nasu-n scripte. Noi am intrat aici cu un plan serios, să stăm ani buni în poliție. Nu mai lipsește decât un singur lucru.

— Care? făcu Iancu, uluit de faptul că exista un plan.

Stan Popescu arătă spre hârtiile de pe mese:

— Trebuie să ne dumirim dacă toate acestea au vreun rost.

Iancu se așteptase să-l audă zicând ceva mai precis.

— Vai, nene, iar vorbești în dodii, zise Didina, bătându-l pe umăr.

Apoi spuse către Stan:

— Frate, uite ce mesaj am de la Alecu. Te roagă să întorci totul cu sus în jos, să găsești neapărat dosarul albastru pe care scrie mare „Martie 1870". Lasă hârtiile scoase din dosare și caută doar dosarul. Trebuie neapărat găsit.

Stan se scărpină după ceafă și privi încă o dată în jur, în sediul poliției. Nici nu mai știa pe unde să caute. Spuse:

— În fond, ce e? Dosarele cu interogatoriile de astă-primăvară? Porcăriile reacțiunii, ca de obicei. Ei au falsificat interogatoriile, iar noi le vom face praf lucrarea. Spune-i lui Alecu să n-aibă grijă, le găsim noi.

O auzi zicând pe un ton pisicesc:

— Hai să facem toți trei încă o încercare, nu vreți? Pot să vă ajut la căutat?

Scena a douăzeci și una

Deodată, mașinăria telegrafică începu să țăcăne. Guță Grădinaru sări din fotoliu și se apropie de ea. Vedea împăienjenit și abia de-și deschise ochii. Iorgulescu trase banda de hârtie mai aproape.

— Ce zice? făcu Guță, cu un gust amar în gură.

Începuseră să-l supere bila și umorile în ultima vreme. Nu mai ținea la nopți lungi și albe ca-n tinerețe. Ehei, unde erau acele vremuri când n-ar fi fost deloc greu ca după trei nopți de serbare să pui la cale o revoluție?

Iorgulescu îi citi telegrama, care venea de la guvern. Auzind textul ei, Guță înlemni.

— Ce se întâmplă!? Ce se întâmplă?! făcu, apoi zise, cu gura foarte uscată: — Scrie pe o hârtie, repede.

Luă hârtia din mâna lui Iorgulescu și o rupse la fugă, împleticindu-se foarte, lăsând telegraful fără pază. Aerul limpede al dimineții îi făcu bine. Nu i-a luat mult să ajungă la tribuna improvizată din Piața Unirii, să-l găsească pe Candiano și, în văzul tuturor, să-i înmâneze telegrama.

Când o citi, Candiano începu să tremure. Era mai mult decât spera. Sări imediat la tribună, făcu semn că are de spus ceva important, apoi strigă:

— Fraților! Chiar acum am primit o depeșă trimisă din clădirea guvernului! Este un pas important pentru mișcarea progresistă din România și am fericirea de a v-o citi. Îmi este adresată mie personal. Ea spune: *Prefect Candiano-Popescu, vă anunț definitivul succes al libertății pe tot teritoriul României. Din înaltul ordin al regentului, primiți jurământul funcționarilor civili, precum și trupei militarilor de acolo. Nesupunerea considerată înaltă trădare către națiune, Ministru Brătianu*[6].

— Biruință! strigă popa Nae.

— Asta a fost! strigă Radu Stanian, iar furtuna de chiote și urale îl acoperi.

De la tribună, Candiano reluă:

— Dacă până acum eram în incertitudine, dacă până acum ne gândeam că ne aflăm într-o stare de rebeliune față de starea de drept, iată că îndoielile ni s-au risipit. Acționăm în mod legitim! Ceea ce facem noi este în litera și spiritul noii legi! Noi suntem puterea cea nouă, puterea progresistă a țării noastre!

— Să mergem în grădină! spuse cineva din apropiere. — Să serbăm!

— E o zi de sărbătoare! spuse Candiano. — Am muncit mult pentru acest moment, pentru această biruință! Iată ce spune domnul Brătianu, libertatea a izbândit pe tot teritoriul României. În acest moment domnul Brătianu se află în Palatul Guvernului și coordonează faptele în întreaga țară.

Pentru prima dată în ziua aceea se simți obosit. Coborî de la tribună și-i spuse lui Guță:

— Te rog, du-te înapoi la telegraf și nu mai pleca de acolo. Ce dracu'?

---

6. Document original, confirmat de mai multe surse.

— Dar ce să fi făcut cu asta? zise Guţă.

— Trimeteai pe cineva.

— Pe cine să trimit? Nu era nimenea cu mine.

Candiano, către Bălăceanu, făcându-i semn:

— Du-te cu el, vin şi eu numaidecât, avem de dat nişte telegrame importante.

Scena a douăzeci şi doua

MATEI SMIDEANU (*accentul lui din Ţara Oaşului e şi mai puternic atunci când vorbeşte de la tribună*): Oameni buni! Suntem aici în Piaţa Unirii, care geme de lume! Toată urbea Ploieştilor este aici! (*Urale, chiăituri.*) Vă mulţumesc tuturor pentru susţinerea revoluţiei noastre! Ia să vedem, câţi dintre voi şi-l amintesc pe domnul Unirii, pe principele Alexandru Ioan Cuza? (*Urale, aplauze, ovaţii.*) Câţi dintre voi şi-l doresc înapoi pe tron pe domnul Unirii? (*Câteva strigăte de bucurie, câteva aplauze.*)

CANDIANO (*dă să plece de lângă tribună, dar rămâne şi zice către Mitică Călinescu*): Onorabilul tocmai a rejetat unşpe fevruarie şi tot eroismul de atunci! Unii dintre noi parcă n-au minte. Ce prescurile mamii lui l-a apucat?

MITICĂ CĂLINESCU: Dar crezi că poporul mai ascultă? Uită-te la ei. Poţi să le zici orice, aplaudă la toate.

CANDIANO: Şi atunci ce fac aici?

MITICĂ CĂLINESCU: Cască gura, monşer. A umblat Ghiţă la butii, nu mai mişcă nimenea.

MATEI SMIDEANU (*continuă plin de patos*): Dar nu vă fie teamă! Veţi putea alege viitorul vostru! Veţi putea alege între republică, Vodă Cuza şi orice altceva! Şi să nu vă fie teamă de nimic! Să nu vă fie teamă de zbirii lui Vodă Carol! Iată! Eu vin de la temniţă! Nimic nu mi-a zguduit simţămintele! M-au aruncat acolo, dar poporul m-a eliberat! Mulţumesc poporului! Las' să ne invadeze tiranul, să-şi trimită zăvozii la Ploieşti, să afle toată Europa

iubitoare de libertate că la noi republica s-a născut cu multă silă! Greu ne-a fost, greu ne este! Să nu vă fie frică! Lăsaţi să se vadă cât iubim noi libertatea şi ce ne dă în schimb tiranul! (*Aplauze.*) Lăsaţi să se vadă cine sunt agenţii reacţiunii, cei care au supt la ţâţa de metal a casei de Hohenzollern!

CETĂŢEANUL TURMENTAT (*de lângă tribună*): Da, vreau martiriul! Republica merită!

CANDIANO (*aparte, către Mitică Călinescu*): Eu chiar trebuie să plec la telegraf. Matei a luat-o razna rău. Nu-i lăsa să spună cine ştie ce prostii de la tribună. Cum zice unul o prostie, trage-l în jos de pantaloni. Ce mama mamii ei de treabă, măcar câteva ceasuri să fim şi noi pe linie! Asta mai lipsea acum, să strige cineva de la tribuna noastră „Trăiască Vodă Cuza!".

Scena a douăzeci şi treia

Hagip, negustorul armean; cetăţeanul turmentat, Mitică Călinescu, Ghiţă Calup. Suntem în timpul chermezei.

CETĂŢEANUL TURMENTAT (*luându-l de braţ pe negustor*): Domnu' Hagip! Ce mai faci, venerabile? Nu vii la revoluţie?

HAGIP: Nu, eu nu.

CETĂŢEANUL TURMENTAT: Da' de ce? Toată urbea e aici. Totul se desfăşoară în siguranţă. Hai şi dumneata.

HAGIP: Asta parcă nu e bine pentru afaceri. Gândeşte-te puţintel.

CETĂŢEANUL TURMENTAT: Nu? O să ne viziteze din toată lumea ca să vadă locurile sfinte ale republicii noastre. Asta e bine pentru afaceri.

HAGIP: Nu, nu ştiu dacă o să fie aşa. Ba eu cred că mai încolo se vor bate românii între ei. Iar bătaia nu vinde

bragă, aşa că pardon! (*Trece mai departe prin mulţimea care sărbătoreşte.*)

(*Mitică Călinescu îl ia de braţ pe Ghiţă Calup, care aleargă printre mese şi dă porunci la servitori.*)

MITICĂ CĂLINESCU: Mai stai şi tu, măi, Ghiţă, că doar nu dau turcii!

GHIŢĂ CALUP: Ba cam aşa, că aici au fost pe puţin cinci sute de oameni la chermeză.

MITICĂ CĂLINESCU: Păi, ai servitorii care să te ajute. Nu-ţi mai bate capul, de acum înainte chermeza merge singură. Banii s-au dat, nu-i aşa? Deci ce să mai? Ai şi tu timp să benchetuieşti.

GHIŢĂ CALUP: E adevărat, s-au dat, am mai primit o sumă şi de la popa Nae, acuşica. E bine. Dar ştii ce ţine tot parastasul ăsta laolaltă?

MITICĂ CĂLINESCU: Ce?

GHIŢĂ CALUP: Mujdeiul! Avem un mujdei de-a prima!

MITICĂ CĂLINESCU: Aşa e! Ce-i drept e drept!

GHIŢĂ CALUP: Vezi mata, şi asta e tot politică! Când alegi berea, tot politică e. Pentru că nu se poate politică fără serbare, dar nici serbare fără un picuţ de politică parcă tot nu s-a pomenit.

MITICĂ CĂLINESCU (*se gândeşte puţin*): Oare la nemţi cum o fi?

GHIŢĂ CALUP: Dracu' să-i ia pe-ăia, la ei e război. Noi combatem altfel.

Scena a douăzeci şi patra

Didina a plecat. Stan Popescu rămâne din nou singur cu Iancu în biroul poliţiei republicane.

STAN POPESCU: Să ştii că dosarele nu sunt aici. Or fi pe la Judecătorie pe undeva. Ceru' mamii lor!

IANCU (*în continuare cu sabia la brâu*): Dacă nu-l găsim, ce facem?

STAN POPESCU: Stăm la poveşti până plec la telegraf.

IANCU: Spune mai departe.

STAN POPESCU: Ce să spun?

IANCU: Aşadar, e adevărat!

STAN POPESCU: Ce să fie?

IANCU: Însufleţirea pe care o simţi în zilele aprinse ale bătăliei.

STAN POPESCU (*pufneşte ca şi cum ar râde, dar nu zâmbeşte*): Da, e adevărat. Am văzut bărbaţi în toată firea plângând de frică. I-am văzut plângând de durere. Am văzut bărbaţi cât un munte scăpându-se pe ei înainte de bătălie.

IANCU: Chiar aşa? Pe ei?!

STAN POPESCU: Da. Când vezi călăreţii cazaci venind în goană către tine, cu săbiile scoase şi chiuind ca nişte lupi turbaţi, se poate ca un om în toată firea să se scape pe el. Ştii cum miroase în linia întâi a bătăliei? Îţi spun eu, miroase a căcat.

IANCU (*uluit*): Nemaipomenit!

STAN POPESCU: Dar asta nu face faptele mai puţin eroice. Istoria e scrisă de oameni care s-au scăpat pe ei în linia întâi a bătăliei.

IANCU: Eu am crezut că eroii nu se tem niciodată.

STAN POPESCU: Cu o mastică înainte, nu se tem. Dar tu nu ai fi bun de erou. Nu asculta ce zic femeile.

IANCU: Eu n-aş fi bun? De ce spui asta?

STAN POPESCU: Ai stat prea mult la şcoală. Se vede pe dumneata.

IANCU: Tata s-ar bucura să audă asta. El zice că am fost la şcoală prea puţin.

STAN POPESCU: De ce zice el aşa? Hai, zi tot, că nu-ţi iau sabia de comisar.

IANCU: Uite. Am studiat doi ani actoria la Conservator.

STAN POPESCU: Actoria? Asta nu se studiază. Este sau nu este.

(*Un moment de ezitare. Apoi Iancu se decide să-i spună lui Stan ce are pe suflet.*)

IANCU: De la unchiul meu se trage. Tare mi-aș dori să fiu actor, ca el. Asta aș vrea să învăț, ceva din arta lui, din gloria de a imita o mie de glasuri și de a avea o mie de chipuri. Dar tata crede altfel, că e mai bine să fiu copist la Judecătorie. Mai mare pacoste nu putea să cadă peste mine și peste zilele mele.

STAN POPESCU: Conu' Luca o fi știind el ceva. Să asculți de tac-tu!

IANCU: Unchiul meu i-a spus că vocea mea prea răgușită nu mă recomandă pentru scenă.

STAN POPESCU: Dar e foarte bine, mai răgușește-o puțintel la revoluție și ești gata. Bagă-te în politică.

IANCU (*cu mare aprindere*): Dar și ce școală e revoluția! Câte am trăit azi! Câte am învățat azi! Crezi dumneata că revoluția aceasta va fi mai mare ca revoluția de la pa'ș'opt?

STAN POPESCU (*ridică din umeri*): N-am idee. Dar ai dreptate, trăirile revoluționare pot să fie foarte înălțătoare. Ah, dacă ai fi văzut cum ne-am avântat în luptă în Italia însuflețiți de imnul lui Mamele! Și acum mi se pare că uneori noaptea îmi vorbește capul lui Scipio!

IANCU (*îl urmărește cu mâinile împreunate, ca și cum i-ar vorbi o icoană*): Dar cum de ai putut simți aceste lucruri pentru italieni? Adică ei sunt o altă nație, nu e așa?

STAN POPESCU (*ridicând privirea spre înălțuri, ca un poet în așteptarea muzei*): Păi, nu ți-am mai zis o dată că pentru mine nu? Bă și mai mult, italiana și româna sunt una și aceeași limbă. Sunt profesori de limbi care spun asta. Adică, zic ei, oamenii învățați, româna e un dialect al italienei. Dar ceea ce întrebi tu e altceva, dacă românii și italienii sunt una și aceeași nație. Căci națiunea e un corp viu, ce respiră, are somn și treziri, are

viaţă şi suflet. Asta numai istoria ne va răspunde, adică dacă va fi vreodată o zi din istorie când fie italienii vor da buzna peste români, fie românii vor da buzna peste italieni, totul ca să se unească, aşa cum au fost de la începuturi! Atunci va fi marele moment al istoriei, când nu gramatica, ci viaţa va decide dacă e vorba de o singură naţiune sau de două diferite.

IANCU (*se aşază pe scaun*): Adânc zis!

ŞTEFAN POPESCU: Ginta latină are nevoie de una şi aceeaşi limbă, ca să se-nţeleagă dreapta cu stânga. Altminteri, cu instinctele noastre republicane, înrădăcinate în sufletul rasei de Iuliu Cezar, ce s-ar alege de noi?

IANCU (*se încruntă, ca şi cum nu şi-ar aminti ceva*): Iuliu Cezar?

ŞTEFAN POPESCU: Dumneata zici de şcoală. Dar ce ne spune şcoala? Ne bat la palmă ca să învăţăm buchea pe ceaslov. Mie nu mi-a plăcut niciodată în şcoală să mi se predea ceea ce nu ştiam deja. Adică ceva ce nu am simţit dinainte cu viscerele toate.

IANCU: De istorie zici? Sau de gramatică?

ŞTEFAN POPESCU: Da! Că de acolo ni se trag toate păcatele. Phiii, uite... Simplul fapt că avem Vodă neamţ îmi face sete. (*Îşi toarnă din nou din damigeană în pahar.*) Auzi, ştii ce? Nu vrei dumneata să dai o fugă prin piaţă? Spune-mi şi mie ce mai e. Nici nu mai ştiu cât e ceasul, că m-a încurcat Alecu de tot cu planul ăla al lui.

IANCU (*salută milităreşte, deşi nu-i prea iese*): Am onoarea!

Scena a douăzeci şi cincea

La telegraf. De departe se aud zvon de aplauze şi râsetele tari de la tribuna manifestaţiei populare. În sala telegrafului sunt Guţă Andronescu, zis Grădinaru, subprefectul Bălăceanu, a cărui numire abia fusese anunţată în piaţă, iar acum soseşte şi prefectul,

Candiano, însoțit de Radu Stanian și de Didina, îmbujorată și entuziasmată. Tase Iorgulescu e în cabina telegrafistului.

CANDIANO (*intră în încăperea telegrafului*): Suntem gata?
IORGULESCU: Oricând, la ordinele dumneavoastră, domnule prefect.
CANDIANO: Trebuie să depui jurământ.
IORGULESCU: Ce jurământ?
CANDIANO: De funcționar public al republicii.
IORGULESCU: Dar am depus unul la angajare.
CANDIANO: Mai trebuie unul azi.
GUȚĂ ANDRONESCU: Hai, măi, Alecule, tocmai noi, progresiștii, să ne încurcăm în formalități!
CANDIANO: Bine. Atunci facem asta mai târziu.
IORGULESCU: Nici nu am caietul cu jurământul funcționarului la mine. E sus, în cameră. Să merg să-l aduc.
CANDIANO: Bine. Fie. Nu, nu te duci nicăieri, acum trimitem telegramele noastre.

Făcu un pas înainte spre masa telegrafistului și se sprijini de marginea ei.

— Bine, reluă Candiano, scoțând din buzunarul interior o bucată de hârtie ruptă la jumătate. — Am să te rog așa. Acum telegrafiem căpitanului Georgescu, la Predeal.

— Bun așa, spuse Radu Stanian. — Ne mișcăm.

— Așadar, dictez, continuă Candiano. — *Domnului căpitan Georgescu, comandantul punctului Predeal. Principele Carol răsturnat. Guvernul provizoriu proclamat, având-l drept șef pe generalul Golescu ca regent. Sunt prefectul districtului numit de guvernul provizoriu; concentrați imediat grănicerii și în 24 ore, dacă se poate, să fiți în Ploiești. Aștept de la patriotismul și de la energia d-voastră acest serviciu. Prefect Candiano-Popescu*[7].

7. Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viața-mi*, p. 69.

— Am zis, spuse telegrafistul.

— Bravo, spuse Didina.

— Acum încă una, continuă Candiano, cu o voce egală. — Spre domnul Calistrat Dumitrescu, redacţia ziarului *Românul*, Budapesta. Dictez. Principele Carol răsturnat. Guvernul provizoriu proclamat, avându-l drept şef pe generalul Golescu ca regent. Sunt prefectul districtului Prahova, numit de guvernul provizoriu. Rugăm retransmiteţi ştirea spre cititori şi spre alte ziare europene. Prefect Candiano-Popescu. E aceeaşi idee.

— E tare, spuse Guţă Grădinaru, trecându-şi mâna peste faţa încă marcată de somn, cu toată alergătura pe care o făcuse de dimineaţă.

— Hai, că începe să se adune, zise Radu Stanian.

Cu un glas solemn, Candiano spuse:

— Acum, acelaşi text aş vrea să fie trimis către Iaşi, către prefectură.

— Asta e a treia, corect? făcu Radu Stanian.

— Da, suntem după plan, zise Candiano.

Radu Stanian zise:

— Dacă nenea Brătianu e deja la guvern, asta înseamnă că şarpele de Epureanu ştie ce se petrece. L-o fi şi arestat.

Candiano replică imediat:

— Nu ştiu unde e conu' Manolache acum. Nu am ştire dacă el e arestat, aşa cum ar fi înţelept să fie. La căderea lui Cuza, aşa am făcut cu cei apropiaţi lui, i-am cules ca pe cireşe. N-am vrea ca guvernul depus să organizeze vreo rezistenţă.

— Şi telegrama asta ar trebui să-l ajungă pe conu' Manolache prin interpuşi oriunde ar fi? întrebă Radu Stanian.

— Da, spuse Candiano.

Urmă un mic moment de confuzie.

— Deci ce transmit? făcu Iorgulescu. — Nu am înţeles.

— Ca textul spre Budapesta, spre prefectul de la Iaşi, lămuri Candiano.

Telegrafistul era încă oarecum încurcat, dar zise:

— Am înţeles. E treabă de un minut.

Găsi foaia de dinainte şi şi-o aşeză în faţă.

Candiano se întoarse spre Radu Stanian şi ceilalţi şi le spuse:

— Aş vrea totuşi să fiu sigur. Aş avea nevoie de mai multe informaţii. Dacă totul merge cum trebuie, Jenică vine pe seară cu şareta de la Bucureşti şi el ne va spune dacă mâine e nevoie să ne deplasăm cu mulţimea spre capitală. Deocamdată încă nu ştim. Noi ne-am făcut datoria, aşa cum onoarea noastră ne-a dictat. Dar încă nu ştim.

— Ba ştim, e telegrama de la Brătianu, spuse Guţă.

Candiano clătină din cap şi zise:

— Dacă nu ar fi vremuri atât de turburi, bine ar fi să fie tocmai aşa.

Scena a douăzeci şi şasea

Acum e pauză la tribuna manifestaţiei populare. Nu mai vorbeşte nimeni. Taraful cântă nişte cântece de lume. Parcă e o serbare câmpenească. Parcă nici n-ar fi vorba de altceva. Parcă nici n-ar fi ceva atât de serios şi de temeinic ca o revoluţie, ca expresia supremă a mişcării progresiste din România.

CATINCA (*întrebând oamenii din Piaţa Unirii*): L-aţi văzut cumva pe Iancu?

CETĂŢEANUL TURMENTAT: Care Iancu?

CATINCA: Iancu Caragiale.

CETĂŢEANUL TURMENTAT (*cu extinsă bunăvoinţă*): Pardon, nu ştiu cine e.

CATINCA: Un băiat de opşpe ani, i-a mijit mustăcioara, cu nişte ochi şugubeţi, cu o cămaşă albă.

CETĂŢEANUL TURMENTAT: A, bată-te să te bată! De ce nu zici aşa? O fi băiatul ăla frumuşel de l-au făcut poliţai. Are sabie.

CATINCA (*se închină*): Maică Precistă! La ce i-o fi trebuit o asemenea ruşine?

CETĂŢEANUL TURMENTAT: Dar se poate să-l confund. Se prea poate. (*Duce mâna la frunte.*) E greu la revoluţie, multe feţe, totul e aşa de repede... şi m-a prins obosit, după cumetria de joi, petrecerea de dinainte de nuntă, care a fost vineri, iar azi e nuntă, că e sâmbătă, şi înainte de nuntă avem revoluţie. E greu. Mai încurc oamenii. Dar poate mai sunt aici, în piaţă, şi oameni care nu-s obosiţi. Poate-şi amintesc ei.

CATINCA (*supărată de ceea ce a auzit*): Dau eu de el, n-are unde fugi pe lumea asta.

CETĂŢEANUL TURMENTAT: Dacă e cu Stan Popescu, se poate găsi. Nu poate fi departe, pentru că nea Stan nu mai fuge cum fugea. E bine că bea nea Stan, ceva trebuie să-i meargă şi lui în viaţă. Adică, vezi 'mneata, azi e o zi mare. Cine să se piardă azi?

CATINCA: Poliţai zici? Şi mai ştie cineva?

CETĂŢEANUL TURMENTAT: Tiiiii! Păi, tot Ploieştiu'.

Scena a douăzeci şi şaptea

De partea cealaltă a tarabelor şi meselor, Iancu ajunge şi el în Piaţa Unirii. Tocmai atunci la tribună are cuvântul Leonică Ciupicescu. O parte din popor stă pe iarbă, deoparte, alţii mai târguiesc, alţii se dau pe lângă grătare, de unde mâncarea curge ca un fluviu. Au mâncat, au băut. Se mănâncă, se bea. Aplauzele sunt tot mai izolate şi mai rare. Parcă ceva din energia momentului s-a pierdut. Dar Leonică nu este dispuadat de recepţie. Cercul progresist a lăsat la urmă pe cel mai bun vorbitor.

LEONICĂ (*entuziast*): Am fost acuzat că nu vorbesc cât e ziulica de lungă decât despre republică, că nu văd

decât republică, că nu visez decât republică! Așa este! Sunt prea, sunt foarte, sunt însutit republican! Și știți de ce? Pentru că sunt ploieștean! Pentru că știu foarte bine împilăciunile la care ne-a supus reacțiunea! Vreme de secole, numai îngenuncheri! Cunosc de-a fir a păr murdăria ciocoiască și am văzut poporul meu îngenuncheat! Trebuia să vină scularea! (*Aplauze izolate.*)

GHIȚĂ CALUP (*tare*): Știe cineva unde e damigeana legată cu fir roșu? Băi, care ai luat-o?

CETĂȚEANUL TURMENTAT (*revoltat*): Dă-mi, domn'e, clondirul, că doar n-ai venit la revoluție ca să te faci ca porcu'. Ia te uită! E al meu!

LEONICĂ (*și mai angajant*): Dar să privim Europa de azi! Să ne gândim care e locul nostru în lume! Ce-am învățat noi după Crimeea? Ce lecție adâncă acolo! Am învățat că nu poate și românul, săracul, să facă o revoluție, că hop, intră rusul în horă! De aceea trebuiește să gândim o formă de guvernământ care să scoată rusul din cadril! Aceasta este republica. Dacă se va face republica, rusul nu va mai avea ce să caute aici! Niciodată! În afară de aceasta (*trage aer în piept*), republica are și alte avantagii. Căci omul care va conduce republica va fi iubit de popor. Cum poate fi făcut poporul să adoreze pe unul care nu-i ca el? Cheia republicii este iubirea! În republică, poporul va cânta în piețe pentru cel care-l conduce și o va face cu drag!

(*Aplauze izolate, fluierături. Se aude un acord de țambal. Strigăte de bucurie. Stidălmi.*)

LEONICĂ: Așa că vedeți voi, frați căuzași, să revenim la ideea noastră principală: marea noastră chestie sunt gurile Dunării! Câtă vreme stăm pe ele, ne e foarte greu să ne alegem soarta! Destinul nostru e legat de cel al bătrânului fluviu! E foarte greu să ai parte de libertate la gurile Dunării, pentru că, una-două, Marile Puteri îți spun ce să faci. Fiecare cu aranjamentul ei,

fiecare cu un consul la Galaţi, iar fiecare consul dă să spună naţiei noastre ce să facă şi ce e bine pentru noi. Da! Aceasta e legătura secretă dintre lucruri! Pentru noi, chestiunea libertăţii fiinţei umane este legată de întrebarea: pentru ce trebuie să plătesc taxe? Pentru că taxele luate de la mine ajută pe cel care-mi vrea împilarea! Aceasta e punerea problemei, fraţilor, şi la întrebarea aceasta iată că Ploieştiul a răspuns! Suntem aici cu mic, cu mare şi am răspuns! Nu mai voim să fie aşa! Voim să fie cum vrem noi!

CATINCA (*i se pare că vede ceva în mulţime*): Iancu? Vin' încoace, la mama!

(*Tribuna rămâne liberă pentru câteva clipe. Deodată, pe tribună sare unul dintre băieţii de prăvălie de la Ghiţă Calup. Ia cuvântul şi el.*)

FECIORUL: Mare bucuria acestei zile! Cel mai neînsemnat din urbe poate şi el să zică ceva! Trăiască Ploieştii! (*Multe aplauze.*) Trăiască viaţa din Ploieşti! (*Urale şi aplauze.*) Să ne vedem cu toţii sănătoşi şi bucuroşi la nea Ghiţă-n prăvălie! (*Râsete şi aplauze.*)

RADU STANIAN: Dă-te, mă, jos!

FECIORUL: Trăiască libertatea! Sus cu ea!

RADU STANIAN (*pe un ton domol*): Dacă strigi vreo măscară, îţi rup spinarea!

FECIORUL: La noi în Ploieşti, cine munceşte benchetuieşte! Trăiască cine munceşte! (*Şi sare de pe masă, ferindu-se de Radu Stanian, care-i face semn cu degetul.*)

Scena a douăzeci şi opta

Din nou în piaţa centrală. Îmbrăcat în odăjdii, părintele Rădulescu abia a sosit, însoţit de credincioşii din parohia lui. E cel mai tânăr dintre cei patru preoţi care sunt de partea mişcării progresiste. Lume

nouă se adaugă mulțimii care a chefuit și care acum a ajuns la un liman al revoluției.

PREOTUL BĂNICĂ RĂDULESCU: Iubiți credincioși! Ne aflăm aici, în această preasfântă zi de sâmbătă, deopotrivă pentru un act de credință și pentru un act de patriotism, adică de inimă. Și a venit ceasul să ne întrebăm: ce înseamnă oare patriotismul pentru noi, supușii României de azi? Să ne gândim împreună. Patriotism înseamnă să ne creștem copiii și să-i dăm să învețe carte românească la școală. Patriotism înseamnă să venim duminica la biserică, să ne rugăm Domnului Dumnezeu, să citim psalmii lui David așa cum i-au citit bunii noștri și, înainte de ei, strămoșii noștri. Patriotism înseamnă să ajutăm pe cel în nevoie, să dăm apă celui însetat și, dacă putem, să dăm o haină să se încălzească celui care suferă de frig. Patriotismul nostru nu are de-a face cu bătaia dintre capetele încoronate ale Europei. Ce avem noi cu împărații acestei lumi? Împărații ne aruncă la greutate pe tipsia Europei, acolo unde noi atârnăm tare puțin cu viețile noastre, cu speranțele noastre cu tot; și ei zic, din slava puterii lor: uite, principatele dunărene, hai să le dăm unuia, hai să le dăm altuia. Dar noi, aici, ce simțim? Ce se alege de sufletele noastre când suntem târguiți așa? La aceasta, împărații acestei lumi nu se gândesc. Ei cred că oamenii de la gurile Dunării nu au suflet, nu au simțire, că nu pricep politică și nu înțeleg ce se întâmplă atunci când ei sunt târguiți. Suntem aruncați de colo colo de parcă am fi niște sate din Africa, de parcă am fi niște insule pline de sălbateci, de parcă am mânca numai carne crudă și nu am putea pricepe ce se întâmplă cu noi. Ei bine, iubiți credincioși, iată-ne strânși aici, în centrul Ploieștilor, ca să spunem împăraților acestei lumi că nu este așa! Noi ținem de civilizație! Și ce altă civilizație există decât cea întemeiată

pe cea mai veche şi mai dreaptă credinţă pogorâtă din cele lăsate de apostoli? Da, dragilor! Noi suntem aici ca să apărăm, ca de obicei, Europa, chiar de-ar fi să o apărăm de ea însăşi!

(*Aplauze mai cu vână, de data aceasta din partea grupului de credincioşi care abia au sosit. Imediat după el, vorbeşte şi celălalt preot.*)

PREOTUL ŞTEFAN DINESCU: Dragii mei dragi! Un credincios a venit ieri la spovedanie şi m-a întrebat aşa: e adevărat, părinte, că dumneata eşti republican? Şi eu i-am spus: da, este adevărat, pentru că nu aş putea minţi vreodată. I-am dat răspunsul pe care mi l-a poruncit inima mea. Iar credinciosul s-a mirat şi m-a întrebat: cum se poate ca la noi, în Ploieşti, preoţimea să fie liberală? Cum se poate ca slujitorii celei mai vechi organizări omeneşti de pe lume, adică Biserica, să fie în Ploieşti oameni progresişti? Şi iată ce i-am răspuns! I-am răspuns că e foarte normal aşa! La noi, în Biserica Ortodoxă, preoţii se căsătoresc, ca să fie parte a comunităţii, ca să simtă ce simt oamenii din comunităţile unde ei slujesc Domnului Dumnezeu. Or, dacă ajungi să fii una cu sufletul poporului, dacă aspiraţiile poporului acestei urbe sunt liberale, cum oare preoţii să aştepte altceva de la orânduirea acestei lumi? Noi suntem una cu poporul, nu uitaţi asta, fraţii mei. E adevărat că noi ne trezim şi ne rugăm noaptea. E adevărat că noi citim Ceaslovul pentru cei bolnavi, pentru cei ce caută tămăduire. E adevărat că noi dăm ultimele taine celor care pleacă dintre noi. Noi botezăm copiii, noi sfinţim taina căsătoriei. Noi simţim sufletul poporului ca nimeni altcineva. Şi vine lumea şi ne întreabă: cum de în Ploieşti preoţii fac revoluţii, iar prin alte locuri preoţii sunt cu stăpânirea şi îndeamnă credincioşii să stea locului şi să se supună? Dragilor! Iată ce vă spun eu, cu un cuvânt

din Sfânta Scriptură! Unde sunteţi voi strânşi cu toţii, împreună, acolo este voia lui Dumnezeu! Dacă voi vreţi împreună să împingeţi sufletul acestei lumi pe un anume drum, atunci acela este drumul, iar Dumnezeu dinainte l-a aşternut şi v-a dat vouă puterea de a-l găsi. Vă iubesc, dragii mei! Vă iubesc pentru că alegeţi drumul libertăţii, al curajului şi al credinţei. Aşa cum preabunul şi cinstitul martir Sfântul Sava, nu departe de locul în care ne aflăm noi aici, a ales calea mărturisirii credinţei înaintea nenorociţilor care îl asupreau şi nu lăsau credinţa creştină să fie arătată public, tot astfel şi voi aţi ales calea libertăţii. Şi să ţină seama tiranii de voinţa voastră!

O VOCE DIN MULŢIME: Dracu' să-l ia de neamţ!

PREOTUL ŞTEFAN DINESCU (*netulburat*): Voinţa voastră e ca şi domnia din această lume să fie dreaptă şi cinstită precum împărăţia promisă din ceruri, cea care lumină şi pace ne va aduce! Aşa să ne ajute pe toţi Dumnezeu!

Scena a douăzeci şi noua

STAN POPESCU (*deodată găsind dosarul*): Hopa, uite-l aici. Mare chestie. Era pe raftul de sus. Aici, la vedere.

IANCU: Ăsta era?

STAN POPESCU: Păi, da.

(*Îl deschide, se uită pe câteva pagini, apoi începe să rupă răbdător una câte una paginile în cauză, pe alese. Iancu îl urmăreşte cu stupefacţie.*)

STAN POPESCU (*către Iancu*): Cred că dumneata scrii mai repede decât mine.

IANCU (*oarecum disuadat*): Trebuie să scriu ceva?

STAN POPESCU: Da, mă gândesc să trecem la catastif.

IANCU: ...La catastif?

STAN POPESCU: Da, în Catalogul Poliţiei Urbei. E condica asta groasă în care ofiţerul de apel înscrie arestările, misiunile făcute în timpul serviciului, de la foc şi inundaţie până la bătăile între beţivi. Or, dacă sunt şeful poliţiei, am tot dreptul să scriu în catalog.

IANCU: Şi semnezi?

STAN POPESCU: Firește că semnez. Chiar aşa semnez, şef al poliţiei.

IANCU (*deschide catalogul, pune data de 8 august 1870*): Ce să scriu?

STAN POPESCU: Scrie aşa. Poporul progresist din Ploieşti a preluat birourile poliţiei. Şef al poliţiei este numit comisarul Stan Popescu. Aşa. Bun. Mai departe: Spre consemnare, cele patru arestări injuste din cursul zilei de ieri au fost anulate din ordinul şefului poliţiei. La această oră nu mai există arestaţi politici în oraşul Ploieşti.

IANCU: Gata, am scris.

STAN POPESCU: Măi, dar eşti bun! Mai scrie aşa: Libertatea va triumfa, tirania va pieri!

IANCU (*ezită*): Dar ce treabă are această consideraţiune în catalogul poliţiei?

STAN POPESCU: Parcă ar fi păcat să lipsească de acolo. Unde în lumea largă mai scrie aşa ceva într-un catastif poliţienesc?

IANCU: E adevărat. (*Şi scrie.*)

Scena a treizecea

Suntem în Grădina Lipănescului. Se discută la masă, sub umbra viţei-de-vie. E frumos, e mai răcoare decât în piaţă. Se discută strategie militară.

RADU STANIAN: Dar cum am putea apăra centrul urbei, dacă suntem atacaţi de un regiment de linie?

CANDIANO: Chiar ai vrea să știi?

RADU STANIAN: Da, se poate ajunge la asta. Arme avem, urbea e cu noi, lăutari avem, ce ne mai lipsește? Să vină bătălia!

CANDIANO (*privind în jur*): Nu aș lua lucrurile astea așa ușor. Centrul urbei se poate apăra cu o tabără de care. Mă gândesc la modelul husit de tabără de apărare, adaptat nevoilor unor străzi ca ale noastre. Un regiment de linie care atacă ar trebui să se disperseze și să ne atace radial, din mai multe direcții. Iar noi, dacă ținem centrul blocat cu care răsturnate, am putea să rezistăm multă vreme așa. Muniție e destulă.

RADU STANIAN (*aprins, cu ochii sticlind*): Deci așa!

CANDIANO: Eu nu aș dori asta.

RADU STANIAN: Nu dorești victoria mișcării pe care tu ai pornit-o?

CANDIANO: Nu vreau nici o bătălie. Vreau să câștig cu armele păcii! De partea cealaltă nu ar fi dușmani, ci tot frați ai mei.

RADU STANIAN: Dar care se luptă pentru Vodă Carol?

CANDIANO: Nu aș vrea să mă lupt cu frați ai mei care se bat pentru Vodă Carol. Aș vrea să nu fie vărsare de sânge. Aș vrea ca frații mei să treacă de partea mea fără vărsare de sânge.

RADU STANIAN: Dar dacă sunt unii care pricep greu? Dacă sunt de la Bârlad sau din Iași? Dacă sunt d-ăștia care-l iubesc peste poate pe conu' Manolache?

CANDIANO: Nu am ajuns acolo. Oricum, dacă un singur om e gata să facă vărsare de sânge pentru răsturnarea noastră, atunci nu o mai vreau eu.

RADU STANIAN: Adică să fie totul pacific, deși avem arme? Deși ai pornit călare la revoluție, de parcă erai Ioana d'Arc?

CANDIANO (*iritat de-acum, după o zi care se dovedește a fi foarte lungă*): Uite, asta se numește politică mare, europeană.

RADU STANIAN: Dar când conservatorii au poruncit de două ori să fii închis? Aia nu mai era politică europeană?
CANDIANO: Era, dar era din a lor, nu dintr-a mea.
RADU STANIAN: Tabără de care? După modelul războaielor husite, zici?
CANDIANO: Da.
RADU STANIAN: Dar de unde atâtea care?
CANDIANO: Cum de unde? De la petrolişti. Ieri se găseau acolo cincizeci şi şase de care. Am un om acolo. Ştiu tot ce e în oraş. Aşa se trimit butoaiele de petrol spre Bucureşti. Mergem, le luăm, pe unele le răsturnăm ca să închidem unele străzi, pe altele le punem curmeziş şi se trage linie de trăgători în spatele lor. Dar de ce îţi spun toate acestea? Nu va fi nevoie să facem aşa ceva.
RADU STANIAN: Dar te-ai gândit la toate astea.
CANDIANO: Sigur că da. Doar n-am făcut şcoala militară degeaba.
RADU STANIAN: Ne puteai spune treaba asta la întâlnirile noastre dinainte?
CANDIANO: Nu era momentul atunci.

Scena a treizeci şi una

Curtea casei unde locuieşte familia lui Luca Caragiale. Catinca mătură în faţa treptelor. Iancu intră pe poartă plin de mândrie. Poartă sabia de comisar al poliţiei republicane, cu o diagonală mare cu tricolor peste cămaşă. Pe cap are un tricorn, asemănător celui pe care îl purta împăratul Napoleon Bonaparte.

CATINCA (*se opreşte din măturat*): De unde vii, mă?
IANCU: Oraşul fierbe, mama!
CATINCA (*sprijinindu-se în mătură şi privindu-l cu o căutătură aprigă*): Ştiu c-ai fost în Piaţa Unirii, că ai fost

la prefectură, că ai fost la poliție, că ai fost văzut acolo cu toți bețivii și zurbagiii. Tu și republica? Ce știi tu despre asta, mă?

IANCU (*gest amplu cu brațele*): Mama... Am luat parte la un lucru minunat, la o frățietate atât de cuprinzătoare, e cel mai important lucru pe care l-am făcut în viața mea...

CATINCA (*se dă aproape de el*): Ce-ai făcut? Ai băut?

IANCU (*trăgându-se un pas înapoi*): Am fost cu poporul.

CATINCA: Ba ai fost cu bețivul ăla de Stan Popescu, cu nenorocitul de popa Nae, care trage a pușcărie de ani buni. Vai și-amar, nimic n-o să se aleagă de tine! Iar taică-tău, că știi ce bolnav e, se gândea că într-o bună zi, dacă e ceva de capul tău, te vor face din copist grefier. Dar cum să ajungi tu mai departe decât ești? Ce să te mai facă acum, după ce te-a văzut tot orașul ce poamă ești?

IANCU (*arătând cu degetul spre oraș, înspre locul unde se vede, înălțată deasupra copacilor, clopotnița de la Sfânta Vineri*): Nimic nu e mai sublim decât să fii una cu voința poporului, să te simți una cu el.

CATINCA: Dacă acuma te-a văzut toată lumea din Ploiești chefuind cu toți bețivii, cu toți alungații, nu numai că nu mai ajungi grefier, ci, când îți vor lua slujba de copist, cine-ți mai dă ție o pâine, nefericitule?

IANCU: Mama, n-ai nici o grijă! În republică se va ține seama de meritele revoluționare ale fiecăruia. În câteva zile România va fi republică și eu voi rămâne subcomisar de poliție. Vor fi douăzeci de noi polițiști aici, în Ploiești, și eu sunt unul dintre ei.

CATINCA (*ridică mătura și-i dă drumul cu toată greutatea asupra lui Iancu; tricornul sare cât colo*): Na merite! Na poliție!

IANCU: Stai așa!

CATINCA: Na! Na! Îți dau eu ție poliție! (*Dă cu toată puterea, nu se joacă.*)

IANCU (*de-acum dându-se pe după puțul din curte, acolo unde mătura nu-l poate ajunge*): Mama, nu m-ai priceput? De ce te comporți ca reacțiunea?

CATINCA: Nefericitule! Te-ai amestecat cu derbedeii, mă faci de râs în mahala, râd toate de mine! Cine a mai pomenit slujbaș de la Judecătorie să se ducă la revoluție? Ți-ai pierdut mințile de tot? Vrei să grăbești sfârșitul lui taică-tău? (*Ia de pe jos pălăria pe care Iancu o pierduse în faza preliminară a conflictului.*) Asta vrei, zevzecule?

IANCU: Mamă, dă-mi-o înapoi. E pălăria de subcomisar al poliției republicane.

CATINCA (*dă drumul la mătură; întoarce pălăria pe dos*): Aha!

IANCU: Mama! Nu!

CATINCA: Uite ce fac eu cu comisăreala ta! (*Rupe panglica tricoloră de pe bonurile pălăriei, trage de căptușeală, apoi aruncă pălăria peste gard.*)

IANCU (*urmărește zborul pălăriei*): N-aș fi crezut că ești așa de conservatoare!

CATINCA: Ba tu ești un zevzec! Un coate-goale! O să ajungi să dormi sub poduri! Nici să te ții de o amărâtă de slujbă nu ești în stare! Dar nu te las eu, nu te las! Să nu-mi zici mie Catinca dacă te las să te faci praf, așa cum vrei tu. Eu n-am revoluționari în familie! Eu am oameni cinstiți, hotărâți pe muncă, nu pe zurbangeală!

IANCU: Dar facerea unei republici nu e muncă? Asta e o lucrare grea!

LUCA (*târând picioarele tare greu, ținându-se de capul pieptului*): Am ascultat toată hărmălaia asta. Ajunge. Gata. Putem discuta ca oamenii.

CATINCA: Știi ce a făcut?

LUCA: Mi-e limpede ce-a făcut. Am auzit.

(*Lenci se arată temătoare în ușă; ascultă cu un aer de pisică speriată discuția.*)

CATINCA: A băut cu derbedeii în parc. Cu Stan Popescu! Şi cică republică.

IANCU: Am fost cu mişcarea republicană din primele momente. Am văzut fiecare cucerire a poporului. Am fost numit subcomisar al poliţiei.

LUCA (*aşezându-se cu mare greutate pe o butuniugă*): Măi, băiatule, dar tu nu ştii că *fiecare om nu trebuie să încerce decât ceea ce poate*?

CATINCA: Hai să-ţi spun eu cum ţi se face cinstea praf. (*Arată pe degetele de la mâna dreaptă, ca şi cum ar număra.*) Te-au văzut Aritina lui Ipingescu, Eufrosina lui Mardare, Frosa Georgescu, Tanţa din mahalaua Rudului, te-a văzut tot Ploieştiu'. (*Vorbind către Luca.*) A fost la revoluţie? L-a văzut toată lumea!

LUCA: Dar nu e totul pierdut. După ce-l dau afară, să se facă actor. Nu zicea el asta acum ceva vreme? O să fie mâncat de nevoi toată viaţa. Asta vrei, musiu?

IANCU: Tată, în republică toată lumea va avea un loc de muncă. E nevoie de puterile fiecăruia. Fiecăruia după muncă, fiecăruia după nevoi!

LUCA: Nu va fi nici o republică.

CATINCA (*ridicând mătura de jos*): Nu vezi, mă, ce bolnav e tac-tu?

LUCA: Republică? Tu te-ai gândit bine la asta? Ieri vroiai actor, acum vrei comisar de poliţie? Ce te-a schimbat aşa, peste noapte? Măi, ce te-ai aprins!

IANCU: Sigur că m-am gândit! Am simţit entuziasmul poporului.

LUCA: Hai să-ţi explic eu de ce nu se poate.

IANCU: Ce să nu se poată?

LUCA: Să fie România republică.

IANCU: Dacă vrea poporul, se poate!

LUCA: Ascultă bine aici. (*Se uită la el cu subînţeles.*) Spune-mi câte republici sunt în Europa acum.

(*Un moment de liniște.*)

IANCU (*nu-și poate aminti nici una*): Ce are asta a face cu noi?

LUCA: Are. Așa că nu te mai aprinde, pentru că revoluția asta a lui Alecu și a lui Stan nu duce nicăieri. N-o să fie republică.

IANCU: Sunt oameni gata să-și dea viața pentru cauza în care cred!

CATINCA: Cine? Paiațele astea? Ha!

IANCU: N-am mai văzut niciodată atâta dăruire, atâta generozitate! N-am mai auzit niciodată pe cineva vorbind așa de chibzuit despre libertate!

CATINCA: Când o să vină armata peste ei, or să uite ce-au zis!

IANCU: N-or să uite!

CATINCA: Când o să se facă primul plutonier spre ei, or să le cadă pantalonii!

IANCU: Eu nu mă tem de primejdie!

CATINCA (*sare ca o panteră și-l prinde, întâi de cămașă, apoi de gât, apoi de păr, un salt similar celui cu care Iancu l-a pus jos pe comisarul Dimitriu*): Ia să vedem, de asta te temi? (*Îl trage de păr, apoi apucă sabia și trage de teacă, ca să-i scoată cingătoarea tricoloră peste cap.*)

IANCU (*se zbate*): Știu ce fac cu viața mea!

CATINCA (*trăgându-l acum de păr*): Viața ta? Eu te-am făcut, eu te omor! N-am crescut un mameluc care se bate cu poliția!

IANCU (*scapă din apriga încleștare, dar a pierdut sabia*): Aaa...

CATINCA (*cu un efort supraomenesc izbutește să îndoaie sabia, înfigând-o într-un lemn, apoi o aruncă peste gard, ca pe un gunoi*): Na republică! Cine ți-o fi băgat ție asta în cap? Că acum trei zile nu erai republican.

Te-a apucat peste noapte? A bătut vântul, ţi-a intrat pe fereastră şi acum nu-ţi mai place Vodă?

(*Luca deodată leşină.*)

IANCU: Tata!
LENCI: Tata...

(*Se reped toţi trei spre el.*)

CATINCA: Pune mâna şi ia-l de umeri. Să-l ducem în pat.
IANCU: Da, mama.

Actul al III-lea
Reacţiunea contraatacă

Scena întâi

Trenul are şase vagoane şi înaintează cu o viteză ameţitoare pentru acele vremuri. Gara Ploieştilor nu este încă gata, va fi gata în curând, acum se vede din depărtare doar scheletul unei construcţii de anvergură. Locomotiva pare un animal fantast, avansând ca o amfibie peste oceanul verde al câmpiei. În primul vagon, lângă locomotivă, maiorul Goian nu mai are răbdare. A deschis uşa vagonului şi, ţinându-şi chipiul cu mâna stângă, iar cu dreapta apucând strâns bara de susţinere, se apleacă în afară. Ce se aştepta să vadă? Un talaz de baionete? Baricade, precum povesteşte Victor Hugo în cărţile sale? De departe, Ploieştii par o urbe pacifică, peste care numeroasele turle de biserici dau impresia unui loc drept-credincios, dar e de necrezut ce îndrăzneală necugetată s-a stârnit tocmai în acest oraş, pe care maiorul îl cunoaşte atât de bine. Trenul se apropie de gară. Maiorul e hotărât. Nu va face nici un pas înapoi. Chiar dacă înaintea sa se vor găsi oameni pe care-i ştie din copilărie. Chiar dacă înainte sa se află fraţi. Dacă ei vor vărsare de sânge, fie, va da ordin să se pună baionetele la arme, să se încarce glonţ pe ţeavă. Nu va avea nici o ezitare. Atunci când ţara e în pericol, nici nu se poate altfel. El a primit ordin. Se va face.

Maiorul Goian e un adevărat patriot. Are şi el părerile lui politice şi ştie foarte bine care e pericolul, pentru că

bunicul lui a trăit altfel de vremi. Bunicul lui a luptat alături de slugerul Tudor, pe vremuri, de partea lefegiilor aflați în slujba țarului, sub comanda lui Kutuzov. Pe atunci, ce erau principatele dunărene? O nimica toată. Cei care vorbeau românește erau mai rău decât sclavii, erau carnea de tun a războiului ruso-turc, erau buni de cercetași, de avanpost, de linia întâi. Maiorul Goian știa foarte bine ce înseamnă să nu ai țară: bunicul îi povestise cum era pe atunci. Și pericolul cel mare e că, dacă încep să se schimbe fruntariile prin Europa, așa cum se tot zvonește, e posibil ca din România aceasta a lui Vodă Carol mare lucru să nu mai rămână. Sunt atâtea zvonuri!... Chiar și la comandament, între ofițeri. Oamenii discută. Și atunci ce să te faci cu zurbagiii de ploieșteni care nu-și dau seama cât încurcă lucrurile și că, din cauza tulburărilor lor, amărâta asta de țară pare imposibil de guvernat? Nici nu mai contează că unii dintre ei au purtat uniforma aceleiași armate până mai ieri, că un ofițer mai sentimental ar putea simți frățietate față de ei, căci, prin ceea ce au comis în ziua aceasta, orice merite trecute s-au șters. Vechea frăție nu ar mai putea să fie vreodată. În momente grele pentru domnia românească, ei s-au ridicat să strice țara. Ce greșeală! Ce înțelegere greșită a Europei! Ce tulburare de târg de sălbateci de la marginea unei mări îndepărtate! Maiorul Goian privește Ploieștii din depărtare și știe că are de pacificat un târg căzut în erezie, că aceia care îți apar drept frați sunt de fapt cei mai perfizi dușmani: cei care vorbesc ca tine, zâmbesc ca tine, cântă ca tine și își fac cruce ca tine. Ce iad e frățietatea! Dar tocmai acum s-au trezit? Tocmai acum, când nu se știe ce întorsătură ia nenorocita de conflagrație franco-prusiană?

Se întoarse spre interiorul vagonului și își privi ofițerii – căpitanul Popescu, locotenentul Elefteride –, soldații din primul vagon. Tot regimentul e acolo, tot regimentul e cu

el. Toţi gândesc ca el. Braţul lor nu va şovăi. Nimic nu-i va împiedica să readucă legea în acest loc peste care umbra a împărăţit o zi.

Scena a doua

La fereastra încăperii unde Iancu e încuiat. Fereastra dă spre maidan. Lenci s-a aşezat sub fereastră, pe un bolovan.

IANCU (*şoptit*): Lenci, aici eşti?
LENCI (*tot în şoaptă*): Da...
IANCU: Unde e mama?
LENCI: În cameră cu tata.
IANCU: Ne aude?
LENCI: N-are cum.
IANCU: Fereastra asta e prea mică şi n-am cum să ies pe ea. De-aş putea, aş ieşi.
LENCI: Dar de ce să ieşi?
IANCU: Ca să merg înapoi în oraş.
LENCI: Mama zice că e mai bine pentru tine să stai aici.
IANCU: Lenci, dă-mi drumu'.
LENCI: N-am cum.
IANCU: Ba ai, pe uşa din faţă.
LENCI: Acolo chiar ne aude mama. Uşa e aproape de ea.
IANCU: Doar ridică zăvorul, eu ies când oi simţi că mama a ieşit în curte.
LENCI: Nu.
IANCU: De ce?
LENCI: Ar şti c-am fost eu.
IANCU: Haide, când ţi-am mai cerut eu ceva?
LENCI: Nu, nu.
IANCU: Du-te şi, pe nesimţite, ridică zăvorul. E de lemn, nu se aude.

LENCI (*se ridică de pe bolovan*): Mama zice că n-ai minte.
IANCU: Şi tu ce crezi?
LENCI: Cred că ştie ea, mama, ce zice.
IANCU: Să vezi ce te trag de păr când ies de-aici!
LENCI: Strig şi se scoală tata.
IANCU: Scap eu şi vezi tu.
LENCI: Când o zice mama, îţi deschid.

(*Apoi se îndepărtează de fereastra dormitorului lor, unde Iancu rămâne încuiat.*)

Scena a treia

Sunt orele 4:00 ale după-amiezii şi căldura mare a toropit serbarea populară. E aproape de mijlocul siestei, aşa cum se obişnuieşte pe o asemenea zăpuşeală. Suntem în biroul prefectului, unde deocamdată se află doar Candiano cu mâna lui dreaptă, Radu Stanian. Deodată, Carada intră fără a bate la uşă şi fără a fi anunţat, pentru că nu se afla nimeni în anticameră.

CANDIANO (*surprins de apariţia neaşteptată în biroul prefectului*): Dumneata, aici? În Ploieşti? Frate Jenică! Te aşteptam mai pe seară.
CARADA: Ce ai făcut aici, domnul meu? (*Arată cu degetul spre Piaţa Unirii, de unde se aude taraful cântând* Lume, lume, soro, lume.) Tot oraşul e în stradă. E peste poate! Suntem pierduţi!
CANDIANO: De ce? Stai puţin... Ce spui tu? Ştii că Ploieştii nu aveau nevoie decât de o scânteie. Iată, iată! E cum am vorbit. E revoluţia promisă! Mişcarea progresistă are a se mândri cu lucrarea noastră!
CARADA: Dumneata ai scăpărat prea multe scântei pe acest teren vergin! Dar spune, ce te-a apucat? Ce cuvânt ai primit dumneata? De la cine?

CANDIANO: Am acţionat aşa cum am stabilit.

CARADA: *Dacă* primeşti mesager dimineaţa! Asta am stabilit! *Dacă* vine telegrama de la Brătianu.

RADU STANIAN: Cum aşa? Ai pornit revoluţia republicană fără semn?

CANDIANO: Păi, am primit telegrama de la Brătianu! Mi-a adus-o Guţă! Brătianu mi-a scris de la Cancelaria Guvernului! Cu o zi înainte, am primit telegrama de la Rosetti despre victoria franceză în bătălia de la Gravelotte. Nu asta era?

RADU STANIAN: Stai puţintel... Dar mişcările de peste noapte noi le făcurăm fără semn?

CARADA: O telegramă de la Brătianu? De la Bucureşti? Peste putinţă. Brătianu e la moşie.

CANDIANO: Ba e la Bucureşti. Unde am pus-o? Am aici hârtia.

CARADA: Nu se poate, domnule, îţi zic eu. Îţi spun faţă în faţă. Greşeşti. Nu ţi-a trimis Brătianu nimic.

CANDIANO: E absurd. Ştiu cu preciziune că am primit o telegramă de la Brătianu, de dimineaţă. Mi-a scris din clădirea guvernului, de la Bucureşti. Mi-a adus scrisoarea un om al meu, de încredere, deci nu era contrafacere. Am citit-o în piaţă.

CARADA: Trezeşte-te, e o iluzie.

CANDIANO: La primul ceas al dimineţii. Am citit-o public.

CARADA (*cu totală neîncredere*): Ia stai puţin. De la Ion Brătianu? Dacă era lucrătură?

CANDIANO: De la el. I-am cunoscut cuvintele.

CARADA: Alecule, sper că nu ai contrafăcut dumneata telegrama.

CANDIANO: Ce vorbă e asta?! Am primit-o când eram la tribună!

CARADA: Ce spunea?

CANDIANO: Că s-a numit un regent. Era clar, pentru că era ceea ce am vorbit eu cu el. Spune, nu este numit un regent?

CARADA: Brătianu a fost arestat de dimineaţă. L-au luat de la moşie şi l-au dus la Piteşti. N-are cum fi de la el.

CANDIANO: Cine ne-a lucrat?

RADU STANIAN (*dezolat*): Stai, că eram cu tine! Dar ai primit-o? Nu e aşa? Fir-ar să fie, Alecule, ai primit-o? Eram cu tine. Ce să mai cred?

CANDIANO (*foarte confuz*): Fireşte că am primit-o! Că doar nu am scris-o eu stând la tribună!

RADU STANIAN (*către Carada*): Dar de unde ştii că Brătianu nu a trimis-o? Poate a trimis-o de la Piteşti. Poate a trimis-o înainte de a fi arestat.

CARADA: Omule, nu este nici o Locotenenţă domnească! Nenea Beppo n-ar fi spus ceea ce nu este. Şi nu are telegraf la moşie!

CANDIANO (*duce mâinile la tâmple, ca şi cum ar simţi că fruntea îi face explozie*): Dar ce se petrece la Piteşti, la Focşani, la Iaşi? Cum stăm cu Bucureştii? Ce se petrece în ţară?

CARADA (*după un moment de tăcere care seamănă cu pierderea memoriei*): Nu se petrece nimic nicăieri.

RADU STANIAN: Să te scoli singur e o catastrofă pentru mişcarea progresistă.

CANDIANO (*ca şi cum ar râde*): Nu suntem decât noi?

CARADA: A fost o greşeală de acţiune. Multe neînţelegeri. Multe, prea multe. S-a plecat la acţiune mult prea devreme. Ofiţerii nu au fost cu noi, ei au fost împotriva ridicării şi toţi erau în aşteptare. Toţi, în afară de tine, care ai plecat singur.

RADU STANIAN: Cum singur? Că ne-a luat şi pe noi cu el. A luat Ploieştii cu el!

CARADA: Situaţia mea nu este bună. Se ştie de mine, de legăturile mele cu voi, de legături peste tot prin ţară. Am avut oamenii poliţiei după mine. Am scăpat fugind cu şareta, ăia au rămas pe jos, ca nişte proşti. Nici situaţiile voastre nu sunt bune. Se ştie tot. Se ştie foarte bine

că toate firele mișcării au mers la mine și prin mine vor să-l agațe pe Brătianu. Eu voi ajunge primul în temniță, alături de dumneata. Voi plăti până la sfârșitul zilelor mele neghiobia dumitale.

CANDIANO: Cineva ne-a lucrat. Înțelegi? Telegrama spunea clar! Spunea că s-a făcut ceea ce vorbisem eu cu Brătianu că se face!

RADU STANIAN: Să ne liniștim puțintel. Oare nu e cazul să întoarcem situația? De aici, de la Ploiești. Avem urbea toată de partea noastră. De la preoțime la militari. Să regândim planul.

CARADA (*arătând cu degetul spre Radu Stanian*): Dumneata. Ești vinovat că te-ai încrezut în prietenul dumitale, în comunicările lui. Aceasta e singura vină pe care eu ți-o găsesc. În rest, ești un om nobil căruia îi va fi confiscată averea și vei ajunge la ocnă, dacă ți se va îngădui să rămâi în viață.

RADU STANIAN (*foarte marcat de ceea ce aude*): Așa să fie? Dar eu nu am știut de mesaje. Nu am avut idee de telegrama de la Rosetti, de la Paris. Nu am știut ce însemnează. Am văzut telegrama lui Brătianu de azi-dimineață. Am auzit-o la fel ca toată lumea. Nu știu cum sunt eu amestecat.

CANDIANO (*cu mâna la bărbie, reflectând*): Să vedem... Dar, cum zice Radu, oare nu mai e nici o speranță? Nu putem întoarce situația? Hai să continuăm cumva.

CARADA: Oameni buni, mai e ceva. Prietenii din armată mi-au spus. Au trimis spre Ploiești un regiment al gărzii domnești, oamenii lui Vodă Carol, unul și unul. Vor veni cu trenul. Eu am venit mai repede cu șareta doar pentru că am plecat mai devreme, în timp ce ei încărcau armament în tren. Dar vor ajunge și ei. Cât de curând.

RADU STANIAN: Vine garda? Suntem pierduți.

CARADA: Comandați de August Goian.

RADU STANIAN: Iar imbecilul ăla?

CANDIANO: Să ne mutăm la Buzău. Să declanşăm revoluţia în celelalte oraşe?

CARADA: Nu, pentru că până atunci tot ce aţi făcut voi la Ploieşti va fi înăbuşit. Şi nimeni nu va mai avea curaj să mişte.

CANDIANO: Aşa ar fi?

CARADA: Da. Acum e vorba de acţiune militară. Hai să fim lucizi.

RADU STANIAN: Să fugim la Braşov.

CARADA: Vrei temniţă austriacă? E mai bună aceea decât temniţa noastră? Austriecii te-ar închide imediat. Dar nu cred că ajungi la ei. Până să ajungi acolo, regimentul nostru de grăniceri de la Predeal te-ar prinde imediat.

CANDIANO: Nu avem altă şansă decât să izbândim cu revoluţia noastră.

CARADA: Domnule, tot nu înţelegi? E gata. Totul e pierdut. E mai rău decât pierdut, ai dat pe mâna reacţiunii toate cărţile pe care vroiai să le joci. Ai dat în vileag existenţa conspiraţiei.

CANDIANO (*pendulează între speranţă şi deznădejde*): Să revenim asupra planului iniţial. Şi totuşi, de ce nu dai poruncă celorlalte oraşe să se ridice?

CARADA: Ce poruncă să dau eu, cu Brătianu ridicat de la moşie? Armata e în stare de alarmă pe tot cuprinsul ţării. Ca fost militar, ştii ce înseamnă asta. Nu se mai poate. Se putea dacă plecam toţi în acelaşi timp.

CANDIANO: Dar mulţimea din Ploieşti e în stradă! Să folosim mutarea secretă, singura pe care o mai avem. Putem pleca spre Bucureşti cu ei.

CARADA: Sângele lor ar fi pe mâinile dumitale. Ce crezi că le-ar face zapciii lui Carol?

CANDIANO: Crezi că vor fi execuţii fără judecată?

CARADA: De nu e Vodă Carol în stare de asta, bestia de Epureanu e! În fond, execuţiile acestea sunt un obicei

prusac, iar acum sunt un instrument în mâna unui măcelar de şcoală veche. Şi dumneata i-ai dat motive.

CANDIANO: Avem arme. Să ne apărăm?

CARADA: Cu câţi oameni? Ai două sute? Nu cred că ai. Dar să zicem: două sute! În contra regimentului de gardă al lui Vodă Carol? Musiu! Iluzii!

CANDIANO: Să numărăm... Pompierii, cu garda naţională, cu armata republicană în curs de formare, cu poliţia republicană a lui Stan Popescu, le ţinem noi piept?

CARADA: Ar fi sute de morţi. Ar veni grănicerii de la Predeal. Nu aţi avea muniţie îndeajuns, nu aţi şti ce să faceţi. S-ar termina până mâine-seară. Poate mai repede.

(*Candiano merge spre fereastră. Dă perdeaua deoparte. Priveşte spre piaţă, unde lăutarii continuă să cânte, un decor de veritabilă chermeză.*)

CANDIANO: Nu credeam că vine sorocul aşa de repede. Oh, Doamne! Cum va rămâne toată această ridicare în istorie?

CARADA: La asta te gândeşti dumneata acum?

CANDIANO: Dar dumneata la ce te gândeşti?

CARADA: Cum voi lua birja înapoi spre Bucureşti şi cum mă voi preda la Poliţia Capitalei.

CANDIANO: Şi eu?... Să mă predau? Niciodată! Absurd! După ce că nu am reuşit, să mă predau?

CARADA: Dar ce-ţi mai rămâne de făcut?

CANDIANO: Măcar să-i fac să alerge ceva după mine. Săptămâni sau poate chiar luni. Mă voi ascunde în munţi. Şi totuşi, şi totuşi! Să luptăm până când Franţa va răpune Prusia!

CARADA: Nici asta nu e aşa. Am primit la redacţie ultimele ştiri de pe frontul franco-prusian.

CANDIANO (*cu exaltare*): Aşa, şi? Ce le-a mai făcut Mac Mahon?

CARADA: Pentru cauza noastră, veştile nu sunt tocmai bune. Domnule, bătălia de la Gravelotte a fost câştigată clar de prusieni. A fost un masacru pentru francezi. Mac Mahon a comis mari greşeli de strategie. Este o mare eroare să se spună că a fost câştigată de împăratul Napoleon.

CANDIANO: Peste poate!

CARADA: A fost viceversa. Iar azi, încă o bătălie pierdută pentru Mac Mahon. A treia la rând, în tot atâtea zile. Ziua şi nenorocirea, aşa merge războiul. Am depeşă.

CANDIANO: Sfeştanii şi prescuri!

RADU STANIAN: Mă duc să-mi fac ordine în afacerile personale. Bună ziua, domnii mei. (*Iese alergând.*)

CANDIANO (*calculând*): Când a venit depeşa asta?

CARADA: Odată cu depeşa despre revoluţia dumitale. Apoi am alergat spre şaretă, pentru că am realizat nenorocirea care ne aşteaptă pe toţi. Dar mai bine zi-mi, încotro o apuci? Ai vreun plan?

CANDIANO: Nu... Nu mă aşteptam la asta... O să merg spre Buzău...

CARADA: Ia şareta mea. Am legat calul în faţă la hotel, dincolo de Grădina Lipănesculuí.

CANDIANO: Şi tu ce-o să faci? Cu ce mergi înapoi spre Bucureşti?

CARADA: Să n-ai nici o grijă de asta. Apuc pe jos spre Bucureşti, pas de plimbare.

CANDIANO: Acuş vine seara, te apucă noaptea în câmp.

CARADA: Nu cred. N-o să trec nici de primul post. Zbirii vigilenţi mă vor prinde şi mă vor duce la Bucureşti cu trenul.

CANDIANO: Măi să fie!

CARADA: Adio! Ne vedem în temniţă. (*Şi iese grăbit din biroul prefectului.*)

CANDIANO: Stai, stai aşa... Deci asta a fost?

Scena a patra

Suntem pe holul prefecturii. Un grup de revoluţionari progresişti stau lângă fereastră. Radu Stanian le-a spus ce a auzit. Carada iese valvârtej din biroul prefectului şi trece pe lângă ceilalţi revoluţionari fără a spune nimic. Aruncă o ocheadă spre Radu Stanian şi înţelege că le-a spus. Candiano iese şi el din biroul prefectului şi dă cu ochii de ei. Este înconjurat de ei.

LEONICĂ CIUPICESCU: Domnule... prefect?

CANDIANO (*suspicios*): Da?

LEONICĂ CIUPICESCU (*îl ia de guler pe Candiano*): Cum adică, musiu? Cum adică ai primit semn? Cum adică ai primit telegramă de la Brătianu? Dumneata ţi-ai bătut joc de noi? Ne-ai ridicat la Hotel Moldova fără să ai garanţii?

CANDIANO: Jur pe drapelul sfânt al patriei că am primit telegramă de la Brătianu. Am citit telegrama în piaţă, că s-a făcut schimbarea la Bucureşti. Jur. Jur.

LEONICĂ CIUPICESCU: Asta era dimineaţă. Eu zic de seara. Seara de la hotel.

POPA NAE: Fiule, dacă ne-ai minţit, spune.

LEONICĂ CIUPICESCU (*îi dă drumul lui Candiano, se întoarce spre popă*): Suntem nenorociţi, părinte. Reacţiunea ne va culege pe toţi, unul câte unul.

CANDIANO: Fraţilor, a fost o mare neînţelegere, pe care o regret profund.

MITICĂ RĂDULESCU: Domnule, eu sunt nevricos. Nu pot să rezist la asemenea întorsătură.

RADU STANIAN: Alecule, eu te iubesc şi acum. Dar ştii ceva? Cred că ne-ai ruşinat pe veci. Când se va afla că toată mămăliga asta a pocănit de pe urma unei telegrame de la Rosetti pe care tu ai înţeles-o pe dos... (*Face un*

gest a lehamite, care arată cât de puţin apreciază rezultatul acestor strădanii.)

TITU BĂLĂCEANU: Vai, ce ruşine! Ce cuvânt mai avem noi de-acuma în Ploieşti, după ce ne-am făcut de asemenea ruşine? O să ne scuipe lumea.

CANDIANO (*aranjându-şi gulerul, care a fost deranjat de Leonică*): Adică ce ruşine, domnii mei? Că am dat o dimineaţă de libertate poporului? Aceasta să fie ruşinea? Mai bine o zi vultur decât o viaţă cioară! Asta am spus toată viaţa, nu credeam să ajung să aud aşa ceva de la voi. Dar bravos, prieteni! Bravos, fraţi de cauză! Acum, la moment de ananghie, voi îmi faceţi reproşuri? Acum vă văd eu de câtă tărie sunteţi capabili.

LEONICĂ CIUPICESCU: La ce te poţi aştepta de la un venetic?

CANDIANO: Adică acuma nu mai sunt român ca şi voi?

RADU STANIAN (*cu temei*): Alecu e fratele meu! A greşit! O fi greşit! Dar eu sunt pregătit să mor alături de el.

LEONICĂ CIUPICESCU (*spre Candiano*): Nu ştiu de ce parte eşti.

POPA NAE: A, nu, frate Leonică, stai uşurel, că nu-i chiar aşa. Fratele Alecu e trup, suflet şi credinţă de-al nostru.

CANDIANO (*profund ofensat*): Adică ce spui? Că aş fi de partea tiraniei? După toate străduinţele mele? După ce am stat în calea primejdiei de atâtea ori?

LEONICĂ CIUPICESCU: Dacă misia ta a fost să ne dai în vileag simţămintele şi să dai pe mâna agiei oameni cu familie, bravos, domnule, ai izbândit!

TITU BĂLĂCEANU (*şi el suspicios*): E oare cu putinţă aşa ceva?

CANDIANO: Cum? Om al agiei???

POPA NAE (*ca şi cum ar vorbi cu nişte copii*): În faţa urgiei, dragilor, e bine să rămânem fraţi.

MITICĂ RĂDULESCU (*începe să plângă ca un copil, de sare cămaşa pe el*): Şi ce mai e de făcut?

POPA NAE: Să mergem cu toţii la Sfânta Vineri şi să ne încredinţăm Domnului. Dacă vine reacţiunea, să ne ia de la rugăciune. Să ne rugăm pentru cauza noastră, pentru ideile noastre, cele care ne-au adus până la sacrificiu.

MITICĂ RĂDULESCU: Sacrificiu! (*Plânge şi mai tare.*)

LEONICĂ CIUPICESCU: Nu se gândeşte nimeni să aşteptăm reacţiunea înarmaţi, fie în sediul poliţiei, fie al prefecturii? Să luptăm!

POPA NAE: Dar vreme de secole arma noastră nu a fost credinţa? În biserică e cel mai bine.

CANDIANO: Leonică, nu mi-aş ierta niciodată dacă sângele cuiva ar fi pe mâinile mele! Să nu aud de arme.

RADU STANIAN: Poate părintele are dreptate. Poate cel mai bine tot în biserică e.

CANDIANO: Nu credeam că reacţiunea vine în aceeaşi zi! Ai dracului conservatorii ăştia ai lui conu' Manolache! Şerpi! Parcă ne aşteptau gata suiţi în tren, să sară asupra noastră!

POPA NAE: Dar eu nu înţeleg totuşi, ce păcatele noastre de telegramă ai primit tu?

RADU STANIAN: Părinte, mesajele politice nu sunt la fel de limpezi ca Psaltirea.

Scena a cincea

Candiano ieşi din prefectură şi se îndreptă spre popor, atâta cât a mai rămas. În faţa celor vreo sută de republicani aflaţi în piaţa centrală zise astfel:

— Fraţilor! Am să vă spun ceva important. Ceva neaşteptat. Nu e un cuvânt uşor, mai cu seamă pentru mine, care am trudit mult pentru ziua de azi. O viaţă am aşteptat ziua de azi. Ştiţi că am petrecut două sărbători de Paşte în temniţă pentru că acolo m-a trimis reacţiunea. În fiecare

an din ultimii doi. Să ştiţi că nu mi-e teamă nici dacă-mi petrec tot restul zilelor în temniţă, condamnat tot de ea!

— Dar ce vorbă e asta? întrebă Didina, din mulţime.

Candiano îşi drese glasul, îşi împinse pieptul înainte, se înălţă din călcâie şi declamă cu demnitate:

— Fraţilor! Mişcarea noastră progresistă nu poate câştiga! Am primit veste că bătălia este pierdută, pentru că lucrurile nu s-au mişcat la Bucureşti!

— Nuuuuu! se auzi din mulţime, ca dintr-un singur glas.

Candiano făcu un gest de orator experimentat şi continuă:

— Da, vă asigur că mi-e tare greu să vă spun aceste lucruri, dar nu aş putea să vă vorbesc altfel. Nu aş putea să vă ascund adevărul. Noi am crezut că suntem o parte a unui organism viu, pentru că orice revoluţie e ca un organism viu! Se dovedeşte că Bucureştii nu au mişcat pentru că nu au putut mişca!!! Reacţiunea s-a pregătit prin agenţii ei! Iar acum va trimite militari în Ploieşti ca să sugrume mişcarea noastră.

— La arme! Avem arme! strigă o voce.

— Nu ne temem! se auzi altcineva.

— Fir-ar ai dracului de moldoveni! zise hotărât o voce de bărbat.

— Nu, vă rog, continuă Candiano cu braţele ridicate de parcă ar fi fost răstignit. — Vă rog să nu priviţi militarii care vin acum în Ploieşti drept nişte inamici, pentru că nu inamici ne sunt! Sunt militarii armatei noastre! Ei suntem noi! Au primit un ordin şi îl execută, ce altceva să facă?

— Să întoarcă armele şi să fie cu noi, se auzi iar glasul subţire al Didinei.

Candiano însă îşi recăpătase calmul şi acum vorbea foarte calculat:

— E timpul trecut pentru asta. Nu aşa se face politica. Important e altceva, important e patriotismul nostru, felul

cum simţim şi trăim noi un moment ca acesta. Fraţii noştri vor veni să ne aresteze. Noi nu vom răspunde cu armele, deşi am putea. Nu vrem aici un fratricid, deşi ne-ar fi uşor să îndemnăm la aceasta. Ţineţi minte ce vă cer. Acum vom depune armele şi nu vom face nimic altceva.

— Dar cum să depunem armele după ce am cunoscut ziua aceasta de libertate? zise unul dintre flăcăii care lucrau în prăvălia lui Ghiţă Calup. — Cum să nu luptăm după câte s-au spus aici?

— Aşa este, aveţi dreptate, zise Candiano. — Căci lupta noastră nu se încheie azi, odată cu această retragere. Nu e ziua de azi finalul luptei noastre pentru demnitatea de cetăţean. Va veni ea ziua când se va proclama republica şi se va proclama cu onoare!

Trase aer în piept şi, cu o voce tot mai clară şi mai liniştită, continuă:

— Nu suntem supuşii unui domnitor tiranic, nu suntem pentru că nu voim să fim! *Un giulgiu se întinde peste cugetarea mea. Trebuie să ai tinereţe şi credinţă ca să nu te laşi pradă deznădejdii în aşa de grozave minute. Trebuie să dezbraci mantia mândră a triumfului şi să te îmbraci cu haina zdrenţuroasă a unei mizerabile neizbânde*[8]. Nu trebuie să aibă loc o luptă cu *regimentul care vine asupra-ne, căci el nu este alcătuit din duşmani ai cauzei noastre, ci din fraţi*[9].

De-acum se aşternuse liniştea în piaţă. Candiano coborî de la tribună şi, cu pas repede, se îndreptă către Grădina Lipănescului, vroia să treacă pe acolo.

— Nu pleca, frate! se auzi o voce. — Ce facem noi acum?

Dar Candiano se îndepărtă fără a mai privi în urmă.

---

8. Parafrazare a unui pasaj din Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viaţa-mi*, p. 71.
9. Din aceeaşi sursă.

Oamenii rămaseră pentru câteva minute în piață. Apoi, fără vreun cuvânt, fără rămas-bun, fiecare o apucă spre casa lui. Era abia trecut de orele patru și jumătate ale după-amiezii. Soarele dogorea și îndemna la toropeală, dar nu asta adusese pe chipuri o tristețe subită, greu de bănuit ceva mai înainte. Pe cer nu se mișcau nici o pasăre, nici un nor. Vântul stătuse, ca și cum aerul murise pentru ziua aceea.

Scena a șasea

Piața centrală e de acum aproape goală. Mai sunt acolo doi precupeți care-și strâng tarabele. Nici o adiere nu întunecă liniștea serii de sâmbătă. Minunata seară de sâmbătă, cu parfumul ei de pace și cu muzicile de la nunți, cât de așteptată era în urbe, în genere! Nu și azi însă. Acum domnește o liniște nepereche.

Maiorul Goian se apropie cu pas cazon, de cuceritor, de ceea ce fusese tribuna manifestațiunii, o masă mare, de băcănie, rămasă fără proprietar. Nu se mai aștepta să găsească pe nimeni acolo, dar, spre surprinderea lui, la tribună era cineva. Un domn mititel, cu o mustață frumos îngrijită, cu o jiletcă boțită și cu gulerul de la cămașă cam scâlciat. Astfel l-a cunoscut maiorul Goian pe Matei Smideanu. Și, cu toate că piața era pustie, maiorul auzi cu surprindere un ciudat discurs emis de domnul cel mititel cu un neașteptat accent ungurenesc:

— Onorați ploieșteni! De ce oare ne-am ridicat noi pentru drepturile noastre? De ce anume am ieșit un oraș întreg pentru a manifesta în favoarea libertății? A venit momentul s-o spunem. Iată! Pentru că vrem și noi să fim cetățeni ai unei Europe libere. Vrem și noi să fim oameni, la fel cum oameni sunt și cei de la Viena, de la Paris, de la Londra. Nu înțelegem să fim trăitori într-un colț uitat

al Europei, un loc nenorocit aflat sub bâzdâcul furtunilor! Vrem să ne ţinem viaţa în palme... Vrem să fim călători pe drumul nostru individual, ca membri demni ai unei naţii demne! Cerem oare prea mult?

Maiorul se opri şi-l ascultă în poziţie de drepţi. Îl privea cu ochi reci, fără nici un fel de reacţie. Nimeni nu i-ar fi putut citi pe chip vreo expresie.

— Ce înseamnă, de fapt, să fii om? Pentru mine acest deziderat nobil se reduce la un singur gând: ca nimeni să nu se joace cu speranţele tale! Fie el împărat al lumii sau vecin al tău, duşman declarat sau duşman ascuns, prieten sau amic, nimeni să nu poată arunca umbre în faţa ochilor tăi şi să-ţi ceară să le urmezi! Asta, Românie, asta îţi doresc.

Maiorul îşi lasă greutatea de pe un picior pe altul. În spatele lui, un întreg pluton al regimentului de gardă stătea în aşteptare. Toţi soldaţii stăteau aliniaţi de parcă ar fi dat onorul acestui ultim vorbitor. Pe jos, o maree de resturi de mâncare, hârtii şi cioburi arăta că, doar cu puţină vreme mai înainte, fusese multă lume acolo. Maiorul contemplă scena cu acelaşi chip imobil. Iar vorbitorul continuă:

— Ce ne doresc vrăjmaşii noştri? Vor să ne vadă cu mâinile legate! Vor să ne vadă făcând ceea ce poruncesc canţelariile europene! Vor să aibă la Bucureşti un executant, iar acela să pună în fiecare urbe alţi executanţi! Şi tot aşa, fără industrie de-a noastră, cu braţele legate, cu privirile turburate de ameţitoare iluzii, cât de atârnaţi suntem? Până unde se întinde libertatea unui neom dintr-o naţie atârnată? Până unde speranţele lui? Spre ce poate să îi aspire sufletul?

— Bine, spuse deodată maiorul Goian. — Ajunge, umflaţi-l. La încartiruire cu el!

— Pentru un vis! mai strigă o dată Matei Smideanu, în timp ce soldaţii-l luară pe sus ca pe o jucărie uşurică. —

Sunt închis pentru un vis! O, dulce libertate, nu muri în absența mea, căci voi ieși și te voi căuta din nou!

— Domnule maior, să-i legăm gura? întrebă un sergent.

— Nu, nu este cazul, spuse maiorul. — Domnul este un cetățean onorabil.

Auzind aceasta, ca prin miracol, Matei Smideanu tăcu.

Scena a șaptea

Maiorul Goian se apropie de ușa bisericii Sfânta Vineri. Este însoțit de opt soldați. Le face semn să se oprească la câțiva pași. Face semn unuia dintre ei să ia poziție în spatele bisericii, unde ar putea exista o a doua ieșire. Apoi încearcă ușa bisericii, care e încuiată.

MAIORUL GOIAN: Părinte! Știm că ești înăuntru! Deschide!

CORUL BISERICII (*începe să cânte*): Cu noi este Dumnezeu!

MAIORUL GOIAN: Părinte Nae Ioachimescu! Deschide! (*Face semn unui soldat să lovească în ușă.*)

(*Soldatul bate cu patul armei în ușa de lemn de trei ori.*)

MAIORUL GOIAN: În numele legii, deschide!

(*Ușa se deschide. Părintele apare, în toată strălucirea lui, îmbrăcat în odăjdii purpurii. Urmează un moment de liniște, în care popa Nae și maiorul se privesc în ochi.*)

POPA NAE: Binecuvântat să fii! Aceasta e casa Domnului.

MAIORUL GOIAN: Părinte, pentru că ai participat la tulburările de azi, ești arestat. De acum te vei afla la dispoziția legii pentru cercetări.

POPA NAE: Se dă Cezarului ceea ce e al Cezarului. (*Face doi pași înainte. Îl urmează.*)

MAIORUL GOIAN: Nu vrei să laşi aici odăjdiile? Să nu se murdărească în celulă.

POPA NAE: Aşa cum sunt mă înfăţişez înaintea celui ce mă asupreşte. Căci spune Psalmistul: „Dumnezeu este scăparea şi puterea noastră, ajutor întru necazurile ce ne împresoară. Pentru aceasta nu ne vom teme când se va cutremura pământul şi se vor muta munţii în inima mărilor".

MAIORUL GOIAN: Bine, părinte. Aşa. Dar nu te asupreşte nimeni. Se cercetează în numele legii, să se afle dacă te-ai ridicat împotriva ei.

POPA NAE: Dar nu e domnul străin de neam şi ţară cea mai grea asuprire care apasă asupra noastră? Şi asupra dumitale, domnule maior. Mai bine vino dumneata înăuntrul bisericii, să ne rugăm împreună şi ceea ce vei simţi în inima ta să fie legea. Pentru că îmi pari om bun şi ar fi mare păcat să-ţi pierzi sufletul slujindu-l pe cel necurat la fire.

MAIORUL GOIAN (*clătinând din cap*): Spune-i asta magistratului. Acum nu e vreme de rugăciune. Treaba mea e să adun zurbagiii, republicanii, răsculaţii şi să-i duc în faţa legii.

POPA NAE: Chiar dacă astfel vei avea parte la Judecata de Apoi cu Arie şi cu Nestorie, cu toţi nelegiuiţii, cu fariseii şi vameşii şi asupritorii? Iar la Judecata neamurilor, te vei înfăţişa aparte, nu cu poporul. Pentru că, atunci când te pui împotriva poporului, nu mai eşti parte a lui. Mai bine lasă asta, hai să ne rugăm împreună.

MAIORUL GOIAN (*deloc impresionat*): Părinte, am venit la Ploieşti cu o treabă. Hai!

POPA NAE (*care nu s-a depărtat mai mult de doi paşi din uşa bisericii*): De ce slujeşti orbeşte, fiule, un domn străin care nu e dorit de popor?

MAIORUL GOIAN: Ştii ce, părinte? Am să te leg.

POPA NAE: Mă vor vedea enoriaşii pe drum. Eşti în Ploieşti, şi aceasta e cetatea mea. Nu va fi bine pentru tine, fiule.

(Pe ușă iese primul dintre enoriași. Apoi și alții își fac loc încetul cu încetul în spatele părintelui.)

MAIORUL GOIAN: Nimeni nu mai mișcă! Stați acolo! (*Spre părinte.*) Dacă ai chef de zaveră, trebuia să știi ce vine după aceea. Întoarce-te cu spatele! Du mâinile la spate!

POPA NAE: Mă vei duce legat pe strada unde trăiesc oamenii pe care-i spovedesc, cărora le-am botezat copiii, pe care i-am cununat? Cât de departe crezi că vei ajunge?

MAIORUL GOIAN: Dacă trebuie, legăm Ploieștii în întregime, părinte. (*Spre soldați.*) Umflați-l. (*Se uită spre biserică. Face trei pași spre ușă. Apoi strigă.*) Cine mai este în biserică? Ieșiți toți cu mâinile sus!

(Ies pe rând Leonică Ciupicescu, Mitică Rădulescu, Radu Stanian, apoi alți revoluționari.)

MAIORUL GOIAN: Ca să vezi, aici e toată republica.

LEONICĂ CIUPICESCU: Nu ne temem de slugile tiranului prusian!

MAIORUL GOIAN: Taci, că tu n-ai odăjdii și-ți dau una de-ți mut fața la spate!

Scena a opta

La ieșirea din Grădina Lipănescului, Didina îl ajunge pe Alecu.

DIDINA: Unde fugi, Alecule?

CANDIANO: Trebuie să plec din oraș.

DIDINA: Ia-mă cu tine!

CANDIANO: Te-aș lua numai dac-aș putea să zbor.

DIDINA: Cui mă lași? Nu știi ce făceau barbarii în vechime prizonierelor lor?

CANDIANO: Las' că te descurci tu. Ai văzut tu și mai rău.

DIDINA (*cu temeritate*): De ce nu rămâi să te baţi în oraş?

CANDIANO: Pentru că singura mea salvare acum este timpul. Dacă scap, poate se întoarce roata.

DIDINA: Sute de republicani au fost alături de tine. Pe ei cui îi laşi?

CANDIANO: Şi unul singur dacă scapă, sămânţa libertăţii rămâne la el.

DIDINA: Adio, atunci!

CANDIANO: Chiar aşa. Adio. Cine ştie dacă ne vom mai vedea vreodată. Am îmbrăcat cămaşa morţii. Ştiu precis că nu am făcut nici o greşeală. Despre mine istoria va ţine minte de bine.

Scena a noua

Pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la două poşte depărtare de Ploieşti. Candiano e singur, în şaretă, îndemnând calul cu grijă, în lumina domoală a asfinţitului de vară.

CĂPITANUL IONESCU (*ieşind de după un copac, însoţit de un soldat, cu armele aţintite*): Stai! Sus mâinile!

CANDIANO (*ridicând mâinile, după ce opreşte calul şi lasă căpăstrul*): Sunt un om al păcii!

CĂPITANUL IONESCU: Ce făceai aici?

CANDIANO: Merg către Buzău, spre a mă pune la dispoziţia autorităţilor.

CĂPITANUL IONESCU: Acuma o să ne plimbăm înapoi. (*Arată cu revolverul înapoi direcţia spre Ploieşti.*)

CANDIANO (*spre căpitan, tot ţinând mâinile sus*): Nu ne-am mai văzut de opt ani. Ştiam că eşti la unitate la Râmnic.

CĂPITANUL IONESCU (*serios, dar parcă îndulcit*): Ce-ai făcut, măi, Alecule, la Ploieşti de m-au pus să te arestez?

CANDIANO: Am făcut bine ce am făcut. Am scuturat praful de pe lumea asta ticăloşită. (*Deodată îngrijorat.*) Ce ordine ai primit? Nu cumva ţi-au ordonat să mă împuşti, ca şi cum aş fugi de sub escortă? (*Arătând spre soldaţi.*) Ăştia au glonţ pe ţeavă, nu-i aşa?

CĂPITANUL IONESCU: Da, ei au arma încărcată. Ordinul meu e să te arestez şi să te duc la Ploieşti. Cât eşti cu mine, te ocroteşte legea.

CANDIANO: În tine am încredere. Eşti om de onoare. (*Lasă mâinile jos.*)

CĂPITANUL IONESCU: Dă-te jos. Am să te leg.

CANDIANO: Dar nu fug. Mergeam să mă predau, înţelegi?

CĂPITANUL IONESCU: Ştiu că n-ai să fugi. Dar se aplică regulamentul. Ducem arestatul sub escortă. E în interesul tău să stai pe litera legii. Este declarată situaţie de război, prizonierul care aparţine armatei române este condus legat. Litera regulamentului.

CANDIANO: Hai, mă!

CĂPITANUL IONESCU: Facem nod curat, fără strânsură.

CANDIANO: Ce literă?

CĂPITANUL IONESCU: Alecule, sunt ofiţer al armatei. Şi tu ai fost. Şi tu ai depus acelaşi jurământ ca şi mine.

CANDIANO: Singurul jurământ pe care-l ţin e către poporul meu.

CĂPITANUL IONESCU: Poporul ăsta are şi el nişte legi. Haide, lasă, dă mâinile, că ne prinde noaptea aicea pe drum.

Scena a zecea

Un număr de zece soldaţi îl înconjurau pe Candiano, care avea mâinile legate. Veneau pe jos, aşa era ordinul, să-l ducă de-a lungul oraşului. Tocmai au intrat în Ploieşti. Sute de oameni priveau de pe margini jalnicul alai, care-l

avea în centru pe căpitan, urmat de Candiano, cel care în cursul dimineţii fusese prefect.

Deodată, un bărbat în hainele gărzii naţionale se apropie de convoi şi-i strigă lui Candiano:

— Ruşine!

Candiano se întoarse spre el, îl recunoscu şi se opri. Căpitanul, la rândul lui, se întoarse ca ars, trăgându-l de braţ pe Candiano. Candiano către cel care îl interpelase:

— Domnu' Dumitrache Titircă! Dar de ce ruşine, mă rog?

Domnul revoltat făcu un pas înainte, până ce un soldat îl opri cu latul puştii. De acolo, ţintuit, zise:

— Ne-ai păcălit pe toţi, musiu! Şi noi, care am crezut că începe revoluţia! Ţi-ai bătut joc de noi toţi, oameni cu familie! Pen'ce ai bătut clopotele noaptea? Pen'ce ai sunat trâmbiţele? Ai?

O voce din mulţime îl susţinu:

— Rezon!

Dar Candiano, fără a lua în seamă că fusese tras de mâini de căpitan să meargă înainte:

— Dar aceasta este o revoluţie! De mai mare însemnătate decât cea când l-am dat jos pe Cuza!

Jupân Dumitrache pufni:

— Fii, domn'e, serios! E revoluţie dacă izbândeşte! Dacă nu, e cherneză!

Apoi se auziră huiduieli, iar printre ele nişte hohote de dispreţ. Temându-se de tulburări, căpitanul trase de Candiano să meargă mai repede, pentru că mahalalele acestea la ceasul amurgului sunt ca nisipurile mişcătoare despre care se povesteşte în *O mie şi una de nopţi*.

Deodată, dinspre mulţime începură să arunce în Candiano cu diverse lucruri. Pietricele, foi de varză murată, nişte cartofi, nişte morcovi. Candiano se întoarse şi strigă:

— Bravos, curajoşilor! Să atacaţi un bărbat legat? Asta ştiţi?

Un cartof îl lovi în obraz. El strigă, la fel de sfidător:

— Nu mi-e frică de oprobriul vostru! Sunteți talpa reacțiunii! Toți agenții libertății trec prin beciuri măcar o dată în viață! Iar pentru mine asta e nimica! Că-n ultimii doi ani de fiecare dată am făcut Paștele în temniță! Nu mă tem de nimica!

Strigă toate acestea în vreme ce căpitanul trăgea de brațul lui, iar el îl urma.

Scena a unsprezecea

La ieșirea de la temnița din mahalaua Rudului.

Comisarul Dimitriu se prezentă în fața maiorului Goian și îl salută de la doi metri distanță:

— Domnule maior, am onoarea! Omagiile mele! Vă mulțumesc pentru oportuna dumneavoastră intervenție!

Maiorul salută cu un gest țeapăn, apoi se apropie de comisar și dădu mâna cu el. I-o strânse bărbătește, apoi, cu un gest foarte milităros, își scoase de la brâu sabia și i-o înmână ceremonios comisarului. Dimitriu o primi cu brațele ridicate, de parcă i-ar fi fost înmânate niște sfinte moaște. Degetele îi tremurau de emoție.

— Domnule comisar, spuse maiorul, ceea ce nu pot eu să înțeleg e cum Dumnezeu v-ați lăsat dezarmat.

— A fost o întreagă mulțime! zise comisarul, cu ochii cam ieșiți din orbite.

— Cred că v-ați expus, încercând să raționați cu mulțimea în fața clădirii. E o regulă clară de infanterie că, în eventualitatea nefericită în care ai o mare inferioritate numerică, trebuie să pui un zid între tine și inamic. Se putea raționa cu ei prin fereastră, printre zăbrele.

Comisarul Dimitriu clătină din cap cu energie:

— Oamenii mă cunosc, domnule maior! Am ţinut să-i domin cu personalitatea mea, cu faptul că ştiau cine sunt. Nu mă putea doborî decât cineva care nu mă cunoaşte!

— Cine a fost acela, domnule comisar?

— Un ţâşti-bâşti, un tânăr fără căpătâi, un nenorocit. Îl prind eu!

— E foarte posibil ca până la ora aceasta să fie deja arestat! zise maiorul cu încredinţare.

— Iar dacă nu azi, atunci mâine. Nu e posibil să se ia aşa sediul poliţiei, în zori! Ce se mai alege de simbolurile statului nostru, dacă fiştecine sare la comisar? Unde este ordinea de stat, dacă se face asta?

Auzind aceste cuvinte, maiorul luă poziţia de drepţi şi-şi ciocni călcâiele, în semn de onor.

— Vă doresc să-l găsiţi, domnule comisar! De acum încolo urbea e la dispoziţia dumneavoastră!

Mustaţa comisarului tresăltă spre obraz, de parcă ar fi avut viaţă proprie. Comisarul păru însufleţit de o idee mai înaltă decât viaţa şi moartea, şi anume de ideea de dreptate. Pentru el, dreptatea era ceva imuabil şi neschimbător, sever şi mecanic, rece şi îngeresc, situat în ceruri şi pogorât pe pământ, pentru întruparea căruia avea neapărată nevoie de o sabie. Acum o avea înapoi.

Scena a douăsprezecea

Suntem pe stradă din faţa casei unde locuieşte familia Caragiale. Iancu e la fereastră. Nu poate părăsi încăperea. Catinca nu se vede. În faţa casei, clătinându-se, se opresc trei cetăţeni turmentaţi.

PRIMUL CETĂŢEAN TURMENTAT: Ce s-a întâmplat, că nu am înţeles? Care telegramă?

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Cea de azi-dimineață, pe care a citit-o prefectul.

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Care prefect? Vogoride?

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Nu, domn'e, Candiano.

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Candiano nu mai e prefect.

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Când a citit-o, era!

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT: Mă rog! Ce era cu telegrama?

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Carevasăzică nu era de la Brătianu. Așa se zice.

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT: Ei, aș! Dar de la cine?

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Da, corect. De la cine era?

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: O plastogramă!

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT: Poate o făcuse chiar stimabilul!

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Peste poate! Candiano e onorabil! Nu ar fi venit cu o manoperă în fața poporului!

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: De ce nu?

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Pentru că a doua zi ar fi ieșit Brătianu la ziare și ar fi zis: nu io, domn'e, nu am dat eu așa ceva!

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Dacă nu el, atunci cine?

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT: Atunci cine?

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Cum cine? Reacțiunea!

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT: N-aș prea crede. Cum să dea reacțiunea o telegramă, în care să zică unu-doi, porniți la război. Peste poate.

IANCU (*de la fereastră, șoptind, să nu-l audă mamă-sa, care nu putea să fie prea departe*): Domnilor! Domnilor! Ce se petrece în oraș?

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT (*ridicând privirea spre fereastră, unde se vede Iancu claustrat*): E dandana mare! Îi ridică pe progresiști unu' câte unu'.

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Și pe mine au încercat, dar le-am zis: io republican? Aiurea, dom' general, lasă-mă-n pace. Io vin de la Lipănescu și mi se rupe-n cot de trebile voastre. Am avut serbare.

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Militarul tot militar, dacă-l iei după regulament, te lasă-n pace!

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT: Ei cred că pe fruntea republicanilor scrie republican. (*Și râde.*) Ei bine, parfumul fiecăruia vorbește.

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Dacă e să fim corecți, așa ar trebui să ridice tot târgu'. Nu am idee cine a lipsit.

IANCU: Dar pe Candiano l-au prins? Sau se organizează rezistență?

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Care rezistență? Republica e matoală.

CATINCA (*iese pe poartă, îl vede*): Știți ce? Ia hai, duceți-vă d-aici! Plecați din fața casei mele! Bețivilor! Că voi ați băgat Ploieștii în necaz, cu prostiile voastre!

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT: Sărut mâna!

AL DOILEA CETĂȚEAN TURMENTAT: Doamna judecător! Stima!

AL TREILEA CETĂȚEAN TURMENTAT (*cu sincer respect, spre fereastra unde Iancu e prizonier*): Am onoarea, domnule subcomisar!

CATINCA (*vine sub fereastră*): Închide geamul, că rup smetia pe tine, mamelucule! Te mănâncă undeva revoluția? Să nu-ți dau eu revoluție! O să-mi mulțumești într-o zi pentru asta!

(*Iancu a închis fereastra cu mare repeziciune și s-a făcut nevăzut.*)

PRIMUL CETĂȚEAN TURMENTAT (*de la mare distanță, către tovarășii lui*): Poftim! Femeie nebătută!

Actul al IV-lea
Inchiziţiuni

A trecut mai bine de o săptămână de la sâmbăta zaverei. În duminica ce a urmat nu s-a ţinut slujbă în multe biserici din Ploieşti, de unde şi părintele, şi cântăreţii, şi credincioşii au fost ridicaţi cu toţii. S-au umplut arestul poliţiei, temniţa, iar două dintre hanuri s-au preschimbat în arresturi. În prima zi de miercuri ce a urmat, Iancu s-a prezentat la Judecătorie ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimica. I-au dat să copieze nişte înscrisuri, iar către după-amiază a plecat acasă fără ca nimeni să-l întrebe ceva. Abia după o săptămână unul dintre şefi i-a cerut lui Iancu să meargă la unul dintre birourile de la etaj. Acolo îl aştepta un magistrat pe care Iancu nu-l mai întâlnise şi care nu era din Prahova.

Acela îl măsură cu privirea şi strânse din buze. Pentru munca de care era nevoie acolo, acest copist i se păru prea tânăr şi neînvăţat cu hârşâiala.

Domnul Simion Populeanu, judecător de instrucţie la Ilfov de mulţi ani, era adus acum să instrumenteze cazul acesta extrem de complicat de la Ploieşti. Plecă privirea şi spuse:

— Dumneata eşti junele copist Caragiali?

— Da, domnule.

— L-am cunoscut bine pe tatăl dumitale. Am auzit că în ultima vreme nu se simte prea bine. A fost bolnav?

Iancu îşi trecu mâna prin păr:

— Da, s-a chinuit tot anul.

— Ce are?

— A strâns apă la plămâni. Abia de mai suflă.

— Doamne ferește, zise domnul Populeanu. Apoi adăugă: — Ar fi trebuit să-l promoveze astă-primăvară, să vă lase cu o pensie de urmaș mai acătării. De la voi din familie cine muncește?

— Doar eu, domnule judecător.

— Aha, făcu domnul Populeanu. — Știi că mi te-au recomandat ca să ții notele acestei investigații.

— Da, mi s-a spus. Am fost trimis la dumneavoastră pentru cât aveți nevoie de mine.

Magistratul își duse mâinile la ochi, apoi îi deschise larg, ca și cum ar fi avut nevoie să vadă mai bine. Clătină din cap ca și cum s-ar fi îndoit că munca ce-l așteaptă e treabă omenească.

— O să ne ia mai multe săptămâni, pentru că avem de interogat toată conspirația. O să începem cu popa Nae, acest Savonarola din Ploiești. Îl cunoști?

Iancu îl privi cu ochi de câine bătut. Răspunse:

— Toată urbea-l știe foarte bine.

— Apoi trebuie să cercetăm pe Radu Stanian, Alecu Candiano, Leonică Ciupicescu, Mitică Rădulescu, Stan Popescu, toți răii aceștia. Trebuie să scoatem de la ei tot ce e de scos.

Iancu privi în pământ, ca și cum ceva l-ar fi mâncat sub bărbie. Magistratul privea pe fereastră, spre plopii de la Sf. Vineri.

— Cât de repede poți să scrii?

— Cât de repede e nevoie. Penița îmi aleargă pe hârtie.

— Să nu scapi ceva. Am nevoie de notele acestea, pentru că un întreg dosar se zidește pe ele. Am să verific din când în când ce ai spus în hârtii. Sunt acte oficiale.

— Înțeleg, domnule judecător.

— Câți ani ai?

— Optsprezece!

— Eu ți-aș da mai puțin, zise magistratul, îngăduitor.

Iancu căută iar în pământ și zise mai pe mințite:

— Fac optsprezece în curând.

— Stai liniştit. Ca să consemnezi, nu e nevoie să fii major. Munca e muncă. Atunci când e vorba de aşa ceva, oricât de prieteni am fi noi sau oricât de simpatici ne-ar fi nouă împricinaţii, ne facem treaba. Aici e o chestiune foarte serioasă. Legea e deasupra noastră, iar noi îi suntem servanţi.

Magistratul se aplecă asupra mesei, apucă între degete o foaie de hârtie şi vru s-o simtă. Apoi se uită la peniţele pe care Iancu le adusese cu el de la registratură. Erau peniţe subţiri, prinse într-un mâner albastru, adică tocurile obişnuite care se găsesc în judecătoriile noastre. Se uită la mâinile lui Iancu, mâini de copil. Spuse:

— O să am de pus multe întrebări delicate. De aceea am să te rog, dragul meu, ca pentru viitoarele zile tot ceea ce se spune între aceste ziduri să rămână aici. Aceste fapte vor fi înfăţişate la proces. Nu putem spune către nimeni ceea ce auzim în această încăpere.

Iancu nu zise nimic, dar aplecă fruntea cu supunere. Nu simţea nici cald, nici frig, ci părea undeva deasupra acelui loc şi a acelui timp. De parcă şi-ar fi părăsit propriul trup şi ar fi privit încăperea aceea a Judecătoriei de undeva de deasupra norilor. Îl auzi pe magistrat zicând:

— Nu ne interesează sufletele, ci doar faptele. Nu ne interesează dacă cineva plânge, ne interesează doar faptele.

•

Popa Nae şedea pe scaun, cu privirea aţintită spre peretele din faţă. Când gardianul îl adusese în încăpere, nu dăduse nici un semn că l-ar fi cunoscut pe Iancu.

— Părinte Ioachimescu, spuse domnul judecător de instrucţie Simion Populeanu, cum a ajuns să fie amestecat într-o treabă aşa de tulbure un preot atât de respectat de enoriaşi?

Părintele nu spuse nimic. Domnul Populeanu se înclină politicos înainte, apoi, cu un chip serios, continuă:

— Ia să vedem. Ai poruncit să se bată clopotele la ceasuri trecute de miezul nopții și ai dat astfel semnul răscoalei. Această poruncă este un semn de premeditare, pe care noi îl vom consemna. S-a auzit în Ploiești peste tot, lucrurile sunt demonstrate. Cu zile bune înainte, ai spus fiecărui enoriaș de la dumneata din cartier să iasă la revoluție atunci când va auzi clopotele. Iar e semn de premeditare. Îți dai seama ce ai făcut cu asta? Ți-ai folosit autoritatea ecleziastică pentru a produce o tulburare a ordinii de drept. Din punct de vedere legal e o nenorocire pentru un preot. Ce ne poți spune despre asta?

Părintele ședea tăcut ca o stană de piatră, ceea ce era oarecum neobișnuit pentru sfinția sa.

— Bine, nu vrei să vorbești. Hai să te întreb ceva precis. Cine ți-a spus să chemi enoriașii folosind clopotele de la Sfânta Vineri?

Atunci părintele întoarse obrazul spre magistrat și zise, cu o voce pe care de obicei o folosea la înmormântări:

— Au fost trei neo-eteriști care m-au căutat și mi-au cerut să fac asta.

Magistratul făcut semn lui Iancu să scrie. Penița începu să alerge pe hârtie.

— Neo-eteriști? se miră domnul Populeanu. — Nu am mai auzit! Cine să fie ăștia?

— Foarte periculoși, fu de acord popa Nae.

— Și ce au făcut ei? întrebă magistratul, înfierbântat că prinsese un fir.

— Mi-au dat banii. Ei conspiră, ei au fost cu banii, au dat mulți napoleoni. A fost o conspirație neo-eteristă.

— Extraordinar! zise magistratul. — Chiar nu se cunoaște nimic. Și cum se numesc ei?

Părintele rosti, dând din cap la fiecare nume pronunțat foarte clar:

— Se numesc Keops, Khefren şi Mikerinos.

Magistratul se încruntă, iar entuziasmul îi dispăru de pe chip. Izbucni precum aburii dintr-o oală cu supă care-a stat prea mult pe foc:

— Părinte, dumitale-ţi arde de glume cu mine?

Părintele întoarse chipul luminos, duhovnicesc spre magistrat şi răspunse:

— Păi, dacă mă tot întrebi? Cum ar fi să nu-ţi spun chiar nimica? Nu-mi şade în fire, nici măcar atunci când e vorba de reacţiune. Dacă vrei, te ţin aşa până mâine.

Magistratul se ridică în picioare şi zise:

— Bine, atunci înapoi la temniţă, că nu avem ce-ţi face sfinţiei tale. Dar să ştii că am destule mărturii de la agenţii de poliţie, de la ofiţerii armatei, de la funcţionari, de la amploaiaţii care nu s-au dedat la prostii, de la sute de martori care te-au văzut ce ai făcut. Eu îţi dădeam o şansă cinstită să spui de ce, ca să se treacă în rechizitoriu. Asta te ajuta. Dacă nu vrei, părinte, ce să-ţi fac eu? Te mai las două zile, apoi închid partea asta a dosarului. O să poţi vorbi la proces. E bine aşa?

Părintele, zâmbind eroic:

— Cum te-o lumina Cel de Sus, fiule.

— Părinte, nu e bine ce faci, zise domnul Populeanu.

Iar popa Nae replică imediat:

— Dar ce este Binele?

Atunci magistratul nu mai zise nimic.

*

De cum ieşi magistratul din încăpere, pentru o pauză de câteva minute, gardianul introduse în camera de interogatoriu pe Candiano. Acesta intră şi dădu cu ochii de Iancu, care şedea cuminte la pupitrul stenografului. Când intră Candiano, Iancu tocmai îşi aranja pentru a zecea oară călimara şi-şi înşuruba peniţa, deşi peniţa n-avea nevoie

de asta. Candiano luă loc pe scaunul rezervat cercetaților și, de cum rămaseră singuri, întrebă cu oarecare ardoare:

— Ce faci dumneata aici?

Iancu se întoarse spre el. Răspunse, privindu-l în ochi:

— Lucrez ca grefier la Tribunal. Aici muncesc eu.

Un moment de liniște și deodată:

— Ai trădat mișcarea? zise Candiano.

Iancu întoarse privirea spre peretele din fața lui când zise:

— Care mișcare?

— Republica după care tânjește poporul, zise Candiano.

— N-a ținut prea mult republica aceea, zise Iancu.

— Va dăinui pururea în memoria nației românești, zise Candiano cu apăsată convingere.

— Am fost până acasă, răspunse Iancu. — Am fost reținut puțin de familie. Când m-am întors, republica nu mai era.

Candiano dădu din umeri:

— Eu mi-am făcut datoria.

— Oho! Uite ce a ieșit. Dumneata știai în ce bagi pe toți oamenii ăștia? Că va veni armata? Că vor fi cercetări?

Obrazul lui Candiano păru a rămâne nemișcat atunci când vorbi. Pometii i se înroșiră, ca de rușine. Era apăsat de ceea ce i se întâmpla. Răspunse:

— Iancule, stai așa. Eu am fost pregătit dintotdeauna să plătesc un preț oricât de mare pentru crezul libertății noastre. De mine nu mi-e deloc. De ceilalți, da, îmi pasă. O să iau asupra mea tot. Dar a fost o situație foarte nefavorabilă. Începând cu războiul dintre Franța și Prusia și continuând cu răspunsul mizerabil al militarilor români, care nu au mișcat ce trebuie la București, lucrurile n-au mers în favoarea noastră. Sper că nu mă condamni pe mine pentru asta. Altcineva e de vină. Reacțiunea a avut susținere, ăsta a fost necazul.

Se gândi puțin și apoi adăugă:

— Adică ăia care nu l-au apărat pe Cuza l-au apărat pe Carol. Cine ar fi crezut asta? Ai dracului! Din cauza lor a căzut toată treaba.

Iancu se uită la el cu o privire plină de dezamăgire când îl întrebă:

— Cine să fie de vină?

— Nimeni altcineva decât neamțul dumitale.

— Al meu? izbucni Iancu cu o voce în registru destul de coborât, spre a nu auzi nimeni de pe coridor.

— Da, da, al dumitale.

— Cum așa? zise Iancu.

— Nu ești copist la Judecătorie? E regimul dumitale.

— Dar ce altceva am eu de făcut? spuse Iancu. — Ce altceva să fac, ca muncă cinstită, în orașul ăsta?

Atunci ușa se deschise, magistratul reintră în încăpere și își reluă locul pe scaunul ca un jilț domnesc care-i făcea atât de bine la spate.

— Domnul meu, mă numesc Simion Populeanu și am onoarea de a reprezenta Domnia în investigarea cazului de trădare de la 8 august 1870, la care domnia ta, domnule Candiano-Popescu, ai calitate de învinuit. Așadar, aceasta e situația în care ne aflăm și mi-aș îngădui să-ți recomand să colaborezi cu noi.

Urmă un moment de tăcere, la capătul căruia domnul Populeanu se ridică în jilț. Continuă:

— Să trecem în revistă faptele. Așadar, procedura investigației ne cere să verificăm totul, faptă cu faptă. Ai dumneata vreo întrebare asupra procedurii?

Candiano răspunse, cu un zâmbet rece:

— Ne va judeca istoria, domnule Populeanu.

— Bravada nu-ți ajută la nimic, stimate domn.

— Vreau să spun, domnule, că istoria va consemna primul caz de acuzație la adresa organizatorilor unei chermeze publice.

Aici magistratul chiar râse:

— Adică dumneata vrei ca eu să cred că n-a fost decât o chermeză?

Candiano declamă, cu un gest amplu cu braţele:

— Absolut! Văd multă lume întemniţată pentru o serbare populară.

Magistratul continuă pe un ton profesional:

— Dumneata nu realizezi ce se petrece aici. Instrumentarea acestei investigaţii va sta la baza unui act de acuzare. Cei găsiţi vinovaţi de trădare de ţară de către tribunal ar putea fi condamnaţi la moarte. Or, asta înseamnă că orice acuzat de acum poate atârna în ştreang.

Candiano rămase împietrit. I se mişcară doar buzele când spuse:

— Europa nu va permite asta.

— Va fi un proces cu juri, într-o curte la care jurnaliştii din Apus vor avea acces. Noi nu avem altceva de făcut decât să documentăm faptele. Dacă juriul va considera că faptele se încadrează în ceea ce descrie legea, acuzarea va cere condamnarea la moarte. E foarte posibil ca unii să atârne în ştreang pentru faptele de la 8 august.

Candiano se întoarse spre magistrat şi spuse cu reţinută obidă:

— Nu răspund la nici un fel de întrebări. Nu recunosc dreptul acestui tribunal de a mă judeca. Cer judecarea într-o curte neutră, stabilită de puterile europene.

Magistratul clătină din cap, nu, nu. Spuse:

— Aşa ceva nu e prevăzut în legislaţia noastră! Dumneata ar trebui să ştii, doar ai studiat dreptul.

Candiano se apără astfel:

— Dar aceasta e o mare nedreptate! Este o mârşăvie! Nu putem fi judecaţi de cei împotriva cărora ne-am ridicat pentru a ne cere drepturile! Europa nu va permite asta!

— Stai liniştit, nu vom adăuga în rechizitoriu alte fapte decât cele pe care domnia ta le-ai comis. Mai sunt şi colaboratorii dumitale, cei din acel aşa-zis comitet revoluţionar.

Aici trebuie să clarificăm responsabilităţile. Cine ce a făcut, aceasta-i întrebarea. După cum sigur îţi dai seama, avem faptele, mulţi martori ne-au permis să restabilim cronologia. Ştim ce a făcut fiecare târgoveţ în ziua aceea, de la unu noaptea până spre orele patru ale după-amiezii, când batalionul sosit de la Bucureşti a restabilit ordinea în oraş. Asta va fi în rechizitoriu. Ce s-a făcut aici, fapte şi doar fapte.

— De ce nu am cu mine un avocat? spuse Candiano.

— Suntem în faza preliminară a procedurii, când se face confruntarea faptică. E o situaţie de securitate a ţării şi aici procedura zice că nu e nevoie de avocat al apărării atunci când se pun întrebările.

Candiano se uită spre Iancu, de parcă s-ar fi aşteptat ca el să-l apere. Întrebă:

— De unde procedura asta?

— E dreptul procedural al Principatelor Unite. Lucrăm după buchea cărţii.

— Astea sunt ameninţări, domnule, spuse Candiano.

Magistratul făcu ochii mari:

— Ameninţări? Simpla descriere a procedurii? Cum aşa? Tot ce am făcut a fost să-ţi explic importanţa etapei de confruntare a evenimentelor în contextul investigaţiei.

— Am fost ameninţat cu ştreangul.

Iancu stătu în tot acest timp cu pana în aer. Nu fusese nimic de consemnat.

— Bine, spuse atunci magistratul. — Atunci uită ce am spus. Să zicem că e doar o discuţie preliminară, care să ne aducă pe amândoi la o înţelegere comună a situaţiei. Să începem de la bază. Să discutăm fundamentele procesului. Aşadar, dumneata, domnul Candiano-Popescu, şi împricinaţii care s-au aflat în conspiraţie cu dumneata veţi pleda fie vinovat, fie nevinovat la o serie de acuzaţii care vor fi prezentate în faţa curţii cu juri. După cum a stabilit ministrul Justiţiei, pentru un proces de trădare de ţară va

fi un proces cu juri. Hotărârea juriului se ia cu majoritate simplă. O decizie de „vinovat" va duce la stabilirea pedepsei de către judecător, conform legii. O decizie de „nevinovat" înseamnă că acuzatul pleacă acasă, cu indemnizaţie pentru zilele de încarcerare.

Candiano zâmbi şi se scutură de parcă ar fi fost cufundat într-un izvor excesiv de rece:

— Asta e dreptatea prusacă! Cunoaştem foarte bine, domnule Populeanu, şi bine ştii şi dumneata. Am fost arestat de două ori în ultimii doi ani degeaba, acum sunt la a treia arestare. Nu e abuz pe care justiţia domniei tale să nu-l fi făcut împotriva mea. Nu am încredere în ce se face aici. Perspectivele dreptăţii germane la sud de Carpaţi? Ele sunt circumscrise în procedură astfel: *auf der Flucht erschlossen*.

— Cum adică? făcu domnul Populeanu sincer consternat. — Crezi că justiţia noastră va permite uciderea cuiva, când acuzatul e sub ocrotirea noastră?

Candiano ridică braţele spre cer:

— Da, da, asta cred! Nici nu cred că ajungem până la proces! Tiranul îşi va pierde răbdarea cu noi!

— Dar e dezonorant să spui dumneata asta! Când au fost executaţi fără judecată oameni în România domnului Carol?

Candiano, la fel de hotărât:

— Lichidarea inamicilor personali se face pe pământ din vremea lui Cain şi Abel!

Magistratul ţâşni în picioare ca împins de un resort:

— Domnule grefier, te rog să consemnezi această bănuială a acuzatului. Acuzatul consideră că procedura va fi incorectă şi că există riscul ca toţi cei acuzaţi să fie executaţi fără judecată. Trebuie să avem asta în raport. Apoi, către Candiano: — Ce amestec din partea forurilor superioare, domnul meu? Nu va fi nici un amestec!

Deodată, Candiano către Iancu:

— Nu consemna!

Domnul Populeanu, imediat:

— Consemnează!

Candiano:

— Nu consemna!

Domnul Populeanu:

— Știi ceva? Avem faptele. Domnul Candiano-Popescu poate va binevoi să fie de acord că trei mii de oameni au manifestat în oraș în sprijinul unei așa-zise mișcări republicane. Acestea sunt faptele. Trebuie să discutăm despre ce a stârnit această manifestațiune. Nu-i așa?

Candiano se lăsă în scaun mai puțin încordat. Iancu se gândi că Alecu măsoară timpul cu cerneala din călimara lui.

•

Magistratul privi cum Candiano e condus din nou spre celulă. Rămas singur cu Iancu, zise cu oarecare detașare:

— Joacă tare stimabilul, nu-i așa?

Iancu întâmpină toate aceste cuvinte cu o tăcere bine simțită, așa cum ar trebui să fie rolul grefierului. Dar magistratul insistă:

— Chiar așa, cum îl găsești?

— Pe cine? făcu Iancu, de parcă nu ar fi avut idee despre cine e vorba.

Domnul Populeanu silabisi:

— Pe Alexandru Candiano-Popescu.

Iancu răspunse:

— E alunecos și schimbător. Și se aprinde cam repede.

— Ei, da, toți românii sunt așa, spuse domnul Populeanu, altfel n-ar fi români. Nu vezi ce tare se sperie Candiano de un Vodă care nu-i schimbător și care încearcă să imprime acestui proces toate clauzele legii? Un domn care-și urmează neturburat de nimic menirea și misia domnească?

Asta e important, pentru că noi toţi acţionăm aici în cadrul legii. Unde am fi fost noi fără Vodă Carol?

— Parcă totuşi domnul Candiano e cam prefăcut, mai spuse Iancu. — Mă uit la el şi parcă nu-l pot crede. Zice câte ceva şi nu ştiu ce să cred despre ce a zis. Pe jumătate e serios, pe jumătate nu. Uneori zice că are un plan, apoi se poartă de parcă n-ar fi vreunul.

— Mda, zise magistratul. — Eu mă tem că se preface acum şi că-şi pregăteşte o apărare-surpriză.

Iancu şezu o clipită nemişcat, apoi adăugă:

— Cine, el? N-aş crede! Cu el, ce-i în guşe şi-n căpuşe.

Magistratul se uită cercetător spre Iancu:

— Dar dumneata l-ai cunoscut dinainte de 8 august?

— Tot Ploieştiul l-a cunoscut, spuse Iancu, cu un glas care dădea de înţeles că aserţiunea e neapărat adevărată.

— Corect, zise domnul Populeanu. — Atunci să facem confruntarea faptelor şi cu alţi împricinaţi. Să continuăm cu ei unul câte unul, până avem toate faptele.

•

A venit şi rândul lui Radu Stanian la interogatoriu. Când l-au adus, mâinile îi tremurau. În noaptea de dinainte visase că-l vor găsi vinovat că a găzduit întruniri conspirative şi că instanţa va porunci confiscarea casei. În vechime, aşa se făcea pentru asemenea fapte.

— Iată-ne la lucru, domnule Stanian, spuse domnul Populeanu.

Radu Stanian se aşează pe scaunul pe care se aflaseră pe rând şi ceilalţi republicani din comitet. Îşi frecă palmele de genunchi, cu un gest nervos. Ascundea că mâinile îi tremură, le ţinea sub masă.

— Ştii ce am aflat eu? începu domnul Populeanu. — Am aflat că domnia ta eşti şeful întregii conspiraţii din Ploieşti.

— Nu e adevărat! izbucni Radu Stanian, pe un ton defensiv.

— Ba da, ba da, şi avem şi dovezi.

— Peste poate!

— Iată prima dovadă! zise judele de instrucţie cu o voce calmă. — De câte ori s-a întrunit aşa-zisul comitet revoluţionar în casa dumitale?

Radu Stanian îşi muşcă buzele. Domnul Populeanu continuă:

— Vezi? Dacă nu eşti şeful mişcării, de ce să vină ei toţi la miezul nopţii în casa dumitale?

— Am servit doar drept gazdă! se apără el.

Magistratul făcu semn cu degetul spre Iancu:

— Ai notat? Scrie tot ce spune domnia sa. Fiecare detaliu e foarte important, pentru că va ajuta juriul să stabilească întregul cuantum al culpei. Deci: gazdă. Bun.

Apoi din nou spre acuzatul Radu Stanian:

— Ar fi bine să ne spui dumneata tot. Avem deja toate datele, ele vor ajunge în dosar şi de acolo se va elabora actul acuzării. Tot în dosar acuzarea va nota şi cât de mult au colaborat acuzaţii cu investigaţia. Pentru unii vom face recomandări foarte pozitive. În cazul dumitale, vezi, pentru că ai găzduit organizarea tulburărilor, lucrurile sunt de la bun început mai complicate.

Radu Stanian îşi freca mai departe palmele de genunchi, de parcă l-ar fi mâncat fără putinţa de a mai suporta. Domnul Populeanu îl privi cu coada ochiului, apoi mai spuse:

— Singura dumitale şansă e să ne descrii structura organizatorică a grupului aşa-zis revoluţionar. Dumneata ai fost şeful la nivel naţional?

— Eu? În nici un caz.

— Atunci cine?

— Informaţiile ajungeau la noi prin Candiano-Popescu şi veneau direct de la Ion Brătianu. A mai existat un om de legătură, Eugen Carada.

Magistratul își apropie tăcut palmele, ca și cum ar fi aplaudat:

— Excelent! Mulțumesc pentru confirmare! Noi avem aceste date, dar confirmarea este importantă din punct de vedere procedural. Acum să vedem mai departe: la nivelul organizației din Ploiești, cine a fost șeful?

Radu Stanian spuse imediat:

— Candiano-Popescu, dar nu era șef în sensul în care ne imaginăm o structură militară. El vorbea și ne convingea ce e cel mai bine de făcut.

— Cum așa? se prefăcu magistratul că nu înțelege nimic. — Era sau nu era șef?

— Nu a fost o organizare de tip militar.

— De acord, asta înțeleg, dar de ce e important să reținem asta?

— Pentru că acesta e adevărul, spuse Radu Stanian, privind în gol. — Nu a fost vorba de o ridicare de tip militar. Nu s-au dat ordine. Nu a fost o ridicare armată. Ca dovadă, nu s-a tras nici un foc de armă atunci când maiorul Goian a venit de la București.

— Bine, înțeleg și apreciez ce spui. Bine. Ce rol avea părintele Nicolae Ioachimescu în organizare?

Radu Stanian se gândi o clipă, apoi zise:

— Nu avea nici un rol special.

— Ceea ce a făcut el a fost cu aprobarea episcopiei?

— Nu am auzit așa ceva. Mă îndoiesc că episcopul a știut ceva.

— Ești sigur de asta? făcu magistratul răsfoind carnetul lui de note.

— Sunt sigur că nu știu eu de asta, zise Radu Stanian ridicând din umeri.

— Bine. Să vedem mai departe. Dar Stan Popescu ce rol a avut?

— La început, a avut același rol ca și noi. După aceea a fost numit șeful poliției din Ploiești.

— Cine l-a numit?

— A fost o numire dată direct de Candiano-Popescu.

— Dumneata ai fost de față la numirea lui?

— Da. Numirea s-a făcut în piața publică. Multă lume a fost acolo.

— Unde erai atunci?

Radu Stanian răspunse:

— În Piața Unirii.

— Bine, avem confirmat și asta. Ai fost numit dumneata șef al telegrafului?

— Nu, nu cred că a existat așa ceva. A fost doar un grup de revoluționari care au rămas la telegraf. Nu a fost o ierarhie strictă.

Magistratul își notă ceva.

— Uite, vezi... Asta nu-mi place. Nu răspunzi la ce te întreb, deși eu știu că dumneata cunoști răspunsul. Ai găzduit întâlniri conspirative, ai ocupat telegraful... Sunt multe, dragă prietene. Trebuie să răspunzi cinstit.

— Domnule judecător, dar nu înțeleg despre ce e vorba.

— Hai să mai încerc o dată. Poate îți amintești. Cine a fost numit șef la telegraf?

— Cred că a fost Guță Andronescu. Dar nu sunt sigur. Nu mai știu sigur.

— Bine, deci se confirmă și asta. Hai să te mai întreb ceva. Ai primit armă în decursul tulburărilor? Ai făcut uz de armă?

— O armă? Eu? făcu Radu Stanian. — Nu. Nici un fel de armă. Nu am avut armă la mine pe 8 august.

Iancu se șterse cu batista de sudoarea rece care-i acoperise deodată fruntea. Se uită la Radu Stanian, dar acesta nu părea să mai știe nimic din ceea ce se petrecuse la postul de poliție.

Atunci când Leonică Ciupicescu intră, magistratul bea apă. Lăsă paharul jos, apoi îi făcu un gest cu mâna, „ia loc aici". Leonică se aşeză pe scaunul celui interogat. Domnul Populeanu spuse:

— Noi nu am mai avut onoarea să ne întâlnim, domnule Ciupicescu.

— Nu, domnule judecător. Apoi adăugă, în chip de expresie politicoasă care-i ieşi cam stângace: — Îmi pare rău că ne întâlnim în aceste condiţii.

Magistratul îşi deschise carnetul.

— În ce condiţii?

— Păi, investigaţia...

Magistratul făcu „Hm" şi dădu din cap ca şi cum ar fi zis da. Citi pentru o vreme câteva note din caiet. Apoi zise:

— Să începem cu începutul. Ai participat la vreuna dintre întrunirile pe care comitetul revoluţionar le-a ţinut în casele conspirative?

— Eu? Nu, domnule judecător. Eu am o afacere de familie, nu aş fi avut timp de aşa ceva.

— Ce afacere?

— Am un restaurant de familie şi apoi am parte de acţionariat la întreprinderea de lămpi cu gaz din strada Buna Vestire.

— A, zise domnul Populeanu, deci eşti un om de condiţie!

Modest, domnul Ciupicescu plecă fruntea:

— Nu, domnule judecător! Sunt un om care munceşte.

— Da, dar afacerile îţi merg bine, nu-i aşa?

— Uneori da, uneori trebuie şi mai multă muncă...

— Bun, ca peste tot, se înţelege. Dar e ceva ce nu pot să înţeleg. La ce ţi-a trebuit dumitale, un om care munceşte,

care este de o oarecare condiție și avere, să se ridice contra stăpânirii?

Domnul Populeanu rămase nemișcat, în așteptare.

— Chiar așa, făcu Leonică.

— Da, domnul meu. Pentru că menirea mea aici e și să încerc să înțeleg resorturile lăuntrice ale acestor acțiuni. Este, firește, ancheta, iar finalitatea ei e rechizitoriul pentru proces. Dar mai e și raportul meu către ministrul Justiției, care e foarte probabil să ajungă până la prim-ministru și chiar mai sus.

— Și mai sus? făcu Leonică.

— Deci, dacă afacerile merg bine, dacă viața e frumoasă, de ce să te ridici împotriva orânduirii?

Și atunci Leonică spuse:

— Dar toată lumea de condiție e progresistă în Ploiești! Dacă iese unul la revoluție, ies toți! Așa merg lucrurile într-un oraș cu vederi ca ale noastre.

— Scrie, prietene, spuse domnul Populeanu, scrie exact așa.

Iancu se zori și scrise ceea ce spusese Leonică, cuvânt cu cuvânt.

— E important ce am spus eu?

— Bun, acum am discutat motivația. Deci mediul Ploieștilor e motivația, iar nu situațiunea economică personală. Acum, să vedem, când ai avut prima oară știre de ridicarea de pe 8 august?

Leonică privi spre fereastră și păru că nu-și mai aduce aminte. Zise:

— Nu mai știu când, dar știu că de la Costică Grigorescu am auzit.

— Care este relația ta cu domnul Costică Grigorescu?

— O, avem multe afaceri împreună. O dată i-am vândut un loc de case. Altă dată, am cumpărat niște berbecuți de la el. Altă dată i-am vândut gaz pentru treburile lui. Ne știm de mulți ani. Am încredere în Costică.

— Da, bun. Domnule grefier, a se reţine faptul că există relaţii de afaceri între cei doi domni. Şi ce ai aflat de la domnul Grigorescu?

— Am aflat că vor suna clopotele, că va suna trâmbiţa, că acesta va fi semnalul unei ridicări generale şi că Ploieştii ies în stradă. Şi că bine ar fi dacă aş veni şi eu şi chiar sunt bine-venit să vorbesc de la tribună, pentru a-mi prezenta ideile.

— Aha, spuse magistratul, invitând vorbitorul să zică mai departe. — Care idei politice?

— Domnule judecător, toată viaţa eu am fost înclinat spre politică. Am multe idei.

— Bun, şi nu se putea să le exprimi în cadrul partidelor aici constituite, aşa cum trebuie, constituţional?

— Ba exact asta am făcut! spuse Leonică Ciupicescu. — Eu sunt înscris liberal. Mă ştiu Ploieştii, am mai vorbit la întruniri. Se zice că sunt bun vorbitor. Multe lucruri am spus şi am înfăţişat, că de aceea a şi zis Costică: domn'e, dacă se toropeşte audienţa, îl trimitem pe Leonică să le ridice interesul.

— Aha. Deci ai vorbit de la tribuna manifestaţiunii pe 8 august?

— Sigur că da, fără mine nu se putea.

— Mai ţii minte ce ai spus?

— Sigur că da.

— Stai să te întreb eu, zise magistratul, care părea interesat de nişte lucruri foarte precise. — Ia să vedem dacă ai evocat ideea unei posibile schimbări a regimului politic, cu eventualitatea apariţiei unei republici.

— Da, se poate să fi zis asta chiar aşa, confirmă Leonică.

— Şi ai dat vreun nume? întrebă domnul Populeanu.

— Da, am zis că poporul poate alege între revenirea lui Vodă Cuza şi republică. Cred că am mai zis şi că Ion Brătianu ar fi un preşedinte mai bun decât orice Vodă am putea culege de prin Europa. E o părere politică a mea.

Şi asta au mai zis şi alţi vorbitori. Nu am fost eu singurul care a spus că poporul ar trebui să se exprime prin plebicist.

— Deci ai zis asta?

— Am zis.

— Crezi asta?

— Da, domnule judecător. Cred asta.

Magistratul duse mâna la bărbiţă şi se frecă pe ea ca şi cum ar fi vrut să încetinească trecerea timpului. Întrebă, oarecum nelămurit:

— Dar cum adică să fie dat jos Vodă Carol? Nu era limpede că mişcarea republicană va fi oprită imediat? Că nu are susţinere? S-au făcut peste trei sute de arestări în toată ţara, peste cele din Ploieşti. Gata, treaba e oprită. Ăştia erau toţi republicanii.

Iancu se uită la ei pe sub sprâncene.

— A, eu nu am nici o îndoială, spuse Leonică. — La ce ridicare de oameni am văzut, mi se pare imposibil ca această revoluţie să nu se repete. Sigur va izbândi cândva. Vodă Carol va pleca, şi încă foarte curând.

— Domnul meu, şi atunci ce facem noi aici? întrebă magistratul.

— Dumneata îţi faci datoria de slujbaş al justiţiei. Iar eu îmi fac datoria de cetăţean şi îţi spun că răsturnarea lui Vodă Carol mi se pare sigură.

Magistratul clătină din cap. Spuse:

— Bine, ajunge pentru acum. Mulţumesc pentru informaţiile confirmate. Cel mai probabil vom reveni la dumneata în partea următoare a cercetării.

•

Stan Popescu intră în încăpere cu un aer de seriozitate afectată. Iancu văzu că e neras, că nu poartă cămaşa în

pantaloni, că a dormit pe fân toată noaptea. Nu era o privelişte plăcută. De cum intră în încăpere, Stan observă cu oarecare surpriză cine joacă rolul grefierului, dar nu dădu de înţeles că l-ar cunoaşte pe Iancu de undeva.

— Aşadar, domnule Popescu, iată că ne revedem, spuse domnul Populeanu. — Ce ţi-e şi cu surprizele vieţii! Facem ce facem şi noi doi avem conversaţii despre evenimente politice.

Stan nu zise nimica, dar în schimb se uită lung la Iancu. Când magistratul se uită în altă parte, îi făcu cu ochiul. În loc să-i răspundă, Iancu înmuie tocul în călimara cu cerneală.

— De data asta, vom sta de vorbă despre evenimentele de pe 8 august anul curent. Să vedem ce a fost şi cum a fost.

Iar tăcere.

— Aşadar, ce ai făcut domnia ta înainte de 8 august?

— Am fost întâi la o cumetrie, apoi la o nuntă, iar seara de 7 august m-a găsit teribil de obosit. Am fost cu prietenii la o sărbătorire, la Hotel Moldova.

— Are rost să te întreb despre întâlnirile politice la care ai participat înainte de 8 august?

— Nimic politic. Nu am fost la nici o întâlnire. Am fost la cumetrie, apoi la nuntă, ţi-am zis.

— Bine, hai să ne concentrăm pe 8 august.

— Bine, spuse Stan Popescu, cu un aer hotărât.

— Cum ai descrie dumneata, întrebă magistratul, cu o singură expresie ceea ce s-a petrecut pe 8 august?

Iancu urmărea cu oarecare nervozitate dialogul, aşteptând cu tocul în aer. Vedea limpede că domnul Populeanu încearcă diverse strategii cu membrii grupării revoluţionare. Unora le spunea că ştie ceea ce nu ştia. Altora le arunca nişte întrebări la întâmplare. Pe alţii îi acuza că ar fi avut roluri pe care nu le avuseseră. Domnul Populeanu era,

în felul lui, pentru România de atunci, un mare artist. Îl auzi pe Stan Popescu răspunzând pe un ton bonom:

— A fost cea mai minunată chermeză la care am mers vreodată.

Magistratul, cu îndoială:

— Chiar așa?

— Daaaa, făcu Stan. — A fost minunat.

— Chiar așa, domnule șef al poliției republicane?

— Acuma, și la Veneția la carnaval se alege ba un rege, ba un zeu, ba o vestală. Dar nu vine nimeni a doua zi să îi aresteze pentru numirile din timpul carnavalului. Domnule, a fost o chermeză venețiană! S-au purtat măști. Puteau să mă aleagă și împărat! Mă țineați la preventivă că l-am depus pe Napoleon?

Magistratul nu se așteptase la așa ceva. Asta ieșea din orice schemă a răspunsurilor. Întrebă:

— Cum așa, carnaval?

— Ce frumos ar fi dacă Ploieștii, care sunt un loc așa de plin de viață și de bucurie, ar avea o tradiție de carnavaluri, ceva minunat, cu măști, cu imitațiuni de oameni celebri, cu orchestre care să știe ce cântă, în loc de tarafuri nenorocite care le zic după ureche, cu armată în pas de defilare, cu toată lumea pe bulivar! Poate a început la Ploiești tradiția unui carnaval minunat și dumneata o cercetezi ca pe o crimă.

— Adică dumneata încerci să-mi spui că asta n-a fost o tentativă de răsturnare a ordinii constituționale, ci un soi de carnaval.

— Absolut! spuse Stan Popescu. — Cel puțin eu așa am înțeles! Și nu am fost ales doar șef al poliției în noaptea aceea, ci am fost desemnat ca Apollo.

Magistratul bătu cu ambele palme în masă:

— Domnule, asta e o prostie. Sper că nu-ți gândești apărarea în felul acesta.

— Ce apărare? Nu am nevoie de apărare.

— Domnule Popescu, dumneata eşti un revoluţionar de carieră. Nu mă îmbrobodi, te rog.

Domnul Popescu arătă un chip foarte serios.

— Vai, cum de m-aş gândi la asta? Văd că justiţia noastră are nevoie de vinovaţi. Înţeleg. Duşmanii ţării sunt vinovaţi, asta nu am nici o îndoială. Dar sunt eu duşman al ţării? Pentru ce? Pentru că am ieşit la o chermeză? Fii, domn'e, serios...

— Avem mărturii. Avem documente. Există rapoarte oficiale. Aici, în Ploieşti, a existat tentativa de a se proclama o republică, iar braţul armat al acestei republici era o forţă de poliţie pe care dumneata trebuia să o conduci. Toate aceste chestiuni s-au documentat, avem rapoarte. Te-au văzut oamenii poliţiei pe care i-ai dezarmat!

— Dezarmat? S-a tras vreun glonţ? S-a rănit vreun om al poliţiei? O cât de mică zgârietură?

— Că nu s-a tras şi nu a murit nimeni e foarte bine.

— Aha, făcu Stan Popescu ridicând braţele, deci n-a murit nimeni! Corect? Şi atunci ce investigăm aici? Onoarea lui Vodă, poate?

Se întoarse spre Iancu, care şedea cu tocul în aer, neştiind ce să consemneze. Ca şi cum l-ar fi luat martor pe grefier. Domnul Populeanu însă se iritase:

— Domnul meu, ţi-am mai spus să nu mă minţi şi să nu mă iei de sus, înţelegi?

— Iar eu te asigur, domnule magistrat, că am fost arestat pentru o chermeză. Nu ar fi prima oară, ce-i drept. E adevărat că am capturat o damigeană de vin roşu absolut senzaţional şi că am fost arestat beat, foarte beat. Am avut nevoie de mult timp ca să-mi revin. Dar, când mi-am revenit, eram la arest. Nu, nu am voie să merg acasă, aşa mi-au zis. Le-am strigat prin uşa cu zăbrele că vreau să fac pipi acasă. Mi-au strigat înapoi că trebuie să aştept ca să fiu anchetat. Şi sunt anchetat de dumneata, care mă întrebi ce naiba s-a petrecut la chermeza populară. Iar eu

nu-mi mai amintesc nimic altceva în afară de vinul acela roşu minunat.

Magistratul se ridică în picioare, merse la fereastră, se uită pe geam multă vreme. A venit septembrie. Câţiva dintre arborii din oraş au început deja să-şi schimbe culoarea. Plopii de la Sfânta Vineri mai întârzie, ei se înalţă mai departe verzi, ca în miezul verii. Se întoarse şi zise:

— De când spui dumneata că ai fost băut?

— Asta îmi amintesc, de la prima cumetrie. Deci din seara de 5 august. Mare lucru nu mai ştiu din ce a fost după vineri seara. Am dus-o tot într-un chef. Am şi martori. De fapt, tot oraşul poate spune, dacă are ţinere de minte. Ce s-a petrecut în jur, că a fost nuntă, că a fost chermeză, că a fost carnaval... eu am fost ca melcul în cochilia mea. Înţelegi dumneata? Puteau să mă pună şi Vodă, n-aş fi avut habar. Puteau să mă urce până la Dumnezeu Tatăl şi n-aş fi ştiut.

— Domnule, nu te cred. Dar vom consemna asta în raportul nostru. Să se stabilească la proces ce şi cum. Să ştii că o să mai ai o ocazie să declari pe cinstite cum a fost. Mai gândeşte-te.

— Cum eram când m-au arestat? întrebă Stan. — Trebuie să scrie în vreun raport. Eram beat pulbere.

— Da, dar te-au găsit beat în sediul poliţiei. Erai singur în sediu.

— Mă tot gândesc la vinul acela roşu. Aş fi de acord să-l despăgubesc pe proprietar şi aş vrea să aflu de unde l-a luat, ca să-mi mai iau şi eu.

— Bine, ajunge. Nu-mi place comedia dumitale.

— Să ştii că nu e uşor deloc să găseşti un vin roşu bun. Ăla de Valea Călugărească s-a poşircit în anii din urmă. Cel mai bun a fost ăla din toamna lui pa'ş'opt. Ăla avea parfum, avea şi suflet! Multă lume face vin, dar un vin adevărat, cu buchet, cu gust pe dinlăuntru, asta mai

greu. Scrie, domnule grefier, am fost arestat pentru adevărul ăsta, consemnează acolo tot ce spun eu!

— Ajunge, făcu domnul Populeanu.

— Justiția vrea de la mine adevărul. Ascultă de la mine adevărul: vinul de Ștefănești e cel mai bun!

— Da, bine, ajunge. Vei semna declarația și asta este. Mai vorbim peste câteva zile, când ne completăm rechizitoriul.

— De ce mă oprești? Mă trimiți înapoi la *malmaison*? Tocmai acum, când discuția ajunsese interesantă și cerea ceva cultură viticolă? Și ce să semnez, că nu ți-am declarat nimic?

Domnul Populeanu se uită din nou la grefier.

— Da, răspunse, nu ai declarat nimic util cercetării.

•

Imediat ce Stan Popescu părăsi încăperea unde judecătorul de instrucție își desfășura cercetările, domnul Simion Populeanu izbucni cu voce coborâtă, ca și cum n-ar fi dorit să trezească un copil din somn:

— Domnul acesta face pe prostul.

— Mda, scăpă Iancu și, imediat ce zise asta, se simți ca și cum l-ar fi trădat.

— Admit că e o strategie inteligentă pentru apărare. Sunt martori care vor declara că l-au văzut băut. Mai mult încă, și ofițerul care l-a capturat în sediul poliției a consemnat limpede în raport că arestatul era într-o foarte avansată stare de inebriere. E clar. Uite ce a făcut. Când a realizat că rebeliunea nu duce nicăieri, s-a îmbătat cu intenție, ca să spună apoi că în decursul tulburărilor nu a știut de el. E o strategie de apărare conformă cu personalitatea acuzatului, cu reputația lui.

Se întoarse spre Iancu:

— Dumneata îl cunoşti pe Stan Popescu?

— Da, spuse Iancu, parcă retrăgându-se.

— Are reputaţie de beţiv sau nu?

— Asta da, ştie toată urbea.

— Inteligent, domnule, e inteligent cât încape. Sub o astfel de apărare, acuzarea nu ar mai putea cere circumstanţe agravante. Nu la un proces cu juri, nu cu presa în sală. Dacă s-ar dicta condamnări la moarte, el nu ar putea fi condamnat.

Duse iar mâinile la bărbiţă. Mormăi:

— Cum se desface o asemenea strategie?

Apoi cu mâna pe carnetul de note:

— Ia să vedem, câţi mai avem să cercetăm pe ziua de azi? Sunt mulţi, sunt tare mulţi. Dar te obişnuieşti, ce să-i faci. Se obişnuieşte omul cu orice. Asta e o cercetare grea, tare grea. Sunt prea multe personagii. Prea multă lume amestecată. Şi va fi vai şi-amar când vor începe să se contrazică unii pe alţii.

Deschise carnetul de note, unde îngrămădise multe însemnări, pe care nimeni altcineva nu le-ar fi putut descâlci. Era acolo codificat tot cazul republicii de pe 8 august.

•

Gardianul îl introduse apoi pe Mitică Rădulescu, care intră, privi încăperea şi, spre surpriza lui Iancu, se duse spre fereastră, unde rămase neclintit, în picioare, ca şi cum scaunele din jurul mesei n-ar fi fost pentru el.

— A, domnul Rădulescu, spuse magistratul ca şi cum ar fi avut motive pentru a saluta entuziast această întâlnire. — Dar de ce nu te dai mai aproape, aici?

— Domnule, domnul meu, ar trebui să mă înţelegi, spuse Mitică Rădulescu. Eu nu sunt bine cu inima. Am avut parte de tot felul de emoţii anul acesta.

Magistratul avea şi el o coardă sensibilă, dar în ziua curentă, către după-amiază, partea asta cu emoţiile nu mai funcţiona chiar aşa de bine. Îi zise:

— Hai, lasă prostiile, că n-o să te tortureze inchiziţia. Treci aici ca să-ţi pun nişte întrebări.

Dar Mitică Rădulescu era realmente nervos şi întrebă ceva ce depăşea contextul procedurii:

— Ce se va întâmpla cu noi? Care sunt pedepsele ce ni se vor da? Spune-mi, domnule. Şi dumneata eşti ploieştean, spune-mi.

Magistratul se ridică în picioare şi veni el lângă Mitică, care se feri de parcă s-ar fi temut să nu fie atins de o lovitură surprinzătoare de floretă. Şi domnul Populeanu îi lămuri astfel lucrurile:

— Nu, nu sunt ploieştean de fel. Dacă mă întrebi, ai mei sunt de la Giurgiu. Dar asta nu e la chestiune. Suntem în faza în care vom stabili ce a făcut fiecare. Apoi se va concepe actul acuzării. În faza următoare se va desfăşura procesul, care va fi un proces cu juri. Aşa este acum procedura. Iar juraţii vor stabili cine e vinovat şi cine nu.

— Aşadar, nu-s lucrurile dinainte aranjate?

— Dar cine a spus asta?

— Ei, sunt zvonuri. Multe zvonuri. Dintre cele mai neliniştitoare. Se spune că vreo trei sute de cetăţeni ai Ploieştilor vor fi împuşcaţi, pentru a zdrobi pe veci mişcarea progresistă.

Magistratul schiţă un gest ca şi cum ar da ochii peste cap. Zise:

— Dar astea-s baliverne de mahala, domnul meu! Trăim într-o Românie civilizată, în care legea vorbeşte.

— Ehei, dar până la lege mai sunt multe etape!

— Nu se pot comite abuzuri! După Crimeea, e toată Europa cu ochii pe noi. La cel mai mic abuz, cine ştie cu ce oaste străină ne trezim peste noi. Aşa că te rog frumos

liniştește-te, că nu-ţi va face nimeni nimic. Acum, ceea ce vezi dumneata e o cercetare civilizată, în spiritul deplin al legii.

— Şi dumnealui cine e? întrebă Mitică arătând spre Iancu, pe care-l ştia foarte bine de la 8 august.

Lui Iancu îi trecu prin minte că Mitică punea la cale un alt rol. Se gândi că era a doua clovnerie pe care o vedea pe ziua aceea. Dar stai puţin, clovnerie nu era şi apariţia lui aici pe post de grefier? Toată cercetarea aceasta e parte serioasă, parte un număr de teatru, iar Mitică îşi juca rolul. Domnul Populeanu răspunse:

— El e grefierul de caz. Mă ajută să iau note. Redactează declaraţiile, pe care apoi dumneavoastră, persoanele cercetate, le verificaţi şi le semnaţi. Asta e procedura.

Se uită lung şi fără încredere spre june. „Curioasă apariţie!", spunea chipul lui.

— A! E grefier. Credeam că e alt acuzat.

— Da, dumnealui e grefierul. Ce credeai, că e un inchizitor fioros?

— Nu, doar că nu ştiam cum e.

Magistratul alungă toate distracţiunile cu un gest minimizant şi spuse:

— Înţeleg că nu e foarte plăcut că ai stat mai multe săptămâni în preventoriu, dar nu am avut atâta loc de încartiruire pentru toţi cei care au fost la revoluţie. Îţi dai seama, mulţi rău.

Şi îl luă de braţ, îl conduse la scaun, îl aşeză.

— Gata? făcu magistratul. — Putem începe?

Mitică nu era gata. Întrebă:

— Îmi puteţi da puţină apă?

Iancu îi turnă imediat nişte apă din carafă în pahar. Mitică spuse:

— E de la inimă, mi se usucă gura imediat. Doctorul a spus că inima mea bate de două ori mai repede decât a unui om normal. Ca să vezi!

— Bine, spuse magistratul. — Hai să vedem. Când ai ieşit dumneata la revoluţie?

Mitică bău un pahar întreg de apă foarte repede, cu înghiţituri mari, lacome, şi răspunse la obiect:

— De cum au bătut clopotele la popa Nae la biserică, am sărit, m-am îmbrăcat şi dus am fost.

— Dar ştiai semnalul? se interesă magistratul. — Ce ştiai dumneata atunci despre conspiraţie?

— Ştiam de la Costică, ştiam de la Radu Stanian, ştiam toate acestea.

— Ce anume ştiai? Adică ce ştiai de pregătire?

— Ştiam ce va urma. Ştiam că se pregătiseră scoaterea poporului în stradă şi luarea prefecturii, a primăriei, a telegrafului. Ştiam şi de cazărmi.

— Cine pregătise toate aceste obiective?

— Comitetul revoluţionar, din care şi eu am avut onoarea să fac parte.

Aici magistratul se lăsă pe spate în scaun şi duse palmele împreună ca şi cum s-ar fi pregătit să se roage. Iată un acuzat care era dispus să confirme premeditarea. Întrebă:

— Ce rol ai avut dumneata în comitet?

— Am fost simplu membru, zise Mitică cu oarecare mândrie.

— Dar membru al vreunui partid politic eşti?

— Sigur că da! Sunt membru al Partidului Liberal, ca mai toată suflarea de seamă din Ploieşti.

Magistratul făcu semn lui Iancu să consemneze toate aceste detalii. Pana alerga pe hârtie, se auzea scrijelitul ei.

— A fost vreuna dintre obligaţiile dumitale precisă? Pentru că unii dintre revoluţionari erau pregătiţi să ia cuvântul, alţii să aibă grijă de bucate pentru chermeză, alţii să stea la telegraf. Unul dintre ei, pare-mi-se, a primit sarcina să aresteze un ofiţer de stat-major aflat în misiune! Care era treaba domniei tale?

Fără pauză, un răspuns imediat, fără vreo ezitare:

— În prima zi eu trebuia să merg la toate aceste obiective şi urma ca pe seară să avem o întâlnire de constatare, iar după aceea, să vedem ce mai are de făcut fiecare. Trebuia să vedem ce iese. Pe scurt, nu, eu nimic precis.

— Aha, spuse magistratul. — Ce credeaţi că se va face până în seara de 8 august?

— Noi eram convinşi că va fi la fel de uşor ca atunci când a fost dat la o parte Vodă Cuza. Credeam că Vodă Carol va fi arestat, dus la tren şi la revedere. Am crezut că va fi o treabă de o zi.

Magistratul se încruntă şi privi spre foaia pe care grefierul nota. Întrebă:

— Şi de ce a ieşit diferit?

— Tocmai asta mă sperie. Că nu pricep de ce n-a ieşit chestia. Bucureştii trebuiau să-l aresteze pe Vodă Carol fără neajunsuri. Mergeam la sigur.

Bău iar apă.

— *Bon*, mă bucur că ai adus în discuţie chestia asta. Cine era şeful grupului aici, în Ploieşti?

— Cum cine? Candiano-Popescu.

— Grupul avea vreo aripă militară?

— Cum adică?

— Exista, să zicem aşa, un grup de revoluţionari mai familiarizaţi cu aspectele militare?

Mitică spuse cinstit:

— Unii dintre noi avem experienţă. Eu sunt demisionar din armată. N-am fost suficient de tare de înger pentru traiul militar. Dar alţii erau de lemn tănase la militărie. De aceea, când s-au luat arme de la pompieri, unii nici nu au luat, deşi ar fi putut. Eu nu am luat.

— Arme de la pompieri? Ce fel de arme?

— Nişte săbii, nişte toporişti, nişte trompete.

— Trompete? verifică magistratul.

— Da, trompete. Sunt mai utile la revoluţie decât armele care taie sau care împuşcă.

— Sigur că da... Pușca mai mult ar fi încurcat, zise magistratul, ca și cum ar fi fost pregătit să cadă de acord cu orice. — Dar să vedem. Ziceai de București. Cine anume de la București trebuia să-l aresteze pe Vodă?

— N-am idee. Probabil Brătianu și restul partidei.

— Ne referim la domnul Ion C. Brătianu.

— Da, da, la el.

— Dar de unde ești sigur dumneata că domnul Candiano-Popescu era în legătură cu domnul Brătianu? Poate că nu era adevărat. Poate că domnul Candiano-Popescu a reprezentat eronat relația dânsului cu domnul Brătianu.

— Nu i-am văzut împreună, e adevărat. Dar Alecu a produs niște telegrame care erau de la Brătianu. Erau pregătite dinainte, conform unui plan. O telegramă a fost primită în dimineața aceea, când era în piață. I-a adus-o Guță, pe la orele opt.

Magistratul făcu un cerc cu degetul pe hârtia carnetului când întrebă:

— Dar dacă telegramele erau plastografiate?

— Nu m-am gândit la asta, se miră Mitică. — Mie-mi sunau foarte adevărate.

— Bine, deci alci nu putem fi siguri. Să zicem. Dar l-ai văzut pe domnul Candiano discutând cu cineva zilele acestea, cineva care să nu fie ploieștean?

— Sigur că da! Cu conu' Jenică Carada, care a apărut la revoluție cam după prânz și care a stat de vorbă cu Alecu în birou la prefect.

— Știi ce au discutat?

— Nu am fost de față, concedă Mitică, dar Radu Stanian mi-a zis că oaspetele l-a certat pe Candiano că a pornit de unul singur revoluția fără să aștepte semn de la București.

— Așa fusese?

— Nu am idee, pentru că în noaptea dinainte Candiano ne spusese că primise semn.

— Păi, cum era, ori așa, ori altminteri?

— Nu știu, că nici nu știu ce semn ar fi fost acela.

— Ceea ce m-ar interesa cel mai mult să știu, zise atunci magistratul, e dacă ordinul declanșării mișcării a venit într-adevăr de la București sau ba. Asta e foarte important să clarificăm. Oare a fost vorba despre o mișcare locală, ploieșteană, sau a fost ceva național?

Chipul lui Mitică arăta o uimire sinceră:

— Dar de unde să știu eu? Că eu n-am ieșit din Ploiești.

— Dar ce ai auzit despre alte orașe?

— Mda, se zicea că ce facem noi ar face și alte orașe. Parcă ziceau de șapte, Bucureștii era printre ele, dar mai mult de atâta nu știu.

— Stai puțin, domnul meu, vrei să spui că ai purces la fapte și ai manifestat public în favoarea unei mișcări revoluționare fără să ai idee despre amploarea ei?

Cu mare dezamăgire de acum, Mitică trecu în registrul confesiunii:

— Am mers pe încredere și pe onoare! Am crezut în ce mi s-a spus! Am fost amăgit că e revoluție, dar nu a fost! A fost un foc de paie! Și acum poftim! Unde am ajuns... Să dau declarații! Și bunicul meu a fost cu slugerul Tudor la bătălie...

Magistratul se aplecă peste masă și-l privi de aproape în ochi:

— Hai, că e bine, putea să fie și mai rău. Putea să se lase cu moarte de om și acum să cercetăm pentru crimă!

Atunci Mitică tresări ca mușcat de șarpe și spuse:

— Mai bine moarte de om decât o abureală ca asta!

*

A doua zi domnul Populeanu veni bine odihnit la Judecătorie. Intră în birou fluierând ușurel, ca un om care n-are griji pe cap. Iancu ajunsese ceva mai devreme și era pregătit să consemneze, așa cum făcuse și în ziua dinainte.

Pe drum către bulevard se gândise că iar va fi serios de muncă, pentru că judecătorul i-ar fi putut cere să copieze fragmente din declarații pentru prima versiune a rechizitoriului. Nu avea cum să fie ușor. Iar inima lui Iancu nu era deloc ușoară, avea prea multe pe suflet. Cât despre muncă, erau peste suta de oameni de ascultat și la fiecare ar fi fost de făcut note, de copiat concluziile în actele finale. Erau doi judecători de instrucție, toți cei trei grefieri lucrau, plus copiștii. Totul se scria de mână, totul trecea pe la copist, iar în vremea asta judecătorii din Prahova își vedeau de treaba lor, că mai erau și alte cauze. Cei doi magistrați care cercetau cele întâmplate pe 8 august trebuiau să se întâlnească ceva mai încolo, să revadă notele, vor trebui să se pună de acord. Dacă apăreau contradicții, trebuia cercetat din nou.

După ce-i dădu bună dimineața lui Iancu, magistratul chemă la el pe gardian și ceru să vorbească imediat cu Candiano. Până să fie adus principalul suspect de instigare, domnul Populeanu își revăzu câteva dintre note. Stătu tăcut cu nasul în carnet ceva vreme. Candiano fu introdus în birou, iar domnul Populeanu păru că nici nu ia seama. Deodată spuse:

— Să știi că înțeleg ce s-a petrecut aici.

Domnul Candiano se uită spre el cu sprâncenele ridicate, ca și cum ar fi fost întrebat ceva necuviincios. Judecătorul de instrucție continuă:

— Asta a fost o revoltă aprinsă de un singur om.

Candiano răspunse:

— Dar tot poporul a fost în stradă! Cum poate un singur om să ridice tot poporul?

— Simplu. Răspunde-mi la întrebarea asta. Cine a scos poporul în stradă?

— A fost un răspuns firesc al oamenilor liberi din Ploiești la acțiunile necugetate ale reacțiunii, la bătăile date de zbiri la alegerile din primăvară, la toate nelegiuirile

trecute, la lipsa de îndreptățire a lui Vodă Carol, care nu a făcut nimic să-și apere supușii. Așa că a fost o ridicare populară. Care e posibil să se repete mâine, cine știe unde, cine știe cum.

— Nu, dragul meu domn, nu se va repeta. Condițiile de la Ploiești au fost și rămân unice.

— Toată țara fierbe.

Aici magistratul clătină din cap.

— Nu, nu. Nu ai dreptate. Iată la ce concluzii am ajuns eu. Cred că ai fost în legătură cu unii membri ai conducerii Partidului Liberal, dar cred că nimeni nu ți-a dat ordin explicit pentru 8 august. Nu cred că a existat un asemenea ordin. Asta a fost operațiunea domniei tale, ideea domniei tale, și a ieșit pe măsura urbei pe care ai aprins-o: a durat doar o zi. Dar partea pe care aș dori să o lămuresc e *de ce* ai ridicat dumneata poporul la revoltă. Care a fost motivația dumitale? De ce tocmai pe 8 august? De ce atunci?

Candiano nu mai zise nimic. Aruncă o privire spre Iancu, ca și cum ar fi vrut să-i comunice că Populeanu o ia razna. Iancu aștepta comanda de la magistrat ca să scrie. Magistratul spuse:

— Notează întrebarea mea.

Către împricinat:

— Așadar, domnule Candiano-Popescu, spune-mi și mie *de ce*.

— E cea mai simplă întrebare, domnule! zise Candiano ca și cum ar fi explicat unui copil.

— Așa, te ascult...

— Pentru că situația devenise insuportabilă, pentru că nu era pentru binele României să aibă pe tron un tiran prusian.

Magistratul schiță un gest de aplauze:

— Foarte corect răspunsul dumitale! Apreciez foarte mult sinceritatea, să știi. Sîntem foarte aproape de ceea ce am descoperit eu atunci când am încercat să îți înțeleg

faptele. Spune-mi mai departe așa: cine stabilește care e binele României?

— Nimeni altcineva decât cetățenii ei!

— Nimeni altcineva? repetă magistratul.

— Da, exact cum am zis. Nimeni altcineva.

— Dar de ce contează așa de mult cum ne privește Franța?

Aici Candiano se aplecă într-o parte, strânse buzele și apoi gesticulă:

— Franța e cea mai mare putere europeană.

Magistratul păru să fie de acord cu ceea ce spusese Candiano. Zise:

— Au ajuns până la dumneata știrile de pe frontul franco-prusian?

— Da, da, au ajuns.

— Știi că Franța a pierdut războiul, că împăratul Napoleon a căzut, nu-i așa?

— Da, am fost informat. Am primit ziare în arestul preventiv.

— Știi că acum în Franța e un guvern provizoriu, republican, cu Trochu, Favre și Gambetta?

Candiano înghiți în sec, apoi spuse:

— Cunosc toate personalitățile vieții politice franceze. Am o mare admirație pentru Franța și am studiat politica ei.

— Uite că francezii au pierdut războiul.

— Sunt foarte surprins, domnule judecător, de această întorsătură a situației. Eu, sincer să fiu, nu vedeam lucrurile mergând în această direcție.

— Vezi, o să ajungem numaidecât la acel „de ce" despre care te întrebam înainte. Pentru că mie mi se pare că ridicarea de la 8 august de la Ploiești servește foarte bine intereselor Franței vechi, adică Franței împăratului Napoleon al III-lea. Dacă cineva și-ar propune să îmbărbăteze opinia publică a Imperiului cu știri externe antiprusiene, o operațiune precum cea la care ai purces dumneata ar veni foarte bine. Înțelegi ce zic?

Candiano păru că-şi alege cu mare grijă cuvintele.

— Evident că presa internaţională ar fi relatat faptul că un principe de Hohenzollern a fost înlăturat de poporul moldo-valah.

— Da, domnule Candiano-Popescu, ar fi relatat. Dar şi în caz de eşec tot bine ar fi fost pentru cineva din Franţa care ar fi conceput o asemenea idee, chiar dacă explozia ar fi fost la scară mică.

Candiano îl privi cu o neascunsă grijă. Zise:

— Nu vă înţeleg, domnule judecător.

— Nu insinuez nimic, ci discut semnificaţia evidenţelor. Mă gândesc cui a servit toată tevatura. Căci, de plătit, plătiţi dumneata şi oamenii din Ploieşti.

Sublinie cuvântul *evidenţe* ca şi cum ar fi fost cazul să fie clar pentru toată lumea. Magistratul continuă:

— Mie mi se pare limpede că ai produs o operaţiune profund favorabilă Franţei, care a sacrificat toţi prietenii dumitale din Ploieşti şi din câmpul Partidului Liberal. Asta mi se pare o operaţiune franceză în fiecare sens al cuvântului.

Candiano rămase mut la o asemenea aserţiune. O clipă, apoi două. În fine, izbucni ca şi cum l-ar fi ciupit un păianjen de obraz:

— Domnule, nu vă permit să produceţi asemenea insinuări! Nu sunt agentul nimănui!

Magistratul zâmbi calm şi îl privi peste masă:

— Nu? Ei bine, domnul meu, iată cum am răspuns eu la acel „de ce" pe care-l aminteam mai sus. Am găsit împreună motivaţia. Tot ce s-a petrecut aici a fost bine pentru Franţa, dar nu pentru Franţa de acum, ci pentru Franţa de acum o lună.

Cu mare iritare, Candiano izbucni:

— Nu sunt de acord cu aceste concluzii. E jignitor. Nu aveţi nici o dovadă, voi, de la Ministerul Justiţiei, pentru a susţine o asemenea enormitate. Nu am fost agentul Franţei.

— Da, mă aşteptam să existe o asemenea reacţie. Doar nu o să ridici mâinile în sus şi o să zici: ba da, domn'e, mi-au poruncit francezii să tulbur Casa de Hohenzollern! Şi apropo, e foarte important ca acest proces să se desfăşoare după buchea cărţii, ca să nu ieşim cine ştie cum atunci când alişverişul de la Paris se va termina cumva.

Apoi adăugă, ca şi cum ar fi vorbit de unul singur, ca pentru sine:

— Nici nu vreau să mă gândesc ce suntem noi aici. Adică eu, dumneata, toată lumea. Adică ce să fim? Nişte pioni foarte mici, pe tabla de şah a altora.

Iancu iar rămăsese cu tocul în aer. Candiano pufni a derâdere, cu o grimasă de dezgust:

— La Ploieşti? În praful acesta joacă Franţa şah cu Prusia Hohenzollernilor? Cu Leonică Ciupicescu în chip de pion? Domnul meu, asta nu mai e instrucţiune, ci comedie!

— Da, stimabile, da. Pentru că la noi s-au tot dat bătălii. Acuma se mai dă una şi e o bătălie fără egal, una care nu seamănă nici cu războiul austro-turc, nici cu războiul ruso-turc, nici cu războiul Crimeii. E o aiureală nouă, la care Ploieştii au răspuns ca o turmă de fraieri, pe care i-ai dus dumneata de juvăţ.

— Sunt cetăţeni respectabili care nu au nici o legătură cu Parisul şi care s-au ridicat!

Magistratul sublinie cu degetul pe masă:

— O turmă de fraieri, iar scânteia ai aprins-o dumneata. Ia să vedem, cât ai stat la Paris?

— E nerelevant pentru cercetarea despre 8 august.

Magistratul zâmbi cu sinceritate şi continuă cu întrebările:

— Cu cine ai avut contacte la Paris?

— Cu studenţi ca şi mine, cu români în trecere prin Paris. Nimic legat de 8 august!

— Dar ai cunoscut vreodată pe cineva de la Renseignements Impériaux?

Candiano se ridică în picioare ca împins de un resort. Iancu văzu cum venele de pe gât i se zbat ca niște ființe vii. Spuse:

— Dumneata ai fost trimis aici de tiranul prusian ca să cauți un motiv să fim executați ca agenți trădători? Adică suntem agenții unei puteri străine, intrăm în cazărmile noastre, înarmăm poporul și toate acestea ca să ce? Ca să-l distrăm pe împăratul Napoleon de departe?

— Împăratul care între timp a pierdut războiul. Iar legăturile dumitale cu puterea care te-a trimis sunt tăiate. Da, da, stimabile. Ia loc și liniștește-te. Uite, ceea ce cred eu despre dumneata nu poate fi dovedit. Să zicem că am informații, dar procesul nu merge pe această cale. Ci va fi altfel. Nu uita însă că am stat de vorbă cu toată lumea și descopăr că ceea ce s-a petrecut aici nu are nici un sens decât dacă adăugăm această explicație rațională. Dacă-mi dai voie, o explicație *carteziană* pentru revoluția care n-a fost să fie.

Candiano se așează, roșu la față, de parcă tocmai ar fi scăpat după ce îl fugărise un taur fioros. Îi spuse:

— Ești departe de adevăr, domnule. Nu știu ce informații ai.

— Ba dimpotrivă, zise domnul Populeanu mai liniștit acuma, că spusese ce a avut de spus. — Mă întreb dacă l-ai cunoscut la Paris pe colonelul Duplessis. El se ocupă de operațiuni în Europa.

Candiano înghiți în sec.

— Nu am idee despre cine vorbești.

— Curios pentru cineva care spune că urmărește politica franceză. E adevărat că domnul colonel a condus un serviciu imperial mai învăluit în mister decât un amor dincolo de mariaj. Dar, mai nou, prietenul dumitale, domnul Duplessis, are problemele lui. Are propria piele de salvat.

Candiano pufni ca un om profund jignit.

— Nu am idee nici măcar despre cine vorbeşti! Toate aceste apropouri nu au nici o bază. Sunt aruncate la întâmplare, ca să vezi ce zic!

Magistratul făcu un semn cu ambele mâini, arătând cu toate degetele spre coperta dosarului din faţa lui:

— Da, da, în instrumentarea acestei cauze noi nu avem de făcut altceva decât să ne ocupăm de faptele precise.

— Bun, şi la ce servesc aceste invenţii? spuse Candiano.

În tot acest timp Iancu nu scrisese nimic. Nu fusese nimic de scris, nimic de consemnat pentru rechizitoriu.

— O singură întrebare pentru azi, mai zise magistratul. — De unde te cunoşti cu Eugen Carada?

— Uite, aceste întrebări au sens, făcu dintr-odată Candiano. — Nu să mă întrebi câte în lună şi în stele.

— Stai liniştit, zise magistratul, dacă despre lună şi stele ţi-e grijă. Chiar dacă împăratul Napoleon a căzut, Gambetta şi ai lui or să-l recupereze pe Duplessis, n-o să-l lase pe drumuri... Iar interesul procesului nostru nu va fi să ne punem rău cu Franţa lui Gambetta. Să pretindem că noi nu ştim nimic şi că tot ceea ce s-a spus aici rămâne între noi. Dar, domnule Candiano, te asigur că nici noi nu suntem imbecili.

Candiano rămase nemişcat, apoi răspunse ca şi cum nu ar fi auzit nimic altceva decât întrebarea anterioară:

— L-am cunoscut pe Carada în casă la Ion Brătianu.

•

— Cum ţi-a plăcut că l-am jucat pe stimabilul? făcu domnul Populeanu mulţumit foarte, după ce această parte a interogatoriului se încheie.

Iancu îl privi cu nespusă admiraţie. Zise:

— N-am mai văzut niciodată o asemenea discuţie.

— Şi nici nu vei avea ocazia să vezi prea multe, zise domnul Populeanu ca şi cum ar fi citit în ghioc. — Uite,

Candiano e un agent prost, pentru că m-a lăsat să citesc în faptele lui ce face, ce drege. Slab, slab de tot. Nu am îndoială că e şi un patriot român pe deasupra, dar acum a jucat pentru ăştialalţi.

Iancu nu ştiu ce să zică. Magistratul spuse:

— De ce crezi că tatăl dumitale, care mi-e un atât de drag prieten, nu-i are deloc la inimă pe liberalii ăştia?

— Ce-i drept, nu-i prea are, făcu Iancu.

— Motivul ăsta e. Pentru că ştia şi el cine sunt, de unde vin, ce vor, cine-i proteguieşte, cine le dă idei şi cine-i joacă. Nu-i nici unul de capul lui, pe tot pământul ăsta, de la Turnu Severin la Dorohoi. Şi nu-s doar agenţi proşti, ci sunt şi supuşi proşti. Ar trebui să umble cu table atârnate de gât: „Eu am misie să plantez flori în culorile Franţei"! Aşa de proşti sunt.

Magistratul bătu din palme şi zise:

— Trebuie să începem să redactăm părţi din rechizitoriu. Luăm faptele pe ore şi la fiecare dintre ele spunem cine a fost de faţă.

— Da, înţeleg, spuse Iancu. — Şi apoi trebuie copiate?

— La sfârşit, zise domnul Populeanu, ne trebuie patru exemplare.

Când auzi asta, Iancu simţi că-l doare încheietura mâinii. Pentru că ochii i se uscaseră, clipi repetat.

*

După ce domnul Populeanu consideră că a terminat cu împricinatul Candiano, lăsă partea mai formală a interogatoriului oficial să fie consemnată de judele Alexandru Liunaru, care era ploieştean şi-i cunoştea mai bine pe toţi. Candiano a fost adus din nou într-unul dintre birourile instrucţiunii, aflate în aceeaşi clădire în care el se proclamase prefect pe 8 august. De cum intră, Candiano dădu cu ochii de judele Liunaru, asistat de grefierul Caragiale, pe

chipul căruia se citeau oboseala şi lipsa de somn. Judele nici nu-l privi. Se uita pe nişte hârtii. Îi făcu semn cu mâna stângă să ia loc, apoi zise brusc:

— Numele şi prenumele.

Candiano îl ştia foarte bine, aşa că se aşeză pe scaun şi nu zise nimic. Domnul Liunaru arătă grefierului să scrie astfel:

— Alexandru Candiano-Popescu.

Apoi tot judele spuse:

— Are 29 de ani, e născut în Bucureşti, locuieşte în Ploieşti. E bine aşa?

— Mda, făcu Alecu.

Judele întrebă:

— Ce religie ai?

— Naţiunea română[10], răspunse Candiano.

Judele se uită la el lung.

— Ştii ce? Hai, fără eroisme. Avem de făcut treabă aici. De eroisme te-ai ţinut zilele trecute, de n-aţi ajuns cu interogatoriul prea departe. Să trecem la următorul formalism. În pricini criminale sau corecţionale ai mai fost?

— N-am fost, zise Candiano, iar grefierul consemnă asta.

— Cum n-ai fost? Căci ai mai fost arestat. Ai mai fost adus în faţa mea.

— Dar nu din pricini criminale sau corecţionale. Nu am fost condamnat. Vina mea nu este criminală, ci ţine de credinţele mele, aşa că e corect să spunem în document că nu am mai fost în asemenea pricini.

Judele dădu din cap ca şi cum ar fi zis că nu pricepe nimic Candiano acesta.

---

10. Reconstituirea acestei părţi a interogatoriului se face pe baza documentului oficial, inclus de Al. Candiano-Popescu în memoriile sale, pp. 84-88. Candiano a declarat în repetate rânduri că religia lui este naţiunea română.

— Bine, domnule, fie cum spui dumneata. Hai să trecem acuma la miezul lucrurilor. Când, în ce chip şi cu cine ai urzit revoluţiunea de pe data de 8 august anul curent, din Ploieşti?

Candiano se uită spre jude ca şi cum nu ar fi priceput despre ce se vorbeşte. Răspunse:

— Revoluţiunea s-a pornit în mod spontan. Nu a fost nimica plănuit dinainte.

— Domnul meu, zise judele, îţi reamintesc că acesta e răspunsul dumitale înaintea legii.

Candiano tăcu din nou, ca şi cum nu ar mai fi avut nimic de adăugat.

— Bine, zise domnul Liunaru. Asta consemnăm. Spontan. S-a întâmplat spontan. Nu este natural şi logic ca un om care iese pe stradă şi strigă că este revoluţiune să facă aceasta fără un proces de gândire care să preceadă acel act. Aşa că, te rog, spune mai bine adevărul. Unde s-au ţinut adunările pregătitoare pentru acest complot? Care au fost lucrările pregătitoare ale acestei revoluţiuni?

Candiano ridică din umeri şi răspunse cu un glas egal:

— Nu ştiu unde s-au ţinut asemenea adunări. Cât despre procesul de gândire, domnule, aceasta e părerea dumitale. Aşa zici dumneata. Eu zic altceva. Nu au existat nici un fel de lucrări pregătitoare ale acestei mişcări.

— Haide, domnule, fii serios.

Candiano se întoarse spre el şi arătă spre hârtie cu degetul:

— Aşa răspund eu în faţa legii. Să nu se scrie altfel acolo.

Judele arătă spre hârtiile din faţa lui:

— Între timp, ciracii dumitale au cântat ca nişte privighetori şi acuma ştim de-a fir a păr cum a fost. Totul a ieşit la iveală. Dumneata menţii ce doreşti, dar să ştii că asta intră în actul acuzării.

Candiano, pe un ton persiflant:

— Adică știu alții mai bine decât mine ce am făcut?

Judele de instrucțiune răspunde cu hotărâre:

— Da, se pare că da. Eu, de pildă, pe baza declarațiunilor de la dosar, știu. Hai să te întreb direct la chestiune. *Unde v-ați adunat vineri seara, în ajunul revoluțiunii, și ați concertat măsurile ce trebuiau luate de voi, adică și de dumneata, pentru înfăptuirea acestei fapte numite mai înainte revoluțiune?*[11]

— A, să-mi aduc aminte ce am făcut în urmă cu o lună? Norocul meu, stimate domn, că am obiceiuri bine înrădăcinate și-mi amintesc foarte bine ce fac vineri seara, atunci când nu sunt ținut închis pentru motive inventate. Iată, am fost la cofetăria Remenschi, unde și țin minte ce am luat. Apoi am trecut pe la amicul meu, Grigorescu, pe la care merg totdeauna și care are casă deschisă vineri seara. După aceea m-am oprit pe la cofetăria Mihalache Dumitrescu, unde m-am întreținut cu o simpatică domniță, iar de acolo am trecut strada la Hotel Europa. Spre ceasurile mai târzii am mers la amicul meu Radu Stanian, dar nici vorbă de conspirații sau alte povești ca acelea născocite aici. Sau guvernul lui nenea Manolache vă face cadou romanțuri cu conspirații tuturor juzilor de instrucție din Principatele Unite ca să vă ție proaspeți în lucru?

După ce-l ascultă cu răbdare, domnul Liunaru zâmbi, ca un jucător de cărți care ține în mână combinația supremă și doar el cunoaște secretul acesta. Avea toate informațiile despre care întreba acum. Întrebă:

— Așadar, ai trecut pe la Grigorescu, iar apoi pe la Radu Stanian. Care a fost noutatea pe care ai comunicat-o distinselor adunări pe care le-ai convocat chiar domnia ta și pe care le-ai găsit în fiecare dintre aceste locuri? Mai cu seamă celor pe care i-ai chemat la Stanian.

---

11. Întocmai așa apare întrebarea în interogatoriuiul consemnat de grefier.

— N-am convocat, domnule, pe nimeni. N-am comunicat nimănui nimic.

— Şi ce-aţi vorbit, atunci?

— Ei, asta-i culmea. A fost acum o lună. Nu-mi aduc aminte.

— Bine, hai să te ajut eu. Ai povestit ceva despre o bătălie din războiul franco-prusian?

— Nu-mi aduc aminte. Nu urmăresc ştirile militare. De când am demisionat din armată, din dezamăgire faţă de funcţionari ca dumneata, nu mai urmăresc chestiile militare.

Aici zâmbetul domnului Liunaru se tăie ca o *mayonnaise froide* prost pregătită. Întrebă:

— Din cine se compunea adunarea de la Stanian, din care făceai parte şi dumneata, în acea seară?

Candiano ridică din umeri:

— Nu-mi aduc aminte, memoria mi-e foarte slabă.

Tocul lui Iancu alerga pe hârtie. Folosea foarte bine stenodactilografia, pe care o învăţase, cu trei ani în urmă. Judele continuă să întrebe:

— *Bon*, hai să verificăm aşa. Nu-ţi aduci aminte când i-ai zis lui Drăghiceanu să meargă la orele opt ale serii la Grigorescu?

— Eu? Lui Drăghiceanu? Nu. Nu l-am văzut în seara aceea.

— Dar nu-ţi aminteşti când lui Comiano i-ai spus la ora şapte şi jumătate în acea seară că ai să îi comunici ceva foarte important?

— Eu să-i spun asta lui Comiano? Nu-mi amintesc.

— De ce tăgăduieşti că ai făcut lucrări pregătitoare, când toţi complicii dumitale care au fost interogaţi până acum de echipa noastră mărturisesc aceasta?

Acuma domnul Liunaru zâmbea din nou. Era un zâmbet rece, de victorie searbădă. Iancu Caragiale profită de pauză ca să moaie tocul în cerneală. Candiano răspunse:

— E adevărat că pe Drăghiceanu şi pe Comiano eu i-am antrenat în această mişcare, dar a fost un fapt spontan.

Nu-mi amintesc de unde i-am cules, poate se aflau pe stradă. Nu au fost pregătiri şi eu nu le-am spus că se fac pregătiri. Complici? Care complici? Voi spuneţi că eu am avut complici. *Ei pot să declare ce vor voi, pe mine, însă, nu mă priveşte decât adevărul lucrurilor petrecute*[12].

— Adevărul, domnule?

— Da, domnule judecător, zise Candiano, pentru care am un respect de militar. Ar trebui să ai şi dumneata respect faţă de adevăr şi să nu încerci malversaţiuni culese din alte declaraţii.

Domnul Liunaru îşi revăzu notele şi punctă mai departe:

— De ce tăgăduieşti dumneata că această mişcare din ziua de 8 august a fost opera unei hotărâri luate mai de demult, când chiar dumneata ai venit în seara de 7 august la Grigorescu, apoi ai trecut pe la Stanian şi le-ai spus celor de acolo, în două rânduri, cu martori, că revoluţiunea a izbucnit la Bucureşti deja?

Candiano urmărea cu atenţie şi se gândea de unde are acuzarea informaţiile. Cine o fi fost cel din grup care a vorbit? A fost doar unul sau au fost mai mulţi? Magistratul mai întrebă:

— Ce urmăreai oare? Pentru că asta ai spus, că revoluţiunea a izbucnit deja, ceea ce la ora aceea nu era adevărat. În felul acesta, prin ceea ce le-ai spus, i-ai invitat pe toţi cei de faţă să pună revoluţiunea în mişcare şi la Ploieşti.

Candiano calculă ceva în minte, apoi spuse:

— Nu tăgăduiesc că în această mişcare ar fi prezidat o voinţă. Aceasta a fost hotărârea mea.

Tăcu şi-şi umezi buzele. Calcula cu mare grijă:

— De unde a venit această forţă? Cum de am devenit capul mişcării? Ei bine, hotărârea mea a fost determinată de împrejurări. Între altele, am spus în seara aceea că

12. Frază repetată de Candiano în diverse momente ale instrucţiei şi procesului.

Bucureştii au să se mişte şi am spus asta spre a încuraja spiritele mai timide.

— Nu, domnul meu. Ai spus că Bucureştii s-au mişcat deja. Avem mărturii.

— Nu e adevărat! Am spus că Bucureştii se vor mişca.

— Bine. Cu asta să zicem că nu converg mărturiile. Dar tot am stabilit ceva, că hotărârea a plecat de la dumneata. Acum despre steag. E adevărat că l-ai trimis pe Comiano să cumpere material pentru facerea drapelului?

Iancu se uită scurt pe sub sprânceană la Candiano, tare curios. De unde până unde ajunsese Comiano la facerea steagului? Acela fusese făcut de Didina. Va fi Candiano cavaler până la capăt? O va ascunde pe ea în acest interogatoriu? Iancu îl auzi răspunzând:

— Da, e adevărat că eu am dat ordin să se facă şi să se cumpere material. Dar nu-mi mai amintesc cum am dat acest ordin şi când.

Parcă nu fusese tocmai aşa, îşi aminti Iancu, pe baza zvonurilor din noaptea aceea. Ceea ce judele avea acolo în declaraţii nu era chiar lucrul adevărat, însă Candiano nu era dispus să-i spună mai mult. Dar de ce era aşa de important steagul? Era vorba de premeditare. Sunt nişte strategii avocăţeşti, se gândi Iancu.

— Bun, să vedem mai departe, zise magistratul, urmărindu-şi notele. — E adevărat că în cursul nopţii, atunci când s-a luat telegraful, ai ridicat din casa de bani de la telegraf o sumă, pe care ai trecut-o apoi părintelui Nicolae Ioachimescu, care la îndemnul dumitale a dat-o cârciumarului Ghiţă Calup, pentru a plăti mâncarea şi băutura pentru manifestaţiunea din piaţă?

Candiano strânse din sprâncene:

— Asta e o acuzaţie josnică. Prin astfel de cuvinte se încearcă murdărirea reputaţiunii unui moment de energie populară sinceră. Poporul a venit în piaţă pentru a sărbători căderea unui domn pe care nu-l doreşte. Eu nu am ştire

de malversaţiuni aşa cum sunt cele descrise de dumneata. Ba le găsesc chiar ruşinoase. Cum de vine instrucţiunea cu asemenea întrebări?

Se uită la magistrat cu un aer profund jignit. Judele clătină din cap, ca şi cum ar fi spus „Nu, nu", apoi continuă pe un ton de mare răbdare, privindu-l în ochi, într-o înfruntare de caractere:

— Nu e adevărat că această revoluţiune a fost numai opera dumitale. Aici ne ascunzi multe lucruri şi iată de ce. Atât în ajunul evenimentelor, cât şi în ziua izbucnirii, ai fost în continuu contact de idei cu Radu Stanian, cu Stan Popescu, cu Grigorescu, Carada, Iorgu Chiriţescu şi Anton Arion, pentru a numi numai câţiva dintre cei care au fost văzuţi în stradă, în cazărmi, la primărie, în sediul poliţiei. Sunt peste suta de oameni aici, fiecare cu rolul lui în mişcare, pentru a nu mai aminti şi preoţimea. Dar mai sunt şi contactele dumitale de la Bucureşti şi, probabil, cum înţeleg că ai discutat cu domnul Populeanu, contactele dumitale de la Paris. Spune mai bine adevărul şi zi-ne care dintre partizanii dumitale au fost însărcinaţi cu răsculareа Bucureştilor, a Piteştilor şi a Brăilei, pe când dumneata aveai misiunea de a revolta Ploieştii. Dacă e vreun moment când doreşti să declari ceva, pentru a împărţi responsabilitatea aşa cum este corect, acum e cazul să ne spui.

Degetele lui Candiano se cuprinseseră unele pe altele şi se frământau. Răspunse:

— Cu Grigorescu şi Arion am aceleaşi credinţe politice, căci cu toţii aparţinem marelui Partid Liberal, dar nu avem şi aceeaşi natură. Cu ei m-am văzut cel mai puţin.

— Cum adică au fost diferenţe de natură?

— Pentru ei a fost altfel. Vârsta şi experienţa i-au făcut pe dumnealor oameni de aşteptare şi de prudenţă, pe când eu sunt un om de acţiune şi de îndrăzneală. Avem principii comune. Dar conspiraţiunea am urzit-o singur. Nu am a împărţi responsabilitatea cu altcineva. Despre

Carada, Radu Stanian și Iorgu Chiriţescu chiar nu știu. Nu le cunosc cugetarea asupra mișcării la nivel național, pentru că nu i-am consultat niciodată despre asta. Nu știu dacă Piteștii, Bucureștii, Brăila, Craiova aveau de gând să se revolte, dar, dacă ar fi făcut-o, ar fi mântuit țara. Care au fost partizanii ideilor mele în aceste orașe? Păi, majoritatea românilor, numai că pe 8 august, din nenorocire, numai Ploieștii au fost în picioare.

Pe magistrat îl deranja ceva și nu era doar tonul pe care îi vorbea Candiano. Era prea arogant, era prea multă frondă.

— Te rog frumos să nu devii obraznic în declarațiunea oficială!

— Dar unde, domnule jude, am fost obraznic?

— Cum adică „din nenorocire"? Cum de spui asemenea vorbe? replică judele pe un ton morocănos.

— Așa gândesc eu. Vă rog să apară acel „din nenorocire" în declarație, altfel nu voi semna.

Candiano privea înainte, undeva prin perete, ca și cum ar deslușì lucruri pe care nu le putea explica. Judele se încruntă foarte. Nu-i plăcuse mai cu seamă vorba asta aruncată de Candiano, că ar putea să nu-și semneze declarația. Făcu:

— Hm. Bine. Să trecem asta întocmai. Să vedem mai departe.

Judele își verifică notele, apoi scoase o foaie de sub celelalte și citi ce era scris pe ea:

— Uite, singur mărturisești că Grigorescu, Anton Arion, C.A. Rosetti, Brătianu și Goleștii împărtășesc aceleași opinii ca și dumneata. Ai scris asta în articolele dumitale, deci nu se poate tăgădui. Carevasăzică, dacă dumneata ai opinii subversive și dacă le pui la lucru aici, asta înseamnă că și toți aceștia nu pot fi tocmai străini de opera a cărei inspirațiune văd că spui că ești doar dumneata.

Candiano se încruntă ca și cum nu ar fi priceput nimic:

— Dar nu am zis nicăieri zilele astea nimic de numele lui Brătianu, al Goleştilor sau al lui Constantin Rosetti. Mi se poate cita din vreun document de aici că am zis eu numele lor?

Moment de linişte, întrerupt doar de scrijelitul peniţei pe hârtie. Candiano reluă:

— Domnule, nu-mi puneţi cuvinte în gură! Rog să se consemneze că nu eu am adus vorba de ei. Am vorbit numai de Grigorescu şi de Arion şi asta acum, pentru că m-ai întrebat dumneata. Ei sunt oameni care trăiesc în Ploieşti, deci ei sunt în cestiune. Discutăm numai despre faptele mele, iar faptele mele s-au petrecut în Ploieşti. Orice alte legături sunt imaginate şi le neg cu tărie. Să clarificăm cum e cu legătura mea cu ei. Noi toţi facem parte din marele Partid Liberal. Asta e ceea ce ne reuneşte. Şi nu uitaţi că sunt ales în Camera României ca să reprezint acest partid. Dar sub cuprinderea mare a acestui partid se regăsesc oameni cu opinii mult diferite. E de notorietate publică faptul că opinia mea este republicană, pe când toţi ceilalţi, Anton Arion, Constantin Rosetti, Ion Brătianu, Goleştii, sunt pentru monarhie constituţională, ei vor dinastie, vor ca puteri garante la nivel european să ocrotească ţara noastră şi să susţină o dinastie pe tronul ţării. Asta e părerea lor pentru binele naţiei noastre. Astfel, după cum se vede, ceea ce eu doresc să văd înfăptuit se realizează pe căi diferite şi de aceea faptele pe care le discutăm aici au pornit numai de la mine, iară nu de la ei. Aş vrea ca toate acestea să fie consemnate clar în declaraţie, pentru că este vorba despre o vedere politică diferită. Şi, când trimiteţi la judecată acest rechizitoriu, această idee o puneţi sub judecată. Asta veţi acuza.

Domnul Liunaru avea de-acum un chip serios, ca un om care nu izbuteşte să capete ceea ce vrea. Zise, coborând tonul vocii cu o octavă, citind din carnetul său:

— Domnule, te somăm ca, jurând pe onoarea dumitale, să ne spui momentul când s-au stabilit persoanele care au decis asupra revoluțiunii de la 8 august. De asemenea, când ați decis să executați această revoluțiune și, mai cu seamă, ce rol și-a asumat fiecare dintre conspiratori în timpul evenimentelor.

Iancu nota cu mare grabă. Penița avu un scurt moment de ezitare atunci când ajunse la verbul „somăm". I se păru tare, dar, dacă așa a zis magistratul... Scrise întocmai.

Candiano răspunse pe un ton egal, fără a avea nevoie de prea mult timp de reflecție:

— Revoluția a fost făcută de mine. Singur. În zadar mă somați, domnule judecător, și în zadar invocați onoarea mea pentru a mă face să afirm ceea ce nu a fost. Nici una dintre persoanele amintite mai înainte de dumneavoastră n-a fost întru nimic amestecată dinainte în mișcare.

— Stai așa, zise judele, nu se poate. Cum zici că nu cunoști opiniunile lui Iorgu Chirițescu și ale lui Radu Stanian, când dumneata ai plecat, însoțit de tot alaiul, de la Grigorescu la Radu Stanian și ați cusut steagul și v-ați împărțit rolurile?

— Regret, domnule judecător. Nu a fost așa. Aceste descrieri nu sunt exacte.

— Cum? Cum? șopti judele și-și revăzu notele.

Scrise ceva pe o margine de foaie. Își trecu mâna prin păr, apoi zise:

— În actul de acuzare vei vedea că se va spune toată desfășurarea exactă a faptelor. Iar eu cred că dumneata nu-ți dai seama de gravitatea chestiei cu steagul. Adică, vezi dumneata, e vorba de steagul constituirii unei alte puteri pe teritoriul României. Nu e clar? Nu se vede limpede că iei asupra dumitale o acțiune de trădare?!

Candiano nu răspunse nimic. Firește că își dădea seama. Judele reluă:

— Cum poţi susţine că aceste descrieri nu sunt exacte când complicele dumitale principal, Comiano, a mărturisit în interogatoriul ce i s-a luat, aici, în încăperea de alături, că, după discuţiile voastre de la Grigorescu şi după ce le-ai spus că revoluţiunea s-a declanşat la Bucureşti, aţi plecat toţi la Radu Stanian? Că acolo s-a adus ac şi aţă ca să se coasă steagul. Nu de acolo a provenit acel steag? Tot acolo aţi luat măsuri ca să se tragă clopotele la biserică şi personal i-ai însărcinat pe el, pe Comiano, să se infiltreze în vechea lui unitate militară, pe Guţă Grădinaru să ocupe telegraful, pe Dumitru Călinescu să-l aresteze pe maiorul Polizu. Asta înseamnă că v-aţi împărţit posturile în timpul revoluţiunii în casa lui Stanian.

Candiano aruncă o privire grăbită spre notele magistratului şi o umbră de zâmbet îi trecu pe la colţul buzelor. Poate-şi dădu seama ce nu ştie acuzarea. Oricum, numai cine-l cunoştea bine ar fi văzut-o. Iar astfel de lucruri nu se consemnează.

— Bine, spuse Candiano, aici sunt câteva lucruri adevărate, alături de câteva minciuni. Comiano v-a declarat bazaconii, pentru că el n-a fost la Grigorescu, ci, cum am mai zis, s-a agăţat de mine de pe stradă, îmbrăcat ca un papagal la paradă. El cerea să meargă la revoluţie, iar eu i-am zis să se ducă acasă. Mi-a cerut să vină cu mine pentru că avea să se răzbune pe unii, care l-au suspendat din serviciu. Iar eu nu vreau să am de-a face cu astfel de oameni, când pentru mine ideile înalte sunt totul. Să le luăm pe rând. Eu am asigurat pe toţi amicii mei că revoluţiunea izbucneşte în acelaşi timp şi la Bucureşti. E adevărat că eu am dat ordin să se tragă clopotele. Da, eu sunt cel care am regulat arestarea lui Polizu. Eu am ordonat eliberarea unor oameni arestaţi pe nedrept şi tot eu am intrat în arest pentru a-i scoate de acolo. Eu i-am asigurat pe Comiano, pe Guţă Grădinaru şi pe toţi cei de faţă atunci că guvernul se schimbă şi i-am îndemnat să treacă

la acțiune, în particular să ia telegraful. Eu am rugat pe cineva să facă steagul pe răspunderea mea. Dar nu-mi aduc aminte dacă acestea s-au petrecut în casă la Radu Stanian. Nu mai țin minte unde a fost discuția aceea. Poate la Grigorescu? Poate pe stradă? Nu mai țin minte. Dar sunt sigur de câteva lucruri, și anume că am fost acasă la Stanian, că i-am comunicat și lui știrea izbucnirii revoluției, că el a părut îngrijorat și că prima lui întâmpinare a fost de îndoială și grijă. Deci el nu a luat parte la prima hotărâre de pornire a mișcării. Ba dimpotrivă, el a fost cel mai plin de îndoială. Eu mi-am folosit toate puterile pentru a arăta cât mai mult entuziasm pentru cauză. I-am zis la un moment dat așa: „Nu mai plânge, măi, Radule, pe morți. Fii cu cei vii, fii cu Națiunea". Cu aceste cuvinte l-am decis să mă urmeze. În fine, nu mai căutați responsabilii în altă parte, responsabil sunt doar eu. Și nu vă sprijiniți acuzarea pe declarațiile lui Comiano, pentru că v-a mințit ca să-și acorde importanță și apoi să scape.

Judele îl privea pe Candiano ca pe un reprezentant al unei alte specii. Ascultându-l vorbind, parcă începuse să-l creadă. Se uită îngrijorat spre grefier, temându-se că acesta pierde ceva din tumultul de declarații importante ale împricinatului. Dar mâna junelui scrib alerga pe hârtie. Nimica nu se pierdea. De cum Candiano tăcu, magistratul tresări și i se păru că niște informații se bat cap în cap. Răsfoi notele. Compară ceea ce auzise cu o însemnare din caiet. După câteva clipe întrebă:

— De ce nu ne spui tot adevărul? Uite, zici că Radu Stanian a părut îngrijorat, când noi avem probe pozitive că el a fost cu dumneata peste tot. Mai mult, a strigat și prin Piața Unirii, și pe la cazărmi, și la telegraf. Haide, arată-ne mai bine adevărul.

— Hm, făcu atunci Candiano, sforțându-se să-și amintească, nu-mi amintesc să-l fi văzut pe Stanian la Grigorescu. Nu a fost acolo. Iar prin mulțime nu știu să fi fost. Nu cred

că a fost. Nu știu, eu nu l-am văzut. Domnule, chiar așa, nu am idee unde a fost Radu în timpul evenimentelor. A fost așa de multă lume acolo! Imaginați-vă tot orașul acolo, iar eu adresându-mă mulțimii. E imposibil să reții cine sunt cei care te ascultă.

— Aha, făcu judele ducându-și creionul la buze. — Bine, mda, cam asta ar fi. Acum am să te rog să semnezi declarația, numaidecât ce grefierul va încheia transcrierea ei. Cam trei pagini o să fie, nu-i așa?

— Poate patru, zise Iancu, pregătit să transcrie după stenodactilogramă pe curat.

— Aștept aici? întrebă Candiano, întorcând privirea spre tavan.

— Da, aici. Așa e procedura. Se semnează în același loc unde se ia interogatoriul.

Magistratul clătină din cap, ca și cum toată afacerea mai mult se încâlcea în loc să se descurce.

•

Au trecut câteva zile de la interogatoriul consemnat mai înainte, sub investigația domnului Liunaru. Suntem pe data de 20 august anul curent, adică 1870. În biroul cel mare, ce mai înainte fusese al subprefectului de Prahova, sunt împreună domnii Populeanu, Liunaru și Nicolae Dumitrescu, un tânăr jude de instrucție, asistat de foarte tânărul grefier Iancu Caragiale.

— Adică eu voi conduce interogația? se miră domnul Dumitrescu.

— Da, dumneata, spuse domnul Populeanu, pentru că e mai bine să fie mai multe documente, realizate de mai mulți judecători de instrucție. Vezi dumneata, unii politicieni de la București au sugerat că investigația pe care o facem noi și toate stăruințele noastre n-ar fi tocmai de partea dreptății, ci împotriva Partidului Liberal.

Domnul Dumitrescu se uită de la unul la celălalt.

— Vai, dar nu se poate asta, spuse domnul Dumitrescu. — Asta n-ar fi bine pentru carierele noastre.

— Da, *bon*, zise domnul Populeanu, depinde cum privești cestiunea. Unii cred că tocmai asta ar fi bine. Dar nu asta e în discuție acum. Eu mă gândeam să facem așa. Îl invităm pe Candiano aici, îi mai vorbesc eu o dată, arătându-i o treabă la care el nu s-a gândit, după care te lăsăm pe dumneata să produci încă un interogatoriu. Vor fi două piese la dosar, pentru că prima nu a mers destul de adânc.

— Cred că e a treia discuție cu el, nu e așa? întrebă domnul Liunaru.

— Da, cam așa ceva, zise domnul Populeanu. — Dar ceea ce contează sunt piesele care intră la dosar. Avem deja una, pe care el a semnat-o. Acum mai facem una.

— Sigur că da, domnule judecător, spuse domnul Dumitrescu. — E foarte bine așa, să se vadă munca mai multor oameni ai legii.

— Acestea sunt întrebările, zise domnul Liunaru. — Te rog adaugă tot ce consideri dumneata că mai trebuie clarificat.

— Da, spuse domnul Dumitrescu.

— Bine, atunci să-l aducă, zise domnul Populeanu.

Domnul Liunaru deschise ușa și spuse două cuvinte gardianului care aștepta acolo.

În câteva minute, Candiano fu introdus în încăpere. Nu era legat la mâini, așa cum au scris unele ziare liberale, și purta și acum cămașa albă din ziua revoluției, pe care recent apucase să și-o spele, ca un militar ordonat ce fusese cândva. Cunoștea foarte bine încăperea, pentru că aici îl numise pe Titu Bălăceanu subprefect pe 8 august, așa că biblioteca din lemn greu nu-l impresionă defel, nici morga oficială a celor trei magistrați. Nu schiță nici un gest de recunoaștere către Iancu, ca și cum acesta n-ar fi fost prin nimic vizibil. Se așeză pe scaunul care îi fu arătat.

— Domnule Candiano, începu domnul Populeanu de cum acuzatul luă loc, ne aflăm acum într-un punct de despărţire al cercetărilor noastre. Aş dori să-ţi prezint unde ne aflăm.

Se aşeză pe scaunul impunător rezervat subprefectului şi intonă:

— După cum ştii, nimic nu e mai sfânt pentru armata noastră decât jurământul militar. Conform edictului de constituire a armatei, acest jurământ se face pentru toată viaţa. Or, dumneata ai fost militar, ai prestat acel jurământ pe drapelul tricolor, ai servit în armată, deci ţi-ai trăit ani buni sub acoperirea jurământului militar. De aceea, orice implicare a dumitale în evenimente militare este de competenţa curţilor militare. În prezent, noi ne gândim dacă să despărţim procesul în două. Pe de o parte, latura civilă, care să cerceteze pe Carada, Stanian şi pe ceilalţi implicaţi, iar pe de altă parte, pe dumneata şi Comiano, iar acest dosar să fie judecat de curtea militară.

Candiano îl privi o clipă, apoi pufni ca şi cum ar fi ascultat o absurditate debitată de un copil:

— Domnule jude, acest lucru nu se încadrează pentru curtea militară. Eu am demisionat din armată de mai bine de doi ani.

— Dar evenimentele de pe 8 august au implicat fapte militare.

— Nu, spuse Candiano, nu s-a tras nici un foc de armă. Nu am avut arme.

— Poţi spune asta, dar vezi dumneata, la un moment dat, din câte descriu martorii, ai dat ordin unui grup de soldaţi să pună arma la picior. Erai călare pe un cal alb şi ai administrat un ordin de natură militară. Mă înţelegi? Avem pe ce să ne bazăm ca să luăm dosarul, aşa cum e acum, şi să-l dăm curţii militare. Cred că ştii care e pedeapsa care se dă în instanţele militare pentru înaltă trădare. Ştii, nu-i aşa? *Bon.* Deci, să vedem, asta dezbăteam noi aici. Ce să facem cu dumneata. Civil sau militar?

— Sunt civil, domnule judecător, spuse Candiano.

— Vom vedea asta. Pe de altă parte, mai ţii minte ce am discutat noi ultima oară. Când te întrebam eu câtă lume cunoşti dumneata.

Urmă un moment de linişte. Candiano îşi amintea foarte bine. Iancu îşi aminti şi el conversaţia. Dintre ei, probabil domnul Dumitrescu era singurul care nu urmărea aluziile acestea. Domnul Populeanu spuse, pe un ton sfătuitor:

— Iată, aici se află domnul Dumitrescu, care îţi va mai lua un interogatoriu, ce se consemnează şi merge la dosar. Povaţa mea pentru dumneata e să răspunzi la întrebările domniei sale.

Se aplecă peste masă şi-i şopti:

— Haide, te rog, în numele raţiunii, comportă-te ca un civil de onoare.

Candiano îl privi ca şi cum ar fi fost gata să-l ucidă acolo, pe loc. Se simţea strâns cu uşa, sub o apăsare cum nu mai fusese demult. Deloc nu-i plăcea că a fost prins la strâmtoare cu o găselniţă legală pe care o simţea cam ticăloasă, care se adăuga aluziilor de data trecută. Situaţia lui nu era bună deloc.

— Aşadar, domnul meu, zise domnul Dumitrescu aşezându-se la o jumătate de metru în faţa lui, iată ceea ce aş dori să discutăm.

Făcu un semn către Iancu, care era aşezat la măsuţa rotundă, cu un blocnotes, toc şi călimară. „Acum începem", fu semnul către grefier, „de acum ceea ce vorbim rămâne pe hârtie".

— La primul interogatoriu ce ţi s-a făcut[13], atunci când ai fost întrebat ce persoane au complotat pentru a pregăti evenimentele de pe 8 august curent, dumneata ai stăruit că acea mişcare nu a fost plănuită dinainte.

---

13. De aici înainte, dialogul din această scenă se bazează pe un document oficial al cercetărilor, citat în memoriile lui Candiano, pp. 89-92.

— Da, spuse Candiano. — Am mai afirmat asta şi susţin acum acelaşi lucru.

— Am citit depoziţiunea dumitale precedentă. Ai spus că hotărârea pornirii mişcării a fost luată de dumneata singur, în mod spontan. Crezi dumneata că arestarea dumitale poate să fie admisă înaintea justiţiei, când e bine stabilit că asemenea acte nu se pot face decât printr-o înţelegere prestabilită între mai multe persoane? Mda. Adică, vezi dumneata, ce ai spus mai înainte nu are nici un temei. Noi avem acuma toate informaţiile necesare. Ştim că planul revoluţiunii a existat, că s-a pus la cale întâi în casă la Grigorescu şi apoi, mai cu substanţă, în casă la Stanian, că aţi avut un comitet revoluţionar în mai multe judeţe ale patriei, ca să lucraţi împreună la scopul vostru. Şi acest scop era schimbarea formei de guvernământ, detronarea Măriei Sale Domnul. Aşadar, ţinând seama că noi avem de acum dovezi despre aceasta, ce declari dumneata?

Grefierul scria continuu. Privirea lui Candiano alunecă pe urma lăsată de toc pe hârtie, apoi se îndreptă spre cei doi juzi care asistau de la oarecare distanţă la acest nou interogatoriu. Nu putea fi vreo greşeală, ceea ce Populeanu spusese înainte a fost o ameninţare pe faţă. Acum i se cere să declare. Dacă face declaraţii, mai mult se afundă. Dacă nu le face, e ameninţat cu o curte militară, care poate da condamnări la moarte prin ştreang. Candiano se gândi bine, apoi zise:

— Interogatoriile precedente au fost luate prea devreme, prea aproape de evenimentele din 8 august. De aceea nici eu nu eram pregătit să vorbesc.

Îşi umezi buzele uscate, apoi privi către tăblia mesei. Arăta ca un om învins. Continuă:

— Ştiam că vor urma şi alte interogatorii şi m-am rezervat să vorbesc pentru mai târziu. Astăzi, de exemplu, este un moment bun. Sunt multe lucruri care trebuie spuse limpede şi trebuie să ajungă în documentele dumneavoastră. Aşadar,

după cum sună întrebarea, eu văd că nu se caută pedepsirea în justiţie a unui complot, ci altceva, pedepsirea unui partid politic, din cauza principiilor pe care acesta le împărtăşeşte.

Se opri pentru o clipă, aşteptând ca grefierul să termine de consemnat. Cei trei magistraţi împietriseră, căci nu ştiau la ce să se aştepte. Era un joc nou. Candiano continuă:

— Acum pot să-mi explic jocul nereal căruia i-am fost victimă. Iată cum. E de notorietate publică faptul că credinţele mele politice mă opresc a fi amicul dinastiei. În dimineaţa zilei de 8 august, pe la orele trei şi jumătate din noapte, mă pomenesc că primesc o telegramă, prin care mi se arată că principele Carol era răsturnat. Acea depeşă era semnată de domnul Ion Brătianu şi fusese trimisă prin serviciul de noapte. Considerând că telegraful aparţine celor care au puterea, văzând şi numele domnului Brătianu, care este un bărbat serios şi deasupra oricăror bănuieli, am crezut ce scrie în depeşă. Bucuria mi-a fost mare. Am încălecat de îndată, m-am dus în piaţă, unde lumea începuse a se aduna, şi am comunicat mulţimii, care a primit vestea cu mare entuziasm.

— Adică, făcu judele Dumitrescu, revoluţiunea de la Ploieşti a fost toată stârnită spontan, dintr-o telegramă venită cu serviciul de noapte. Aceasta e o noutate, după câte înţeleg. Şi era lume noaptea în piaţa centrală din Ploieşti, parcă aşteptând ceva. Am înţeles eu bine?

— Da, întări Candiano. — Aşa a fost. Iată chipul spontan în care s-a făcut mişcarea de la 8 august. Acuma, m-ai întrebat dumneata despre comitetele revoluţionare. Nu ştiu nimic despre aşa ceva. Poate or fi fost, dar eu nu am auzit de ele. De asemenea, nu ştiu ce planuri s-ar fi ţesut la Grigorescu sau Stanian. Dacă au fost planuri, eu nu am luat parte la ele. Revoluţiunea a fost provocată numai de acea depeşă şi numai autorul ei trebuie să fie răspunzător de cele ce s-au întâmplat.

— Da, spuse atunci domnul Dumitrescu, dar era imposibil ca la ora aceea domnul Brătianu să expedieze acea depeşă. El se afla atunci la moşie, iar acolo nu e telegraf.

— După cele petrecute, spuse Candiano, rezultă că nu domnul Brătianu a fost autorul depeşei, ci o altă persoană. Iar instrucţiunea dumneavoastră ar trebui să cerceteze cine a trimis acel mesaj nocturn. Acel emitent este responsabilul. Dacă se caută un vinovat, acesta este acel emitent al unei depeşe nocturne.

Domnul Dumitrescu se întoarse şi privi spre domnul Populeanu, care îi făcu semn cu două degete să continue. Investigaţia căpăta o turnură nouă, prin care se vedea că instrucţiunea nu ar fi cercetat totul. Să le fi scăpat ceva din toată reconstituirea?

— Stai puţintel, zise domnul Dumitrescu. — Cine ţi-a comunicat dumitale depeşa asta? Şi ce ai făcut cu ea?

— Îmi amintesc cam vag. Eram somnoros, atunci mă trezisem. Am luat depeşa în mână de la un om căruia nici nu i-am dat atenţiune, căci abia eram trezit din somn. După ce m-am trezit mai bine, am văzut importanţa ei. M-am spălat, m-am îmbrăcat, am scos calul, l-am înşeuat, am mers în Piaţa Unirii. Acolo am citit-o mulţimii şi e adevărat că, atunci când am citit-o prima dată, eram călare, aşa cum am fost întrebat mai înainte. Un domn din mulţime, care părea cam turmentat, a cerut să vază depeşa cu propriii lui ochi. Eu am fost chemat la alte ocupaţii şi atunci, pe loc, am uitat a i-o cere, iar mai încolo nu l-am mai văzut. El a plecat cu depeşa.

Domnul Dumitrescu păru a găsi un detaliu de care să se lege:

— Dar ai citit-o şi în zori mulţimii!

— Nu, atunci nu am citit depeşa venită noaptea! Ci o reconstituire a ei, pe o foaie de hârtie. Am reconstituit-o din memorie. Căci ce era? Erau doar trei rânduri. Se putea lesne rememora.

— Din memorie? zise domnul Populeanu de acolo de unde şedea, de pe scaunul subprefectului. — Zilele trecute am rămas cu impresiunea că ai avea o memorie cam slabă.

Dumitrescu întrebă imediat, ca şi cum nu ar fi auzit remarca:

— Către cine era acea depeşă adresată şi cum de ai putut lăsa dumneata din mână un act atât de important?

Candiano ignoră remarca maliţioasă a celuilalt şi răspunse întrebării rostite pe ton oficial:

— Era adresată către mine. Am încredinţat-o unei alte persoane doar pentru că nu mi-am închipuit atunci că poate să fie falsă.

— Dar uite, zise domnul Dumitrescu, dacă ar fi existat o asemenea depeşă, dumneata negreşit ai fi păstrat-o şi ai fi arătat-o îndată la primul interogatoriu care ţi s-a luat. Asta mă face să cred că o asemenea depeşă nici n-a existat. Ce zici despre asta?

— A, nu, spuse Candiano cu convingere, nu puteam să produc acest argument la primele interogatorii, care au fost toate pline de intimidare şi de tensiune. Domnul Populeanu a încercat în repetate rânduri să mă intimideze. Şi azi, înainte de acest interogatoriu, a încercat să mă intimideze. Am dorit să vorbesc despre aceasta într-un alt interogatoriu, când pot avea încredere că lucrurile se consemnează aşa cum au fost. Iată că momentul a venit şi cer grefierului să consemneze tot.

— *Bon*, reluă judele Dumitrescu, zici că depeşa aceea nocturnă era iscălită de Ion Brătianu.

— Da.

— În ce calitate iscălea Brătianu?

Candiano se încruntă puţintel când răspunse:

— Îmi aduc aminte cu siguranţă, în calitate de ministru de Interne şi ad-interim la Război.

— Cum de-ţi aduci aminte?

— Era clar că prin virtutea prerogativelor de ministru de Interne mă numea prefect. Totul se lega, pentru că acest minister numeşte prefecţii. Se putea crede numaidecât.

Judele îşi frecă baza nasului, încercând să îşi amintească ce întrebări mai are de pus. Se uită pe nota dată înainte de domnul Liunaru. Se gândi o clipă, apoi reluă:

— Avem o mărturisire foarte extinsă şi detaliată a inculpatului Alexandru Comiano. Din ceea ce a declarat el, v-aţi adunat în seara de 7 august atât la Grigorescu, cât şi la Radu Stanian acasă, pentru a pregăti mişcarea. Aceste întâlniri precedă momentul depeşei venite la trei şi jumătate noaptea. De aici decurge că ceea ce spui dumneata nu e exact, de vreme ce domniile voastre aţi complotat mai înainte de sosirea acestei depeşe.

Din fotoliul de lângă bibliotecă, domnul Populeanu zâmbi ca o hienă. Domnul Dumitrescu continuă:

— Asta dovedeşte că mişcarea de la 8 august a fost rezultatul unei premeditaţiuni, nu efectul unei hotărâri spontane, în urma unei pretinse primiri a unei depeşe iscălite de Brătianu. Şi, mai mult, nu ai ca dovadă depeşa. Asta e ceea ce cred eu. Cum răspunzi dumneata?

Candiano deschise palmele către cer, într-un gest de suplicaţie, şi răspunse cu încredinţare:

— Dar nu e limpede că domnul Comiano a cedat, sub intimidare? Probabil domnul Populeanu i-a spus ce mi-a spus şi mie, că ar putea urma un proces militar, şi de acolo mai departe a declarat ce i s-a spus să declare! Eu v-am declarat adevărul, iar ceea ce v-a spus domnul Comiano sunt pure invenţiuni.

— Să trecem aşadar în document chiar astfel, invenţiuni? făcu Dumitrescu.

— Chiar vă rog. In-ven-ţi-uni.

— Am scris, zise grefierul.

— Bine, făcu Dumitrescu, arătând cu degetul spre pagina pe care Iancu Caragiale o umpluse de zor cu tot soiul de

cârlige stenografice, să vedem mai departe. Să vedem interferența cu autoritatea militară în exercițiu în Prahova. Acest punct este foarte important pentru încadrarea faptelor dumitale. Așadar, printr-un agent devotat, dumneata i-ai trimis o depeșă domnului maior Polizu, făcându-i cunoscut că principele Carol s-a detronat de către popor, că s-a înființat un guvern provizoriu și că dumneata ești prefect al județului. Acea depeșă e iscălită de Ion Brătianu ca ministru de Rezbel ad-interim și agentul care i-a înmânat domnului maior depeșa se numește Lăzărescu. Cine a plăsmuit această depeșă?

Candiano ridică din umeri:

— Asta e o minciună. Trebuie să fie vreo plastogramă. Nu-mi aduc aminte de o asemenea depeșă. Nu i-am trimis nimic lui Polizu.

— Bine, domnul meu! Dar, dacă ai vedea această depeșă, ți-ai aminti? Căci, din mărturia domnului maior Polizu, rezultă că dumneata l-ai somat, în numele guvernului provizoriu, să fraternizeze cu voi. Și ca argument suprem ai folosit depeșa primită de la Brătianu. I-ai trimis depeșa, care acum e piesă la dosar.

— Domnule Dumitrescu, mi-era capul așa de preocupat și de amețit în acea zi de greutatea situației, încât nu cred să-mi aduc aminte. Înțeleg că e important, dar nu-mi aduc aminte. Țin minte că i-am promis să-i trimit o depeșă, dar, de trimis, nu i-am trimis nimic. Nu știu care Lăzărescu. E o fabricație de-a lui Polizu.

— Atunci, stărui judele, poate îți amintești cine a scris depeșa adresată dumitale ca prefect al județului și iscălită tot de Brătianu, ca ministru. Se amintea în ea definitivul succes al „libertății" pe tot teritoriul României. Tot prin ea ți se cerea ca, din înaltul ordin al regentului, să chemi funcționarii civili și trupele militare spre a depune jurământul în fața noii puteri...

Candiano se uită la el uimit de implicațiune. Răspunse:

— Dar nu știu! În ziua aceea, după ce telegraful a căzut în mâinile poporului, s-au luat mai multe hârtii de proveniență telegrafică. O parte dintre acele hârtii au ajuns și la mine. O parte dintre ele au fost aduse în cursul dimineții, de către un individ pe care nu îl cunosc. La un moment dat, negăsind altă hârtie în jur și cum aveam nevoie să fac niște note cu creionul, am scris pe o asemenea hârtie, pe care am dat-o înapoi, spre telegraf, spre a o transmite mai departe. Alte depeșe scrise de mâini străine au căzut în mâna mea. Dar nu-mi mai amintesc. Faptele s-au succedat cu foarte mare repeziciune. E posibil să aveți înscrisul meu de la telegrafist, care a păstrat documentul.

Aici, judele Dumitrescu făcu semn cu degetul prin aer ca și cum ar fi spus „Nu, nu" și zise:

— Depeșa de care ți s-a vorbit nu este adresată ca venind din vreun oraș, de unde rezultă că ea a fost fabricată chiar în Ploiești, pentru a servi cauzei dumitale. Pe deasupra, această depeșă s-a găsit asupra dumitale și este și vizată de dumneata cu ocaziunea percheziției care ți s-a făcut în seara zilei de 8 august, după ce ai fost adus la arestul preventiv. Eu cred, domnul meu, că dumneata ai cunoștință perfectă despre autorul acestei depeșe. Nu?

Candiano se uită la el ca la un idiot. Îi spuse:

— Da, am semnat atunci că am predat tot ce se găsea în buzunarele mele. Nu știu ce depeșă va fi fost aceea. Poate o fi fost una dintre cele scrise de mâini străine în acea învălmășeală. Și, ca să se înțeleagă bine, eu nu am vizat-o ca recunoscând-o drept a mea, ci în chip de constatare că o aveam asupra mea în haina pe care am purtat-o în ziua evenimentului. Ei, ce încucrătură! În ziua aceea am luat multe hârtii în mână mașinalmente de la diverse persoane și le-am băgat în buzunar. De unde să știu eu cine-o va fi scris pe aceea?

Iancu scutură din încheietura mâinii, apoi, cu rapiditate de practicant al artei scrierii, înmuie tocul în cerneală, pentru a urma cât mai cursiv viteza consemnării.

— Atunci cine, zise din nou domnul Dumitrescu arătând cu degetul prin aer, a scris depeşa către căpitanul Georgescu de la Predeal? E depeşa prin care îi făceai cunoscut că eşti prefect al judeţului Prahova, că Domnitorul a fost detronat, că s-a înfiinţat un guvern provizoriu şi îl invitai ca, în 24 de ore, să sosească la Ploieşti cu grănicerii concentraţi, spre a da o mână de ajutor revoluţiunii.

— A, da, spuse Candiano, aceasta e a mea! Depeşa e dată de mine în virtutea depeşei primite de la Bucureşti şi în care mi se anunţa răsturnarea principelui. Ea a fost scrisă chiar de mâna mea!

— Deci proba aceasta de la dosar este scrisul dumitale?

Aici domnul Dumitrescu îi arătă o hârtie boţită, pe care oamenii legii se străduiseră din greu să o îndrepte. Candiano se uită la petecul acela de hârtie şi răspunse:

— Da, categoric. Acesta este scrisul meu.

— Da, mulţumesc, zise judele. — Putem să folosim acest specimen drept comparaţie?

— Da, ridică din umeri Candiano.

Apoi domnul Dumitrescu se scărpină pe obraz şi spuse, privind spre domnul Populeanu:

— Pentru mine este cam gata.

Iancu Caragiale lăsă tocul în călimara cu gât înalt şi-şi scutură încheietura mâinii de două ori prin aer, după care se uită pe sub sprânceană spre Candiano, apoi spre domnul Populeanu, care contempla scena cu o oarecare mulţumire.

— Atunci să întrebăm împricinatul dacă doreşte să mai facă vreo declaraţiune la finele fazei de instrucţie.

Candiano se gândi o clipă, apoi spuse:

— Este primul caz din istorie când un mare număr de oameni sunt ţinuţi arestaţi pentru participare la o chermeză. Şi apoi noi suntem republicani, iară nu anarhişti. Noi am făcut o celebrare, n-am pus bombe. De aceea toată această cercetare este o mare prostie. Ia să vă văd eu pe domniile voastre ce veţi face când veţi avea nişte anarhişti care

pun bombe sub burta calului lui Vodă. Pe aceia cum îi veţi cerceta?

Domnul Dumitrescu clipi de şapte ori într-o secundă, apoi zise:

— La noi nu e aşa ceva!

Domnul Liunaru vru să taie din scurt partea de declaraţie liberă şi zise:

— Bine, domnule Candiano-Popescu, Ministerul public a luat act de poziţiunea aceasta politică. Noi am înţeles.

— Bine, spuse domnul Populeanu, să transcriem, apoi să se semneze aşa cum e legal.

Iar Candiano se gândi că e pierdere de vreme să le spună mai multe, aşa că toată conversaţia se opri aici.

•

Era seara târziu. Domnul Populeanu citi documentul produs de domnul Liunaru. Acesta era doar unul dintre multele acte pe baza căruia îşi făcea o serie de note, un adevărat plan pentru actul acuzării. Schema era destul de complicată, era ca un tabel în care încerca să sistematizeze participarea tuturor revoluţionarilor la evenimentele de pe 8 august. La celălalt capăt al mesei, Iancu trebuia să copieze pe curat una dintre declaraţii şi avea şi el un munte de hârtii în faţa sa. Atunci uşa se deschise şi Iancu văzu cu surpriză pe comisarul Dimitriu intrând în încăpere. Bănuia de multişor că se vor revedea cândva, dar nu se aştepta să fie atât de curând şi, mai cu seamă, nu se aştepta să fie acum. Comisarul făcu un pas în încăpere şi rămase cu privirea fixată pe copist, ca şi cum motivul vizitei lui în camera de interogatorii acesta fusese. Cu ochii încă pe el, spuse:

— Am onoarea, domnule judecător.

— O, bine te-am regăsit prietene, zise domnul Populeanu, care se ridică să dea mâna ceremonios cu comisarul.

— Cine e tânărul? întrebă comisarul de parcă acum l-ar fi văzut pe Iancu prima dată.

Magistratul se întoarse și el spre Iancu, ca și cum n-ar fi avut vreme să remarce că ar fi fost ceva în neregulă cu el acolo.

— El e Iancu Caragiale, copist la tribunal. Mi l-au detașat ca să mă asiste la treaba pe care o am de făcut zilele astea. Va fi multă hârțogăraie, are scris frumos, consemnează repede.

Comisarul dădu din cap cu îndoială, ca și cum ar fi contemplat decăderea întregii lumi:

— Și a asistat la cercetări?

— Sigur că da, dacă el e cel care a luat note...

Comisarul se încruntă de parcă ar fi fost lovit de mii de tempeste.

— Peste poate, prietene, spuse el, pe un ton de-a dreptul dezamăgit.

— De ce? făcu magistratul. — Îl știu bine și pe taică-său, un om cu capul pe umeri.

— Da, zise comisarul, dar feciorul acesta care se vede e republican până-n măduva oaselor.

Iancu simți nevoia să o ia la fugă, dar n-ar fi avut pe unde. Comisarul se așezase strategic în dreptul ușii. Dar domnul Populeanu zâmbi, ca și cum acest argument ar fi fost un mizilic, deși cam fusese luat prin surprindere.

— Ce spui? Cum așa? se miră el, arătând o preocupare politicoasă.

— Absolut. Am fost, cum se zice, martor de linia întâi.

— Despre ce e vorba, domnule comisar? făcu domnul Populeanu din nou.

— Pe 8 august, domnule! Păi, băiatul ăsta cu ochi nevinovați care acum e grefierul dumitale mi-a smuls sabia în timpul zaverei! El este ticălosul pe care-l caut de atâtea săptămâni prin tot târgul și, când colo, poftim, se ascundea aici, făcând hârtii pentru dumneata.

— El? zise domnul Populeanu făcând ochii mari.

— Da.

— Nu-l confunzi oare?

— Peste poate.

— Deci el e mână în mână cu Candiano şi cu toţi ceilalţi? făcu domnul Populeanu, care se simţi, dintr-odată, privit direct de umbra colonelului Duplessis.

— Da, a fost mână în mână cu Stan Popescu. Au scotocit după hârtii împreună prin sediul poliţiei. Cred că omul lui Stan a fost. Au distrus acte împreună.

Domnul Populeanu îşi trase o palmă.

— Da, am comis o mare greşeală. A fost de faţă aici la instrumentare.

Se întoarse cu ochii spre fereastră, cu un aer blazat, ca şi cum ar fi crezut dintr-odată că lumea aceasta nu mai are nici o speranţă. Îl auzi pe comisar zicând cu o voce egală:

— Ar trebui şi el legat, fără nici o îndoială. Pe lângă agresarea unui reprezentant al legii, acum a mai comis una, a violat secretul cercetărilor. Mă întreb dacă a sustras documente.

Domnul Populeanu abia de realizase pericolul:

— Dacă e cum spui e mare grijă.

Iancu îi privea de parcă n-ar fi fost vorba despre el. Inima-i bătea în gât. Nu avea pe unde scăpa. Fereastra era departe, prea sus, iar comisarul şedea în dreptul uşii. Simţea că un munte îl apăsa pe piept. Comisarul spuse:

— Lasă-mi-l mie să-i pun vreo două întrebări lămuritoare şi cu ele-i scot republicangeala din cap.

— Sigur, zise magistratul, poftim! Al dumitale e! Aici! Acum!

Şi domnul Populeanu se întoarse către Iancu, se apropie de el, păşind în cerc, apoi trecu la locul lui, pe scaunul de unde pusese întrebările celorlalţi interogaţi. Comisarul, din picioare, se făcu a zâmbi, dar îi ieşi un rânjet neplăcut:

— Ne regăsim, prietene...

Iancu se ridică în picioare cu un chip de-acum palid:

— Domnule comisar...

Ţinea încă în mână tocul, ca şi cum s-ar fi ascuns după el.

— Deci acum ştii cine sunt, nu-i aşa?

Comisarul se apropie de el şi-şi puse mâna încordată peste umerii lui, ca şi cum l-ar fi luat la plimbare. Dar nu plecau nicăieri. Asta era doar aşa, ca Iancu să simtă acel pachet de muşchi, voinţa aceea de oţel a unui om al legii. Îl întrebă acum de foarte aproape, ca şi cum i-ar fi pus o întrebare extraordinar de grea:

— Aşadar, te întreb, ştii cine sunt eu?

— Da, domnule comisar, sigur că ştiu.

— Dar la zaveră nu ai ştiut?

Aşteptă câteva clipe. Cum Iancu nu zicea nimic, strigă în urechea lui:

— Nu ai ştiut?!

— Era o altă situaţiune, răspunse Iancu pe loc, trăgându-se deoparte, dar fără să poată scăpa din mâna comisarului.

— Cum adică altă situaţiune? Unde scrie în lege că există o altă situaţiune?

— Toată urbea îşi pierduse minţile, spuse Iancu. — M-au aprins şi pe mine cele câte s-au spus.

— Adică ce s-a spus, zise comisarul, pe un ton care nu suna a întrebare.

— Că e o mare preschimbare a lumii în care trăim, zise Iancu. — Că schimbarea lumii pleacă de la Ploieşti. Că noi suntem începutul unei mari prefaceri. Că poporul va primi drepturile sale cuvenite.

Comisarul se uită la magistrat cu mare subînţeles, ca şi cum aici ar fi fost cheia întregului caz.

— Nu mai spune! zise comisarul. — Mare prefacere? Dar, dacă te umflu eu acuma de-ţi merg fulgii, n-ar mai fi şi aceea o mare prefacere?

— Te rog, domnule comisar, spuse domnul Populeanu, să lucrăm curat.

— Curat, domnule judecător, acuma lucrăm curat. Ferească sfântul să întoarcem foaia!

Ajuns aici cu amenințarea, îi dădu drumul lui Iancu din strânsoare, se apucă cu ambele mâini de curea și-l privi de sus în timp ce zise:

— Ia să vedem ce avem aici! Excelența sa domnul judecător poate să ne spună dacă este așa cum zic eu. Deci avem participare la conspirație împotriva Domniei, pentru că te-ai întâlnit noaptea cu ceilalți conspiratori. Asta se încadrează la trădare. Dar, pentru că musiu e probabil minor, nu se aplică, ci se dau circumstanțe. Căci ai șaptesprezece ani și jumătate, după ce vârstă ți-aș da. Atunci rămân faptele pe fond. Avem câți martori vrem noi care l-au văzut pe supusul acesta cum ia sabia mea de comisar și se încinge cu ea, deci este uz de armă militară de către minor în spațiul public. Ba chiar ai fandat cu ea de câteva ori prin mulțime. Acuma, chiar dacă ești minor, chestia asta se cercetează, nu e așa? Cum poți să scapi dintr-una ca asta? Spune, musiu! Că nu poți să scapi!

Urmă un moment de adâncă liniște. Și comisarul adăugă:

— Și ai mai făcut ceva. Ai distrus hârtii cu Stan Popescu. Ai rupt hârtii acolo, în biroul meu, de la sediul poliției.

— Nu, nu, asta nu am făcut, spuse Iancu.

Comisarul se întoarse cu spatele la Iancu și plecă spre celălalt colț al încăperii, vorbind de parcă ar fi glăsuit singur:

— Mă jur pe Sfânta Cruce și pe Sfânta Treime că nu scapi. Nu ajung eu de râsul mahalalei, să fiu dezarmat de un copil! Minor, minor, dar se poate face dosar pe ceva.

Aici, magistratul interveni:

— Ei, domnule comisar, să nu le luăm chiar pe toate personal. Știm și noi ce grea e misia de polițai! Noi avem un proces greu aici, în care Iancu, aici de față, e departe

de a fi peștele cel mare. Se uită Europa la noi, ar arăta rău de tot dosarul dacă băgăm minori la caz. Indiferent cât de obraznic ar fi fost pe 8 august... Peștii cei mari sunt fruntașii mișcării liberale, iar firele conspirației duc la dracu-n praznic, dacă mă-nțelegi. Dacă amestecăm un copil în toată tevatura, râde lumea de noi. La proces vom avea corespondenți din Europa, va fi altfel, e o lume întreagă cu ochii pe noi. Hai să gândim politic.

Comisarul se întoarse cu chipul spre magistrat, dar ochii îi rămaseră undeva pe zid, ca și cum ar fi socotit zilele care mai rămăseseră din an. Spuse:

— Pot fi două procese. Unul pentru Europa, cu peștii cei mari, altul pentru noi, în care luăm caracuda. Merge la trei săptămâni după primul. La primul proces îi înhățăm pe Candiano cu Brătianu și Carada, la al doilea ne mai socotim puțin și între noi.

— Stai puțintel, că nu decidem noi aicea, la Ploiești, câte procese se fac. Asta ține de minister, nu decidem noi. Noi facem doar cercetarea aici. Sigur, deocamdată sunt mai multe căi...

— Dar nu e clar? făcu comisarul. — Mi-a luat sabia. Avem martori. Uite-l aici! E clar! Ți-l umflu!

Aici magistratul dădu din cap că nu:

— Nu sunt toate în puterea mea. Aici nu. E ceva mult prea complicat. Mai lasă-mă câteva zile.

— Și ce faci cu el? întrebă comisarul arătând spre Iancu cu degetul.

— Pentru implicarea în evenimente, așa cum a reieșit în timpul cercetărilor, va trebui să-l dăm afară din funcția de grefier. Nu începe discuție. Despre implicarea în cazul de acuzare însă rămâne să mai vedem.

Comisarul ridică mâinile și spuse:

— Bine! Așa să fie! Dar tot ți-l umflu eu cumva!

Își pocni călcâiele și zise:

— Am onoarea!

Apoi se întoarse pe loc și părăsi încăperea, fără a spune pentru ce venise.

•

Magistratul se scărpină după ceafă și zise:

— De ce nu mi-ai spus?

Iancu privea în podea. Mai că-i venea să plângă.

— Vă rog să mă iertați, domnule judecător.

— Sunt foarte dezamăgit de asta. Nu m-aș fi așteptat ca fiul prietenului meu Luca Caragiale să-mi ascundă implicarea în conspirație. Tocmai în conspirația pe care o lucram. Îți dai seama.

— Dar să știți că nu am conspirat cu ei.

— Și atunci cum ai nimerit la rebeliune tocmai atunci?

— Am ieșit din casă când trăgeau clopotele.

Magistratul rămase cu ochii pe coatele mototolite ale cămășii lui Iancu.

— Taică-tău ce a zis despre treaba asta?

— Mi-a zis că mișcarea lor nu putea să aibă sorți de izbândă. Că nu sunt republici în Europa și că ceea ce se încearcă în Ploiești e sortit pieirii.

Domnu Populeanu dădu din cap:

— Bineînțeles că și el mirosise. De ce nu asculți de bătrâni?

Ridică din umeri, ca și cum nu ar fi avut ce face.

— Dragule, uite cum stăm. Simpla ta prezență aici ne face probleme, după cum ai văzut. Pot fi chestiuni de securitate a investigației... Nu e bine, nu e bine deloc. Nu mai poți rămâne ca să lucrezi pentru mine.

— Da, înțeleg...

— Spune, ai sustras vreo hârtie de aici?

— Doamne ferește, domnule judecător, nu!!!

— Îți dai seama că se va afla și se poate deschide dosar de obstrucționare a justiției.

— Da, domnule judecător, înțeleg.

— Din respect pentru tatăl tău bătrân și bolnav, nu te voi include în investigație. Nu vreau să fac asta. Din respect pentru munca lui de o viață. Tatăl tău a fost un om al legii, un om cu o cale dreaptă. Să nu stricăm numele lui amestecându-te cu acești dușmani ai Domniei. Dar, pe de altă parte, nu mai poți rămâne nici să lucrezi în Judecătorie. Ești un băiat plin de talent, nu am nici o îndoială că-ți vei găsi de lucru în altă parte. De aceea, trebuie să pleci de aici.

Iancu făcu ochii mari, pentru că situația aceasta schimba cu totul posibilitățile financiare ale familiei. Își aduse aminte de ce-l aștepta acasă și se gândi că lucrurile mergeau din rău spre mai rău.

— Te rog, strânge-ți lucrurile și pleacă acasă. Acum. Mulțumesc pentru tot, la revedere.

Apoi magistratul se îndreptă spre fereastră și nu mai spuse nimic către Iancu.

•

Iancu ieși din clădirea Judecătoriei ducându-și în mână haina. Era o haină veche, pe care o primise de la unchiu-său în primăvară, când venise de la București. În cealaltă mână avea un penar de lemn, în care-și ducea tocul, cel care era al lui. Nu se grăbea deloc. Nu mai avea unde se grăbi. Pe când cobora scările Judecătoriei, dădu peste Didina, care urca, însoțită de un domn cu bărbiță și monoclu.

— Eroul meu neînfricat! spuse Didina. — Războinicule! Viteazule!

Îl apucă de bărbie și făcu un gest admirativ pe care Iancu-l bănuise rezervat copiilor de până la cinci ani.

— Domnule avocat, mai spuse Didina, el este Iancu Caragiali, fost subcomisar al poliţiei republicane, în prezent copist la Judecătorie.

— Nu mai lucrez la Judecătorie, spuse Iancu imediat. — Tocmai m-au dat afară.

— Vai, ce absurditate! spuse Didina. — Dar de ce au făcut asta ticăloşii ăştia nenorociţi?

Iancu se uită la ea cu subînţeles. Îi răspunse:

— Au aflat că am participat la revoluţie. Au aflat ce am făcut noi în sediul poliţiei. Dimitriu le-a spus.

— Şi cu dumneata se bate reacţiunea? zise Didina.

— Stai puţin, spuse atunci domnul cu monoclu, prinzând vorba din zbor. — Ai spus că eşti copist? Domnul meu, dă-mi voie să mă recomand. Mă numesc Nicolae Fleva şi sunt avocatul apărării în acest proces care, pentru noi, va fi procesul secolului. Cum ar fi dacă te-aş angaja eu ca să fii secretarul meu personal în perioada procesului? Plătesc la fel de mult cât te plăteau şi reacţionarii aceştia pe funcţia dumitale. Şi dau şi un bonus, pentru că ai fost deranjat de reacţiune.

— Bravo! spuse Didina.

Lui Iancu i se păru că i-a pus Dumnezeu mâna în cap.

— Vă mulţumesc, domnule avocat! E o ocazie nesperată!

— Bun, eu nu am trebuinţă de serviciile dumitale azi, dar cred că am putea începe de mâine, ce zici?

— Vă mulţumesc! spuse Iancu.

— A, şi mai e ceva. Se zvoneşte că procesul se va strămuta într-un alt oraş, poate la Iaşi, poate la Bucureşti. Dar cel mai probabil cred că va fi la Târgovişte, ca să nu fie un oraş liberal, ci unul conservator. La Târgovişte are reacţiunea un bastion puternic. Pregăteşte-te aşadar de călătorie. Firește că toate cheltuielile le suport eu, dar trebuie să vii cu mine la proces, o să am nevoie de ajutor. De asemenea, sper că nu vei fi intimidat. Acuzarea va fi condusă

de fratele ministrului Justiției, domnul Lahovary. Vor fi jurnaliști, va fi o lume întreagă. *Mais enfin, on verra...*

Iancu îl privi cu ochi fascinați. Nu mai fusese niciodată la Târgoviște, dar nu despre asta era vorba. I se păru că toată atenția Europei se concentrează acum asupra acestei povești, asupra acestor personaje. Se întoarse spre Didina, cu ochii ei verzi, și o privi ca pe un miracol. Dintr-odată i se păru că este foarte frumoasă, în rochia aceea verde-pal. Iar avocatul Fleva i se păru un personaj magic, cu un oarecare dar al înaintevederii. Cine altcineva ar putea vorbi despre un proces al secolului în vremuri ca acestea?

•

Până acasă, Iancu merse cu capul plecat, de parcă s-ar fi întors de la o bătălie pe care o pierduse. A trecut pe lângă străzile pe care până mai ieri se juca. A trecut pe lângă biserică. A trecut pe lângă școala în care, elev fiind, l-a văzut pe Vodă Cuza, când acesta vizitase Ploieștii. A trecut pe lângă toate aceste locuri altădată dragi și pe care acum le privea cu alți ochi. Deodată văzu cu limpezime că, după toate lucrurile care se petrecuseră în ultima vreme, locul lui nu mai putea să fie în orașul acesta. Simțea că zidurile se strâng peste el, că sunt tot mai puține lucruri de făcut aici, că ceasurile în care va mai trece pe aceste străzi sunt măsurate.

Intră pe poartă cu fruntea plecată și chipul încă palid. Catinca l-a văzut și l-a întrebat:

— Gata treaba pe azi?

— Da, azi a fost cea mai scurtă zi din an.

Răspunsul acesta, venind de la Iancu, nu suna a bine. De aceea, ea îl îndemnă:

— Hai spune-mi ce s-a întâmplat.

— M-au dat afară de la Judecătorie.

Catinca răsuflă cu greutate când zise:

— Aşadar, au aflat că te-ai înhăitat cu nenorociţii? Şi ce ţi-au zis, că asta nu se poate la un slujbaş de la Ministerul Justiţiei? Hai, că i-am simţit eu. Ţi-am zis încă din ziua aceea nenorocită că aşa va fi.

Iancu se aşează pe buturuga pe care obişnuia să se aşeze Luca atunci când mai putea ieşi până-n curte. Îşi ţinea haina pe genunchi.

— Chiar te-au dat afară? zise Catinca.

— Da, m-au dat. Dar mi-am găsit imediat o altă muncă.

— Sfinte Sisoe, o minune! Unde, în Ploieşti? La gaz?

— E un avocat, Nicolae Fleva, care va asigura apărarea la procesul cel mare. Şi el are nevoie de un secretar. Un fel de copist pentru avocat.

Catinca nu zâmbi deloc când zise:

— Avocatul derbedeilor nu poate fi decât un derbedeu. Ia-i banii înainte.

— Mâine va fi prima zi când lucrez pentru el.

— Nu-ţi înmuia tocul în cerneală până nu auzi ceva bănuţi sunători. Să n-ai încredere în ăştia.

— S-ar putea să trebuiască să-l urmez pe avocat la proces, dacă procesul nu va fi ţinut în Ploieşti.

— Dar unde să se ţină? întrebă Catinca, de parcă asta ar fi fost o nenorocire.

— Nu ştiu încă. A zis că poate la Iaşi, poate la Bucureşti, nu am idee.

— Şi tu să mergi cu avocatul acolo?

— Da, dacă trebuie să ţin notele pentru el, zise Iancu. — A, da, parcă a zis Târgovişte. Asta e mai bine, ar fi mai aproape.

— Faci ce trebuie pentru munca ta. Dar te va ţine şi după proces? întrebă Catinca.

— Să vedem, zise Iancu. Sper să mai aibă nevoie de mine.

— Ştii ceva? E vina ta că te-ai aprins una-două, ca fata mare la horă. Ce te-o fi apucat atunci să ieşi când bat

clopotele la unu noaptea? Ce prostie! Ce credeai că anunţă? Că vine arhanghelul Mihail în Ploieşti?

— Mama, nu mai zic nimica, ai avut dreptate.

— Nu te las până nu mi te juri aici, în curtea casei noastre, că nu te mai aprinzi ca un fraier. Niciodată.

— Da, bine.

— Nu aşa uşurel, jură-te.

— Mă jur.

— Bine. Şi acuma dă haina aia, înainte să o mototoleşti, că alta n-ai.

Iancu îi dădu haina şi apoi spuse:

— Cum mai e tata?

— Tot mai rău. De-abia mai suflă. Parcă doarme, dar ăla nu e somn. Acuma a plecat doctorul, mi-a zis că nu mai are ce-i face.

— Tare mi-e teamă, spuse Iancu.

Atunci maică-sa îşi ascunse o lacrimă şi-i zise cu uriaşă voinţă:

— Lasă smiorcăiala. Să te duci şi să munceşti pentru avocatul care te plăteşte. După ce s-o termina procesul, om mai vedea.

Iancu o urmă în camera de zi şi-i spuse:

— Avocatul nu e din Ploieşti, a venit de la Bucureşti. Dacă mă ia ca secretar al lui, pot să merg la Bucureşti? Vă trimit bani de acolo săptămânal.

Catinca se uită la el şi îi zise cu glas apăsat:

— Nu te faci artist.

— Nu, mama, o să am o slujbuşoară potolită, ceva după care să putem trăi.

— Şi-n Ploieşti ce-are?

— Aici o să fie tot mai greu. Cred că aici multe se vor strica, cel puţin pentru mine. Uite, am să-ţi spun. Mi-e teamă că pe republicani o să-i azvârle în temniţă, că tot oraşul va avea de suferit după treaba asta. Se vor pierde afaceri, se vor strica prietenii. Ani de zile de acum înainte

dușmăniile nu se vor stinge. Apoi, peste trei sau cinci sau șapte ani, când se vor întoarce ăștia de la temniță, vor avea beteșuguri, vor intra din nou în politică, toată urbea va fi o groapă cu otravă.

Catinca se uită la el ca și cum acum l-ar fi auzit prima dată vorbind. Ridică sprâncenele și zise:

— Și dacă trăiești între draci e mai bine decât să te faci artist, ca unchiu-tău. Nu i-ai văzut cum trăiesc? Ai fost la ei la București atâta vreme. I-ai văzut, nu?

Iancu se sprijini de tocul ușii și spuse ca și cum acesta ar fi fost visul lui:

— Mama, știi la ce mă gândesc? Că pot să lucrez copist pentru teatru.

Catinca se întoarse spre el. Auzea asta pentru prima oară:

— Unde?

— La București. Unchiul zicea că teatrul are nevoie de copist.

— Se plătește? Sau e doar de bonton?

— Da, și chiar plătesc bine. Mai bine decât Judecătoria.

Catinca se uită la el ca să-l iscodească. Zise:

— Unchiu-tău ți-a spus?... Sau ai auzit de la vreo artistă? Că numai prostii se vorbesc în teatru. Ăia nu-s oameni care să se țină de-o familie, să-și trăiască viața cu cap. Să știi că lui unchiu-tău tocmai d-aia i-a plăcut în teatru. Una-două, hai pe drum. Dar eu văd de socoteala mea. N-ar fi bine să se mute nici unul dintre noi din Ploiești, unde mai știm și noi lumea, ca să ajungă la București și să afle că teatrul nu plătește. Mă auzi ce zic?

Iancu încuviință:

— La asta mă gândesc întâi și întâi. Că, decât să lucrez pe firfirici în București, mai bine spăl vase într-o cârciumă din Ploiești.

Catinca dădu din cap în semn că nu și-i zise:

— N-ai putea face asta nici un ceas. Nu te văd eu stând locului, făcând munca de jos. Zici că se strică Ploieștii.

Păi, da. Uită-te și tu ce face locul ăsta. Să se strice mai rău de atât? Adică ce să fie? Poate că-n loc de revoluții, minciuni, furtișaguri și amăgiri să ajungă Sodoma și Gomora, că altceva mai jos decât e acuma n-are ce să fie.

Nu-i plăcu atunci când se uită la Iancu și-l văzu cu un zâmbet șugubăț pe față. Ea vorbise serios.

— Și ce te râzi? Ai priceput mai bine ca mine cum merg Ploieștii?

•

— Sunt realmente impresionat, spuse domnul magistrat Simion Populeanu. — Nu am cuvinte.

Învățătorul Zaharia Antinescu ședea demn în dreptul ușii, mândru de ideea pe care i-o propusese judecătorului de instrucție. Cum stătea drept, cu pieptul scos în față, cravata frumos legată i se ridica înainte ca un moț de curcan. Spuse:

— Domnule Populeanu, mi-am dat seama numaidecât că sunteți copleșit de obligațiile administrative. Eu scriu foarte repede. De aceea mă ofer voluntar să vă fiu grefier. Și, așa cum v-am spus, nu doresc să fiu plătit. Fac muncă *pro bono* în cinstea Domniei. Și e bine să se știe și la București asta, ca să nu se creadă că toți ploieștenii sunt niște nenorociți precum cei care au pus la cale turburările. Mi-e mie rușine de rușinea urbei. Pe unii dintre cei care au participat la dezordini i-am educat în școală, dar nu s-a prins ce trebuia de ei. De aceea zic eu acuma că trebuie să repar, după slabele mele puteri, cât se mai poate...

— Minunat, domnule Antinescu! Minunat! spuse din nou domnul Populeanu. — Dar pot să vă întreb ceva?

Tot drepți, tot cu pieptul înainte, învățătorul spuse:

— Sigur! Cu plăcere!

— Dumneavoastră unde ați fost în ziua de 8 august? întrebă magistratul cu mare grijă.

— Cum unde!? În stradă!

Magistratul se încruntă. Se juca trecându-şi printre degete lanţul de la ceas. Oare şi domnul acesta în vârstă, care pare atât de onorabil, va fi luat parte la zaveră? Zise cu un glas cântat:

— În stradă?

— Da, domnule, în stradă! reiteră învăţătorul. — Şi, unde întâlneam foştii mei elevi luând parte la dezordini, le spuneam că nu este cazul să participe la acţiuni contra Domniei. Am stat probabil de vorbă cu o sută de oameni, de toate vârstele, bărbaţi şi femei.

Magistratul făcu ochii mari:

— E extraordinar ce-mi spuneţi. Ce le-aţi zis?

Aici învăţătorul înclină fruntea şi zâmbi cu un zâmbet didactic, rămas în arsenalul educatorilor europeni de pe vremea lui Comenius:

— Le-am zis să meargă acasă, să nu dea curs provocărilor!

Magistratul clipi:

— Şi ei ce-au făcut?

De data asta pe un ton dezamăgit:

— Nu cred că am convins pe nimeni. Nici unul nu s-a întors din drum. Parcă înnebuniseră, domnul meu. Toată urbea înnebunise! Cuvintele mele treceau prin ei ca prin aer, nu le ajungea nimic la inimă, nimic la minte. Erau orbi şi surzi, ca şi cum toată urbea se îmbătase şi nu mai putea judeca.

Bătrânul învăţător privi spre magistrat cu o mare şi adâncă tristeţe. Mai adăugă:

— E adevărat că unii au început să bea, chiar foarte devreme. Dar unii nu erau băuţi, nu, nu... Am vorbit cu ei. Păreau lucizi, dar nu se mai puteau întoarce acasă, parcă-i chema strada, ca să facă dezordini. Păreau hotărâţi să facă ceva ce nici nu pricep, hotărâţi să meargă la revoluţie, de parcă asta ar fi fost o mare chestie.

Magistratul se ridică în picioare și-i dădu mâna domnului Antinescu de parcă i-ar fi decernat un premiu atunci când spuse:

— Ei, ce să-i faci, modelul francez împinge înainte societatea Principatelor Unite, așa cum boul trage de plug. Dacă francezii merg dintr-o revoluție într-alta și dacă lor li se pare că ăsta-i progresul, atunci unii cred că și noi trebuie să facem la fel. Și-atunci hop în stradă, musiu! Cum se face că numai partea tâmpă a ideilor franceze ajunge la noi?

Entr'acte

CEZAR BOLLIAC (*singur pe scena întunecată, vorbind cu patos, cu o exaltare intrinsecă personajului, care pur şi simplu nu poate altfel*): Ştirile care ne vin de la Paris sunt incredibile. Trebuie repovestite într-un editorial din *Trompeta Carpaţilor*. Ziarul acesta este casa mea de suflet! De câte ori nu m-am destăinuit eu pe prima lui pagină? Voi amâna articolul despre săpăturile arheologice pe care le-am făcut vara trecută şi voi scrie despre aventurile acestea recente ale extraordinarului om politic francez Léon Gambetta. Omul acesta e un adevărat nemuritor, înzestrat cu nouă vieţi şi o clarviziune demnă de Sfântul Pavel! Iată ce s-a întâmplat! Am citit cu toţii cum el a fost cel care a promulgat Republica de pe terasa de la Hôtel de Ville, acel loc minunat, drag tuturor europenilor. După bătălia de la Sedan, împăratul Napoleon al III-lea a fost capturat de armata prusiană. În Paris, deşi el nu şi-ar fi dorit, acela a fost momentul lui Gambetta. Astfel se împlineşte profeţia lui Victor Hugo, care a spus că regimul imperial va avea parte de un destin pe măsura staturii împăratului. Iată, aşa a fost! În mizerie s-a sfârşit al Doilea Imperiu şi în ultimele lui clipe politice cine s-a mai aflat lângă împărat? Nimeni! Iar Victor Hugo a spus asta încă de acum optsprezece ani! Câtă clarviziune la acest minunat Hugo, pe care scriitorii noştri ar trebui să şi-l ia drept model, atât în termeni de conştiinţă, cât şi în planul respiraţiei artistice! Noi am mai scris asta! Dar să revenim

la Gambetta! Câte pledoarii înţelepte nu a prezentat el! Şi cât de puţin a fost ascultat! Din pricina proximităţii inamicului, Gambetta a cerut guvernului provizoriu republican să se retragă la Tours. Dar ei nu şi nu, căci cine pleacă din Paris pierde Franţa, aşa au răspuns. Iar când trupele prusiene au înconjurat Parisul, Gambetta a plecat din oraş într-un balon cu aer cald, al cărui nume ne-a fost comunicat de presa din întreaga lume, se cheamă *Armand-Barbès*. Ieri, 7 octombrie 1870, Léon Gambetta s-a înălţat în balon deasupra liniilor inamice, printre plumbii răuvoitori ai duşmanilor săi, şi dus a fost la Tours, de unde va încerca să organizeze rezistenţa! Minunată patria care are astfel de fii! Câtă inspiraţie la acest Gambetta! Nu cunoaşte epoca noastră nici un om de stat de un asemenea eroism, de o asemenea anvergură. Acum vreo şase-şapte ani toată lumea vorbea despre *Cinq semaines en ballon*, minunatul roman al inepuizabilului Jules Verne, care descrie cu o minuţie de ceasornicar toate acele locuri de pe pământ în care el n-a călcat vreodată şi care ne ţine cu sufletul la gură prin arta sa narativă. Ei bine, au fost voci în Franţa care au spus că povestea lui Jules Verne e incredibilă, că nu se poate traversa Africa în balon pe traseul sugerat de roman. Cine s-ar fi aşteptat ca evanghelistul republicii, Gambetta, să facă un asemenea salt peste liniile inamice? E adevărat, totul depinde de vânt, se poate spune că a avut omul noroc, dar e şi multă ştiinţă aici! De ce nu vin şi scriitorii noştri cu poveşti despre baloane cu aer cald, despre aventuri africane? Uite, aici imaginaţie, acesta e viitorul literaturii, atât la Victor Hugo, cât şi la Jules Verne! Pe când la noi ce ştiri să dai? Peste două zile, luni, 10 octombrie, începe la Târgovişte procesul celor patruzeci şi unu de republicani care s-au ridicat la Ploieşti pe data de 8 august anul curent în

contra stăpânirii. Primul dintre acuzaţi este Alexandru Candiano-Popescu, fost căpitan în armata ţării, care s-a proclamat lider republican la Ploieşti. Al doilea acuzat este şeful unei aşa-zise poliţii republicane, Stan Popescu, un caracter aventuros, cunoscut cititorilor noştri din relatarea diverselor sale aventuri pe varii meridiane europene. Acuzarea este condusă de domnul Jacob Lahovary, nimeni altul decât fratele ministrului Justiţiei. Ca să vezi imparţialitate! Acesta va fi secondat de doi ilfoveni, domnul Simion Populeanu şi domnul Nicu Dimitrescu, zis Coco, şi de judele ploieştean Alexandru Liunaru. De cealaltă parte, cei patruzeci şi unu de acuzaţi sunt apăraţi de domnii avocaţi Ion Câmpineanu, Anastase Stolojan, Nicolae Fleva, Alexandru Papiu-Ilarian şi de asistenţii domniilor lor. Tocmai în ziua când procesul acesta debutează la Târgovişte, excelenţa sa, domnitorul nostru, Carol, vizitează Ploieştii. Dar nu cere oarece curaj o asemenea vizită tocmai în ziua aceea? Ne e greu să credem că scapă fără nişte huiduieli, măcar când o trece ditamai liota oficială prin mahala. E adevărat că e acompaniat de întreg regimentul de gardă, că o să scoată şi călăraşii, şi dorobanţii, ba vor aduce şi grănicerii, căci Ploieştii sunt ridicaţi pe material inflamabil şi, cu cât mai bună lumea, cu atât mai mare teama de pălălaie. Aşadar, poftim. De-o parte, aventură, înălţare, politică dusă până la nivelul levitaţiei, de cealaltă parte, şerpăria noastră de toate zilele, din care cu greu ne vom scoate vreodată. Cine să fie acela care să cuprindă toate acestea într-o formulă unică, într-o privire a timpului nostru? Cine să fie acela care să explice pe înţelesul timpurilor noastre particularitatea lumii noastre moldovalahe, cu tot ce suntem şi însemnăm noi? Mă rog, cam asta mă gândesc eu să scriu în editorial. Îmi place să-mi scriu editorialele sâmbătă dimineaţa, pe îndelete,

cu pana scârțâind pe hârtia răbdătoare. Dar ce te faci când ai atâtea simțăminte, ce depășesc în pasiune spațiul din foaie? Ce te faci când te cuprinde spaima că la noi așa va fi pururea, că nimic nu poate scutura această lume din neputințele în care zace dintru începuturi, din amețeala ei caducă, din bulibășeala ei tembelă, care duce la alegeri grele în aere tot mai ușoare?

Actul al V-lea
Dreptatea de la Târgoviște

Nu poți să înțelegi ce înseamnă România până nu vezi Târgoviștea într-o duminică de toamnă, pe la ceasurile după-amiezii, când străzile se golesc și aerul strălucește. Frumoasă a fost cu osebire toamna anului 1870. A fost un an bun, livezile au fost minunate, de toate s-au făcut. Aici e valea merilor și a prunelor, un Eden între două râuri, o câmpie dominată maiestuos de Mânăstirea Dealu, care se înalță peste livezi ca un profil fantast, ca un far izvorând lumină dinspre gloria trecutului credincios. Prăvăliile fără vârstă pun la vânzare cuțite nemuritoare cu lamă de Damasc, mătăsuri orientale și lână de-a noastră, tare bună iarna, cojoace sănătoase pentru orășeni, dar și galoși de sorginte modernă, produși de experți în artele iernii. Au venit strugurii, mari, frumoși, zemoși, și munți de asemenea trufandale sunt la vânzare în mijlocul străzii, alături de grămezi de morcovi sau tuciuri vechi, pline de roșii mari și sănătoase. La orizont, pădurile de nepătruns ale Valahiei, înconjurând cetatea cu hățișuri pline de vânat. Cel pasionat de vânătoare nu s-ar plictisi niciodată aici și așa va fi fost din adâncă vechime, după cum spun poveștile despre aceste ținuturi. Peste oraș, duminica la prânz se așterne o liniște patriarhală, rămasă moștenire de la Radu cel Mare, maestru al vânătorii și al echitației. E o amintire nobilă lăsată de voievozii care au clădit o capitală tihnită, un loc al păcii și al dragostei. E plină de case vechi Târgoviștea. Unele sunt mai vechi de trei sute de ani, șed în

picioare încă din vremea lui Neagoe Basarab, altele sunt făcute mai de curând, pe locul celor vechi, care s-au dărâmat. Târgoveții țin dugheană-n ele și nu-s la margine, ci chiar lângă vechea Curte Domnească, spre Turnul Chindiei, care domină orizontul și ne amintește pururea ce viteză semințe am fi putut fi dacă am fi știut ce să facem cu viețile noastre. Vara lui 1870 a adus o mare tulburare. Multe întrebări sunt supărătoare. Când se întâmplă asemenea lucruri, nu mai știi în cine să te încrezi. Te întrebi dacă Iașii mai rămân alături de București, dacă Vodă mai e Vodă, dacă apele nu se transformă sub ochii noștri în nisip.

Azi, urbea e plină. Un val de domni simandicoși și prețioși s-a revărsat de la București și aceștia au tulburat cetatea Târgoviștei căutând camere pentru găzduire. Dar unde poate Târgoviștea să adăpostească atâta lume bună, când de la 1821 orașul n-a mai fiert așa? Vreo câțiva dintre acești domni sunt veniți din alte colțuri ale Europei. Parcă ar fi procesul secolului. N-au fost tulburări, cu excepția unui domn îmbrăcat în redingotă, purtând un lornion auriu, care a declamat de pe treptele Mitropoliei din centrul Târgoviștei astfel, sprijinindu-se într-un baston cu ajutorul căruia se făcea mai înalt:

— Iubiți târgovișteni! Atunci când tiranul rotește tiribomba împilăciunilor, cine e gata să se suie primul în ea? Domnul Lahovary! Și iată-l, e aici, în nobila urbe a Târgoviștei, venit la proces, gata să execute cu mâna lui apărătorii patriei române, eroii din parcul central al Ploieștilor, stâlpii libertăților noastre! Iubiți târgovișteni! Să știți ce șarpe vă vizitează urbea! Lahovary e aici! Ar trebui bătut cu pietre! Dar prea bună e lumea în Târgoviște! Prea bună!

Însă nu toți vizitatorii erau la fel de supărați. Printre prăvălii se învârtea ieri-seară Ulysse de Marsillac, care n-ar fi călcat în Târgoviște pentru nimic în lume, întrucât auzise, de când se stabilise în București, că cetatea Târgoviștei este

un loc plin de praf. „Prea mult praf", avea să-şi confirme undeva experienţa distinsul jurnalist, editorul inubliabilului *Le Journal de Bucarest.* Domnia sa are 49 de ani şi săptămâna aceasta a încredinţat hârtiei un pasaj profetic: *Târgovişte, c'est une ville à deux faces, simultanément libérale et conservatrice. Et c'est pourquoi on y a des surprises. On ne peut jamais rien deviner de cette ville.*

Dar nici domnia sa nu a putut rezista plăcerilor urbei. A coborât la ceas de seară în grădina lui Dragomirescu şi a gustat un pahar din vinul alb făcut în podgoria de la miazăzi de oraş anul trecut. A decantat răbdător parfumul licorii cristaline, i-a măsurat intensitatea, durata şi aciditatea, apoi a declarat, cu un zâmbet profund omenesc: *Pas mal!* Mai târziu, în noapte, avea să se gândească domnul de Marsillac că ceva neobişnuit se petrece cu această rasă latină ascunsă sub atâtea straturi orientale. Oamenii aceştia vorbesc ca şi cum ar fi sinceri, dar ascund atât de multe lucruri, încât uneori nu poţi să ştii cine ţi-e inamicul sau cine prietenul. Rămâne parfumul acestui Orient distilat în plăceri, temporizat de răcoarea serii de toamnă, transformat în legendă. Căci a doua zi de dimineaţă domnul de Marsillac chemă o birjă pentru a-l duce spre clădirea hanului, transformat zilele acestea prin ordin al ministrului Justiţiei în Judecătorie ad-hoc, specificându-i birjarului să ocolească praful, şi în ceasul dimineţii de octombrie descoperi, venind dinspre străzile de la miazăzi, măreţia acestui monument impresionant, acest turn solitar, circular şi puternic, maiestuos precum donjonul regal de la Palais de Vincennes şi care se numeşte Turnul Chindiei, rămas din laterala de asfinţit a fortificaţiilor lui Vlad Ţepeş. „Acesta este locul unde se va face justiţia în Principatele Unite? Interesant", se gândi domnul de Marsillac şi îşi închipui cum ar fi o sală de judecată improvizată într-un han din proximitatea catedralei de la Reims. Cine s-ar putea

gândi la justiția contemporană atunci când trecutul e atât de prezent? Pentru că, să reflectăm puțin asupra acestei situațiuni inedite, ce anume se cercetează în acest proces?

•

Dar, înainte de a-l urma pe domnul de Marsillac la proces, să ne întoarcem în seara de dinaintea primei ședințe, atunci când a avut loc o scenă de uriașă importanță. Avocații apărării se reuniseră cu toții în casa domnului Stoica, din spatele Curții Domnești a Târgoviștei, acolo unde nimeni nu ar fi bănuit că se aflau. Domnul Stoica, un fervent liberal, pusese pază la intrările curții, iar cei patru avocați, Ion Câmpineanu, Anastase Stolojan, Nicolae Fleva și Alexandru Papiu-Ilarian, puteau să stea de vorbă în tihnă. Nicolae Fleva își adusese cu el secretarul, pe junele Iancu Caragiale, care venise cu un blocnotes uriaș, din care atârnau și niște foi în plus. Doar ei cinci se găseau în încăperea aflată parcă departe de lume, de ceata de curioși, de spionii guvernului, de ziariști și de ocazionalii gură-cască, cei care niciodată nu au lipsit în Târgoviște.

— Da, spuse domnul Stolojan, pledoaria finală a apărării, asta e cheia. Trebuie să ne-o pregătim foarte bine.

— Ne trebuie o strategie, zise domnul Papiu-Ilarian, dar să fim și gata să răspundem surprizelor pe care Lahovary ni le va pregăti.

— Sigur ne coace ceva, spuse Nicolae Fleva.

— Unul singur, spuse din nou domnul Stolojan, unul singur să prezinte pledoaria la final și acolo să avem tot cazul. Va produce o impresie puternică. Să ne trecem toți materialele unuia dintre noi.

— Dar, ca să controlăm această impresie, ar trebui să știm mai multe despre jurați, zise domnul Papiu-Ilarian.

— Știm destul despre ei, zise Ion Câmpineanu, știm că au fost făcuți jurați de ministrul Lahovary.

Dintr-un colţ al încăperii, Iancu privea toată scena. Purta aceeaşi haină ca şi luna trecută, doar că acum, la rever, avea o dungă de pânză neagră. Ţinea doliu după Luca, care a fost îngropat pe 14 septembrie. Mâine, în sala de judecată, îşi va scoate această bucată de pânză neagră, pentru a arăta ca un secretar adevărat. E mai tras la faţă şi mai palid decât pe vremea zaverei. Parcă a văzut multe, foarte multe, în aceste săptămâni.

STOLOJAN (*stând pe scaunul ca un jilţ oriental din capul mesei*): Tocmai de aceea avem nevoie să exercităm o presiune inteligentă asupra juraţilor. Adică să arătăm că este un caz de malversaţiune din partea guvernului. Să ştie juraţii puşi de Lahovary că, dacă produc un verdict de vinovăţie împotriva unor victime ale fumului fără foc, de foc vor avea parte.

PAPIU-ILARIAN: Adică să dăm o turnură cât mai politică procesului, socotind că se va auzi peste tot prin Europa? Nu cred că ţine.

FLEVA: Cheia cauzei e să demonstrăm că actul politic nu a fost centrat la Ploieşti.

PAPIU-ILARIAN: Da, am căzut de acord despre asta. În fond, Ploieştii nu-s capitala.

FLEVA: Situaţia e aşa, trebuie să demonstrăm că Ploieştii au aclamat ceea ce au înţeles că s-a petrecut la Bucureşti. Deci Ploieştii nu au proclamat nimica de la sine, aşa cum zice acuzarea, ci au aclamat ceea ce au înţeles greşit că s-a proclamat altundeva.

PAPIU-ILARIAN: A condamna pe cineva în asemenea condiţiuni e totuna cu a condamna pe cineva că deţine o părere politică! Deci e caz politic!

FLEVA: Conu' Manolache nu s-ar da deoparte nici de la asta.

STOLOJAN: Ştim cine e venerabilul, dar asta nu ajută cauza.

PAPIU-ILARIAN: El nu, dar Vodă Carol are scrupul.

FLEVA: Are? Pentru mine asta-i noutate.

CÂMPINEANU: Dar acuzarea va arăta că ei știu precis că la Ploiești s-a proclamat totul. Aici e marea slăbiciune a acestei cauze. Aici trebuie să avem grijă.

FLEVA: Nu au așa ceva la mărturii! Și iată de ce. Actul acuzării lor stă în trei piese de bază. Prima este mărturia maiorului Polizu, care nu a fost nici o clipă în piață, deci nu știe ce s-a proclamat. A doua este mărturia telegrafistului Iorgulescu, care nu știe ce s-a proclamat, pentru că în toată ziua de 8 august a stat la telegraf, după cum singur a declarat. În fine, a treia piesă este mărturia nefericitului de locotenent Comiano, care poate fi combătută prin inadecvare. Putem arăta că el nu a fost în piață atunci când s-au întâmplat actele.

CÂMPINEANU (*către Iancu*): Dumneata ai fost de față la interogatoriul lui Comiano?

IANCU (*stând în picioare, de lângă ușă*): Nu! El a fost interogat cu alt grefier. Apoi, în faza finală a cercetării, m-au dat afară înainte să-l văd. Nu știu nimic despre ce a declarat pe lângă ce e deja la dosar.

FLEVA: Avem o copie a declarației lui Comiano, aia de la dosar. Părți întregi din ea sunt citate în actul acuzării, pe care Lahovary îl va prezenta cu grația lui de vampir.

CÂMPINEANU: Dar să nu fim naivi! Vor întreba lucruri în plus tocmai pe acest martor. Vor scoate de la el ce vor. Dacă e cazul, îi vor cere să confirme că la Ploiești s-a proclamat o altă dinastie! Iar acest locotenent slab de spirit va declara sub jurământ orice vor ei, numai să nu compară în fața Curții de Război!

FLEVA: Iar noi vom arăta că acest slab Comiano nu era de față când el afirmă că a fost de față.

STOLOJAN: Avem de muncit la acest martor. Trebuie să ascultăm ce intră în rechizitoriu și vine de la el și la toate acestea să răspundem. Dar să revenim la chestiunea pledoariei finale. Cine o face?

PAPIU-ILARIAN: Cine a fost dintru început la Ploiești, adică domnul Fleva!

STOLOJAN: Foarte bine! Şi eu gândeam la fel!

CÂMPINEANU (*parcă aplaudând*): Numai bine! Hai să-i întărim substanţa!

STOLOJAN: Eu cred că planul de a o repeta puţin aicea, între noi, nu ar strica deloc.

PAPIU-ILARIAN: Cu o săptămână înainte? Fără să ştim ce ne coace Lahovary?

FLEVA (*îşi scoate ceasul din buzunarul jiletcii*): Mai avem vreme! Eu sunt gata! Am repetat-o singur, ştiu cât îmi ia, ştiu ce am de făcut.

STOLOJAN: Dar haide s-o jucăm ca la carte. Uite, domnul Papiu să-l joace pe judele Teodosiadi. Eu, ajutat de secretarul dumitale, domnul Iancu, aicea de faţă, vom fi împreună Lahovary însuşi. Iar domnul Câmpineanu va fi arbitrul scenei, ca să fim siguri că nu uităm ceva. Ce ziceţi de asta?

FLEVA: Sunt gata să dăruiesc dreptăţii ceea ce ea merită!

IANCU: Cum doriţi dumneavoastră, dar oare nu ar fi bine ca eu să mă retrag?

FLEVA: Ce spui? Tocmai dumneata, care ai fost de faţă la interogatorii? Ne bazăm pe memoria domniei tale! Şi te rugăm să faci întocmai cum a zis domnul Stolojan, adică să te prefaci a fi Lahovary. Fă-te rău şi ticălos, precum la teatru.

STOLOJAN (*către Iancu*): Dragul meu, avocăţia e teatru, înainte de orice altceva. Acuma, avem un rol de împlinit şi viaţa a patruzeci şi unu de oameni e la bătaie, aşa că te rog, intră în rol. Fă-te jumătate de Lahovary.

IANCU: Sigur, cu toată inima. Înţeleg.

FLEVA: Dar parcă mi-ai spus că în familia dumitale sunt oameni care se pricep la teatru.

IANCU: Da! Doi dintre unchii mei lucrează în teatru. Şi eu am făcut doi ani de şcoală de actorie, am învăţat cu ei, la Bucureşti.

(*Un moment de linişte.*)

STOLOJAN: Dar acesta e un om de meserie! Şi vroia să se retragă, din decenţă! Cine ştie, poate i-am văzut pe unchii tăi pe scenă!

FLEVA: Ai studiat teatrul? Asta nu reţinusem. Dar mi-ai spus? Nu cred că mi-ai spus. Atunci poate dumneata eşti cel mai potrivit să corijezi ce facem aici! Dar nu uita, ajută-l pe domnul Stolojan să fie Lahovary. E foarte greu să împielităm reacţiunea, noi suntem oameni normali aicea.

PAPIU-ILARIAN (*bătând cu linguriţa în masă*): Şedinţa e chemată la ordine.

(*Trec toţi la locul lor. Iancu şi Stolojan la stânga, Fleva la dreapta, iar Câmpineanu rămâne în picioare de partea opusă a mesei, ca şi cum ar privi toată scena de la foarte mare depărtare.*)

Domnul avocat al apărării avu nevoie de câteva secunde pentru a-şi recompune rolul. Lăsă toate hârtiile pe masă şi trecu în spaţiul imaginar dintre pupitrul judelui şi masa apărării cu mâinile la spate, ca un om lipsit de griji care a ieşit la o plimbare de seară. Aruncă o ocheadă, dându-le de înţeles că de acum discuţia între prieteni a încetat, de acum e doar misia de avocat.

Zise astfel:

— Onorat juriu, distins domnule prezident, ne vedem în măsură să începem şi noi apărarea cu o discuţie asupra activităţilor şi a caracterului lui Alexandru Candiano-Popescu, *pentru că cu dânsul a început şi acţiunea*[14]. Să vedem aşadar faptele. Ce era Alexandru Candiano-Popescu la momentul declanşării acţiunilor de pe 8 august de la Ploieşti? El era un supus al Domniei, aşa cum suntem cu toţii cei aici de faţă. Ei bine, *cetăţeanul Alexandru*

14. Pasajele prezente aici în italice au fost rostite astfel de Nicolae Fleva în pledoaria sa de la finele săptămânii de proces. Fraza aceasta apare la p. 100 din memoriile lui Candiano-Popescu. Cacofonia e prezentă acolo.

Candiano-Popescu[15] *este cel ce a citit mulțimii depeșa ce i se trimisese din București și care vestea o nouă stare de lucruri în capitală, numindu-l, totdeodată, prefect al districtului. El este* cel care a mers *călare în capul mulțimii, ca prefect, la cazarma pompierilor, la temniță, la cazarma dorobanților, care a numit mai mulți subprefecți și a primit jurământul funcționarilor.*

CÂMPINEANU (*întrerupând*): Stați așa! Oare e bine să concedem aceste fapte? Sau să chestionăm tot? Să zicem că nu a fost așa?

FLEVA (*ieșind din rol și vorbind pe ton normal*): Vom fi atunci după o săptămână de depoziții și probe. Sunt prea mulți martori. Dacă ignorăm partea asta din actul acuzării, pierdem din credibilitate în ochii juraților. E necesar să concedem.

PAPIU-ILARIAN (*tot afară din rol*): Așa e, domnii mei. E bine cum a început Fleva. Hai să vedem mai departe!

FLEVA (*cu morgă de senator roman din perioada republicii târzii*): Toate acestea s-au întâmplat exact așa cum au fost descrise în prezentarea ministerului public, aceste lucruri nu se pot contesta, iar pârâții nu le-au negat nici o clipă. Domnul Candiano-Popescu *este, în fine, după domnul procuror general, autorul principal al așa-numitei revoluțiuni de la 8 august, pentru care se mai cere cu atâta stăruință pedeapsa recluziunii. Acest acuzat este reprezentant al Ploieștilor în Camera României, redactorul ziarului* Democrația, *care a biciuit fără cruțare abuzul și imoralitatea, susținând drepturile sfinte ale poporului.*

(*Un moment de liniște. Nicolae Fleva privește în jur, ca să vadă ce spun ceilalți.*)

---

15. Tot de la p. 100 din memoriile lui Candiano-Popescu. Convenția e aceeași, aici și mai departe: frazele prezentate în italice apar în consemnarea pledoariei finale.

CÂMPINEANU: E bine! Mai departe!

(*În fața juriului imaginar, Nicolae Fleva își continuă pledoaria cu determinare.*)

FLEVA: *Cetățeanul Candiano-Popescu, domnilor jurați, fiind prigonit cu înverșunare de guvern, a fost ales ca victimă principală a manoperilor sale.* Opiniunile lui politice erau cunoscute lumii întregi, căci le publica în *Democrația*, și se știa foarte bine că nu-l are la inimă pe Vodă. Aceste lucruri nu erau un secret. De aceea, *lui i s-a trimes depeșa falsă din București, care anunța căderea regimului și care era subscrisă Ion Brătianu. Crima lui, domnilor jurați, este că s-a bucurat și el ca toți concetățenii săi de această noutate,* că *a luat îndată postul ce i se încredințase, făcând tot, în această calitate, pentru a asigura ordinea și noua stare de lucruri.* Ploieștii au răspuns chemării țării, pentru că așa spunea depeșa aceea. *Această depeșă există, ea este la dosar, ea arată până unde au mers manoperile guvernului în această tristă împrejurare. Dar ea* ar fi *mincinoasă, este falsificată de Candiano-Popescu, ne spune actul de acuzațiune.*

STOLOJAN: La toate acestea, Lahovary va obiecta. El va vrea să se asigure că de la Candiano a plecat textul depeșei, că este un fals care îi aparține tocmai lui Candiano.

PAPIU-ILARIAN: Iar judele Teodosiadi va fi nevoit să îi respingă obiecțiunile, pentru că e vorba de o prezentare a apărării despre un fapt pe care apărarea îl crede fals.

CÂMPINEANU: Dar ce ne facem dacă admite unele dintre obiecții? Cum să se refere Fleva la depeșă?

STOLOJAN: Dacă nu-l lasă pe Fleva să o numească „fals", atunci el va trebui să-i zică altfel, ca, de pildă, „proba numărul 15". Dar să nu ne referim nici o clipă la ea drept „depeșa atribuită lui Candiano", pentru că ar putea să ni se impute că am admis că e a lui.

FLEVA: Aha. Bine că vorbim asta. Evident că mă vor întrerupe şi că vor urmări şi aşa ceva!

IANCU: Domnule avocat...

FLEVA: Da!

IANCU: Cred că ar fi mai bine dacă bărbia ar fi mai sus. Nu e bine cu fruntea înainte. Poziţia corpului nu e bună. E mai bine bărbia sus, fruntea sus.

(*Nicolae Fleva se conformează.*)

CÂMPINEANU: Să continuăm!

FLEVA (*reintră în rol*): *Să lăsăm la o parte, pentru moment, cele ce se cred în toate părţile despre adevăratul autor al acestei depeşe şi despre manoperile guvernului, care sunt deja osândite de opinia publică, să căutăm să găsim, din alte împrejurări, adevărul şi pe adevăratul culpabil. Din ele vă veţi convinge că autorul acestei depeşe n-a fost Candiano-Popescu, ci vrăjmaşii lui, care voiau să-l vadă pentru totdeauna în temniţă.*

STOLOJAN: Obiectez în numele acuzaţiunii! Aceasta este o prezumţie de cauză!

PAPIU-ILARIAN (*cu glas de judeţ*): Se respinge, pentru că se cunoaşte că prevenitul are vrăjmaşi politici! Apărarea poate să-şi dezvolte ipoteza. (*Cu alt glas.*) Dacă nu ne lasă Teodosiadi să mergem în direcţia asta, ne-a scufundat pledoaria.

FLEVA (*parcă în transă*): *Dacă Candiano-Popescu*[16] *n-a fabricat acea depeşă, ne zice onoratul procuror general, cum se explică şi care este cauza că el nu face menţiune de dânsa la primul interogatoriu? Rezonul este foarte simplu. Pentru că acest cetăţean, văzând alături cu dânsul atâtea victime, atâtea persecuţiuni şi torturi, a vroit să sacrifice persoana sa, crezând, după ce i se spunea de cei care făceau instrucţiunea, că, băgându-se*

16. Memoriile lui Candiano-Popescu, p. 102.

singur în foc şi mărturisindu-se el singur autor al faptului, va scăpa cel puţin din tortură atâţi cetăţeni nevinovaţi, care sufereau, pe nedrept, în închisoare.

IANCU (*vine lângă el precum un manipulant de păpuşi din teatrul bunraku, atingându-l pe umeri*): Umerii drepţi, fruntea sus. Aşa.

FLEVA (*imaginându-se acum în faţa băncii juriului, la nici doi paşi de ei, şi privindu-i în ochi pe fiecare, îşi continuă pledoaria pe un ton care aminteşte mai degrabă de o confesiune personală*): *Instrucţiunea*[17] *dând această speranţă, a negociat cu dânsul câteva zile, precum v-a spus-o singur pentru ca să capete acest interogatoriu, dar ea, căpătând-o aceasta din urmă, nu s-a mărginit a sacrifica numai pe Candiano-Popescu, ci urmări cu aceeaşi furie pe nenorociţii săi concetăţeni. Atunci acest cetăţean onorabil, care posedă* înalte *idei de onoare, văzând că nu a putut să scape pe fraţii săi de nenorocire, a arătat tot adevărul în această împrejurare.*

STOLOJAN: Obiecţiune! Nu s-a stabilit că acesta e adevărul!

PAPIU-ILARIAN: Se admite! Apărarea este rugată să nu sugereze ce este adevărul!

CÂMPINEANU: Dumneata vorbeşti serios?

PAPIU-ILARIAN: Da, serios, dar cum adică serios?

CÂMPINEANU: Adică vorbeşti acuma în chipul dumitale, sau vorbeşti în chip de judele Teodosiadi?

PAPIU-ILARIAN: Păi, acum eu sunt judele. Am admis obiecţia pentru că Fleva nu poate sugera ce este adevărul.

CÂMPINEANU: Dar cum e Teodosiadi ăsta?

PAPIU-ILARIAN: Am mai văzut procese ale lui. Cam cu toane, grec cusurgiu.

FLEVA (*fără morgă*): Pot să continui?

CÂMPINEANU: Te rog.

FLEVA (*în transă*): *Dar tocmai tăcerea acuzatului păstrată la începutul interogatoriului său este o dovadă în contra*

17. *Ibidem.*

acuzaţiunii. Cum? Credeţi pe Candiano capabil de asemenea manoperă plăsmuită în scopul apărării şi nu-i daţi măcar meritul unui instinct de conservaţiune de a o pune înainte la cel dintâi pas al instrucţiunii? Un criminal falsifică acte în scop de a se apăra înaintea justiţiei şi nu vorbeşte de ele când este prima oară urmărită de dânsa? Dar această depeşă s-a găsit la domiciliul acuzatului, între hârtiile sale, ce sunt la dosar, scrisă, zice actul de acuzaţiune, de nenorocitul Comiano. Dacă acuzatul Candiano-Popescu ar fi falsificat depeşa în scopul apărării, el, care dispune de telegraf, nebun era să pună chiar pe Comiano să i-o scrie, şi nu pe un funcţionar de la telegraf sau cel puţin o persoană necunoscută? Acest singur fapt pune la lumină adevărul.

Ridică vocea intrigat atunci când arătă:

— *S-a fabricat, domnilor, această depeşă, însă nu de Candiano-Popescu. S-a scris de mâna lui Comiano, crezând să se ridice cu aceasta lui Candiano-Popescu mijlocul de a dovedi mai lesne această manoperă, când depeşa ar fi fost scrisă de un telegrafist sau, cel puţin, de o persoană necunoscută.* Şi rugăm juriul să considere depoziţia locotenentului Comiano ca prea puţin credibilă, din multe motive, pe care noi le vom arăta aici! *Dar*[18] *mai sunt şi alte împrejurări care dovedesc lipsa de fundament din partea acuzaţiunii. Este un fapt incontestabil, dovedit de însişi martorii acuzaţiunii: mulţimea n-a avut arme.*

Aici, Nicolae Fleva ridică din umeri, ca şi cum ar fi vrut să spună că nici el nu are nimic. Nimic altceva decât puterea cuvântului. Se apropie cu paşi de pauper de băncile imaginare ale juriului şi-şi coborî vocea pe un tron contrariat:

— *Apoi, dacă Candiano-Popescu ar fi meditat şi făcut o revoluţiune, precum o numeşte acuzaţiunea, cum era*

18. *Ibidem*, p. 103.

să se facă această încercare mergând contra autorităților, contra jandarmilor, ziua în amiaza mare, cu mâinile goale? Onorații miniștri, care au luat odată parte cu Candiano la asemenea încercări, nu știu că cei ce voiesc să răstoarne caută, mai întâi, să aibă arme, să împiedice puterea care ar lupta cu dânsa?

Se opri o clipă pentru a măsura efectul spuselor sale. Cu argumentul acesta mergea pe o lamă subțire, pentru că niște arme fuseseră preumblate de către mulțime prin Ploiești pe data de 8 august, iar lucrurile se învârteau și aici pe după degete. Nicolae Fleva știa foarte bine care era adevărul. Dădu din cap ca și cum ar fi spus „Da, da" și apoi reluă cu un ton sacadat:

— *Dar autoritățile, care au, într-adevăr, forța publică, erau libere, procurorul, judele de instrucție, maiorul de jandarmi, comandantul garnizoanei, toată forța publică puteau să se ridice la moment contra răsturnătorilor. Circulațiunea era liberă cu capitala, telegraful funcționa regulat, acestea sunt mijloace care se întrebuințează când se face o revoluțiune? Pe lângă aceasta, purtarea guvernului și a tuturor funcționarilor face deplină lumină asupra adversarilor,* adevărații *autori ai acestei manopere!*

Zicând acestea, Nicolae Fleva privi spre jurați și începu să arate cu degetul spre diverse persoane din imaginara sală, ca și cum le-ar fi numit responsabile pentru ceea ce se petrecuse. Dacă acele persoane erau sau nu acolo unde el le indica acum cu degetul nu știm, dar asta nu-l făcea pe avocat mai puțin vehement în demonstrațiune:

— *Guvernul ne zice:* Monitorul Oficial *era de mult informat că, prin județe, era oarecare agitațiune. Dar unde era prefectul în ziua de 8 august? Ce făceau procurorul-șef și judele de instrucție, care văd ziua în amiaza mare cele ce se petrec în oraș, văd mulțimea predominând, după cum ne zice acuzațiunea, însăși căderea Domnitorului? Ei au la dispozițiunea lor jandarmii, armata și stau cu*

mâinile încrucișate înaintea mulțimii ce zice că se adunase și se preumbla pe ulițe cu mâinile goale.

Ion Câmpineanu spuse, zâmbind:

— Mie tare îmi place, domnule!

Apoi Nicolae Fleva șarjă fără ezitare către piesele forte ale acuzării:

— *Unde este și ce face căpitanul de jandarmi? Ce face maiorul Polizu, care cunoștea, după cum v-a spus singur, faptele de la 8 august? Încă de la orele patru dimineața dispunea de armată și era liber! Ce face guvernul, care, după noi, cunoștea faptul de mai înainte, căci el îl pregătise, și,* mă rog, vedeți dumneavoastră, *după dânsul, îl aflase* abia *la ora opt dimineața? Nimic nu se mișcă, autoritatea luase opium pentru 24 de ore, pentru ca să poată prinde în cursă pe nenorociții cetățeni!*

Iancu izbucnește în râs. E bună, chestia cu opiul e bună!

— Domnule prezident, spuse atunci domnul Stolojan în chip de Lahovary, protestez față de această implicațiune lipsită de respect!

— Se admite protestul, încuviință judele imaginat. — Vă rog, domnule avocat, continuați.

— *Bon*, să vedem. Unde rămăsesem? Am note pentru partea asta, dar nu vreau să le scot. *Încă*[19] *o dovadă despre această manoperă a guvernului o vedeți prin eforturile diferite prin care acuzațiunea zice că guvernul central a aflat în ziua de 8 august cele ce se petreceau în orașul Ploiești. Pe la orele nouă ale dimineței, venind Candiano la telegraf, ne zice actul de acuzațiune, a adresat comandantului punctului Predeal o depeșă, prin care îi anunța pretinsa revoluțiune din București, ordonându-i să concentreze grănicerii. Telegrafistul Iorgulescu, transmițând depeșa la Predeal, a și invitat pre oficiantul punctului Predeal a o comunica direcțiunei generale din București,*

19. *Ibidem*, p. 103.

anunțându-i că linia București era deschisă, ceea ce s-a făcut îndată de oficiantul din Predeal. Astfel a avut guvernul cunoștință de cele petrecute în Ploiești.

Aici Nicolae Fleva se opri în fața iluzoriului domn Lahovary jucat de domnul Stolojan și se uită la el cu mila cuvenită unui imbecil care ține în mână un abac și nu pricepe cum l-ar putea folosi. Îi spuse privindu-l direct:

— *Acestea*[20] *sunt cuvintele textuale ale actului de acuzațiune.* Corect? *Dar acel telegrafist, Iorgulescu, înaintat în slujbă după 8 august și care nu citise, se crede, actul de acuzațiune, a declarat înaintea domniilor voastre că dimineața, pe la ora opt, pe când era în birou, arestat, după cum pretinde domnia sa, s-a folosit de somnul lui Guță Andronescu, ce era acolo de pază, și a chemat cabinetul, adică biroul telegrafic de stat din București, care, răspunzând că are la aparat pe însuși domnul prim-ministru Epureanu, i-a făcut cunoscut cele întâmplate în Ploiești. Ce înseamnă această contrazicere? Însemnează că guvernul cunoștea de mult cele ce are să se întâmple, căci el era mâna ascunsă ce pregătea această manoperă, asigurându-și, sub pretextul unei revoluțiuni, prada dorită a libertății acestor cetățeni, stimați și onorabili.* Și știți de ce? Pentru că prin aceasta planul era mai cuprinzător, spre a se lovi într-un întreg partid politic, în bărbații de stat care deveneau astfel ținta precisă a acestei manopere.

— Aici ar fi bine dacă cineva din sală ar striga „A fost o manoperă!", sugeră atent domnul Câmpineanu. — Ar fi bine dacă am da juriului impresia că audiența e convinsă că e o manoperă a lu' conu' Manolache.

— Iar când cineva va striga așa ceva, judele va zice astfel: „Domnule, am să te rog să părăsești imediat sala!", spuse domnul Papiu-Ilarian.

---

20. *Ibidem*, p. 104.

— A fost o manoperă a guvernului! şopti domnul Câmpineanu. — Am să vorbesc eu cu omul meu. O să strige el asta. O să fie el trimis afară de prezident.

Nicolae Fleva continuă netulburat de întrerupere:

— *Precum vedeţi*[21], *pretinsa revoluţiune de la Ploieşti nu este pregătită de domnul Candiano-Popescu, ci de manoperele guvernului, a cărui victimă a fost acest nenorocit cetăţean, şi care a tras după sine pe toţi ceilalţi care umplu banca acuzaţiunii. Depeşa este falsificată, însă nu de cetăţeanul Candiano-Popescu, ci de acei ce slujesc tronurile, crezând că le ajută în invenţiuni de revoluţiuni şi comploturi. Guvernul, care a declarat în corpurile legiuitoare că inima României va bate alături de stindardul glorios al iubitei noastre Francia, a dovedit cu aceasta că nu a iubit decât pe despotul ce a guvernat Francia, imitând în totul exemplele sale cele rele!*

Aici Iancu ridică un deget şi interveni graseind:

— Domnule prezident, aceasta este o măgărie insuportabilă!

— Domnii mei! Domnii mei! Vă rog! zise prezidentul Teodosiadi afectat, jucat de domnul Papiu-Ilarian.

Apucă linguriţa în chip de ciocănel şi începu să bată în masă.

Cu voce acum coborâtă, ceva puţin mai mult decât o şoaptă, Nicolae Fleva continuă:

— *Cu drept cuvânt*[22] *s-a zis clar că actul de la 8 august a fost un spectacol, o comedie, dar autorul, plăsmuitorul acestei comedii este guvernul şi crima lui Candiano-Popescu este că s-a lăsat a fi înşelat de dânsul. Toate actele sale, bazate fiind doar pe această amăgire, nu conţin într-însele nimic care să constituie un fapt pedepsit de lege. El nu a*

21. *Ibidem*, p. 105.
22. *Ibidem*, p. 106.

făcut nici cea mai mică rezistență autorității și, când realitatea l-a deșteptat din această iluziune, el a depus singur în numele guvernului răsturnat puterea ce avusese în curs de 24 de ore. Pentru aceasta, cei căzuți, în loc să-i fie recunoscători, îl târăsc astăzi înaintea domniilor voastre. El a plecat nu de frică, precum zice acuzațiunea, căci, de ar fi fost astfel, ar fi plecat peste frontieră, ci a plecat numai ca să evite un conflict între putere și cetățeni, ce ar fi fost încurajați de prezența lui la rezistență. Căci el nu voia să vadă vărsându-se sângele fraților. Acesta este Robespierrul României, omul sângeros care face groaza acuzațiunii și care, cu toate acestea, a dovedit cu purtarea sa cât este de nedreaptă o asemenea imputare. El a luat parte la revoluțiunea din 1866, în acea revoluțiune de care se bucură azi miniștri actuali, și care acuză acum pe Candiano-Popescu de revoluționar înaintea dumneavoastră. Așa sunt boierii de la noi: sunt gata să se pună la masă și să mănânce bucatele gătite de alții!

— Hopa, zise domnul Câmpineanu, chiar așa, domnul meu? E tare, e foarte tare.

Dar domnul Papiu-Ilarian zise:

— Ba chiar sună ca vorba aia de la Robespierre: *Citoyens, vouliez-vous une révolution sans révolution?* Adică, poftim, nene Manolache, na.

Iar domnul Stolojan, trezit din somnul cel de moarte:

— Domnule prezident, voi face raport scris către Ministerul Justiției! Este inacceptabil ca un avocat să insulte sistematic guvernul în acest mod! Că e proces politic înțelegem, dar nu cu asemenea insulte!

Nicolae Fleva se opri la un pas de Iancu, ce ar fi reprezentat pe Lahovary, și zise apăsat în fața lui:

— *Iată constituționalismul! Iată dreptatea guvernului de astăzi*[23].

---

23. *Ibidem*, p. 108.

— E tare, domnule, îmi place! spuse domnul Papiu-Ilarian, de data asta cu vocea sa, dincolo de rolul jucat.

— Îmi permiteţi, domnule avocat? spuse Iancu.

— Te rog, spuse domnul Fleva. — Ce mai e? Tot umerii?

Iancu se apropie de el şi spuse:

— Poate ar fi bine să nu mai ridicaţi mâna aşa, cred că e puţin cam excesiv şi nu vrem să fie comic. Apoi, poate ar fi bine să nu mai trageţi de jiletcă atunci când mergeţi înainte. Nu este bine pentru mişcare. În teatru, asta se face pentru comedie. Şi mai e ceva, când vă rotiţi pe călcâie, nu e bine să vă rotiţi prea repede, parcă e gest de titirez. Rotaţia trebuie să fie controlată şi să se oprească în direcţia în care merge şi fraza. Acesta mi se pare cel mai important lucru, pentru că un personaj care se roteşte pe călcâie schimbă continuitatea scenei.

Domnul Papiu-Ilarian zâmbi:

— Măi să fie! De unde l-ai cules, domnule, pe secretarul dumitale?

Nicolae Fleva zâmbi când răspunse:

— Din Ploieşti!

•

În dimineaţa aceea toată Târgovişteа mergea spre han. Nici măcar un singur suflet din această veche urbe nu era indiferent la tulburarea care cuprinsese Ploieştii în miezul trecutei veri. Era o arzătoare pasiune, era o aprindere mistuitoare ce făcea tot omul să simtă nevoia de a fi parte a ceva mai mare şi de-acum întreg. Căci, la urma urmei, ce este naţia? Târgovişteа descoperea că naţia nu este ceea ce porunceşte Vodă, ci ceea ce simţi tu. Căci Vodă nu se mai află în aşezământul ridicat în vechime şi numit Palat Domnesc, cel de lângă Turnul Chindiei, unde şedea pe tron în vremurile de altădată câte un bărbat din seminţia Dăneştilor ori din cea a Drăculeştilor, în sala cu tronul

incrustat cu acvila Valahiei, între brocarturi şi iatagane din oţel de Alexandria, bătute în safire cu nume de ape, din slava împietrită a altor vremi. Nu, Vodă e acum la Bucureşti. Naţia este ceea ce simţi tu. Iar tu ce simţi? Simţi tu o umbră a unui trecut comun, perfect şi mântuitor, o amintire a unui timp străvechi, o umbră stelară pe un tăpşan de plai? Sau simţi mai degrabă veacul acesta, plin de strădanii, plin de alegeri cu bătăi, de răsturnări de regim şi furtişaguri puse la cale de boieri îmbrăcaţi în mătăsuri? Pentru toate acestea au ieşit târgoveţii, au ieşit tăbăcarii şi zarzavagiii, pielarii şi fierarii, pentru toate acestea s-au strâns împreună, cu ochii mijiţi din prea multă rugăciune, călugării de la Mitropolie şi cu toţii s-au dus spre hanul transformat în judecătorie unde vătafii strigau: „Nu mai e loc! Nu mai este nici un loc! Înapoi, zevzecilor! Nu te mai împinge că te bat!". Şi mai departe: „Nu vă împingeţi că faceţi moarte de om!". Nu era nici o clipă de pace, strigătele nu mai conteneau. Ajunsese veacul şi la Târgovişte.

Apoi, un freamăt cutremură mulţimea: „A fost adus Candiano!". Cei care au putut privi spre curtea interioară a hanului l-au văzut trecând, cu pieptul bombat, ca un centurion destinat decimării din porunca imperatorului, ca un moştenitor porfirogenet alungat în exil, ca un rege al Poloniei rămas fără de ţară. Ochii lui luminau, buzele lui uscate se subţiaseră şi un zvon cutremura adunarea: că dinainte să se judece sunt aranjate lucrurile, că omul e deja condamnat. Martiriu! Precum uciderea Sfântului Dimitrie, precum lapidarea drepţilor între drepţi, precum săgetarea fecioarelor neprihănite, aşa văzu mulţimea momentul când Candiano, cu un cap mai înalt decât toţi târgovişteni, fu condus spre sala de judecată, aflată în fundul curţii hanului şi care în vremurile din urmă servise drept restaurant, cel mai mare dintre câte erau în urbe. Un murmur aspru se ridică, un murmur ce făcu aerul dimineţii amar, pentru că mulţimea văzuse o umbră trecând

odată cu el. Ca şi cum ar fi fost deja mort păşea eroul, ca şi cum ar fi încercat să lase o amintire, ca şi cum ştia ce urmează trecea spre locul unde se va înscena un simulacru de proces. Cum de putea Vodă să fie atât de ticălos încât să urzească meşterirea procesului? Şi unde? Aici? Lângă Cetatea Cetăţilor, lângă altarul bătăliilor lui Vodă Ţepeş, lângă altarul libertăţii valahilor? Ce viperă de neamţ acest Vodă Carol, papistaş ascuns şi otrăvit, uscat pe dinlăuntru şi veninos pe dinafară, care vine şi face din Târgovişte o scenă a cruzimii! Cum de târa el o lume întreagă la acest simulacru?!

Cam aşa gândeau cei de faţă în liniştea dimineţii. Plămânii le ardeau în răcoarea unui aer ce nu se mai putea respira. Cerul gurii avea un gust de metal sticlos. Noaptea nu le priise. Nu se putea aşa. Şi, îşi şopteau oamenii, în fond, ce a vrut sărmanul Candiano? Doar binele ţării. Nu a murit nimeni, n-a omorât pe nimeni. Nimeni nu a stricat nimic. Ploieştii tot acolo sunt. Să le dea ocnă pentru asta lui şi celor ce l-au urmat? E adevărat ce se zice? Că au pregătit uciderea lor pe drumul spre ocnă? Pentru că, boieri dumneavoastră, singurul lucru cert e zvonul care vine din urbe, care se şopteşte în taină şi se încheagă la timpul viitor, care te face să vezi ce va urma. Vreme de sute de ani aici a dospit puterea magică a zvonului. Aici şoaptele ştiu. Aici şoaptele prevăd. Cerul, de-ar pogorî pe pământ n-ar fi la fel de sfânt ca puterea zvonului. Şi mai ziceau unii cam aşa: „Doamne, Tată Ceresc, care ai ţinut Târgovişteа din vechimea vechimii şi ai apărat oraşul acesta încă din vremea celor mai grele încercări, cum oare ai putea să laşi un papistaş să pună slugile sale să facă vărsare de sânge în pădurile din apropiere? Aşa să fie? Asta vom vedea oare aici? Va urma un nenorocit de proces încheiat cu zborul unor corbi deasupra unei gropi comune?". Cam aşa sunau şoaptele la ceasul când acuzaţii au fost aduşi în sala de judecată.

Dimineaţa era minunată. Ceaţa răcoroasă coborâse la prima oră din coroanele teilor, spălase respiraţiile cu un alburiu curat, ca şi cum cerul ar fi vrut să dea oamenilor să respire în ziua aceea mai mult văzduh decât de obicei.

•

Ne aflăm acum la o săptămână de la începerea procesului. Căci doar atâta a ţinut, o săptămână. Iancu a revenit la Ploieşti. A ajuns înapoi la ceas de seară şi, de cum a venit, i-a spus Catincăi că nu se mai întoarce să lucreze pentru avocaţi în viaţa vieţii lui. Da, şi-a primit toţi banii de la Nicolae Fleva, sunt toate socotelile încheiate. Iar la Judecătorie, de când a fost dat afară, nu mai e rost de stat.

— Şi ce-o să facem? l-a întrebat ea, palidă. — De unde bani? Nici măcar de-o lună nu mai avem.

Era îmbrăcată toată în negru şi parcă îmbătrânise cu zece ani în ultimele săptămâni. Duse mâna la bărbie şi-l întrebă pe Iancu:

— Dar chiar nu se mai poate deloc-deloc să te întorci la Judecătorie?

Iancu şedea la masă în camera lor de zi, sprijinit în coate. Scenele procesului de la Târgovişte erau prea proaspete, prea aproape în timp.

— Nu se mai poate, mama. Nu m-ar primi.

— Dar să lucrezi pentru Nicolae Fleva nu s-ar putea? Nu te-ar primi el? Sau i-ai făcut vreun bucluc şi lui cu hârtiile?

— Nu, nu a fost nici un bucluc, răspunse Iancu.

— Ce te-a pus să faci? l-a iscodit Catinca.

— A trebuit să iau note în timpul şedinţei şi apoi să le transcriu pe curat. A vrut să aibă notat tot ce s-a spus în timpul procesului.

— Şi ai făcut asta?

— Da, sigur că da. Mi-am terminat treaba cu el, mi-a dat plata întreagă, totul a fost aşa cum trebuie şi cum ne-am înţeles.

Catinca îl privea fără să priceapă. Lenci se așeză lângă el la masă.

— Și atunci? întrebă mama. — Cum a fost? Ce s-a întâmplat acolo, la proces?

— Ar trebui să-ți povestesc tot, mama. Chiar tot. Dar pune-mi ceva de mâncare.

Toate amintirile erau încă proaspete. Începu să spună. Era mult de spus.

Președintele Teodosiadi se aplecă peste masa judecătorului și spuse:

— Domnule Lahovary, acuzarea are cuvântul.

Iancu l-a văzut prima oară atunci pe Lahovary, care graseia chiar așa cum se povestea despre el. Auzind chemarea prezidentului, domnul cu ochii aprinși se ridică în picioare de parcă ar fi fost ofensat. Din locul lui, din spatele lui Nicolae Fleva, Iancu îi văzu mișcarea nervoasă. Era pregătit să noteze tot ce spune. Domnul Lahovary se ridică și făcu vreo zece pași fără a grăi nimica, iar partea aceasta a efectelor retorice fu cea mai ușoară pentru scrib. Îl privi mergând spre juriu ca și cum și-ar fi adunat cu greu gânduri ostenite. Iar când izbucni, cuvintele lui deveniră o furtună a elocinței, cu o dicție marcată de un intens studiu al limbii franceze, atât în felul cum își cânta supărarea, cât mai cu seamă în cel cum rostogolea sunetele *r*, la care părea să nu ajungă în întregime niciodată. Dar asta nu-l împiedică deloc să zică astfel:

— Onorabile domnule prezident, onorat și distins juriu, iată că-mi revine cea mai înaltă cinste patriotică, să prezint înaintea excelențelor voastre faptele petrecute pe data de 8 august a anului curent. Ce s-a petrecut atunci? Așadar, în fața noastră se află patruzeci și unu de cetățeni ai urbei Ploiștilor, care au pregătit și au executat o tentativă de răsturnare de regim politic. În acest sens, au pregătit luarea instituțiilor de stat ale urbei, precum și, fapt deosebit de grav, a cazărmilor. Nu doar atât, ci unii dintre ei au defilat

în uniformă militară, uzurpând cu rea-credinţă calitatea de militar. Pe lângă toate acestea, au mers la telegraf şi au transmis mesaje către Bucureşti, către restul ţării, precum şi mesaje internaţionale, pentru a da de crezut că o schimbare de regim chiar are loc şi că Ploieştii sunt urbea de unde această acţiune nelegiuită ar începe. Să luăm faptele la rând şi să le povestim. Negreşit, cele mai vechi gânduri în privinţa acestei nelegiuiri se pot găsi în discuţiile private dintre acuzaţii Candiano-Popescu şi Carada, din toamna anului trecut. Ei doi au discutat despre o asemenea răsturnare. Avem martori care au auzit astfel de conversaţii şi am depus depoziţiile la dosar. Aşadar, onorată instanţă, este vorba despre o premeditare urmată de execuţie şi numai acţiunea grăbită şi aplicaţiunea regimentului de gardă, care a răspuns foarte repede, ocupând Ploieştii şi restaurând ordinea de drept, au făcut ca situaţiunea să nu se complice şi să nu ducă la înarmarea părţilor, îndreptând situaţiunea spre o vărsare de sânge fratricidă. Căci, onorată instanţă, nu privim aici doar patruzeci şi unu de acuzaţi, ci privim nişte fiare cu chip de om, pentru că ce sunt aceia care au înverşunarea ca mai bine de un an să pregătească şi să unelteaască un act ce ar putea duce la moartea compatrioţilor lor? Ce sunt ei? Sunt nişte fiare cu chip de om! Să dovedim aceasta cu date, cu fapte, cu ore şi cu minute!

După care domnul Lahovary înfăţişă în mare detaliu fiecare moment al desfăşurării. Iancu se făcuse mic pe bancă, notând ghemuit, fără să scape nimica. Rechizitoriul era o dare de seamă completă a faptelor din noaptea şi din ziua zaverei, de la prima bătaie de clopot până la momentul când prefectul de o zi părăsise clădirea prefecturii.

— Şi vorbea foarte bine, mama, povesti mai departe Iancu. — Vorbea foarte convingător, îşi amintea date, detalii, nu a greşit nimic.

La final, domnul Lahovary ridică tonul cu o octavă şi spuse:

— Astfel că, în baza acestor fapte, ce putem noi cere? Care să fie dreapta pronunțare? Ministerul public consideră că singura sentință dreaptă o constituie încadrarea tuturor acestor participanți la agitațiune drept vinovați și osândirea lor la muncă silnică, așa cum prevede legea, fiecăruia în cota pe care domnul președinte o va considera corectă în raport cu participațiunea fiecăruia dintre ei. Căci, domnii mei, ce este dreptatea? Iată chiar aici, în fața noastră, acest caz. Dreptatea e ca fiecare să primească lucrul pe care îl merită, atunci când încalcă legile țării și datoria sa de loialitate!

Și, zicând acestea, făcu un gest larg cu mâneca prin aer, de parcă roba lui de reprezentant al ministerului public ar fi fost mantia unui spadasin. Rămase clipe bune nemișcat, cu fața la juriu, arătând jumătate de efigie spre sală, într-o poză marțială demnă de un duelist care tocmai și-a ucis preopinentul. Cam ample gesturi, dar știa să se miște pe scenă.

— Așa, și? Ce e așa de rău într-o viață ca asta? îl întrebă Catinca pe Iancu. — Te plătește avocatul, el are nevoie de secretar. Sunt multe hârtii, trebuie să le ții în ordine. E chiar foarte bine, poți face asta. Sunt multe acte, la fel de multe ca la judecătorie.

— Nu-i chiar așa de simplu, mama. Nu mai vreau în lumea lor deloc. Nu mi-a plăcut niciodată într-o sală de tribunal.

O privea de parcă s-ar fi așteptat să-l ia iar la bătaie.

Așadar, o săptămână a ținut procesul. Fiecare dintre cei patruzeci și unu de acuzați a jurat pe Sfânta Carte și a răspuns ca martor. Iancu nu va uita niciodată nici una dintre scenele de la procesul acela. Dar avea să păstreze în amintire mai cu seamă acea parte a mărturiei lui Candiano-Popescu în care principalul acuzat a fost examinat de domnul procuror general.

Lahovary se apropiase felin de el:

— Așadar, ai depus jurământul că vei spune adevărul și numai adevărul, cetățene Candiano-Popescu.

Martorul nu spuse nimic, pentru că aceasta nu fusese o întrebare. Domnul procuror general se plimba de-a lungul băncii juriului, pentru efect.

— Am multe lucruri să te întreb şi parte dintre ele sunt depuse la dosar în declaraţia din timpul cercetărilor. Ele au devenit proba numărul unu în dosar, iar dosarul e depus în cercetarea juriului. Voi reveni în întrebările mele la câteva dintre chestiuni, dar înainte aş dori să te întreb cel mai direct lucru în această chestiune. De ce ai procedat aşa, cetăţene Candiano-Popescu?

Urmă un moment de linişte stânjenitoare. Candiano se uita lung la Lahovary şi, cu o privire nedumerită, întrebă:

— Adică cum am procedat, domnule acuzator?

Lahovary zâmbi, ca şi cum nici nu s-ar fi aşteptat ca această comunicare să fie cumva uşoară. Cuvântul rostit de Candiano, „acuzator", se dorise a fi jignitor şi distant. Iancu urmărea scena cu tocul în aer, cu sentimentul că asistă la o bătălie între tigri. Cu un zâmbet albastru pe buze, Lahovary întrebă:

— De ce ai pregătit o revoluţie pentru data de 8 august anul curent?

Iar Candiano răspunse:

— Aşa cum am spus şi în interogatoriu, eu nu am pregătit o revoluţie.

— Cetăţene, mă văd nevoit să îţi reamintesc că te afli sub jurământ.

— Domnule prezident, se ridică avocatul Nicolae Fleva, rog să se consemneze încercările repetate ale acuzării de a-l intimida pe domnul deputat Candiano-Popescu, reprezentant liber ales al Ploieştilor în Camera României. Tot acest proces, ca şi faza de cercetare, a fost şi este presărat cu un lung şir de ameninţări şi intimidări.

— Domnule prezident, spuse Lahovary pe un ton şi mai felin, nu am făcut nimic altceva decât să amintesc martorului că se află sub jurământ. Noi putem demonstra

că el a pregătit acțiunile de pe 8 august, ceea ce înseamnă că a pregătit o revoluție. Noi putem demonstra premeditarea. Or, martorul afirmă sub jurământ că nu a pregătit o revoluție. Aceasta este o minciună, domnilor, o minciună sub jurământ, demonstrată de la prima aserțiune, și aș dori să atrag atenția onoratului juriu asupra ei! Noi examinăm aici pe cineva care stăruie în minciună!

Tocul lui Iancu Caragiale alerga pe hârtie, notând prescurtat totul. În spatele băncii procurorului general, un alt scrib de elită, aproape la fel de tânăr ca și Iancu, nota și el cu aceeași viteză.

— Domnule prezident, interveni domnul Fleva, acuzarea este datoare să demonstreze afirmațiile pe care le face. În prezent nu a demonstrat nimic și nu face altceva decât să intimideze martorul, motiv pentru care noi cerem retragerea martorului. Un martor care este și acuzat, în plină intimidare în faza de început a audierii martorilor, nu face decât să strice buna desfășurare a procesului.

Domnul Fleva nu se mai trăgea de jiletcă, așa cum i se spusese. Iancu îl urmărea cu coada ochiului.

După ce îi ascultă cu multă răbdare pe cei doi încontrându-se, domnul prezident bătu cu ciocanul în masă și spuse:

— Domnilor, vă urmăresc cu atenție de câteva minute bune și vă mărturisesc toată admirația mea. Sunteți amândoi niște ași ai dezbaterii. Procesul acesta va urma întocmai noul nostru cod românesc de procedură a judecății într-o curte cu juri. Am luat notă de obiecții și observații și în legătură cu ele eu, ca prezident al curții, nu am nimic de decis. Îl rog pe domnul procuror general să continue cu examinarea martorului, cerând ca întrebările să fie directe și să se refere la fapte, iară nu la interpretarea lor. În curtea noastră cu juri, interpretarea aparține juriului și se face într-un singur fel, prin sentința finală, dovedit sau nedovedit.

Se aşternuse o linişte cum cetatea Târgoviştei nu mai cunoscuse, până atunci, niciodată. Cu toţii îşi ţinură respiraţia şi se gândiră, pe tăcute, fiecare pentru el, că poate procesul o fi pe bune. Poate nu e cum zic zvonurile. Pentru că nimeni nu mai văzuse aşa ceva vreodată, un proces pe bune.

— Crede-mă, mama, îi spuse Iancu Catincăi atunci când îi povesti toate acestea, o săptămână mai târziu, gândul că acesta e un proces adevărat li se părea tuturor celor de faţă cea mai mare surpriză din viaţa lor. Nimeni nu ştia ce înseamnă dreptate, iar să vezi dreptatea în ţara românească e un lucru mai curios decât orice altceva.

— Dar avocaţii fac mulţi bani, răspunse Catinca. — Adică ei cum pot? Cum de au ei stomac pentru asta şi tu n-ai? Tu de ce nu vrei să te faci avocat?

Iancu clătină din cap şi îi răspunse:

— De i-ai fi văzut, mama! Ştii câtă minciună e acolo? În fiecare zi, fiecare dintre ei înoată în minciună!

Imediat după aceea, Nicolae Fleva ceru o intervenţie din partea apărării, pe marginea depoziţiei martorului. I se permise. Se răsuci pe călcâie cu mare control, aşa cum i se spusese, întorcându-se direct spre juriu, şi spuse:

— Onorat juriu, domnule prezident, să ne întrebăm acum cu toţii: ce a fost la Ploieşti? Acuzarea vine aici şi spune că a fost o revoluţiune republicană. Curioasă revoluţiune, care nu a făcut rău nimănui, în care nu a murit nimeni. Unul dintre martori a spus că a fost o mare şi frumoasă chermeză. Dar *bon*, să dăm dreptate onoratului reprezentant al Ministerului Justiţiei şi să concedem că ar fi fost revoluţie. Atunci se poate ca revoluţia să se termine în coadă de peşte? Vă propun să reflectăm asupra acestei idei cruciale şi să vedem dacă ea ne ajută să înţelegem în ce rezidă apărarea acestor învinuiţi. Uitaţi-vă la aceşti patruzeci şi unu de bărbaţi în putere. Dacă toţi aceştia ar fi conceput o ultimă rezistenţă fanatică a revoluţiei, dacă

ar fi apucat armele şi s-ar fi opus armatei regulate, ar fi curs sânge la Ploieşti ca la bătălia Ierihonului! Dar nu moartea de om a fost scopul lor. Aceştia nu sunt nişte nebuni fanatici, nişte conspiratori nesăbuiţi care se aruncă la gâtul aproapelui pentru cauza lor! Nu, onorat juriu! Nu, domnule prezident! Ei nu sunt nişte revoluţionari vicioşi, însetaţi de sânge, înzestraţi cu instincte ucigaşe. Faptul că ei iubesc viaţa, că aceasta a fost o revoluţie îmbrăcată într-o aură de chermeză ne asigură că nimic rău nu se putea întâmpla, că lucrurile nu se puteau transforma într-o tragedie. Şi ce avem aici? În braţele poporului aceşti bărbaţi şi-au găsit refugiul pentru ideile lor politice, pe care aţi văzut că şi le asumă şi nu le ascund.

— Sunt eroi! se auzi o voce de la balconul sălii, iar câţiva dintre ploieştenii din boxa acuzaţilor crezură că recunosc timbrul melodios al Didinei.

— Linişte, spuse prezidentul, bătând cu ciocănelul în masă, linişte, altfel evacuez sala!

Iancu avu timp să ducă mâna la frunte. Îşi şterse sudoarea. Înmuie tocul în cerneală. Respiră. Şi scribii respiră. Şi cei care consemnează ceea ce se întâmplă respiră.

Se făcu linişte în sală.

— Da, continuă Nicolae Fleva ca şi cum întreruperea ar fi picat la timpul oportun. — Da, se poate ca naţiunea noastră întreagă să-i creadă pe oamenii acuzaţi aici eroi. Aura de eroism nu le dispare dacă nu au luat parte la o bătălie finală, în care să fi stat reuniţi în jurul drapelului lor roşu. Ba dimpotrivă! Aceştia sunt nişte eroi dotaţi cu o profundă umanitate, ceva ce nici în *Iliada* nu găsim. Căci mizericordia creştinească şi grija de a nu face rău aproapelui sunt, în ochii justiţiei noastre, aspecte foarte importante. Acuzaţii de astăzi ar fi putut să-şi justifice eventuale acţiuni războinice prin faptul că reacţiunea şi-a aruncat asupra lor zăvozii credincioşi, că zbirii sălbateci au încălecat Ploieştii... Dar nu au făcut asta!

— Domnule prezident, spuse Lahovary, cu degetul înfipt în aer, către tavan. — Mie aceste cuvinte mi se par excesive! Vă rog să-l readuceţi pe domnul avocat la realitate!

— Da, da, aşa este, spuse judecătorul, cu un aer dezamăgit. — Cuvintele sunt excesive. Vă rog, nu vă mai referiţi la animale pentru a ilustra idei politice.

Un murmur se auzi în întreaga sală de judecată, acoperind ilaritatea. Cineva zise tare: „Ei, aş". Altcineva strănută. Nicolae Fleva se apără:

— Dar, domnule prezident, aşa se vorbeşte în stradă! Oamenii aşa gândesc! În termeni de reacţiune şi de slugi ale reacţiunii!

— Domnule prezident, interveni iar Lahovary, mă văd nevoit să vă remit o notă scrisă. Felul în care apărarea se prezintă este imposibil şi un astfel de limbaj poate descalifica un defensor.

— Vă rog, domnule avocat, păstraţi cuvintele la locul lor, zise prezidentul.

Nicolae Fleva se uită la el de parcă nu ar fi înţeles ce spusese.

— Domnilor juraţi, pentru mine lucrurile nu se prezintă defel aşa cum le-a prezentat distinsul meu coleg, reprezentantul ministerului public. Domnia sa a prezentat aici în chip de acuzare nişte fapte, aşa cum au fost ele reconstituite în ordinea lor cronologică. Dar să vedem, oare doar faptele acestea, dezbrăcate de simboluri, sunt importante pentru actul de justiţie? Dar abuzurile ce le-au precedat nu contează? Ştie acuzarea câţi dintre cei patruzeci şi unu au fost loviţi la alegerile din primăvara acestui an? Da, în Ploieşti!

Nici nu a apucat să termine aceste cuvinte când, dinspre băncile acuzaţilor, se auzi un freamăt.

— Ordine! spuse prezidentul Teodosiadi, mai înainte să-şi dea seama ce se petrece.

Dar, când realiză gravitatea chestiunii, sări de la pupitrul judecătorului şi veni imediat şi el lângă acuzaţi.

Mitică Rădulescu, care se așezase în banca întâi, se prăbușise pe podea și scuipa sânge pe gură, ca și cum măruntaiele nu i-ar mai fi putut ține sângele înlăuntru. Iancu Caragiale se afla cel mai aproape și-i prinse capul ca să nu se sprijine pe podea și să nu se înece. Judele Teodosiadi spuse ca pentru sine, în greacă:

— Omul acesta moare!

— Apă, aduceți apă! zise o voce pierită.

— E un atac de poplexie! spuse cineva.

După ce scuipă de trei ori valuri de sânge, cu ochi pieriți, Mitică Rădulescu zise, cu limba ca paralizată:

— Sunt bine...

— Cum așa? făcu judele.

— Să se facă dreptate, spuse Mitică, ridicând de la podea un braț vlăguit.

Judele se ridică în picioare. Toți cei din încăpere așteptau porunca lui. Ce va face? Va cere ca acest acuzat să fie retras de pe bancă și să fie încredințat medicului, în timp ce procesul va continua cu un inculpat *in absentia*?

— Să se facă dreptate, murmură judele ca pentru sine, de data aceasta în românește, marcat de ceea ce văzuse.

Ca și cum inculpatul ar fi dovedit un eroism indescriptibil.

De undeva din spate apăru o femeie cu o găleată și o cârpă. De cum se ridică Mitică și-și reluă locul pe bancă, femeia începu să spele sângele de pe podeaua de lemn a hanului. Era o liniște ca duminica la slujbă, înainte să predice popa. Se auzea apa clipocind în găleată.

— Cum, întrebă Catinca ascultându-l pe Iancu povestind toate acestea, — cum așa? Chiar i-a venit rău în timpul ședinței?

— De mai multe ori, mama! În timpul primei intervenții a lui Fleva a fost doar prima dată!

— Cât de departe erai tu de el? l-a întrebat Lenci.

— La câțiva pași. Am văzut totul de foarte aproape, spuse Iancu.

— Şi ce a făcut? întrebă Lenci.

— A scuipat sânge. Am văzut asta cu ochii mei. Arăta ca un om pe moarte.

În toată această vreme avocatul Nicolae Fleva stătuse nemişcat, cu o privire cinică, de parcă ar fi contemplat în acel moment întreaga slăbiciune a fiinţei umane. Unii ar fi putut crede că nu are inimă, dar altora privirea lui asupra inculpatului căzut li se păru un act demn numai de împăratul Marc Aureliu.

— *Domnilor juraţi*[24], *reprezentantul ministerului public vă cere să osândiţi pe făptuitorii lui 8 august la muncă silnică. Priviţi, domnilor, prevenitul Dumitru Rădulescu nu este încă judecat, el e numai acuzat, pentru o vină politică, şi acuzatul politic, care trebuie să fie sacru, până ce nu s-a pronunţat hotărârea, a fost torturat de poliţie în aşa chip, încât a rămas paralizat. Azi dânsul e mort între vii şi, dacă dumneavoastră aţi da un verdict de achitare, Rădulescu nu s-ar putea bucura de dânsul. Şi mai îndrăzneşte ministerul public să vă ceară ani de muncă silnică pentru aceşti martiri?*

Se opri pentru o clipă, căutând efectul cuvintelor sale. Juraţii aveau ochii mari. Fleva arătă spre podeaua proaspăt spălată de sânge. Iancu nota totul. Lucrurile decurgeau mult mai bine decât la repetiţie. Pledoaria asta era esenţială, iar Nicolae Fleva improviza excelent.

— *Dacă dânşii, fiind numai acuzaţi, au fost trataţi cu atâta cruzime, ce ar fi, domnilor juraţi, când i-aţi osândi, la câtva timp măcar, la închisoare? Dacă la lumina zilei au fost torturaţi ca nefericitul Rădulescu, dar în întunericul ocnei cine le mai poate chezăşui ceva? Câteva zile de temniţă pentru dânşii însemnează condamnarea la moarte*

---

24. Această parte din intervenţia lui N. Fleva e redată în memoriile lui Al. Candiano-Popescu, pp. 99-108. Încorporăm aici acest pasaj ca atare, marcând preluarea cu italice.

prin tortură. Cine dintre dumneavoastră, domnilor juraţi, are în inimă un aşa de fioros curaj să o facă?

Cu voce îngroşată, aplecându-se înaintea juraţilor ca în faţa unui mormânt deschis:

— *Mie îmi îngheaţă cuvintele pe buze când mă gândesc la viitorul ce-i aşteaptă, dacă îi veţi osândi!*

Iancu văzu că Lahovary ridică mâna cu insistenţă. Intrase într-o agitaţiune fără egal. Vroia neapărat să taie impresia pe care o producea domnul Fleva. Prezidentul aşteptă ca avocatul să termine ce avea de zis şi făcu semn spre acuzare.

— Domnule prezident, spuse Lahovary, am fost de faţă la cea mai mare parte a perioadei de pregătire a dosarelor instrucţiunii, la Ploieşti. L-am văzut pe prevenitul Rădulescu în acea perioadă şi niciodată nu a fost vreo urmă de tortură asupra sa. Aluziile făcute aici de domnul Fleva sunt maliţie pură. Suferinţele acestui împricinat, la care şi noi suntem sensibili, nu sunt cauzate de tortură! Nici vorbă de aşa ceva! Mă văd îndrituit să protestez şi să rog onoratul juriu să nu ţină seama de aceste volute ale apărării! Este ignobil să susţii aşa ceva!

Aici Nicolae Fleva ridică şi el mâna şi, când prezidentul înclină fruntea spre el, zise:

— Mă îndoiesc că domnul Lahovary a stat de faţă noapte de noapte atunci când aceşti martiri s-au aflat în condiţiile insalubre din beciurile poliţiei. Iar zbirii din Ploieşti au fost neîndoielnic chinuiţi de gândul că au fost dezarmaţi de mulţime şi alungaţi din funcţiunile lor în slujba Domniei. Ce să fi făcut bietul Rădulescu? Să-şi fi arătat rănile celui care instrumenta acuzarea? Domnilor juraţi, să nu fim copii. Dovada torturii a fost făcută aici, în această sală, în faţa dumneavoastră.

Şi a doua zi a fost la fel, în timpul celui de-al treilea martor.

— Mama, scena a fost de groază, crede-mă când îţi povestesc, zise Iancu.

Deodată, ca la un semn, se auzi un zgomot greu, ca şi cum un gâtlej s-ar îneca şi cineva ar începe să vomite. Toate privirile se întoarseră spre Mitică Rădulescu, care vărsa din nou un cheag de sânge. Ce bătaie cumplită trebuie că va fi luat în preventoriu, ce câini de oameni aceşti temniceri de la Ploieşti, ce viaţă nenorocită trebuie că e cu zbirii ăia, gândiră toţi cei din audienţă. Unde l-or fi lovit? În capul pieptului? În gât? Uneori loviturile la plămâni conduc la asta. Asta trebuie să fie, i-au spart plămânii la bătaie. Se auziră două-trei suspine, câteva oftaturi. Nici unul dintre cei de faţă nu avea să uite scena aceasta până la sfârşitul zilelor.

Dar nimeni nu zise nimic. Urmăriră cu toţii pe femeia ce făcea curat la han, care veni din nou cu găleata cu apă, ca să spele podeaua pentru a doua oară, în timp ce procesul îşi urmă desfăşurarea ca şi cum ar fi fost habitual să se întâmple aşa.

— Şi telegrafistul a fost martor? întrebă Catinca atunci când Iancu îi povesti scenele acestea.

— Sigur că da, şi încă unul pe care acuzarea s-a bizuit mult, a răspuns Iancu.

— Ştii că l-au avansat, făcu Catinca. — Director principal.

— Da, mama.

— Rebeliunea dumitale i-a servit lui, mai zise Catinca. — Haide, povesteşte mai departe.

Din locul lui din sala de judecată, Iancu văzu cum martorul Iorgulescu a depus jurământul.

— Martorul este al dumneavoastră, domnule procuror general, spuse prezidentul.

— Vă mulţumesc, spuse Lahovary, care ştia foarte bine că a chemat ca martor un devotat al cauzei guvernamentale. — Domnule Iorgulescu, prima întrebare pe care trebuie să ţi-o adresez e cum ai ajuns la telegraf în zorii zilei de 8 august.

— M-a trezit un băiat de prăvălie. A venit, a bătut la uşă, mi-a zis să vin degrabă la telegraf.

— Ştiai ceea ce se pregăteşte?

— Nu aveam nici o veste.

— Aici s-a dat de înţeles că mai toată urbea Ploieştilor fierbea de nerăbdare să se ridice contra guvernului şi contra lui Vodă.

— Eu nu am ştiut nimic, spuse telegrafistul. — Mie nu-mi spunea nimeni nimic.

Domnul Lahovary se scărpină sub nas ca şi cum un parfum puternic l-ar fi lovit deodată:

— Dumneata eşti un om tânăr. Ai mulţi prieteni în oraş?

— Da, am şi prieteni, şi rude, spuse Iorgulescu.

— Şi nimeni nu ţi-a zis nimic de pregătirea revoluţiunii?

— Nu.

— Aşadar, putem să zicem că ai venit la telegraf fără a şti despre ce era vorba, fără să fie ideea dumitale şi fără ca această acţiune să aibă aprobarea dumitale?

— Da, aşa a fost.

— Dacă ai fi ştiut că ai fi fost folosit în contra Domniei, ai fi venit?

— Nu, domnule procuror general! zise Iorgulescu.

— Bine, deci partea aceasta e lămurită. Să mergem mai departe. Câte telegrame crezi că ai dat sub ordinul prefectului provizoriu, domnul Candiano-Popescu?

— Sunt toate trecute în catalog. Sunt cu totul douăsprezece.

— Ţi le aminteşti pe toate?

— Aproape pe toate, cuvânt cu cuvânt. Nu erau lungi.

— Aminteşte-ne trei dintre ele, pentru confirmare.

— Păi, a fost cea spre grănicerii de la Predeal. Apoi, a fost cea spre ziarul de la Budapesta. Acelaşi conţinut spre ziarul de la Braşov. Asta dacă numărăm până la trei.

— Bine. Eu am amintit aici, în prezentarea actului de acuzare, care au fost telegramele, pentru conformitate faţă

de onoratul juriu. Dar să vedem, ai dat cumva vreo telegramă după mintea dumitale, fără aprobarea guvernării provizorii?

— Domnule procuror, eu am fost prizonier în ziua aceea. Mai tot timpul a fost cineva cu mine, care mi se uita peste umăr, care verifica ce scriu în catalog, care verifica ce bat. Am avut puţin răgaz, pe la orele opt ale dimineţii, când nu şedea să mă păzească decât domnul Guţă Andronescu, care a adormit acolo. Cum el dormea, am bătut depeşă la Biroul Telegrafic de Stat.

— Pentru onorata noastră audienţă, poţi să ne spui ce este acest Birou?

— Un aparat de telegraf se află la Palatul Guvernului din Bucureşti. Acolo se leagă firele din toată ţara, pe axele de la Iaşi-Focşani-Buzău, apoi dinspre Austria, prin Ploieşti, şi vine şi a treia linie centrală de telegraf, Severin-Craiova-Piteşti. Toate trec direct spre Birou. Mai au un punct central, la Poşta mare.

— Bine, mulţumesc. Deci, practic, atunci când ai trimis acea depeşă ai alertat guvernul despre nelegiuirile care au loc în Ploieşti.

— Am descris pe scurt că poporul e în stradă, că domnul Candiano-Popescu s-a proclamat prefect şi că am auzit vorbindu-se despre un guvern republican care se pregăteşte la Bucureşti.

— Şi ai primit răspuns? întrebă Lahovary pe un ton felin.

— Da, imediat.

— Ce spunea?

— Că lângă telegrafistul de la Birou se află chiar domnul prim-ministru Manolache Epureanu, care mulţumeşte pentru informaţii.

Lahovary se întoarse spre juriu şi spuse:

— A fost un moment istoric! Astfel, prin devoţiunea unui cetăţean onorabil, guvernul a fost anunţat că la

Ploiești au loc aceste agitațiuni. Nu toată urbea Ploieștilor sprijinea mișcarea, după cum se vede, și au fost mulți care au ales fie să se ascundă în casele lor, ca niște cetățeni cuminți, fie să facă ce pot, după puterile lor, pentru a opri fărădelegea. Mulțumesc martorului, eu atât am avut de discutat.

Președintele spuse:

— Domnii avocați ai apărării, cine dintre dumneavoastră are întrebări față de domnul martor?

Nicolae Fleva se ridică și se apropie de Iorgulescu. Îl privi cu o curiozitate neascunsă, apoi întrebă:

— Ce funcțiune i-au dat revoluționarii domnului Andronescu în ziua aceea?

— L-au făcut director al telegrafului.

— Domnul Andronescu știe cum funcționează mașina de telegraf?

— Nu, nu cred.

— De ce nu știe? întrebă domnul Fleva.

— Trebuie școală pentru asta, răspunse Iorgulescu.

— Dumneata ai această școală?

— Da, eu am mandat de telegrafist! confirmă Iorgulescu cu oarecare mândrie.

— Și ce funcțiune ai acum?

— Sunt director principal al telegrafului din Ploiești.

— Așadar, după 8 august dumneata ai primit de la administrația de la București o funcțiune mai mare?

— Da, spuse Iorgulescu, am devenit director principal.

— Dar nu ești cam tânăr ca să devii director principal?

— Am făcut școala, am mulți ani de experiență ca telegrafist, am cel mai bun timp de emisie din regională, sunt unul dintre cei mai buni din țară.

— Neîndoielnic, sunt merite. Dar ceea ce doream eu să spun e că aceste merite nu au fost recunoscute cu avansare înainte de 8 august, când probabil tot cel mai bun timp de emisie a depeșelor îl aveai, ci abia acum. După

8 august, vreau să spun, după ce s-a dovedit la 8 august că în condiţii de apăsare politică ai trimis depeşă la Biroul de Stat.

Atunci se petrecu un lucru neaşteptat. Martorul tăcu, încurcat foarte.

Iar Nicolae Fleva se întoarse spre juriu şi spuse, pe un ton diminutiv:

— Onorat juriu, aş avea rugămintea ca această mărturie să fie în întregime ignorată, deşi mare noutate nu aduce. Dar am dorit să expun înaintea domniilor voastre cum lucrează guvernul domnului Epureanu: iată un funcţionar care a fost cumpărat cu o avansare.

— Protestez, domnule prezident! zise imediat Lahovary. — Ceea ce se sugerează e o oroare!

Judele Teodosiadi spuse:

— Se admite protestul. Nu putem emite în instanţă aprecieri asupra calităţii administrative a funcţionarilor de stat. E chestie clară de procedură.

— Da, de acord, spuse domnul Fleva, dar acest martor, avansat după 8 august, nu poate fi crezut. Este un om al guvernului. Nu ştiu cât era în dimineaţa lui 8 august, dar sigur acum e. Aş propune să oprim examinarea acestui martor aici.

— Nu se poate să ignorăm acest martor! zise Lahovary.

— Bine, se suci domnul Fleva, haideţi să nu-l ignorăm! Haideţi să admitem depoziţia lui. Aşadar, domnule director principal, dumneata ai trimis telegramă spre cabinetul prim-ministrului. Şi cine a răspuns?

— Telegrafistul de acolo, care avea lângă el pe prim-ministru, spuse Iorgulescu.

— Corect. Asta e total adevărat. Şi doar câteva minute mai târziu primeşti tot dumneata o depeşă ca din partea lui Ion Brătianu de la acelaşi aparat! Care depeşă o dai lui Guţă Andronescu, să o ducă la domnul Candiano. E adevărat?

— Da, așa a fost, spuse martorul.

— Deci noi trebuie să luăm în considerare această depoziţiune, spuse domnul Fleva, pentru că așa ne cere domnul procuror general. Dar această mărturie ne arată limpede maşinaţiunea, că telegrama din dimineaţa zilei de sâmbătă nu putea fi trimisă de domnul Brătianu, ci a fost instrumentată de prim-ministru! Iată demonstraţiunea! Numai pe baza acestei mărturii şi tot lotul celor patruzeci şi unu ar trebui numaidecât achitat!

Şi ridică din umeri şi se întoarse la locul lui.

Preşedintele şedinţei rămase cu mâinile ca la rugăciune pentru câteva clipe, apoi mulţumi martorului şi îi spuse că examinarea lui s-a încheiat.

— Da, mama, îi spuse Iancu, în ziua aceea am făcut febră. Am fost bolnav, o fierbinţeală cum nu am mai avut niciodată. Cu greaţă multă, cu silă. Mi s-a aplecat, nu mai puteam mânca, se rotea camera cu mine. Nu mă mai puteam ţine pe picioare. Mi-a fost foarte rău.

— Chiar așa? făcu iar Catinca, care credea că Iancu spune iznoave, doar așa, ca să scape de conversaţia despre munca pentru avocaţi.

— Da, da. Chiar așa.

— Să se facă atâtica cine minte?

— Nu mint, mama.

— Dar de la ce?

— Nu am idee. Unii spun că aerul în Târgovişte nu e bun. Alţii zic că aerul din Târgovişte e cel mai bun din lume. Nu ştiu nici eu pe cine să cred.

Da, în seara de după depoziţia aceea Iancu căzuse bolnav. Nu a putut mânca nimic la cină, deşi băieţii gazdei, Radu şi Sandu, l-au îndemnat cu nişte brânză şi nişte lapte proaspăt. Ameţea lesne şi le-a spus că se culcă, în camera lui mică de la al doilea cat. Fierbinţeala a crescut către miezul nopţii şi atunci Iancu s-a trezit pentru câteva clipe. A privit zidul pe care văruiala crăpase, fereastra cu pervazul

ei de lemn nevopsit, geamlâcul înzestrat cu întunericul nopții. Apoi a adormit din nou, aproape imediat, dar de data aceasta a căzut într-un somn adânc, dintre acelea în care ochii se mișcă mult sub pleoapele ca niște perdele întunecate. Și se făcea că cerul e mult mai aproape, cu nori gri-verzui târându-se pe pământ, ca pântecul unui animal de povară care duce greutatea stelelor dincolo de munți. Simțea cum îl apasă cerul acela, cum îl strivește și-l amestecă-n clisă, adâncindu-l și zorindu-l într-un noroi fără temei și formă. Dădu să se zbată, să se ridice. Și izbuti, la început deschizând ochii, apoi gura, ca să respire aerul umed al nopții de toamnă. Mirosea a Târgoviște, a cetate veche și plină de duhuri, de cotloane din care ți se pare că ești mereu privit. Nimic nu e departe, trecutul e aici, aproape, și îl privești în aceste ziduri care par să te cheme și să zică: „Iancule, spune, cum ți se par oamenii între care trăiești?... Spune ce vezi, pentru că, din ceea ce mărturisești, se încheagă sufletul tău". Curioasă ieșire a nopții printre atâtea visuri încurcate, iată în fine unul clar, unul în care toate chipurile par măștile unui carnaval domestic, în care nimic nu pare serios, ci totu-i luat în șagă. Se întâmplă asta tocmai pentru că moartea e atât de aproape? Și ce glumă mai mare decât moartea? Știi vorba ceea: azi ești, mâine nu mai ești, ca-n Ploiești. Așa se spune. Nici măcar nu poți spune că oamenii au două chipuri, ci că nimeni nu are chip. Toți sunt marionete, cu picioare și brațe din segmente de lemn, frumos închegate la încheieturi, dar atârnând de un șir de scripeți mecanici legați de clapele unui clavecin. Visul apasă cel mai mult atunci când din clavecin se-aude *Marsilieza,* pentru că marionetele fără de chip capătă o rigiditate profund serioasă, ca și cum din ațe s-ar naște temeinicia, din dansul lor mecanica socială, din dinamica lor progresul. Umbrită tensiune când asprele paiațe cer să fie crezute pe cuvânt, adică dansul lor buf e vis al lumii-ntregi, tot ce se poate

mai demn, mai sfânt şi mai sublim sub soare. Şi paiaţele vorbesc de ţară, de Dumnezeu, de legi şi de speranţe, paiaţele astfel vorbesc, iar febra pe toate le adună laolaltă şi le dă chipuri. Te face să vezi lumea altfel, să scoţi din clisa unde ei te-mping un rost care dezleagă şarada: o oglindă, una în care noaptea se vede limpede ca ziua, marionetele capătă chipuri, glas, simţire şi n-au vreo ruşine să şi le arate. De-acum serioase, fiecare se joacă pe sine, uitând că sunt făcute din materie care arde. Vreascuri vopsite, ne spun că sunt frumoase. Toate marionetele sfârşesc pe foc, toate sfârşesc frânte şi uscate, la ceasul lor din urmă le mistuie scânteia, le linge o limbă de foc care dă-n pălălaie, apoi străluce un zâmbet în jăratec şi, în fine, totul devine scrum. Asta a fost toată povestea lor. N-am sărit nimic. De ce uită oare ele asta? De ce vezi mai clar, în noaptea febrei, asemenea lucruri? De ce marionetele vorbesc despre onoare, dacă nu ştiu ce-nseamnă asta? De ce vor să danseze cadriluri pe care aţele lor nu le ştiu? De unde setea de a vorbi despre loialitate acolo unde loialitatea e necunoscută? Sub zidurile Târgovişteі au venit să facă la fel. Destin căzut, cum să-ţi imaginezi că se vor ridica vreodată? Cum să vorbească ele despre idei înălţătoare, când nu disting gastronomia de politică, când amestecă vinul cu actul politic? Se vede clar din adâncul febrei că toate acestea sunt sortite pierzaniei şi ce leac pentru ele e pe lume? Iată-i şi iată-mă pe mine trăind între ele, aşa îţi spui în jumătatea aceea de somn care s-ar dori să fie fugă. Suntem toţi sub acelaşi soare. Lor somnul le aduce vise despre un paradis cu fleici şi vinuri de Valea Călugărească, despre zile la pescuit în râuri cu păstrăvi pe jumătate sirene, sub lumina a zece sori care prăjesc bucatele tocmai cât trebuie şi adieri care le-aruncă friptanele în poală. Trist an a mai fost şi acesta. S-au răsucit toate pe loc şi oamenii s-au arătat la iveală cu miezul lor ascuns. Lasă-i să spună ce sunt. Lasă-i să

cânte despre Franța, despre eroism latinesc, despre ginta nepereche, în timp ce teatrul lor de păpuși dansează-n clisă o horă care distruge. Și te întrebi: cum de-am nimerit eu pe strada aceasta? De ce m-ai lepădat, Doamne, sub același steag ca și pe ei? Apoi adormi și mai adânc, și în adâncimea aceea nu erau vise.

— A doua zi m-am întremat, povesti Iancu, așa cum ședeau ei trei la masă, în camera lor de zi din Ploiești.

Lenci îl privea cu milă, Catinca îl privea cu îndoială, ca și cum ar fi măsurat dacă Iancu le spune brașoave.

El continuă:

— Nu aveam nimic de făcut duminică. Am lenevit și bine mi-a prins. Mi-au spus că se așteaptă sentința pentru ziua de luni. Mare mirare că un proces atât de întins s-a putut desfășura într-o singură săptămână! Dar să vezi ce s-a întâmplat, mama! Să vezi ce scenă a urmat!

Și s-a făcut dimineața de luni, 17 octombrie. Iancu deschise ochii și văzu o lumină frumoasă, de parcă o zi de vară s-ar fi rătăcit în miezul toamnei. Se simțea odihnit și proaspăt, ca și cum nimic nu l-ar fi tulburat în nopțile trecute.

Unul dintre cei doi băieți ai gazdei, Sandu, un june liberal târgoviștean care deja se împrietenise cu Iancu, deschise ușa. În spatele lui se vedea și fratele său, Radu. Sandu îi zise:

— Ai făcut ochi?

— Mda, mormăi Iancu.

— Hai, că începe rebeliunea, zise Sandu.

— Nu se poate, răspunse Iancu.

— Hai, că așa zic zvonurile, zise Sandu.

— Care zvonuri? se miră Iancu.

— Zvonurile Târgoviștei.

— Și tu le crezi?

— Totdeauna.

— Şi voi aveţi zvonuri, aicea? se miră Iancu.

Sandu răspunse, apropiindu-se de pat:

— Nu avem nici o îndoială că astăzi juriul îi va da vinovaţi. Poate pe unii îi vor lăsa să scape. Ca să se creadă că a fost o judecată dreaptă, care a dat fiecăruia după ce a meritat. Apoi îi vor împărţi care pe unde se duc, ca să meargă la temniţă.

Iancu întrebă, privindu-l întâi pe Sandu, apoi pe Radu:

— Fii serios. Cum să se ştie asta?

— Se ştie, se ştie, confirmă Sandu. — Unii vor merge către Slănic. Alţii spre Câmpulung. Numai că reacţiunea a pus la cale un plan ticălos. Dacă-i vor face scăpaţi pe vreunii, pădurea deasă e dincolo de Răzvad. Cei care merg spre Ploieşti scăpaţi vor fi unde-i pădurea deasă. Aşa vorbeşte tot oraşul.

Iancu se uită la el surprins:

— Păi, dacă e deja zvon în oraş înseamnă că potera are deja veste. N-or face ei cum se zvoneşte. Ar fi nişte comandanţi tare proşti aceia care ar făptui o crimă despre care ştie o urbe-ntreagă.

Se ridică din pat pe jumătate. Clătină din cap, ca şi cum n-ar fi dat nici o crezare vorbelor.

— Ba da, răspunse Sandu, pentru că o operaţiune ca asta cere pregătire şi, dacă s-a pregătit, atunci zvonul vine dinspre militari spre popor. Ordinul trebuie că vine de la Vodă Carol. S-a dat ordin, s-au plasat deja militarii, acum nu aşteaptă decât sentinţa.

— Aşa de câinos să fie Vodă? întrebă Iancu, cu oarecare îndoială.

— Da, îi vor executa imediat după condamnare, confirmă Sandu. — Soldaţii sunt deja pregătiţi, au glonţul pe ţeavă. E cam aşa. Dacă sunt condamnaţi şi dacă încearcă să scape înseamnă că sunt nişte revoluţionari periculoşi, care nu se supun legii. Şi devine drept să fie împuşcaţi. Asta e ceea ce se arată lumii întregi, Europei progresiste,

celor trei sau patru jurnaliști care nu-s d-aici. Și uite-așa planul se dezvăluie.

— Dar de ce nu într-o pădure dinspre Slănic, dincolo? întrebă Iancu.

— În nici un caz, spuse Sandu. — Către Ploiești pot să fie rude ale condamnaților, să locuiască prin zonă, pe la Câmpina, pe ici, pe colo. E un grup mare, mulți sunt din zona Prahovei. Cel mai simplu e într-o pădure deasă dintr-o zonă a reacțiunii. N-o să-i ducă până-n Oltenia sau până la Iași. Cea mai aproape astfel de pădure e cea de aici, de la noi, din Târgoviște. Cei care vor fi trimiși la ocnă în partea asta sunt ca și pierduți.

Iancu privi pe fereastră și nu mai zise nimic preț de câteva clipe bune. Apoi, deodată, murmură:

— Dacă Vodă Carol i-ar cunoaște cu adevărat, poate i-ar lăsa în plata Domnului.

— Ha! făcu Sandu, să-i lase ca să se răscoale iar?

Apoi, cu glas de taină, Sandu zise:

— Iancule, eu știu că tu nu ai cum să fii cu reacțiunea. Și de aceea am să-ți spun. Am să-ți zic. Uite. Noi ne-am gândit să pregătim o strajă în pădurea de la Răzvad.

— O strajă?! se miră Iancu de parcă ar fi auzit o imbecilitate.

— Da, vrem să fim acolo, să stăm de veghe, ca să-i putem scăpa, dacă se poate.

Iancu se uită lung la el:

— Despre ce vorbești? Care „noi"? Aveți arme?

Tare convins păruse până atunci. Sandu, cu ochii în podea, spuse timid, arătând spre Radu:

— Nu suntem decât eu și frate-meu și n-avem arme.

Apoi adăugă, ca și cum s-ar fi răzgândit:

— Dar trebuie să fim acolo. Uite, dacă vor fi supraviețuitori, dacă apucă să fugă cineva, poate-i putem ajuta noi. Pădurea e deasă. Noi o cunoaștem. Putem să-i ajutăm, să-i ascundem.

— Deci, făcu Iancu, voi ziceţi aşa. Că vor veni trăsurile acelea cu zăbrele şi-n ele vor fi o parte dintre cei patruzeci şi unu...

— ...da, interveni Radu, vor fi probabil zece sau cincisprezece dintre condamnaţi, dar printre ei vor fi Candiano şi Stan Popescu...

— ...şi voi credeţi că la un moment dat ceva va opri trăsurile. Vor fi în jur câţi soldaţi? Poate patruzeci? Poate mai mulţi? Şi cineva se va preface că prizonierii au deschis uşile şi se va înscena o fugă. Ei vor fugi prin pădure, iar soldaţii îi vor împuşca pe toţi, ca şi cum ar fi o vânătoare şi toţi gonacii şi vânătorii ar fi aliniaţi pe o parte.

Iancu îşi şterse fruntea cu mâneca de la cămaşă. Apoi spuse:

— Nu prea văd să se întâmple asta. Şi vă spun de ce. Unii dintre prizonieri nu pot fugi, ca, de pildă, popa Nae. Aţi văzut vreodată un om care nu poate fugi? Târăşte picioarele. Alţii pot simţi ce se petrece, ca, de pildă, Stan Popescu. Are Stan o artă aparte de a face pe prostul şi mai are şi arta de a simţi pericole!

Sandu, oarecum supărat:

— Nu vrei să vii cu noi?... Dar ai spus că ai fost în revoluţia de la Ploieşti!

Iancu, trist şi fără chef de glumă:

— Cu revoluţiile e cam aşa. Dacă stăruieşti prea mult cu ele, mai devreme sau mai târziu îţi vine să zici că ţi-e ruşine că ai fost de faţă.

Atunci Radu se apropie de Iancu şi-l privi ca şi cum nu i-ar fi venit să creadă ce auzise:

— Eşti slăbit după febra de ieri-noapte.

— Se poate, spuse Iancu.

Radu clătină din cap ca şi cum ar fi spus „nu", apoi adăugă:

— Nu se poate să fii aşa de slăbit. Dacă ai şti ce se pune la bătaie aici!

Se întoarse spre Sandu, care făcu semn că poate să vorbească, şi continuă:

— Uite ce am putea face noi. Am putea să ajutăm cumva cursul lucrurilor. Noi cunoaştem foarte bine pădurea de la Răzvad, ne-am jucat acolo de ani buni. Ştim locurile mai bine ca oricine.

Radu continuă ca şi cum ar fi fost vorba despre o conspiraţie foarte secretă:

— Am putea trece printre copaci o frânghie sănătoasă, ca acelea din care să face căpăstrul pentru cai. Cu ea, de la oarecare distanţă, putem împiedica o trăsură. Dacă vine atât de repede cum trec de obicei trăsurile agiei, o putem răsturna.

Se uită la Iancu de parcă ar fi aşteptat aplauze. Iancu zise:

— Aşa, şi...

— Cum şi? făcu Radu. — Putem alege noi locul unde opresc trăsurile, iară nu ei. Dacă va fi aşa, n-ar fi un loc unde au aliniat un şir de tragere. Şi trebuie să fie aproape de intrarea în pădure. Ar fi ca un avertisment, ca o scăpare pentru prizonieri. Pentru că am da în vileag ce li se pregăteşte.

— Da, spuse Sandu, când vine trăsura, ridicăm funia şi împiedicăm caii. Dacă se întâmplă să treacă atunci caii şi să prindem roţile din faţă, se răstoarnă sigur. În prima trăsură se va afla vizitiul, însoţit de un soldat înarmat. Trăsura poate fi flancată de doi soldaţi călări. Celelalte trăsuri vor veni pe urmă. Restul de soldaţi vor fi deja în pădure, aşteptând, dar vor fi mai încolo.

Iancu se ridică în picioare, tresărind. Privi înainte, ca şi cum ar fi privit spre viitor. Şopti:

— Asta se poate, negreşit. Dar, dacă poţi face un lucru, asta nu înseamnă că şi ştii ce iese din el.

— Trăsuri păzite de sclavi ai lui Vodă Carol, zise Radu.

— Singura chestie, zise Sandu, e că putem aştepta destul de mult ca să vină trăsurile. Nu pot să-mi dau seama când or veni.

— Uite, zise Radu, o să dea sentinţa pe la prânz. Apoi nu mai pot sta mult cu ei la tribunal, trebuie să-i ducă de acolo, pentru că altfel ar putea să se lase cu alte manifestări republicane, chiar aici, pe Calea Domnească.

— În Târgovişte? Manifestări republicane? se miră Iancu.

— Da, firește. Ce, crezi că numai la Ploieşti se poate?

— Am crezut că au ales locul ăsta tocmai pentru că nu se poate.

— Ba se poate, confirmă Sandu. — Se poate. Deci o să-i împrăştie repede şi vor pleca aşa încât să se creadă că vor să treacă bine de Ploieşti pe lumină. Nu se poate să meargă noaptea cu trăsurile pe drumul ăla plin de gropi, desfundat şi vai de mama lui. Nu-i aşa? Deci pe la două-trei trebuie să se ducă.

— Da, da, zise Radu ca un expert. — Aşa va fi.

— Vor face împrăştierea între mai multe trăsuri, zise Sandu. Poate că pe popa care nu poate să fugă nu-l bagă între ăştia zece. Dar e clar că pe Candiano, pe Stan Popescu, pe ăştia care au fost cei mai răi republicani, precum Manolache primarul, Radu Stanian, pe ăştia îi bagă în primele trăsuri. Vor fi probabil două trăsuri, atât.

— De două trăsuri zicem? se încruntă Iancu. — Credeam că vor fi zece.

— Spre Ploieşti două apucă, însoţite de mulţi soldaţi călări. Vor călări cu armele la spate. Nu cred că vor putea fugi după noi, pentru că acolo pădurea e mult prea deasă. Nu se bagă ei cu caii.

— Şi, dacă ne prind, noi cum scăpăm? zise Iancu.

— Păi, noi nu ştim cine a tras de funie, zise Radu. — Noi am văzut pe cineva fugind. Noi ne jucam în pădure, noi suntem copii. Uită-te la noi.

— Dacă mă prind iar pe mine? zise Iancu, de parcă ar fi fost însemnat cu fierul roşu.

— Ah, ce-mi place să plănuiesc revoluţia! zise Sandu. — Mă simt de parcă am fi în poveştile lui Victor Hugo.

— Îţi place Victor Hugo? zâmbi Iancu.

— Cum să nu? zise Sandu. — Toată Târgovişteа mănâncă Victor Hugo pe pâine. Se spun poveşti din Victor Hugo la crâşmă. Se trăieşte ca-n Victor Hugo în toată urbea.

— Nimic nu e mai înălţător decât să fii parte a unei revoluţii, zise Radu, cu ochii strălucind.

— Băi, fraţilor, zise Iancu, mai uşurel. Nu e chiar aşa, vă rog să mă credeţi.

— Cum ziceam, tu abia ai scăpat de fierbinţeală, zise Sandu alungând cu un gest gândul acesta. — Nu mai simţi revoluţia. Dar să ştii că revoluţia nu s-a terminat. Poate că moartea martirilor noştri în mâinile casapilor tiranului e doar începutul.

Iancu se uită la ei ca la nişte oameni care nu pricep. Nu găsi ce să le spună ca să-i convingă. Deodată îl auzi pe Sandu zicând aşa:

— Vodă nu dă doi bani pe viaţa nici unuia dintre prizonieri. Nici pe viaţa lefegiilor lui, nici a boiernaşilor lui. Ce-i pasă lui de viaţa unui boiernaş care-l slujeşte? E plin la Bucureşti de d-ăştia ca Lahovary, ca Populeanu, ca toţi cei pe care i-am văzut la proces de partea Domniei.

— E adevărat, zise Radu, că se poate ca ceea ce ştim noi să nu se potrivească deloc cu ce au pregătit nenorociţii ăştia. Să-i împuşte pe drumul spre Pucioasa. Sau prin altă parte. Cine ştie?

— Mai e un pâlc de pădure şi spre Găieşti, încuviinţă Sandu.

— Dar nu e aşa de îndesat ca ăla de la Răzvad, zise Radu.

— N-are cum, gândeşte-te puţin, făcu Sandu, de acum convins. — Toată povestea asta mizerabilă duce către

pădurea de la Răzvad, nu au cum evita. E ca şi cum ar fi constrânşi să-i execute acolo.

Radu se închină, ca şi cum l-ar fi văzut pe dracul însuşi. Răspunse:

— Da, da. N-au cum decât aşa.

Sandu îi puse mâna pe umăr, semn că gândeau la fel:

— E limpede ca lumina zilei. Limpede! Un convoi cu două trăsuri, însoţite de paznici călări, intră în pădurea de la Răzvad la un ceas al după-amiezii. Tot atunci un şir de soldaţi vor fi postaţi în pădure, de-o parte şi de alta, dar în aşa fel încât să tragă spre adâncul pădurii. Ei vor opri trăsurile, sub un pretext oarecare, poate chiar vor înscena o tentativă republicană de pregătire a evadării. Se vor preface că se bat între ei. Prizonierii se vor lăsa păcăliţi şi vor fugi şi aceea le va fi moartea.

— Grosul prizonierilor va fi dus spre ieşirea dinspre Bucureşti, zise Iancu. — Îi vor ţine la Dealul Spirii.

— De unde ştii asta? se miră Radu.

— Pentru că unii dintre trimişii marilor puteri vor vrea să-i vadă, zise Iancu. — Dacă ar fi să ghicesc, aş zice că popa Nae va fi într-o cuşcă unde să poată fi văzut de ambasadorul prusian. N-o să meargă ăla până la Slănic sau cine ştie pe unde.

— Serios? făcu Radu. — Eu cred că-ţi râzi de noi.

— Radu, ştii ceva? zise Sandu ca trezit dintr-un vis. — Acum e cam opt dimineaţa. Trebuie să facem rost de funie.

— Cât de lungă?

— Cam treizeci de coţi, şi ne mai trebuie nişte stănoage, ca, atunci când se ridică funia la doi coţi de la pământ, să rămână ţeapănă, să încurce roata.

Un moment de linişte în care nimeni nu mai respiră.

— Da, zise Radu, de-o parte o legăm dublu de un copac. De cealaltă parte o înşurubăm de copac, apoi punem stănoaga uite aşa, încât, atunci când o ridicăm, să rămână fixă.

— ...ca o garotă, zise Sandu.

— ...nu mai mișcă funia, confirmă Radu. — Hai mai bine patruzeci de coți. Ca să avem loc.

— O furăm de la prăvălie.

— Furăm de la potcovar. Hai să ieșim la potcovar, aici, în spate. Are precis funie de care ne trebuie nouă.

Iancu zise:

— Parcă nu mai judecați. Băi, voi ați înnebunit?

— Ce spui tu acolo? făcu Radu. — Ba judecăm foarte bine. Vedem ce va fi.

Iancu clătină din cap de parcă ar fi avut de-a face cu niște copii căpoși:

— Nu vedeți... Dimpotrivă! Ați luat și voi boleșnița revoluției. V-a stricat Victor Hugo la cap.

— La o faptă ca asta trebuie să fii hotărât, dădu Sandu din mână, de parcă ar fi arătat calea, fără să se tulbure de ce zisese Iancu.

— Deci zulim o funie de la potcovar, făcu Radu, ca și cum nici el nu mai auzea nimic altceva.

— Nu mai avem o clipă de pierdut, zise Sandu.

Se îmbulziră spre ușă. Sandu se opri o clipă:

— Nu vii, Iancule?

Iancu lăsă privirea în jos de parcă răspunsul ar fi fost în scândurile dușumelei.

— Nu, domnule. Merg la sala judecății, ca să văd ce va fi acolo.

Așa le spusese și așa a făcut. În vremea asta, frații Dumitrescu s-au dus spre pădure.

— Mi-au povestit frații Dumitrescu, mama, ce se spunea prin oraș, zise Iancu. — Tot orașul era într-o tulburare mare, la fel cum Ploieștii s-au aprins pe 8 august. Parcă trecuse nebunia de la Ploiești în Târgoviște, parcă nu mai judecau, parcă dăduse dracu-n ei toți. Nu se poate să nu te gândești așa, că, dacă diavolul există, atunci el vine cu tulburare mare, ca o zaveră, ca o orbire.

Pădurea e numai umbre, chiar dacă frunzișul ei în mare parte s-a pierdut în vânturile toamnei, lăsând pe pământul umed frunzele val peste val. E o însorită după-amiază de octombrie, în cea mai deasă pădure din Valahia. Mesteceni și paltini se amestecă, ridicându-și coroanele peste salcâmi și arbuști mititei, deasupra unor tufișuri dese. Ferigile ridică ziduri și ascund iepuri, arici și șobolani în umbra pădurii. Radu și Sandu au ajuns în locul unde drumul face un cot, după care ocolește spre o colină împădurită. Radu poartă în spate un colac de funie groasă de căpăstru, încă netăiat.

— Dar chiar s-au dus, mama. Au pierdut anunțarea sentinței pentru că s-au dus în pădure cu o funie.

— Și tu ce ai făcut? îl întrebă Lenci.

— Am mers la sala de judecată, să văd dacă domnul Fleva îmi cere să mai notez.

Iancu a ajuns la sala de judecată câteva minute mai târziu, dar din pricina înghesuielii nu a mai putut ajunge până în apropierea băncii apărării. A putut să intre totuși în sală, dându-se lângă perete, către ferestrele care dădeau spre miazăzi. Auzise că juriul se întrunise de dimineață devreme, că dezbătuse deja. Au trecut câteva ore bune. A venit și ora prânzului și jurații încă dezbăteau.

— Acușica o să vină, spuse o femeie din apropiere. Ședea pe un taburet de lemn, cules cine știe de unde.

Sala era plină cu oameni pe care Iancu nu-i recunoștea, în măsura în care poți recunoaște chipuri pe care în ultimele zile le-ai văzut prima oară. În sală se simțea deja miros de sudoare și zăpușeală. Dacă așteptarea va fi îndelungată, Iancu se gândi că ar fi bine să nu mai respire deloc. Deschiseseră toate geamurile, dar aerul era nemișcat și stătut.

— *Mais ne poussez pas!* se auzi de undeva vocea domnului Ulysse de Marsillac, cunoscută bucureștenilor, dar care în Târgoviște nu spunea nimic.

— Du-te dracu' de suedez borât! îi răspunse o mârâială.

Şi cu asta se făcu linişte.

— Nu mai sta, graso, în fereastră! zise o voce de bărbat tânăr.

Silueta rotunjoară se trase din geam.

— E mai bine să aşteptăm afară, zise domnul Cezar Bolliac.

— E zăpuşeală şi acolo, răspunse bărbatul care-l însoţea.

— Fire-aţi ai dracului, că din cauza voastră se petrec toate! se auzi vocea de femeie de mai înainte.

— Ia uite la ăsta, stă pe două locuri, spuse o voce de om în vârstă. — Dă-te, baragladină, nu-ţi ajunge?

Deodată uşa judelui se deschise şi aprodul anunţă:

— Domnul preşedinte al curţii!

Se făcu linişte. Judecătorul aşteptă în picioare. Pe aceeaşi uşă intrară, unul după celălalt, juraţii.

— Ia te uită ce feţe au, zise un mustăcios tuciuriu.

Iancu se uită în fugă spre el. Dar de unde ştiu oamenii aceştia tot ce spun că ştiu? De unde vin zvonurile?

Când şi ultimul jurat intră, judecătorul le făcu semn să se aşeze şi se aşeză şi el. Apoi bătu cu ciocănelul în masă, murmură ceva ca pentru sine şi întrebă ceva ce el sigur ştia:

— Juriul a ajuns la un verdict?

Unul dintre juraţi se ridică în picioare şi răspunse:

— Domnule preşedinte, da, juriul a ajuns la verdict.

— Puteţi citi verdictul.

Şi atunci juratul citi:

— Acuzatul Candiano-Popescu Alexandru, la toate capetele de acuzare juriul răspunde „nevinovat".

Urmă un scurt moment de uluială, după care toată sala tribunalului izbucni într-un strigăt fără de seamăn, pe care nu-l mai poţi auzi decât la cursele de cai. Era limpede că, dacă pe Candiano juriul îl dădea nevinovat, pe ceilalţi patruzeci nu se putea să-i găsească altfel. Vuietul acoperea

tot, nu se mai auzea prezidentul lovind cu ciocănelul în masă. Nicolae Fleva se îmbrăţişă cu Papiu-Ilarian.

Oamenii din sală se îmbrăţişau. Strigătele fură reluate şi în curtea hanului preschimbat în sală de judecată, se auzeau şi din stradă. Undeva, în faţă, Lahovary se întorsese spre domnul Liunaru şi gesticula cu mare enervare.

— Şi tu unde erai? întrebă Lenci, atunci când Iancu îi povesti scena achitării lotului de acuzaţi.

— Eram acolo, abia de ajunsesem în spatele lui Fleva, răspunse Iancu.

— Şi i-ai văzut pe toţi bucurându-se?

— Da, zâmbi Iancu, i-am văzut. Sigur că da.

— Dar nu ăsta e motivul pentru care nu mai vrei să lucrezi pentru Fleva, spuse Catinca.

— Nu, stai să vezi. Ajungem cu povestea şi la asta. De fapt, de aici începe.

Iancu îşi cuprinse fruntea cu mâinile. Era ostenit, se simţea ostenit de parcă ar fi îmbătrânit dintr-odată, de parcă ar fi avut două mii cincizeci de ani. Când îşi aminti, parcă-l durea totul.

— Haide, povesteşte-ne, zise Lenci, curioasă foc.

Abia conteniră îmbrăţişările, că avocatul Fleva se întoarse spre Eugen Carada şi-l întrebă:

— Plecăm spre Bucureşti cu şareta mea, sau rămânem peste noapte aici?

— Nu mai stau o seară în apropierea acestui loc, spuse Carada fără să-şi ascundă o tristeţe care de atunci nu-l va mai părăsi niciodată.

Făcu un gest de lehamite de parcă ar fi vrut să-şi arunce murdăria de pe mâini.

— Parcă nici nu te bucuri, spuse Fleva. — Gata, s-a terminat cu totul. Eşti liber! Mare zi pentru cauza liberalismului românesc!

— Domnule, spuse Stolojan, istoria noastră se despărţeşte-n două: înainte de procesul de la Târgovişte şi după!

— Păcat, spuse Tudor Stoica, care avea în piept o mare inimă târgovișteană, păcat că slugerul Tudor nu a avut și el parte de un proces la Târgoviște. Dar, deh, acum sunt alte timpuri, modernitatea vine cu procese.

— Da, domn'e, s-a terminat, spuse și Candiano, care realiza cu încetul ce s-a petrecut. — Mergem la București, unde dăm piept cu ei în Cameră. Bătălia se duce de acum altfel, la nivel parlamentar. Oricât de osteniți am fi, greul abia începe.

Se îmbrățișau, cu toată căldura frățietății politice. Nu le venea să creadă, era ca și cum spartanii de la Termopile ar fi biruit toată oastea imensă a Imperiului Persan.

Atunci se petrecu ceva cu totul neașteptat, ceva ce nimeni nu crezuse posibil, ceva ce nimeni nu visase în vreun coșmar premonitoriu. Comisarul Dimitriu răsări ca din pământ, însoțit de o gardă de șase polițiști târgovișteni, făcu doi pași ca de defilare în fața drapelului, apoi declamă privindu-l în ochi nu pe Candiano, ci pe Nicolae Fleva, ca și cum ar fi dorit să-l paralizeze cu ceea ce spune:

— Cetățene Candiano-Popescu, în numele legii ești arestat!

Candiano se întoarse spre el cu o surprindere nedisimulată:

— Arestat? Pentru ce? Pentru evenimentele de pe 8 august?

Câțiva dintre cei de acolo au râs. Dar comisarul continuă necurmat:

— Pentru fals în acte și uz de fals în instrumentarea justiției.

Candiano rămase nemișcat și se uită în podea:

— A, din nou chestiunea aceasta. Credeam că v-ați liniștit cu ea. Nu am ars eu actele din sediul poliției! Am răspuns în timpul procesului.

Nicolae Fleva se aplecă spre el și îi spuse:

— Aici petrecem seara. Dar nu te îngriji, te scot eu din asta. E vreo porcărie nouă. E o treabă de două zile, dovedim că n-au temei.

Comisarul lătră un ordin şi unul dintre gardieni puse mâna pe umărul lui Candiano. Îi spuse:

— Mergem tot acolo.

Apoi comisarul zise:

— Şi mai avem un mandat pentru cel care a înlesnit falsul. Unde este grefierul Caragiali, acum în slujba apărării de la acest proces?

Toţi începură să se uite în stânga şi-n dreapta prin sala care fusese a judecăţii şi care, imediat ce se pronunţase sentinţa, redevenise o obişnuită sală de mese de la un han oarecare.

— Caragiali, spuse comisarul, convins că este auzit de împricinat, ieşi de unde te ascunzi.

Dar cel al cărui nume tocmai fusese chemat nu mai era în sala hanului.

— Acum un minut aicea era, spuse comisarul, convins că e vorba despre un alt caz de malversaţiune. — Băieţi, reluă el, scotociţi clădirea, nu poate fi departe!

Auzind asta, Nicolae Fleva tresări ca trezit din somn şi întrebă:

— Dar cine semnează ordinul de reţinere? Nu se poate aşa ceva! Fals? Este o năzărire!

— Judecătorul de instrucţie Dumitrescu, din Ploieşti. Poftim actul.

Avocatul se uită în grabă asupra documentului.

— Este judecătorul informat că a poruncit reţinerea unui minor? întrebă Nicolae Fleva.

— Şi acesta e un fals, continuă comisarul. — Nu e deloc minor. Caragiali e trecut de optsprezece ani, poate fi reţinut şi cercetat, ceea ce vom şi face.

— Nu e aici, domnule comisar! strigă unul dintre oamenii lui.

— Nici în curte! strigă altul.

— Măi, drăcie, zise atunci comisarul. — Să vezi că ne scapă pezevenghiul, că se furişează afară din Târgovişte, că nu-l putem aduce la cercetare.

— Domnule, spuse Nicolae Fleva, în calitate de apărător al domnului deputat Candiano-Popescu și al domnului grefier Caragiali cer să văd documentele. Despre ce fals este vorba?

Comisarul se întoarse spre el și îl privi în ochi cu sfidare:

— Ți le voi arăta la timpul cuvenit. Acum dă-te la o parte, ca să nu te umflu pentru înlesnirea fugii acuzatului.

Avocatul se trase un pas înapoi, mai mult de mirare decât din teamă.

— Domnule, te rog să-ți măsori cuvintele! Care acuzat? spuse el.

Comisarul își arătă dinții atunci când îi spuse pe un ton coborât, dar cu o dicție impecabilă, care s-a auzit foarte bine de către toată lumea:

— Iancu Caragiali, cel care a șters primul interogatoriu al lui Candiano la cererea ta, știi foarte bine. Nu te mai face că nu știi. Pentru că știi foarte bine. Dumneata îi bagi înapoi la pușcărie pe toți cu învârteli și cu falsuri. Dumneata ești cauza. Caragiali a șters ceva din actele oficiale ca să-l scape pe Candiano.

Nicolae Fleva rămase pentru o clipă pe gânduri, ca și cum s-ar fi întrebat dacă acel copoi zelos ar fi fost în stare să facă ceea ce a zis, adică să aresteze avocatul care a câștigat procesul de la Târgoviște la o jumătate de ceas după ce s-a dat verdictul achitării. Ar fi fost ceva demn de analele curților românești. Pe Candiano, în loc să-l elibereze, îl arestează iar, sub o cauză fabricată. Ce mai pregătesc nenorociții ăștia? În acest timp, comisarul făcu doi pași spre dreapta și se uită sub masa unde mai înainte șezuse judele Teodosiadi. Nu era nimeni ascuns sub catifeaua roșie. Duse mâna la bărbie și zise, în fața acestui caz de dispariție:

— Te pomenești c-o fi ultima oară când auzim de numele lui Iancu Caragiali!

Apoi își îndreptă jiletca și luă o poză marțială, ca și cum prin concluziunea aceasta ar fi soluționat consecințele ultime ale războiului franco-prusian. Se întoarse și ieși din sală, lăsând în urmă consternațiune.

— Și tu unde erai? făcu Lenci. — Unde erai?

— Da, unde erai tu, pezevenghiule? întrebă și Catinca, trasă la față.

— Eram acolo, spuse Iancu. — Eram acolo, dar cursul de deghizări de toamna trecută, de la teatru, m-a salvat.

— Cum așa?

— Vedeți voi, mai țineți minte că v-am povestit de femeia de la han care spăla pe jos atunci când Rădulescu leșina? Ei bine, își lăsase moltonul și șorțul lângă mătură, lângă găleată. Eraú acolo, într-un colț. Când l-am văzut pe comisar venind spre Fleva în pas de defilare, m-am gândit că bine am făcut că mi-am scurtat tuleiele în seara dinainte, când m-am trezit după fierbințeală. I-am îmbrăcat moltonul ăla gros, mi-am pus șorțul cât ai zice pește, am cules de pe un scaun o basma de babă, cine știe cine-o fi uitat-o, am luat în brațe mătura și m-am tras într-un colț, privind în podea. Toți aceia se uitau la mine, dar vedeau baba. Nu mă vedeau pe mine. Și Fleva s-a uitat la mine și nu m-a văzut.

— Chiar așa? făcu Catinca. — Ordin de arestare? Fals în acte?

— Nu am făcut nimic, mama. E o minciună.

— Și de asta nu mai vrei să ai de-a face cu ei? zise Catinca cu o voce de om învins.

— Vrei să mergem la București? întrebă Lenci. — Ca să faci ce? Teatru?

Undeva în apropierea pădurii, lui Iancu parcă nu-i venea să creadă că e singur și că scăpase de acolo. Abia apucase să meargă la odaia de la al doilea cat din casa unde găsise găzduire săptămâna aceea. Își luase bagajul deloc bogat sub braț și plecase spre Piața de Flori, unde

repede a găsit o căruță care pleca spre Ploiești. Se tocmise și ajunsese să stea în spate, cu fața înapoi, cu picioarele prin praf. Toate acestea fuseseră prea mult sau toate prea mult deodată. În urechi îi vâjâiau sunetele mulțimii, aclamațiunile și furia bucuroasă a libertății, strigătele de surpriză și chirăiturile de stupefacție. Își aduse aminte de asta și ridică picioarele din praf. Să ne gândim puțin, își spuse, a fost cam așa. Revoluția s-a pornit la Ploiești pentru că Alecu a înțeles greșit o telegramă a lui Rosetti, că o bătălie câștigată de nemți ar fi fost câștigată de franțuji. Caz neîndoielnic de *malentendu*. Da, ca la noi la nimenea. După un proces care a durat o săptămână, jurații, deși acuzarea le-a demonstrat de-a fir a păr toate câte s-au făcut în ziua de 8 august, au achitat pe toți cei patruzeci și unu, pentru că au crezut povestea că totul a fost stârnit de o telegramă mincinoasă trimisă direct de la Telegraful de Stat. Într-un fel, tot un soi de *malentendu*, pe care el l-a văzut de-a fir a păr. Măi să fie! Pe cine să mai crezi pe lumea asta? Ce este temei și ce nu este temei?

— Da, Lenci, aș vrea să mergem la București. Poate lucrez pentru teatru. Poate pentru vreun ziar. Trebuie să găsesc ceva. Nu-ți fie teamă. Lasă toate grijile astea pentru mine.

— Adică să ne mutăm la București fără să știm ceva sigur? ridică din umeri Catinca. — Cine crezi că o să aibă grijă de noi? Împăratul Napoleon al dumitale?

— Cum al meu, mama? zâmbi Iancu.

Catinca se uită în jurul ei în încăperea de zi a casei lor din Ploiești și spuse:

— În fond, ce ne leagă de Ploiești? Nu mai avem aici decât un mormânt.

Așa cum ședea în carul ce-l aducea de la Târgoviște spre Ploiești, duse mâna la frunte, ca și cum ar fi vrut să șteargă amintirile lunilor din urmă, cu toate câte se petrecuseră, apoi își întoarse privirea de-a lungul drumului, de-a lungul căii de pământ bătătorit acoperit cu frunzele

tuturor semințiilor de arbori ai pădurii. Atunci simți pe obraz adierea caldă a după-amiezii. Închise ochii doar pentru o clipă, ca și cum ar fi vrut să-și amintească ceva, iar când îi redeschise, i se păru că lumina filtrată printre arbori se desface la ceasul amurgului într-un curcubeu autumnal în care toate culorile devin vizibile, tangibile, distincte. Văzu cum aerul serii e impregnat de multitudinea acelor culori pe care a început să-și dorească din clipa aceea să le păstreze. Și se gândi că sunt culori pe care vrei să le ții minte pentru totdeauna. Căci momentele de pace câștigată când ți se pare că ajungi să vezi amurgul ca pe un întreg palpabil meritã păstrate, fiecare seară cu lumina sa, distinctă și neegalată, aparte și neasemenea alteia. Mirosea a toamnă frumoasă, bogată, iar de undeva, de dincolo de pădure, adierea aducea din depărtare parfumul la fel de puternic al unei bogate recolte de prune în plin proces de elaborată fermentație, cel mai familiar parfum al regiunii din vechimea lui Vlad Țepeș încoace, ca și cum Ialomița și Dâmbovița s-ar fi preschimbat peste noapte în două fluvii de țuică bătrână, din aceea care-ți ia grijile cu mâna și e cel mai bun medicament pentru copii, bărbați, femei și bătrâni, de când a lăsat bunul Dumnezeu bătăile de cap pe lume.

— Mama, dar știi care a fost curiozitatea ce le-a întrecut pe toate în procesul de la Târgoviște? zise Iancu la capătul povestirii sale. — Mitică Rădulescu ăsta a ieșit de la judecată, s-a apropiat de Nicolae Fleva, l-a luat în brațe râzând și i-a zis:

— Maestre, ai fost magistral!

— Ce mult mi-aș dori să-ți fie bine, frate! i-a spus Nicolae Fleva, îngrijorat după ce-l văzuse scuipând sânge pe podeaua sălii de judecată.

— Să nu-ți fie de mine, râse iar Mitică Rădulescu. — I-am dus, nu-i așa? Te-am dus și pe dumneata, i-am dus

și pe ăștia care erau închiși cu mine, când am făcut repetiție, au crezut că am prins oftică.

— Ascultă aici, mama, povesti Iancu, omul acesta n-avea nici pe dracu'. Chestia cu scuipatul sângelui era doar pentru impresiunea juriului. A făcut Mitică acesta un spectacol la Târgoviște pe care nici marele actor Iorgu Caragiale, eminentul artist al scenelor noastre, nu l-ar fi putut concepe. Toată lumea l-a văzut aievea, iar el juca teatru.

— Termină cu basmele, spuse Catinca.

— Jur că e adevărat, mama, l-am văzut cu ochii mei!

— Dar știi ce n-am înțeles eu? întrebă Lenci. — Până la urmă, ce treabă are împăratul Napoleon cu toată tărășenia asta?

Epilog

Ne aflăm cu toţii la teatru, dar scaunele nu sunt tocmai confortabile. Sunt prea strâmte, iar lemnul lor e tare. Asta e ceea ce avem, de aici privim. Pe scenă domneşte un întuneric adânc. Nu se zăreşte nimic. Nu se aude nici un sunet. Ca şi cum timpul ar fi îngheţat, ca şi cum privirea nu s-ar fi născut încă. Deodată, un reflector cu lumină aurie se aprinde spre partea din dreapta a scenei. Îl vedem pe Candiano apărând într-o postură eroică, în cămaşa lui largă, albă, cu mâneci bufante, ample. Pare o imagine angelică, pogorâtă de dincolo de timp. Eroismul lui e manifest. Este cămaşa morţii, pe care fericit a îmbrăcat-o în acea zi, pentru ţară. Ne-am aştepta să spună aşa: „Izbânda adevărată a unui eveniment istoric nu rezidă în împlinirea scopului său declarat, ci în efectele surprinzătoarei sale cascade de consecinţe secundare". Dar, în loc de asemenea învăţăminte, el spune astfel, simţindu-se că rosteşte datele cu majuscule şi cu un patos pe care-l avusese în ziua aceea mirabilă de la Ploieşti:

CANDIANO: *Opt August, ca şi Unsprezece Februarie, este revolta ţării contra arbitrariului. Dumnezeu a vroit, însă, ca să izbutească Unsprezece Februarie, pentru că în sânul acelui regim se găsea pieirea României. Şi tot Dumnezeu n-a voit să izbutească Opt August, pentru că acest eveniment avea să dea maturitate lui Vodă Carol şi domnia lui, după ce, înfruntată de vârtejul unor tulburări atât de primejdioase, avea să sfârşească săvârşind*

fapte mari și acoperind paginile istoriei naționale cu prosperitate și slavă[25].

Al doilea reflector, cu o lumină albă, imaculată, face să strălucească partea stângă a scenei. Îl vedem pe Iancu, purtând acum o jachetă cu croială rotundă și o pălărie cu boruri scurte, ușor înclinată pe-o sprânceană. De acum, tuleiele i-au crescut la loc. Ultima dată și le-a retezat în seara aceea la Târgoviște. Niciodată nu și-a mai ras mustața de atunci. Se apropie de microfon și spune:

IANCU: Așadar, *în secolul nostru s-a născut și s-a sfârșit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conștiincios să-l piardă din vedere. E vorba de* Republica de la Ploiești, *un stat care, deși a durat numai vreo cinsprezece ore, a marcat, desigur, o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin și pentru popor, pe la două ceasuri în dimineața zilei de 8 august 1870, tânăra republică a fost sugrumată în aceeași zi pe la ceasurile patru după-amiazi. Nu face nimica! mărirea și importanța statelor nu se judecă după extensiunea și durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puțin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal*[26].

CANDIANO: *Nu este adevărat că la Opt August s-a proclamat republica. Această legendă e copil de suflet al reacțiunii. În acea zi, nu s-au proclamat decât căderea Domnitorului și un guvern provizoriu, prezidat de o regență. Forma de guvern definitivă era rezervată unei Constituante. Chiar actul de acuzație, ce conține tot felul de neexactități, nu cutează să afirme nicăieri că conjurații au proclamat republica. Aceasta au născocit-o adversarii noștri, cu scopul de a face partidului liberal*

25. Al. Candiano-Popescu, *Întâmplări din viața-mi*, p. 119.
26. I.L. Caragiale, *Boborul*.

din tron un vrăjmaş neîmpăcat şi de a ataca împotrivă-ne monarhiile ce ne înconjurau, înfăţişându-ne ca pe un partid vătămător nu numai ordinei dinăuntru în România, ci şi siguranţei celorlalte state vecine[27].

Din întuneric se auzi vocea unui Cetăţean Turmentat, pe care nu-l vedem, dar îl ghicim nu departe:

— Carevasăzică, o manoperă.

CANDIANO: *Manopera n-a izbutit, căci, câţiva ani după aceea, partidul liberal, sosind la cârma statului, stătu doisprezece ani, făcu războiul, neatârnarea, organiză creditul şi economia ţării, creă România modernă, întări relaţiile noastre cu puterile mari europene şi inaugură o eră de stabilitate şi de prosperitate, care urmează şi astăzi*[28].

Tot din întuneric, vocea Cetăţeanului Turmentat adaugă:

— Ţi-o jur! Aşa-i!

IANCU: Da, *am fost cetăţean al acelei republice. Am asistat la mărirea şi decadenţa ei, şi nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Când poporul a călcat poliţia, eu m-am repezit şi am dezarmat pe un subcomisar*[29] *de serviciu, luându-i sabia din cui. M-am încins cu ea, şi am avut norocul să treacă atunci pe lângă mine Prezidentul Republicei. Eram de şaptesprezece*[30] *ani; înfăţişarea mea hotărâtă atrase privirile Prezidentului — mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem*[31].

---

27. Al. Candiano-Popescu, *Întâmplări din viaţa-mi*, pp. 119-120.
28. Al. Candiano-Popescu, *Ibidem*, p. 120.
29. Unele detalii ale mărturiei sunt ambigue.
30. Aserţiune incorectă. I.L. Caragiale s-a născut pe 13 februarie 1852. Pe 8 august 1870 împlinise deja 18 ani.
31. I.L. Caragiale, *Boborul*

CANDIANO: *Pe băncile şcoalei lui Opt August a învăţat Vodă Carol să cunoască poporul român. Opt August dete maturitate tânărului principe. El îl opri de a merge pe priponul guvernului personal, silindu-l să ţie socoteală de voinţa generală şi să nu mai lupte în a potrivi ţara pe calapodul prusianismului, ci a se potrivi dânsul după calapodul geniului şi trebuinţelor româneşti*[32].

IANCU: *Sunt în România două partide, care se exclud unul pe altul: liberalii şi conservatorii, roşiii şi albii, radicalii şi reacţionarii. Deşi nimeni nu tăgăduieşte că aceste două partide în adevăr se exclud, părerile în privinţa lor se deosebesc. D. C.A. Rosetti, cel mai competent om în materie de lupte politice, e de părere că partidul conservator, alb sau reacţionar, este o Plevnă internă pe care liberalii trebue să o combată la moarte şi viaţă. Diletanţii politici, din contră, sunt de părere că aceste două partide, deşi în adevăr se exclud, vor acelaşi lucru, adică să ajungă şi să rămâie la putere*[33].

Deodată, centrul scenei se iluminează de un reflector care aruncă raze roşii, galbene şi albastre. Vedem apărând aici însuşi excelenţa sa, domnul prim-ministru Manolache Epureanu, precedat de maiorul Goian. Prim-ministrul poartă ţinuta lui cea oficială, costumul albastru-închis. Din deschiderea hainei atârnă lanţul de aur al ceasului. Ne reprimăm tentaţia de a ne ridica în picioare, în faţa unei asemenea importante prezenţe. Maiorul Goian înaintează, salută cu sabia către public şi anunţă:

— Excelenţa sa domnul prim-ministru al Guvernului României, domnul Manolache Epureanu.

Apoi lasă sabia jos, conform regulamentului. Stă ţeapăn, ca şi cum s-ar afla în faţa zeilor.

---

32. Al. Candiano-Popescu, *Întâmplări din viaţa-mi*, p. 121.
33. I.L. Caragiale, *Liberalii şi conservatorii*

Prim-ministrul are pregătit un al treilea microfon, de unde rostește astfel, cu un șarmant accent ieșean:

MANOLACHE EPUREANU: Bună seara. Dar pe mine nu mă întrebați nimic? Sunt anumite chestiuni asupra cărora numai eu aș putea să arunc cuvenita lumină. În fond, la mine au adus la prima oră a dimineții acea depeșă de la Ploiești, cum că s-a pornit răzmerița. Sosisem devreme la Cabinet. Nici nu se făcuse cafeaua. Era dimineața de sâmbătă, trebile merg mai încet. Ia te uită, monșer, mi-am zis. Ce bine! Am avut timp să mă socotesc. Știi ce mi-am zis? Hai să le dăm o depeșă înapoi, că sigur îi cuprinde fierbințeala auzind știri din Capitală. Hai să le scriem într-însa ce vor ei să primească, că revoluția s-a pornit. Da, s-a pornit și la București. Și hai să-l semnăm pe neica Brătianu, că și el se ocupă cu de-astea, cu depeșe în numele altora. Hai, că se face în toată lumea. Sau de ce s-a făcut telegraful pe lume?

CANDIANO (*înmărmurit*): Cum, dumneata ai trimis depeșa aceea?

MANOLACHE EPUREANU (*zâmbind*): Da, a fost depeșa mea. Ea a întărâtat revoluțiunea. Ea a aprins focul la grătarele care au sfârâit în Ploiești în ziua aceea. Că noi știam foarte bine cum se perpelesc Ploieștii. Cum să nu le dai oamenilor ceea ce ei voiesc să primească?

CANDIANO: Dar cine a mai pomenit un prim-ministru care să trimită o telegramă în contra propriului său regim?

MANOLACHE EPUREANU (*zâmbind a râde*): Doar o scânteie a trebuit. Numai una. Ce să-i faci! Tineri! Progresiști! Ziceau ei că nu-i înțeleg eu. Ba poftim, cum să nu-i înțeleg? A mea a fost depeșa. După care ei și-au scos ochii singuri. Lumea nu știe să folosească telegraful ca să stârnească prafu-n păpușoi. Poftim, așa se face.

CETĂȚEANUL TURMENTAT (*se aude doar vocea, din culise*): Dar unde am pus-o? Depeșa. Tii, să vezi că iar am pierdut-o.

Un moment de liniște, în care îl vedem pe excelența sa domnul prim-ministru savurându-și momentul de satisfacție. Apoi, cu un ton de-acum împăcat, auzim mai departe:

CANDIANO: *La Opt August, spre norocul nostru, n-am izbutit. Dacă izbuteam, ne-am fi blestemat izbânda. Am fi fost niște Erostrați: am fi dat foc prezentului și viitorului țării, pentru că, în loc de Franța – după cum credeam –, Prusia a ieșit biruitoare și de unde, biruind Franța, principele Carol de Hohenzollern era o primejdie pentru noi, biruind Prusia, el ne-a fost scândura de scăpare*[34].

MANOLACHE EPUREANU (*oarecum nelămurit*): Scândura?

MAIORUL GOIAN (*tot nelămurit, de lângă el*): Da, așa a zis, scândura.

IANCU: *Așa s-a sfârșit cu Republica noastră! Așa Reacțiunea a sfâșiat cea mai eroică pagină a liberalismului român*[35]*!*

CORTINA

34. Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viața-mi*, p. 121.
35. I.L. Caragiale, *Boborul*.

Notă

Nu am nici o îndoială că evenimentele de la Ploiești din vara lui 1870 au avut importante consecințe literare pentru lumea românească. Ca să vedem ce s-a petrecut, o reconstituire era necesară. Într-un roman nu ne propunem acuratețea unei lucrări de istorie, dar folosirea unor fragmente marcate în text prin italice necesită un scurt comentariu. Am reconstituit unele scene plecând de la câteva documente din perioada procesului care a urmat evenimentelor de la Ploiești, cărora le-am acordat mai mult credit decât altor mărturii. Marea surpriză a oricărui cercetător atent al evenimentelor din jurul datei de 8 august 1870 de la Ploiești e că în diferite surse apar reflectări contradictorii, ceea ce face reconstituirea fidelă a acestor evenimente relativă sau improbabilă. E adevărat că unii martori au și prezentat informațiile eronat. Nici dacă ne-am fi aflat noi în orașul Ploiești în ziua aceea, nu am fi știut cu precizie ce s-a întâmplat.

Una dintre motivațiile noastre de a scrie această carte e o informație prezentată eronat de I.L. Caragiale, care a indicat într-un text al său că ar fi fost minor în vara republicii. Dar legile aritmeticii spun că a fost altfel. De ce a scris ceva eronat?

Multe surse ar putea fi amintite aici. Pentru noi, punctul de plecare a fost proza lui I.L. Caragiale *Boborul*, deși o atentă lectură a paginilor operei lui I.L. Caragiale ar putea pune în evidență nenumărate semne ascunse ale acestui moment istoric în scrierile sale. O distanță critică față de toate aceste pagini se impune, indiferent cât de mult l-am admira pe I.L. Caragiale. Foarte utilă ne-a fost *Viața lui I.L. Caragiale*, de Șerban Cioculescu, un proiect editorial care a avut două versiuni. Pentru contextul istoric european, am găsit foarte interesant volumul lui Nicolae Iorga *Politica externă a regelui Carol I*. În vara lui 2016, a apărut monografia Silviei Marton intitulată *Republica*

de la Ploiești. Consultarea ei în partea finală a pregătirii romanului nostru ne-a încredințat că o poveste despre 8 august 1870 își are rostul ei și e chiar foarte necesară. Deloc în cele din urmă, memoriile lui Alexandru Candiano-Popescu intitulate *Amintiri din viața-mi* (Editura Eminescu, București, 1998) au reprezentat o sursă extrem de utilă, de unde am preluat pasaje așa cum este indicat în text, acolo unde am simțit că li se poate acorda credit. Sunt acolo și fragmente pe care nu le putem crede. Pentru a da un singur exemplu, arestarea lui Candiano pe drumul spre Buzău e descrisă în cele mai umilitoare condiții de I.L. Caragiale, dar apare într-o lumină eroică în memoriile lui Candiano-Popescu. Pe cine să crezi? Pasajele cele mai îndatorate memoriilor lui Candiano-Popescu în cartea noastră sunt cele două scene ale interogatoriului său. Pentru dinamica romanului de față, a fost extrem de important ca acele interogatorii să fie cât mai aproape de realitatea istorică, atunci când ne-am putut baza pe un document aflat la dosar. Se cam vede că unele dintre lucrurile afirmate nu sunt adevărate, iar faptul că toate părțile implicate deformează realitatea e interesant. De asemenea, o stenogramă a unei părți a pledoariei lui Nicolae Fleva – mai precis, acele pasaje care au întors soarta procesului de la Târgoviște – a fost preluată aici din memoriile lui Candiano-Popescu, deși cadrul în care am plasat noi scena nu este cel al procesului. Notele noastre de subsol indică acele pasaje, marcate în text prin italice. Era important pentru credibilitatea literară a lucrării noastre ca reconstituirea literară pe care ne-o propunem să includă exact aceste argumente, care ni se par a constitui aspecte centrale ale poveștii.

Că tânărul Iancu Caragiale ar fi fost de față la aceste scene e un fapt de o mare importanță pentru noi toți, într-un mod secret, care amuză și doare deopotrivă.

31 august 2016

Cuprins

Personajele principale (în ordine alfabetică) 7
Notă asupra prezentei ediții 10

Prolog 11
Actul I: Zorii Republicii 18
Actul al II-lea: Noaptea Republicii. 54
Actul al III-lea: Reacțiunea contraatacă 145
Actul al IV-lea: Inchiziții 172
Entr'acte 251
Actul al V-lea: Dreptatea de la Târgoviște 255
Epilog 315

Notă 321

Fiction Ltd

au apărut:

Mircea Nedelciu, Adriana Babeţi, Mircea Mihăieş, *Femeia în roşu*
Alexandru George, *Oameni şi umbre, glasuri, tăceri*
Mihai Zamfir, *Fetiţa*
Ştefan Agopian, *Fric*
Ion Vianu, *Arhiva trădării şi a mâniei: Caietele lui Ozias*
Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută*
Matei Călinescu, *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter*
Dumitru Radu Popa, *Sabrina şi alte suspiciuni*
Ştefan Agopian, *Tache de catifea*
Nicolae Breban, *Animale bolnave*
Mihai Zamfir, *Poveste de iarnă • Acasă*
Nora Iuga, *Sexagenara şi tânărul*
Gabriela Melinescu, *Acasă printre străini*
Toma Pavel, *A şasea lumină*
Simona Popescu, *Exuvii*
Daniel Vighi, *Misterele Castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă*
Gabriel Chifu, *Visul copilului care păşeşte pe zăpadă fără să lase urme sau Invizibilul, descriere amănunţită*
Sonia Larian, *Bietele corpuri*
Paul Goma, *Din calidor*
Augustin Buzura, *Feţele tăcerii*
Stelian Tănase, *Corpuri de iluminat*
Dora Pavel, *Agata murind*
Alexandru Ecovoiu, *Saludos*
Nichita Danilov, *Tălpi. Şotronul*
George Bălăiţă, *Lumea în două zile*
Marin Mincu, *Jurnalul lui Dracula*
Carmen Firan, *Caloriferistul şi nevasta hermeneutului*
Cătălin Dorian Florescu, *Vremea minunilor*
Ruxandra Cesereanu, *Nebulon*
Alexandru Ecovoiu, *Ordinea*
Norman Manea, *Fericirea obligatorie*
Ştefan Agopian, *Tobit*
Gheorghe Schwartz, *Cei O Sută. Axa lumii*
Marin Mincu, *Moartea la Tomis. Jurnalul lui Ovidiu*

Alexandru Ecovoiu, *Sigma*
Nichita Danilov, *Maşa şi Extraterestrul*
Ştefan Agopian, *Sara*
Dora Pavel, *Captivul*
Gabriela Melinescu, *Ghetele fericirii. Nuvele*
Herta Müller, *Animalul inimii*
Richard Wagner, *Catrafuse*
Ion Vianu, *Arhiva trădării şi a mâniei: Vasiliu, foi volante*
Norman Manea, *Întoarcerea huliganului* (ediţia a II-a)
Mihai Zamfir, *Se înnoptează. Se lasă ceaţă*
Cătălin Dorian Florescu, *Drumul scurt spre casă*
Ioan T. Morar, *Lindenfeld* (ediţia a II-a)
Ion Manolescu, *Derapaj*
Marin Mincu, *Intermezzo*
Norman Manea, *Plicul negru*
Petru Cimpoeşu, *Povestea Marelui Brigand*
Stelian Ţurlea, *Darul Ioanei*
Alexandru Ecovoiu, *Staţiunea*
Nora Iuga, *Săptămînl lui Leopold Bloom*
Ioan Lăcustă, *Luminare*
Caius Dobrescu, *Teză de doctorat*
Gabriela Adameşteanu, *Întâlnirea* (ediţia a II-a)
Ioan Groşan, *O sută de ani de zile la Porţile Orientului*
Cătălin Dorian Florescu, *Maseurul orb*
Petru Cimpoeşu, *Simion Iiftnicul. Roman cu îngeri şi moldoveni*
Gabriel Chifu, *Relatare despre moartea mea sau Eseu despre singurătate*
Alexandru Vlad, *Curcubeul dublu*
Nichita Danilov, *Locomotiva Noimann*
Alexandru Ecovoiu, *Cei trei copii-Mozart*
Ioan Groşan, *Planeta Mediocrilor*
Petru Cimpoeşu, *Nouă proze vechi • Ficţiuni ilicite*
Gabriela Adameşteanu, *Drumul egal al fiecărei zile*
***, *Rubik* (roman colectiv)
Nicolae Breban, *Îngerul de gips*
Stelian Tănase, *Maestro*
Virgil Duda, *Ultimele iubiri*
Marin Mincu, *Intermezzo II: Graziella*
Nicolae Breban, *Orfeu în infern*
Augustin Buzura, *Raport asupra singurătăţii*
Nora Iuga, *Hai să furăm pepeni*

Ioan Lăcustă, *Replace all (Colcătaia)*
Varujan Vosganian, *Cartea şoaptelor*
Dora Pavel, *Pudră*
Adrian Oţoiu, *Coaja lucrurilor sau Dansând cu Jupuita*
Cătălin Dorian Florescu, *Zaira*
Dan Lungu, *Cum să uiţi o femeie* (ediţia a II-a)
Bogdan Suceavă, *Venea din timpul diez* (ediţia a II-a)
Nichita Danilov, *Ambasadorul invizibil*
Ion Vianu, *Amor intellectualis. Romanul unei educaţii*
Dan Lungu, *Raiul găinilor* (ediţia a III-a)
Dan Lungu, *Sunt o babă comunistă!* (ediţia a II-a)
Petru Cimpoeşu, *Firesc*
Dumitru Ţepeneag, *Camionul bulgar*
Bogdan Suceavă, *Noaptea când cineva a murit pentru tine*
Caius Dobrescu, *Minoic*
Dan Lungu, *În iad toate becurile sunt arse*
Gabriela Adameşteanu, *Provizorat* (ediţia a II-a)
Lucian Dan Teodorovici, *Matei Brunul*
Virgil Duda, *Un cetăţean al lumii*
Radu Mareş, *Deplasarea spre roşu*
Alexandru Ecovoiu, *După Sodoma*
Filip Florian, *Zilele regelui* (ediţia a II-a)
Vasile Baghiu, *Planuri de viaţă*
Corin Braga, *Luiza Textoris*
Cătălin Dorian Florescu, *Jacob se hotărăşte să iubească*
Ruxandra Cesereanu, *Un singur cer deasupra lor*
Gheorghe Crăciun, *Femei albastre*
Florin Lăzărescu, *Amorţire*
Dora Pavel, *Do Not Cross*
Ioan T. Morar, *Negru şi Roşu*
Varujan Vosganian, *Jocul celor o sută de frunze şi alte povestiri*
Mircea Diaconu, *La noi, când vine iarna*
Gabriel Chifu, *Punct şi de la capăt*
Mircea Diaconu, *Şugubina*
Radu Mareş, *Sindromul Robinson*
Ştefan Agopian, *Manualul întâmplărilor*
Nora Iuga, *Harald şi luna verde*
Marius Chivu, *Sfârşit de sezon*
Liviu Ioan Stoiciu, *Vrăjmaş*
Filip Florian, *Toate bufniţele* (ediţia a II-a)
Doina Ruşti, *Manuscrisul fanariot*

Ion Iovan, *M J C*
Petru Cimpoeşu, *Celălalt Simion*
Filip Florian, *Degete mici* (ediţia a V-a)
Vartan Arachelian, *La capătul nopţii*
Doina Jela, *Villa Margareta*
Nora Iuga, *Lebăda cu două intrări*
Nicolae Strâmbeanu, *Vineri seara într-o vale cu lupi*
Radu Cosaşu, *Viaţa ficţiunii după o revoluţie*
Dan Lungu, *Fetiţa care se juca de-a Dumnezeu*
George Bălăiţă, *Învoiala*
Ioan T. Morar, *Sărbătoarea Corturilor*
Ion Vianu, *Arhiva trădării şi a mâniei*
Petru Cimpoeşu, *Christina Domestica şi Vânătorii de suflete*
Ovidiu Verdeş, *Muzici şi faze*
Gheorghe Săsărman, *Adevărata cronică a morţii lui Yeşua Ha-Nozri*
Bogdan Suceavă, *Republica*

în pregătire:

Varujan Vosganian, *Copiii războiului*
Marius Oprea, *Turma păstorului mut*

www.polirom.ro

Redactori: Ioana Aneci, Giuliano Sfichi
Coperta: Carmen Parii
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: octombrie 2016. Apărut: 2016
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1,
et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

IMPRIMERIILE DAVID

Iaşi, Şoseaua Ştefan cel Mare şi Sfânt 67-69, 700498
Telefon: 0232 276221, Fax: 0232 232588
www.imprimeriiledavid.ro

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA

Locotenentul strigă tare, în noapte, prin fereastra deschisă:
— Trăiască republica! Trăiască!
Didina aplaudă cochet. Afară, întunericul nopţii nu era turburat de nimic. Îşi imaginară copiii dormind liniştiţi în aşternuturile lor albe, în dogoarea apăsată a nopţii de august. Pe masa din sala hotelului, Trăsnea dormea mai departe. Nu auzise nimic.
— Vieţile naţiunilor măsoară ceasurile altfel, spuse Candiano, înclinat numai o clipă spre această reflecţie.
De la Sfânta Vineri se auzi clopotul bătând în noapte, tare şi hotărât, de parcă ar fi luat foc undeva. În întuneric, limba clopotului parcă crescuse şi, de aceea, bătaia lui atingea orizontul mai repede. Aerul vibra în răcoarea nopţii de vară. Clipele se simţiră mari, adevărate, cuprinzătoare. După câteva clipe se auzi şi clopotul de la Sfântul Nicolae. Era ca în noaptea de Înviere. Sacru începutul. Stan Popescu duse mâna la piept.

Fiction Ltd

În dimineaţa zilei de 8 august 1870, proclamarea furtunoasă a republicii în Ploieşti, însoţită de ocuparea câtorva instituţii ale urbei, se transformă cu iuţeală în chermeză: la răspântii se desfundă poloboace de vin, iar în centrul oraşului lumea petrece în sfârâit de grătare şi muzică de taraf. În după-amiaza aceleiaşi zile, un batalion adus cu trenul pune capăt republicii. Nu există victime, iar procesul celor care au instigat la tulburări se încheie cu achitarea inculpaţilor.

Republica este o reconstituire literară a evenimentelor pornind de la o varietate de surse, între care documente din perioada procesului, memoriile lui Al. Candiano-Popescu – principalul acuzat – şi mai ales o scurtă scriere satirică, *Boborul*, a lui Caragiale, pe atunci tânăr copist la judecătoria din Ploieşti. În această calitate, Iancu Caragiali asistă la investigaţiile care au urmat evenimentelor şi observă că toate părţile implicate deformează realitatea. Întâmplările din timpul republicii de la Ploieşti spun multe despre viaţa politică românească, despre români ca fiinţe politice. Iar faptul că tânărul Caragiale a fost de faţă la acele scene e de o mare importanţă pentru noi toţi, căci experienţa lui de atunci influenţează până azi felul în care românii privesc politica şi pe politicieni.

EDITURA POLIROM
ISBN 978-973-46-6369-9
www.polirom.ro
Carte publicată şi în ediţie digitală